

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

รายงานผลการวิจัย

การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

ในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร

โดย

พวงเพ็ญ ชุณหปราณ

สุกัญญา แสงมุกข์

วาสนี วิเศษฤทธิ์

โสภี อุณรุท

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2543

CHULALONGKORN UNIVERSITY

RACHADABHISEKSOMPOCH FUND

RESEARCH REPORT
COPING OF SINGLE PARENT WOMEN IN URBAN AREA
BANGKOK METROPOLITAN

BY

PAUNGPHEN CHOONHAPRAN

SUKUNYA SAENGMOOK

WASINEE WISESRITH

SOPEE UNRUT

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

OCTOBER 2000

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร” ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ปีงบประมาณ 2542 คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ ที่นี้ ขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้นำชุมชนที่ช่วยในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างและช่วยเหลือในการเก็บข้อมูล และผู้ที่สำคัญยิ่งคือ สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังทั้ง 30 ท่าน ที่กรุณาเปิดเผยและให้ข้อมูลโดยละเอียด คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงและระลึกเสมอว่าทุกท่านเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้ลุล่วงไปด้วยดี

พวงเพ็ญ ชุณหปราณ

สุกัญญา แสงมุกข์

วาสนี วิเศษฤทธิ

โสภี อุดนรุท

คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อโครงการ	การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร
ชื่อผู้วิจัย	รองศาสตราจารย์ พ.ต.ต. หญิง ดร. พวงเพ็ญ ชุณหะวัณ อาจารย์ ดร. สุกัญญา แสงมุกข์ อาจารย์ ร.อ. หญิง วาสนิณี วิเศษฤทธิ์ นางสาวโสภี อุณรุท
เดือนและปีที่ทำวิจัยเสร็จ	ตุลาคม 2543

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร และเพื่อบรรยายสภาพการณ์เกี่ยวกับการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กลุ่มตัวอย่างคือสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ได้จากการสุ่มโดยวิธีเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เทปบันทึกเสียง สมุดบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา จัดกลุ่มของเนื้อหา อธิบายความหมาย ความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงข้อมูล รวมทั้งได้ข้อมูลที่สำคัญและสร้างกรอบแนวคิดการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ผลการวิจัยมีดังนี้

การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง จำแนกออกได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มี สัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยกทางกัน กับกลุ่มที่มีสัมพันธภาพไม่ดีก่อนแยกทางกันไม่ว่าจะด้วยสาเหตุ การแยกทาง การหย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยกทางกัน จะมีความเศร้าโศกเสียใจ คิดฆ่าตัวตาย ร่างกายทรุดโทรม ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ ต้องกู้หนี้ยืมสิน หารายได้พิเศษ แต่เมื่อมีพ่อแม่ เพื่อนร่วมงานให้ความช่วยเหลือจะคิดไตร่ตรองเรื่องการศึกษาและอนาคตของบุตร และปรับจิตใจให้เข้มแข็งและต่อสู้ต่อไป กลุ่มที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนแยกทางกัน จะมีอาการเสียใจ หมดทุกข์ ร่างกายดีขึ้น สุขภาพจิตดีขึ้น แต่ก็ประสบปัญหาเศรษฐกิจ ต้องกู้หนี้ยืมสินและหารายได้พิเศษ เมื่อได้รับการช่วยเหลือจากพ่อแม่และเพื่อนร่วมงาน ก็จะคิดไตร่ตรองเรื่องการศึกษา อนาคตของบุตรและปรับจิตใจให้ต่อสู้ต่อไป สตรีที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีปัญหาการปรับตัวมากกว่าสตรีที่จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาและปริญญาตรี ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร คือ สัมพันธภาพกับสามี การมีผู้ให้การสนับสนุน การศึกษาของสตรี รายได้ อาชีพ และอายุบุตร

Project Title	Coping of Single Parent Women in Urban Area Bangkok Metropolitan
Name of the Investigators	Paungphen Choonhapran Sukunya Saengmook Wasinee Wisesrith Sopee Unrut
Year	October 2000

Abstract

The purposes of this research were to study the coping of single parent women in urban area Bangkok Metropolitan and described the coping phenomena of these women. Samples were 30 single parent women in Bangkok, selected by purposive sampling. Research instruments used in this research were indepth interview guideline, tape recorders, note books. Data were analyzed by content analysis, explained the correlation of data, quoting and the conceptual framework of coping of single parent women in urban area was constructed.

The results of the research were as follows :-

The coping of single parent women in urban area Bangkok Metropolitan could divide into two groups. Those were groups who had good and bad relationship with their husband before separation, divorce or death. Single parent women with good relation, after departed, they felt sorrow, had suicidal idea, deteriorated of physical, had economic problem, debt, they had to work for extra income. But when parents, friends in the workplace offered help, they would consider about their children education and future. Then they was able to adapt their mental and fought for their child. Group with bad relationship with their husband would show their sorrow but felt relive from suffering, they had better health both physically and mentally. They had economic problem and debt and had to find extra jobs. When their parents and friends offered help they would consider about their children education and future. And pulled themselves together and fought for the future.

Single parent women who had primary and secondary education had more problems in coping than those with vocational and undergraduate education. Factors that effected single parent women coping were relationship with husband, supporters, education, income, vocation and children age.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	I
บทคัดย่อภาษาไทย	II
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	III
สารบัญ	IV
สารบัญตารางและแผนภูมิ.....	VI
บทที่ 1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา	1
1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.4 นิยามตัวแปร.....	2
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 วรรณกรรมและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
2.1 ความหมายของครอบครัว	4
2.2 ครอบครัวที่มีแม่เพียงคนเดียว	6
2.3 การตอบสนองต่อสิ่งเร้าและการปรับตัว.....	7
2.4 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	10
2.5 ชุมชนเมือง.....	12
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	16
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	21
3.1 ประชากร.....	21
3.2 กลุ่มตัวอย่าง	21
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	21
3.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย.....	22
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	22
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	23

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	25
4.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างและกรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง 30 ราย	26
4.2 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านสุขภาพกาย.....	73
4.3 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านสุขภาพจิต.....	83
4.4 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านการเลี้ยงดูบุตร.....	97
4.5 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านเศรษฐกิจ.....	112
4.6 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านความขัดแย้งในบทบาท....	124
4.7 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านการแยกตัวจากสังคม.....	129
4.8 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านอาชีพ	133
4.9 ข้อค้นพบใหม่ (Emerging Items)	140
4.10 กรอบแนวคิดการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	143
บทที่ 5 การอภิปรายผล.....	145
5.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง.....	145
5.2 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านสุขภาพกาย	147
5.3 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านสุขภาพจิต.....	148
5.4 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านการเลี้ยงดูบุตร.....	149
5.5 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านเศรษฐกิจ.....	150
5.6 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านความขัดแย้งในบทบาท.....	151
5.7 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านการแยกตัวจากสังคม	152
5.8 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านอาชีพ.....	152
ข้อสรุปกรอบแนวคิดและคำอธิบายการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	154
ข้อเสนอแนะ	157
บรรณานุกรม	159
ภาคผนวก	166
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	167
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	169

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงสถานภาพส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร.....	26
ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง.....	27
ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของเวลาที่อยู่กับสามี	32
ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของสาเหตุที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	33
ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของการจดทะเบียนสมรสและบุคคลที่อยู่ด้วยของสตรีที่ เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	34
ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของความเพียงพอของรายได้ จำนวนหนี้สิน ผู้ให้กู้ยืมและ สาเหตุของหนี้สิน	35
ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของการมีโรคประจำตัวและโรคที่เป็นของสตรีที่เลี้ยงดูบุตร ตามลำพัง.....	37

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิด การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร	143
แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิด ปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร	144

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญที่สุดของสังคม การเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจและสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของครอบครัว ซึ่งส่งผลให้เกิดสภาพปัญหาความไม่มั่นคงของสถาบันครอบครัว และปัญหาสังคมอื่น ๆ ความไม่มั่นคงของสถาบันครอบครัว ปัญหาที่พบส่วนใหญ่มาจากความไม่เข้าใจกันของคู่สมรส ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตในครอบครัว อันจะโยงไปสู่การหย่าร้างของคู่สมรส (สุพัตรา สุภาพ, 2523) ทำให้บิดามารดาไม่สามารถดำเนินบทบาทตามหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งในบทบาทแต่เดิม บิดามีภาระหน้าที่ในการหารายได้และตัดสินใจเรื่องราวต่าง ๆ ภายในครอบครัว บางครอบครัวยังเป็นครอบครัวขยาย มีปู่ย่า ตายาย หรือญาติพี่น้องช่วยแบ่งเบาบทบาทนี้ แต่ครอบครัวจำนวนมากได้เปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ต้องพึ่งพาตนเอง และเมื่อมีการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่สมรส ย่อมทำให้ครอบครัวที่มีบุตรด้วยกันเกิดปัญหาตามมา บทบาทของมารดาก็เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะมารดาที่ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวหย่อนคลายลง ความรักใคร่ผูกพันในครอบครัวไม่แน่นแฟ้น มีผลทำให้บุตรขาดความรัก ความอบอุ่น และมีผลต่อการเจริญเติบโตทางจิตใจ อันอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา

การปรับตัวของมารดาที่ต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง ไม่ว่าจะมิใช่สาเหตุจากการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่สมรส ทำให้โครงสร้าง รูปแบบ ระบบความสัมพันธ์ และบทบาทของสตรีในครอบครัวสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ปัญหาที่เกิดจากครอบครัวที่มารดาเป็นผู้เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีผลกระทบโดยตรงต่อพัฒนาการในเด็กที่เติบโตมาจากครอบครัวดังกล่าว ทั้งด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคม ในด้านการขาดความรัก ความอบอุ่น จากบิดาที่ขาดหายไป ยังส่งผลต่อสตรีที่ต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรแต่เพียงลำพัง ที่ต้องทำหน้าที่ทั้งพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน ย่อมส่งผลกระทบต่อด้านการปรับตัวในบทบาท เวลาทั้งหมดนอกจากจะต้องดูแล ครอบครัวยุติแล้ว ยังต้องเข้าไปกับการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวอีกด้วย จากการศึกษาของ Cashion (1970) พบว่า ปัญหาครอบครัวที่มีมารดาดูแลบุตรเพียงคนเดียว คือ ปัญหาความยากจนและการขาดความเชื่อมั่นของบุตร สาเหตุ เนื่องมาจากการขาดพ่อและครอบครัวที่ต้อง

เลี้ยงดูบุตรเพียงคนเดียว มีระดับความเครียดเรื่องการใช้จ่ายมากกว่าครอบครัวที่มีทั้งบิดาและมารดา (Healy & Malley, 1990)

เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร และจากปัญหาที่กล่าวมาทำให้คณะผู้วิจัยสนใจการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังและผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น กระบวนการปรับตัวเมื่อต้องอยู่คนเดียวโดยไม่มีสามี วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรและการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การปรับตัวในสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลวิธีการปรับตัว การแสวงหาความช่วยเหลือ และแสวงหาแนวทางในการดูแลสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในสังคมไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมืองในด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ด้านการเลี้ยงดูบุตร ด้านเศรษฐกิจ ด้านความขัดแย้งในบทบาท การแยกตัวจากสังคม และด้านอาชีพ
2. เพื่อบรรยายสภาพการณ์เกี่ยวกับการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาเฉพาะสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น โดยทำการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงในเขตปทุมวัน บางเขน ห้วยขวาง จตุจักร ลาดพร้าว มีนบุรี เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นการแสดงปรากฏการณ์ในกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น และนิยมใช้การสุ่มแบบเจาะจง

1.4 นิยามของตัวแปร

การปรับตัว หมายถึง การที่บุคคล (สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง) มีพฤติกรรมหรือกิจกรรมทางสติปัญญาในการแก้ปัญหาอันเกิดจากความเครียดหรืออันตรายที่เกิดขึ้น โดยบุคคลจะไม่อยู่นิ่งๆ เพื่อรับเหตุการณ์ แต่จะมีปฏิกิริยาตอบสนอง อาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหาหรือปรับอารมณ์ให้เข้ากับเหตุการณ์ วิธีการปรับตัวของแต่ละคนจะแตกต่างกันออกไป บางคนใช้การปรับตัวในอดีตที่ได้ผลมาแล้วหรือแสวงหาวิธีการใหม่ การปรับตัวสามารถทำได้โดยการแก้ปัญหา

หรือใช้อารมณ์ ได้แก่ การปลีกตัวออกห่าง การประนามตนเอง การรวบรวมพลังงาน การ ลดความตึงเครียด ความโกรธ มีอารมณ์ขัน การโทษโชคชะตา การได้รับการสนับสนุนจากเพื่อน ความเชื่อในพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทบทวนเหตุการณ์ก่อนเกิดขึ้นจริงและการทบทวน เหตุการณ์หลังเกิดขึ้นแล้ว

สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง หมายถึง สตรีที่หย่า แยก เลิกร้าง จากสามี หรือเป็นหม้ายจากสามีเสียชีวิตหรือมีบุตรโดยไม่ได้แต่งงาน และไม่ได้อยู่ร่วมกับสามี หรือมีเหตุต้องจากสามีด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เช่น การต้องโทษ การเจ็บป่วย และอื่น ๆ ทำให้ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว มีบทบาทเป็นทั้งพ่อและแม่ของบุตรที่อยู่ในความรับผิดชอบ

ชุมชนเมือง หมายถึง ชุมชนที่มีคนอยู่หนาแน่น มีลักษณะเป็นชุมชนสมัยใหม่ ตั้งอยู่ในเขตเมืองหลวง คือ กรุงเทพมหานคร

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในเรื่องการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร

1.5.2 สร้างกรอบแนวคิดในการเชื่อมโยงวิธีการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

1.5.3 ได้แนวทางการช่วยเหลือในการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไป

- 2.1 ความหมายของครอบครัว
- 2.2 ครอบครัวที่มีแม่เพียงคนเดียว
- 2.3 การตอบสนองต่อสิ่งเร้าและการปรับตัว
- 2.4 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง
- 2.5 ชุมชนเมือง
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

2.1 ความหมายของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุดหน่วยหนึ่งของสังคม ชนิษฐา วิเศษสาทร (2528) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่าหมายถึงกลุ่มคนที่มารวมกันโดยการสมรส การสืบสายโลหิต หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งทำให้บุคคลเหล่านั้นอยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกัน ครอบครัวแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) และครอบครัวขยาย (Extended family) ครอบครัวเดี่ยวหมายถึง ครอบครัวขนาดเล็ก ประกอบด้วย บุคคลที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด คือ สามี ภรรยา และบุตร ครอบครัวประเภทนี้มีแนวโน้มที่จะพบมากขึ้นในสังคม ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วย ครอบครัวเดี่ยวและบุคคลอื่น ๆ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ ซึ่งอาศัยอยู่บ้านเดียวกัน ซึ่งครอบครัวประเภทนี้จะมีความรัก ความอบอุ่น แต่ขาดความเป็นอิสระ

Bumpass (1989) กล่าวว่า ครอบครัวคือ กลุ่มคนที่รวมกันโดยการแต่งงาน มีความผูกพัน รักใคร่กัน มีความขัดแย้งในบางครั้ง แต่สามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ มี การยอมรับลูกหลาน มีระบบระเบียบในการปกครองดูแล มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันภายในครอบครัว

นอกจากนี้ Murgock (อ้างถึงใน ประสิทธิ์ สวาสดิธยาติ, 2539) ได้ให้คำจำกัดความของครอบครัวในเชิงมานุษยวิทยาว่า ครอบครัวคือ กลุ่มสังคมซึ่งมีลักษณะสำคัญอันประกอบด้วย การมีที่อยู่อาศัยร่วมกัน การช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจ และการทำหน้าที่ผลิตชาติพันธุ์มนุษย์

ครอบครัวประกอบด้วยมนุษย์ที่เป็นผู้ใหญ่ ทั้งเพศชายและเพศหญิง และอย่างน้อยต้องมีคู่หนึ่งที่ มีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกันโดยการยอมรับของสังคม และชายหญิงคู่ดังกล่าวจะต้องมีบุตร อยู่ด้วย จะเป็นบุตรโดยสายโลหิตหรือเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้

บุญลือ วินทายนต์ (2525 อ้างถึงใน ขนิษฐา วิเศษสาทร, 2528) ได้กล่าวถึงลักษณะ ของครอบครัวไทยในปัจจุบันไว้ดังนี้

1) ครอบครัวในปัจจุบัน เป็นครอบครัวสมัยใหม่แยกออกมาจากระบบครอบครัวขยาย ไปสู่ระบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเป็นไปตามความเจริญของสังคม

2) ความผูกพันระหว่างสมาชิกของครอบครัวเสื่อมคลายลง โดยอิทธิพลของ ความเจริญทางเศรษฐกิจ นั่นคือสมาชิกของครอบครัวต่างต้องไปประกอบธุรกิจการงานนอกบ้าน ทำให้ความใกล้ชิดระหว่างบิดา มารดา และบุตรธิดา ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวเหินห่างไป

3) สมาชิกในครอบครัวมีอิสระมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีสิทธิเท่าเทียมกัน เพราะ ต่างคนต่างเป็นแหล่งทรัพยากร และต่างช่วยกันทางเศรษฐกิจเพื่อช่วยเหลือครอบครัว และมี ผลประโยชน์ในทรัพย์สินที่หามาได้ร่วมกัน

4) นิยมความสะดวกสบายต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของการดำรงชีพ จึง ต้องหาสื่อต่าง ๆ เหล่านั้นมาบำรุงครอบครัว ทำให้สมาชิกของครอบครัวไม่ค่อยได้พึ่งพาอาศัย กัน และทำให้ครอบครัวขาดความสำคัญกับเพื่อนบ้านด้วย

5) มีการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น เนื่องจากการดำรงชีพในสังคม อุตสาหกรรม มักคำนึงถึงค่านิยมทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมเอกัตภาพส่วนบุคคลมากขึ้น

6) เมืองค์กรและสถาบันต่าง ๆ มาทำหน้าที่ทางสังคมแทนครอบครัว เช่น การศึกษา การจัดสถานรับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น เนื่องจากครอบครัวไม่สามารถจัดบริการแก่สมาชิกครอบครัว ตนเองได้ จึงต้องอาศัยองค์การ และสถาบันต่าง ๆ จัดบริการให้

7) โอกาสที่จะสังสรรค์กับสมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยจะมี เพราะความจำเป็นในการ ประกอบอาชีพ

8) ค่านิยมทางศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณีลดลง เพราะคิดว่าล้าสมัย

จากการที่ลักษณะครอบครัวไทยมีแนวโน้มที่มีลักษณะดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างพ่อ แม่ และสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นเหมือนก่อน รวมทั้งอัตราการหย่าร้างที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกิดรูปแบบของครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว

เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในอดีตครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว มักมีสาเหตุจากการที่คู่สมรส เสียชีวิต (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2540) แต่ในปัจจุบัน นอกจากการเสียชีวิตของคู่สมรส การหย่าร้างได้เป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดครอบครัวที่ต้องมีพ่อหรือแม่ดูแลบุตรเพียงคนเดียวเพิ่มขึ้นด้วย ครอบครัวที่อยู่ในสถานการณ์ที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว จัดเป็นภาวะวิกฤตระดับหนึ่งของชีวิตครอบครัว

2.2 ครอบครัวที่มีแม่เพียงคนเดียว

ปัญหาสำคัญในครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพังฝ่ายเดียว คือ ภาวะขาดแคลนแหล่งช่วยเหลือทางสังคม เนื่องจากครอบครัวที่มีคู่สมรส สามารถพึ่งพาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ แต่ในครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพังฝ่ายเดียว ต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้น เพื่อทดแทนรายได้จากคู่สมรสที่หายไป (Burr, Day, & Bahr, 1993) ทั้งยังขาดความคิดที่คอยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ในขณะที่รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ใด ๆ ในการให้ความช่วยเหลือ (ตรีสุข ธงไชย, 2540)

จากหลายสาเหตุที่ทำให้เกิดครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงคนเดียว กลุ่มครอบครัวที่มีสาเหตุมาจากการเสียชีวิตของคู่สมรส อาจจะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมน้อยกว่ากลุ่มที่มีสาเหตุจากการแยกจากกันหรือกลุ่มที่มีสาเหตุจากการหย่าร้าง เนื่องจากสังคมโดยทั่วไปถือว่า รายได้บางส่วนของสามีหรือภรรยาที่เสียชีวิต ยังคงเป็นสิทธิที่ครอบครัวและทายาทพึงจะได้รับ ทำให้ครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงคนเดียวที่มีสาเหตุจากการเสียชีวิตของคู่สมรส จะได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมน้อยกว่ากลุ่มครอบครัวที่มีสาเหตุอื่น ๆ (Malan, 1975)

ลักษณะของครอบครัวที่มีแม่เลี้ยงดูลูกเพียงคนเดียว เป็นครอบครัวที่มีลักษณะ ไม่เหมือนกับรูปแบบครอบครัวแบบเชิงเดี่ยวซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชุมชนเมือง ทำให้นโยบายความช่วยเหลือจากภาครัฐยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ยังไม่มีรูปแบบความช่วยเหลือแก่ครอบครัวเหล่านี้ ซึ่งนับวันจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากการศึกษาครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัว Ross และ Sawhill (1975) ได้ระบุถึงสิ่งที่น่าวิตกสำหรับคนกลุ่มนี้ว่า ครอบครัวที่มีแม่เลี้ยงดูลูกเพียงคนเดียวประสบปัญหาทางเศรษฐกิจมากที่สุด เกือบจะครึ่งหนึ่งของครอบครัวที่มีลักษณะดังกล่าวมีความยากจน เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงในการใช้ชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ ยากจน เกิดผลกระทบต่อเด็กทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมในเรื่องที่ขาดพ่อ รัฐบาลยังไม่มียุทธศาสตร์และทิศทางในการแก้ปัญหาและช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจน

ในประเทศไทยจากรายงานการศึกษาและวิจัย พบว่า ครอบครัวที่มีลักษณะครอบครัวแตกแยกในรูปแบบการหย่าร้าง แยกกันอยู่ หรือทิ้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้มีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว จะเป็นสาเหตุสำคัญของการที่สมาชิกในครอบครัวมีปัญหาติดยาเสพติด และการขาดความรัก ความผูกพันภายในครอบครัว (ตรีสุข ธงไชย, 2540) นอกจากนี้ผลกระทบที่กล่าวมา ปัญหาการปรับตัวของสตรีที่ต้องเลี้ยงดูบุตรคนเดียวอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและบทบาทในครอบครัว ทำให้มารดาซึ่งแต่เดิมทำงานบ้าน ดูแลลูก และสามีเป็นผู้ประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว เปลี่ยนเป็นการที่มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวและกลับมายังต้องทำงานบ้านและดูแลอบรมเลี้ยงดูบุตรอีก อาจทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัวได้

2.3 การตอบสนองต่อสิ่งเร้าและการปรับตัว

2.3.1 การตอบสนองต่อสิ่งเร้า

การตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่มากกระทบคนเรา จะแสดงออกโดยมีอาการปวดศีรษะ คอแข็ง ติดเชื้อได้ง่าย การตอบสนองนี้รวมถึงการตอบสนองจากระบบประสาทอัตโนมัติ ต่อมไร้ท่อ ระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ และระบบภูมิคุ้มกัน การตอบสนองของระบบต่าง ๆ เป็นไปอย่างบูรณาการ และซับซ้อน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างคอร์เทกซ์ของสมอง ระบบลิมบิก ทาลามัส ไฮโปทาลามัส และเรติคูลาฟอรัมเช่น ทาลามัสเป็นส่วนที่นำข้อมูลจากทุกส่วนของร่างกาย แยกแยะว่าอะไรเป็นอะไร เรติคูลาฟอรัมเช่นทำหน้าที่ดำรงความรู้สึก กิจกรรมของระบบประสาท การตั้งตัวของกล้ามเนื้อ ส่วนไฮโปทาลามัสนั้น จะควบคุมต่อมไร้ท่อและระบบประสาทอัตโนมัติ ส่วนระบบลิมบิกจะเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกิดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น อารมณ์ กลัว ตื่นเต้น เกลียด โกรธ ซึ่งเกิดจากการได้รับสิ่งเร้า

เมื่อคนได้รับสิ่งเร้า จะมีการกระตุ้นต่อมพิทูอิทารี ทำให้มีการหลั่งฮอร์โมนจากอะดรีนอลคอร์เทกซ์ ทำให้มีฮอร์โมนคอร์ติโซนออกมา มีการเผาผลาญที่ผิดปกติของกลูโคส ไชมันและโปรตีน และจะมีการต่อต้านการอักเสบและการตอบสนองของระบบภูมิคุ้มกัน สำหรับระบบประสาทอัตโนมัติจะทำให้เกิดหัวใจเต้นเร็วขึ้น ความดันโลหิตเพิ่มขึ้น ม่านตาขยาย ปากแห้ง มีเหงื่อออกบริเวณฝ่ามือ มีการแข็งตัวของหลอดเลือดมากขึ้น ส่วนการตอบสนองของสมองส่วนนอกจะมีการตื่นตัว ตั้งใจกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง มีความผิดปกติของการนอนหลับ มีการเกร็งของกล้ามเนื้อ ความต้านทานต่อการติดเชื้อลดลง เกิดความผิดปกติของระบบภูมิคุ้มกันโรค

2.3.2 การปรับตัว

การปรับตัว หมายถึง ความสามารถในการจัดการกับสภาวะแวดล้อมและสิ่งเร้าที่ไม่เหมาะสมกับมนุษย์ การปรับตัวนี้ดำเนินมาตลอดชีวิตของมนุษย์ นับตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงวันสิ้นสุดของชีวิต ความสามารถในการปรับตัวทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ยิ่งมีความเจริญเท่าไรการปรับตัวก็ยิ่งมากเท่านั้น ในการปรับตัวของมนุษย์นั้น รวมถึงกลไกทางสังคม ซึ่งเป็นความสามารถของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มที่จะปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมหรือนิสัย วิธีการดำรงชีวิตหรือทั้งสามอย่าง เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่และได้รับการตอบสนองตามที่แต่ละบุคคลต้องการ (Logan, 1999)

ด้วยเหตุที่คนเรามีการพัฒนาของระบบประสาท สติปัญญาอย่างสูง ดังนั้นจึงมีความสามารถในการเลือกกลไกในการควบคุมสิ่งแวดล้อม เช่น สามารถใช้เครื่องปรับอากาศเมื่ออากาศร้อนเกินไป ใช้เครื่องทำความร้อนเมื่ออากาศหนาวเกินไป คิดค้นยาปฏิชีวนะ เปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ให้สบายขึ้น โดยใช้เทคโนโลยีต่างๆ แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ทำให้เกิดมลภาวะ และความเครียดแก่มนุษย์ เช่น ทำให้เกิดน้ำเสีย ทำให้เกิดเสียงดัง เกิดควันพิษ สารพิษตกค้าง ในอากาศ และการทำงานที่ต้องทำงานให้มากขึ้นเพื่อหาความสะดวกสบาย ก็ทำให้เครียด การทำงาน 2 ผลัด ก็ทำให้เกิดการรบกวนต่อวงจรชีวภาพของมนุษย์

การปรับตัวของมนุษย์ ถ้าปรับตัวได้ก็จะนำไปสู่ภาวะสมดุลย์ของร่างกาย แต่ถ้าปรับตัวไม่ได้ ก็จะเกิดความแปรปรวนของการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย การได้รับสิ่งเร้าจะทำให้ร่างกายทุกส่วนปรับตัวไปพร้อม ๆ กันหมด การปรับตัวมีทั้งระยะสั้นและระยะยาว ระยะสั้น เช่น การที่มีหัวใจเต้นเร็วเมื่อมีไข้ การที่หัวใจเต้นเร็วก็เพื่อพาเลือดไปยังบริเวณต่าง ๆ ของร่างกาย และความร้อนจากเลือดจะระเหยออกมาทางผิวหนัง เป็นการช่วยลดความร้อนใน ตัวได้ การที่ผนังของหัวใจหนาขึ้น เมื่อมีลิ้นหัวใจตีบ ก็เป็นการปรับตัวของร่างกาย เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การปรับตัวของคนเราขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1) ปัจจัยด้านประสบการณ์และการเรียนรู้ คนเราอาจจะเคยเห็นผู้อื่นปรับตัวหรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่ เพื่อน ๆ หรือจากการอ่านหนังสือ

2) ปัจจัยด้านสรีรวิทยา ตามปกติแล้วอวัยวะต่าง ๆ จะมีขีดความสามารถทำงานได้มากกว่าปกติในยามฉุกเฉิน เพราะได้เก็บพลังงานสำรองไว้ ได้แก่ เม็ดเลือดแดงสามารถนำออกซิเจนได้มากกว่าปกติ ตับสามารถเก็บกลูโคสไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน เป็นต้น และธรรมชาติยังได้สร้างอวัยวะต่าง ๆ เป็นคู่ ๆ เมื่ออวัยวะข้างใดข้างหนึ่งเสียไป อีกข้างหนึ่งก็สามารถทำแทนได้ เช่น ไตของคน เป็นต้น

3) ความรวดเร็วของสภาวะที่เกิดขึ้น ถ้าสภาวะที่ต้องปรับตัวเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป คนเราจะสามารถปรับตัวได้ดีกว่า การเกิดสิ่งเร้ารุนแรงทันทีทันใด เช่น การเสียเลือดออกจากร่างกายทีละน้อย ทางจิตสรีรวิทยาของคนเราจะทนได้มากกว่าการเสียเลือดครั้งเดียวจำนวนมากจากการกระตุกหัก

4) กรรมพันธุ์และอายุการปรับตัวของคนขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์ เช่น บางคนจะทนต่อโรคบางอย่างได้ดีกว่าอีกคนหนึ่งเด็กและผู้สูงอายุจะปรับตัวได้น้อยกว่าวัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่

5) สภาวะสุขภาพ สภาวะสุขภาพเดิมของคนจะมีผลต่อการปรับตัว ถ้าสุขภาพเดิมดี การปรับตัวก็จะดีด้วย แต่ถ้ามีการเจ็บป่วยอยู่ก่อน การปรับตัวก็จะไม่ได้ผลหรือใช้ระยะเวลาเวลานาน คนไข้ที่อยู่ในภาวะวิกฤต ถ้าหากมีความตั้งใจจะมีชีวิตอยู่และสภาพร่างกายเดิมดีอยู่ก่อน ก็มีโอกาสรักษาหายจากโรคได้เร็ว

6) ภาวะโภชนาการ คนที่ขาดอาหารก็จะทำให้การปรับตัวไม่ดี อาหารที่เรารับประทานเข้าไป มีแร่ธาตุต่าง ๆ จำนวนมาก ได้แก่ เกลือแร่ ไขมัน โปรตีน วิตามินต่าง ๆ แร่ธาตุและธาตุอาหารเหล่านี้จะทำให้เกิดเอนไซม์และความต้านทานโรค ทำให้แผลหายเร็ว ความอ้วนและการติดสุราทำให้การปรับตัวไม่ดี

7) วงจรชีวิตภาพ เวลาและจังหวะชีวิตเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของสิ่งมีชีวิต วงจรชีวิตภาพมีบทบาทสำคัญในการปรับตัวของคน โดยเฉพาะในเรื่องเวลาและจังหวะ ได้มีการศึกษาจำนวนมากมาที่ค้นพบว่า วงจรชีวิตภาพมีบทบาทสำคัญในการปรับตัว การเกิดโรค และการตอบสนองต่อการรักษาของคนเรา วงจรชีวิตภาพของคนในแต่ละเรื่องมีเวลาไม่เท่ากัน เช่น การหายใจจะมีเวลาเป็นนาที่ การเปลี่ยนแปลงของคลื่นสมองมีเวลาเป็นวินาที การมีประจำเดือนมีวงจรเป็นเดือน วงจรเหล่านี้จะดำเนินไปตามธรรมชาติ ทำให้คนเรา นอนหลับ กินอาหาร ทำงานพักผ่อน ตามเวลาของวงจรชีวิตภาพ ฮอริโมนต่าง ๆ จะหลั่งออกจากร่างกายตามกำหนดเวลาและมีมากน้อยตามกิจกรรมที่คนเราทำในแต่ละวัน เช่น อุณหภูมิคนเราจะขึ้นสูงสุดตอนเย็นและจะต่ำที่สุดตอนที่เรานอนหลับไปเป็นเวลานาน ระดับคอร์ติโซนจะสูงที่สุดในเวลา 8-9 โมงเช้า ฮอริโมนการเจริญเติบโตจะหลั่งออกมามากที่สุดเมื่อเริ่มหลับ ถ้าวงจรชีวิตภาพเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้ระบบต่าง ๆ ในร่างกายผิดปกติ การทำงานผลัดกลางคืน การบินข้ามทวีปที่มีเวลาต่างกัน จะทำให้วงจรชีวิตภาพผิดปกติได้

8) ปัจจัยด้านจิตสังคม สภาวะจิตสังคมของคนเรามีผลต่อการปรับตัวและการเจ็บป่วย การมีความเครียดและปรับตัวไม่ได้ ทำให้เกิดความเจ็บป่วย เช่น ได้มีการศึกษาว่าผู้ที่มีครอบครัวจะมีสุขภาพดีกว่าคนโสด โดยเฉพาะผู้ชายการมีเครือข่ายทางสังคม ทำให้บุคคลมี

ความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เครือข่ายทางสังคมเป็นแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ของบุคคล เครือข่ายเหล่านี้จะแบ่งเบาภาระหรือภาระของบุคคล ช่วยเหลือด้านเงินทอง สิ่งของเครื่องมือ และคำแนะนำต่าง ๆ ที่ทำให้ความสามารถในการแก้ปัญหาของบุคคลเพิ่มขึ้น มีการศึกษาที่ได้พบแล้วว่า บุคคลที่มีการสนับสนุนทางสังคมหรือมีผู้ช่วยเหลือมาก จะมีชีวิตอยู่นานกว่าคนที่ไม่มี การสนับสนุนทางสังคมและมีการเจ็บป่วยน้อยกว่า การสนับสนุนทางสังคมนี้มีทั้งจำนวนคนที่ เป็นเครือข่ายและความสัมพันธ์กับคนเหล่านี้ การมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความรักผูกพัน แต่บางครั้งก็เกิดความขัดแย้งและในบางสถานการณ์ก็ทำให้บุคคลมีความสามารถในการจัดการกับความเครียดได้น้อยลง และมีผู้กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคมนั้นจะสามารถป้องกันบุคคลได้ในภาวะที่เกิดปัญหา

โดยสรุปแล้ว การปรับตัวต้องอาศัยกลไกทางสรีรวิทยา เพื่อให้สภาวะของร่างกายกับ สภาวะแวดล้อมมีความสมดุลกัน กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก ซึ่ง บุคคลจะควบคุมการทำงานของเซลล์ในร่างกาย ควบคุมกระบวนการชีวิต ได้แก่ ควบคุมการทำงาน ของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย โดยมีกลไกเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้แล้วการปรับตัวยังเกี่ยวข้องกับประสบการณ์การเรียนรู้ ความรวดเร็วของการเกิดสิ่งเร้า กรรมพันธุ์ อายุ สภาวะสุขภาพ สภาวะโภชนาการ วงจรชีวิต และปัจจัยด้านจิตสังคม

2.4 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

จากการศึกษาของ กองสถิติเศรษฐกิจ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2537) พบว่า ในปี 2537 จากจำนวนครัวเรือนทั่วประเทศทั้งสิ้น 15.8 ล้านครัวเรือน มีครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นหญิง ประมาณ 3.2 ล้านครัวเรือน หรือร้อยละ 20.1 ของครัวเรือนทั้งหมด กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ มีสัดส่วนของครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นหญิงสูงสุด ประมาณร้อยละ 26.2 รองลงมาได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ซึ่งมีสัดส่วนดังกล่าว ประมาณร้อยละ 23.2 19.6 และ 17.6 ตามลำดับ ส่วนภาคใต้มีสัดส่วนของครัวเรือนที่มีหัวหน้า เป็นหญิงต่ำที่สุดเพียง 14.9 จากสถิติดังกล่าวจะเห็นว่าประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือนที่มีหัวหน้า ครอบครัวยุคเป็นหญิงประมาณ 1 ใน 4 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งก็หมายความว่า สตรีเหล่านี้ต้องดูแล รับผิดชอบครอบครัวด้วยตนเองภายหลังจากการแยกทาง หย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม การไม่ได้ อยู่ร่วมกับสามีจะด้วยเหตุใดก็ตาม ทำให้สตรีเกิดปัญหาด้านจิตใจ เศรษฐกิจ การเลี้ยงดูบุตร ปัญหาด้านจิตใจพบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีความซึมเศร้า ทำร้ายบุตร มีความเครียด ประจำวัน มีการรับรู้คุณค่าในตนเองต่ำลง (Luthenbacher, 1998) เมื่อสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตาม

ลำพังเกิดอาการซึมเศร้า จะทำให้ความสามารถในการปรับตัวลดลง ส่งผลถึงการเลี้ยงดูบุตร และหากขาดการสนับสนุนทางสังคม ก็จะทำให้การปรับตัวเป็นไปด้วยความยากลำบาก (Hall, et al., 1991) ในด้านการเลี้ยงดูบุตรพบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้างจะมีการพัฒนาการเลวลง เกิดอาการทางกาย เช่น นอนไม่หลับ คิดมาก เบื่ออาหาร น้ำหนักลด มีอาการเฉยเมย ไม่แยแส ผู้ใด หม่อมลอย ไม่ยินดียินร้ายต่อเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กจะมีพฤติกรรมถดถอย บางคนจะแสดงพฤติกรรมที่มุ่งร้ายต่อผู้อื่น มีความหวาดระแวงและสับสน มีอาการซึมเศร้าและเบื่อหน่ายต่อกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนควบคุมอารมณ์ของตนเองไม่ได้ (ศิริพร หลิมศิริวงศ์, 2511) นอกจากนี้ ลลิตา ชีวะสิริ (2531) ได้กล่าวถึง ครอบครัวที่ขาดพ่อนั้น ไม่ว่าจะเนื่องจากพ่อตายหรือเกิดจากการหย่าร้าง เด็กผู้ชายมีโอกาสเลียนแบบแม่ และบ่อยครั้งแม่มักดึงเอาตัวลูกติดตัวไว้เป็นเพื่อนแก้เหงา หรือเพื่อช่วยงานบ้าน การกระทำเช่นนี้เป็นสาเหตุให้เด็กชายในวัยเจริญเติบโตเลียนแบบแม่ ผิดเพศ ในครอบครัวที่ขาดพ่อ เด็กชายกับแม่จะมีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ เด็กจะเป็นลูกติดแม่ ถ้าเขามีปัญหา ผู้ที่แก้ปัญหาให้เขาทุกอย่าง คือ แม่ และแม่มักจะไม่ปล่อยให้ลูกชายตัดสินใจเอง ซึ่งผลที่ตามมาจากการอบรมเลี้ยงดูลักษณะนี้เด็กชายมีโอกาสแสดงออกถึงพฤติกรรมทำทางเป็นผู้หญิงได้ หรือที่สังคมเรียกว่า “เกย์” ซึ่งถ้าหากพ่อจากไปในขณะที่เด็กยังเล็กมาก และไม่มีผู้ชายอื่นมาเป็นตัวอย่างให้เขาเลียนแบบ เด็กชายต้องการพ่อเพื่อเป็นแบบอย่างพฤติกรรมให้เขาได้เห็นแบบการกระทำของผู้ชาย โดยการพูดคุย เล่นกีฬา และการทำหน้าที่ของพ่อ จะเป็นแบบอย่างให้ลูกรับรู้และเรียนรู้ว่าผู้ชายมีบทบาทอย่างไรในบ้าน เช่น การซ่อมไฟฟ้า ช่วยกันทาสีบ้าน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้การมีพ่อยังทำให้เด็กชายสามารถจำแนกเพศผู้ชายผู้หญิง โดยการนำแม่มาเปรียบเทียบ

จะเห็นได้ว่า การแยกจากสามี ไม่ว่าจะเป็นการแยกกันอยู่ หย่าร้าง สามีถึงแก่กรรม ย่อมก่อให้เกิดภาวะวิกฤติแก่สตรี ทั้งในด้านอารมณ์ เศรษฐกิจ และร่างกาย ตลอดจนการเลี้ยงดูบุตร สตรีที่เคยมีสามีช่วยในการหารายได้ ก็ต้องหารายได้ด้วยตัวคนเดียว และหากสตรีนั้นมีบุตรอยู่ด้วย ก็จะต้องแบกรับภาระสองอย่าง ทำให้ยากแก่การปรับตัว เมื่อไม่มีสามีอยู่ด้วยก็ไม่มีที่ปรึกษา เมื่อเกิดปัญหาหรือเรื่องเดือดร้อนใจ ก็จะต้องปลอบใจตนเอง หรือหาทางแก้ไขไปตามสติปัญญา ความสามารถหากทำไม่ได้ก็อาจเกิดอาการซึมเศร้า ซึ่งก็จะพบมากในสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ในด้านร่างกายนั้นจากเดิมที่เคยทำงานไม่มากก็ต้องทำงาน 2 อย่างในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ หารายได้ตอนกลางวัน ตอนเย็น ต้องดูแลบุตร หรือบางคนอาจจะต้องทำงานพิเศษ เพื่อหารายได้ ทำให้ร่างกายทรุดโทรม เหน็ดเหนื่อย และผลจากจิตใจจะส่งถึงสภาพร่างกาย คือ อาจมีอาการปวดศีรษะ ปวดท้อง ปวดตามตัว นอนไม่หลับ เป็นต้น การเลี้ยงดูบุตรก็เกิดปัญหาดังที่ได้

กล่าวมาแล้ว เมื่อสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังเกิดความเครียด และบุตรไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ทำให้เกิดการลงโทษรุนแรงต่อบุตร และส่งผลให้บุตรออกจากบ้าน เรียนหนังสือไม่จบหรือมีครอบครัว ก่อนกำหนด (McLanahan, 1994) จากการทบทวนวรรณคดีและการวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีปัญหาในการปรับตัวหลายด้าน ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาว่าการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยเฉพาะในชุมชนเมืองซึ่งมีการอยู่ในสภาวะแข่งขันและต่างคนต่างอยู่ เป็นครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังจะมีการปรับตัวเช่นไร

2.5 ชุมชนเมือง

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมชนบท ทำการเกษตรกรรม อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน ไม่มีรั้วรอบขอบชิด ปลูกต้นไม้ไว้รอบบ้าน เป็นการแบ่งอาณาเขตแบบหลวม ๆ คนในหมู่บ้านนับถือกัน อย่างญาติพี่น้อง เพราะอยู่กันมานานหลายชั่วคน มีวัดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ มีการทำบุญร่วมกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อเกิดปัญหา ก็จะช่วยเหลือกันเองในครอบครัว และขยายออกมาในเครือญาติ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน กลุ่มต่างๆ และองค์กรในชุมชนที่สมาชิกนั้นมีความสัมพันธ์ด้วย สภาพสังคมไทยในสมัยก่อน เป็นสังคมชนบทเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กันในหมู่บ้านอย่างแน่นแฟ้น

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงมากขึ้น มีการนำเอาวิถีตะวันตกมาใช้ ลัทธิทุนนิยมได้ขยายเข้ามาในประเทศไทย มีการส่งเสริม การลงทุน การทำธุรกิจ อุตสาหกรรม และบริการมากขึ้น การคมนาคม สะดวกขึ้น การสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วและทั่วถึง ทำให้คนในชนบทมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมตามอย่างคนในเมือง มีความต้องการวัตถุต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อแสดงความทันสมัยและเศรษฐกิจของตนเองให้เท่าเทียมผู้อื่น การทำเกษตรกรรมไม่อาจตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้ ทำให้หนุ่มสาวในชนบทหลังไหลเข้ามาอยู่ในเมือง เพื่อทำงานในโรงงาน อุตสาหกรรม เพื่อนำเงินที่ได้มาซื้อวัตถุต่าง ๆ การเข้ามาอยู่ในเมืองซึ่งมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากสังคมชนบท กล่าวคือ มีการเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน เอาตัวรอด ไม่สูงส่งกับใครมาก ทำงานเพื่อหาเงิน ทำงานแข่งกับเวลา มีการแข่งขันกันเพื่อเอาตัวรอด ตลอดจนในเมืองมีภาวะมลพิษสูง ทั้งจากควัน จากรถยนต์ และน้ำเน่าเสีย ร้อนแออัด ทำให้สุขภาพของคนที่อยู่มาอยู่ในเมืองไม่ดีนัก โอกาสของคนที่อยู่ในเมืองที่จะเกิดปัญหาสุขภาพและสุขภาพจิตมีมากกว่าคนที่อยู่ในชนบท (มลวิภา สุวรรณมาลัย, 2519)

ลักษณะของชุมชนเมืองตามแนวคิดของ Anderson (Anderson อ้างใน มลวิภา สุวรรณมาลัย, 2519) มีดังนี้

- 1) ลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชนจะอาศัยความชำนาญเฉพาะอย่างและมีผลมาจากการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสมัยใหม่
- 2) วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนเมืองเกี่ยวข้องกับเครื่องจักรและใช้เทคโนโลยีมากในการผลิตสินค้า
- 3) ชาวเมืองถือสถานภาพทางสังคมจากการประกอบอาชีพ การแต่งกาย สภาพที่อยู่อาศัย การศึกษา ซึ่งชาวชนบทไม่ยึดถือเรื่องนี้
- 4) ประชาชนชุมชนเมืองมักจะต่างคนต่างอยู่ มีการติดต่อกันแบบชั่วคราว ซึ่งต่างกับประชาชนในชุมชนชนบท ซึ่งมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน
- 5) ประชาชนในชุมชนเมือง พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ มีความคาดหวังมีการเปลี่ยนแปลง มีความคิดริเริ่มที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- 6) ในชุมชนเมือง เงินมีบทบาทในการกำหนดค่านิยม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจจากระบบเศรษฐกิจแบบครอบครัว เป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตรา

อานนท์ อภาภิรม (2534) ได้กล่าวถึงลักษณะของสังคมเมือง กรุงเทพมหานคร ได้โดยสรุปดังนี้

- 1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกรุงเทพมหานคร เป็นไปในลักษณะทุติยภูมิ (Secondary) คือ มีความสัมพันธ์กันตามลักษณะหน้าที่การงานและผลประโยชน์ตอบแทนเป็นสำคัญ
- 2) กรุงเทพมหานคร เป็นจุดรวมของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน เนื่องมาจากมีการอพยพย้ายถิ่นของชาวต่างจังหวัดเข้ามาอยู่ตลอดเวลา ตัวเมืองขยายออกไปเรื่อย ๆ บุคคลประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน หลายประเภท
- 3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าของระบบอุตสาหกรรม และความเจริญทางวิทยาการ เกิดการสร้างสรรและวิธีการใหม่ ๆ อยู่เสมอ เป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดเวลา
- 4) การเคลื่อนไหวทางสังคมมีมาก เนื่องจากมีการแข่งขันในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ มีการเลือกประกอบอาชีพและการเปลี่ยนอาชีพอยู่เสมอ ประกอบกับการอพยพมีมาก ทำให้สังคมเคลื่อนไหวมาก

5) สังคมกรุงเทพมหานครมีความเจริญทางวัตถุมาก แต่ความเจริญทางด้านจิตใจ ไม่ทันความเจริญทางด้านวัตถุ จึงทำให้มีการล้าหลังทางวัฒนธรรม

6) ครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากภาวะการดำเนินชีวิตใน กรุงเทพมหานคร ต้องพึ่งตนเองตลอดเวลา เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวแต่งงาน จึงนิยมแยกออกไป จากครอบครัวเดิม

7) ครอบครัวไม่ค่อยมีความมั่นคง เนื่องจากสังคมกรุงเทพมหานคร มีการแข่งขันกันสูง มาก สมาชิกของครอบครัวมีกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติเพิ่มขึ้นทุกวัน เวลาที่จะพบกันมีน้อย เพราะ ทุกคนต่างดิ้นรนเพื่ออนาคตของตน ทำให้สมาชิกในครอบครัวขาดความใกล้ชิดและความเห็นอก เห็นใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความไม่มั่นคงของครอบครัวในที่สุด

8) มีความก้าวหน้าในระบบการศึกษาสูง จึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญก้าวหน้าและ เป็นที่รวมของนักวิชาการสาขาต่าง ๆ

9) ความเห็นอกเห็นใจมีน้อย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวทางสังคม สูง คนกรุงเทพมหานครจึงได้รับความกดดันจากผลของการแข่งขันในการประกอบอาชีพ และการ ต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ทำให้คนกรุงเทพมหานครเห็นแก่ตัวและเล็งน้ำใจ

นอกจากลักษณะดังกล่าวแล้ว ชุมชนเมือง เขตกรุงเทพมหานคร ยังมีปัญหาด้านอื่น ๆ อีก คือ ด้านปัจจัยสวัสดิการสังคม ด้านการประกอบอาชีพ ด้านความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน ด้านความผูกพันทางศาสนา (อานนท์ อภาภิรม, 2534)

1) ปัญหาด้านสวัสดิการสังคม เกิดจากการขยายของเมืองอย่างรวดเร็วและไม่ถูกต้อง มีการเพิ่มของประชากรทั้งจากในกรุงเทพมหานครและทั้งจากการอพยพของคนต่างจังหวัด ทำให้ เกิดแหล่งเสื่อมโทรม ที่อยู่อาศัยแออัดและสภาพไร้ที่อยู่อาศัย

ปัญหาการคมนาคม เกิดจากการจราจรติดขัด ทำให้การคมนาคมติดต่อกัน ไม่ สะดวก มีการสูญเสียทางเศรษฐกิจ และมีผลกระทบต่อสุขภาพจิตของคนที่ต้องใช้ยานยนต์หรือ การติดต่อสื่อสารอื่น ๆ ปัญหาการศึกษาเกิดจากประชากรเพิ่มมาก ไม่มีสถานที่เรียนเพียงพอ คนยากจนอพยพมาไม่มีสำมะโนครัว ทำให้เข้าเรียนไม่ได้ ปัญหาขาดที่พักผ่อนหย่อนใจ เมื่อ ประชาชนทำงานหนักพบกับความเครียดแต่ไม่มีที่ที่จะพักผ่อน ทำให้ความตึงเครียดมีมากขึ้น ขณะมูลฝอยในกรุงเทพมหานครก็เป็นปัญหาหนัก เพราะประชาชนทิ้งขยะไม่เป็นที่ หรือลงใน แม่น้ำลำคลอง เกิดการหมักหมมและเกิดน้ำเสีย น้ำเน่า เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เมื่อมีการเจ็บไข้

ได้ป่วย ไม่มีสถานบริการเพียงพอในการให้บริการ หรือมีแต่ไม่ได้รับความสะดวก ต้องคอยนาน และเสียเงินค่ารักษามาก จึงไม่ได้รับบริการแต่พยายามรักษาตัวเอง

2) ปัญหาด้านการประกอบอาชีพของสังคมกรุงเทพมหานคร พบว่า มีปัญหาการว่างงาน เนื่องจากการเพิ่มของประชากร และในปี 2540 เกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่มีการจ้างงานและมีการลดจำนวนคนจากงาน ทำให้จำนวนคนว่างงานเพิ่มขึ้น ปัญหาค่าครองชีพในเมืองจะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าในชนบท ทุกอย่างต้องใช้เงินซื้อไม่สามารถเพาะปลูกหรือหาได้ตามธรรมชาติเหมือนในชนบท ทำให้รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย อีกประการหนึ่งคือ การได้ทำงานที่ไม่ตรงตามความสามารถ เนื่องจากมีงานน้อย ทำให้คนไม่ค่อยมีโอกาสเลือกงาน ดังนั้นเมื่อจบการศึกษาสาขาหนึ่ง แต่ได้งานในวิชาชีพอื่นก็จำเป็นต้องทำเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงตัว ทำให้เกิดความขัดแย้งและไม่พึงพอใจในการทำงาน

3) ปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พบว่าในเมืองมีปัญหาอาชญากรรม เพราะมีคนยากจนอยู่มาก เกิดการลักขโมย ทำร้ายร่างกาย และเกิดคดีไม่เว้นแต่ละวัน มีปัญหาเรื่องยาเสพติด เพราะมีชุมชนแออัด มีกลุ่มมิจฉาชีพพยายามขายยาบ้าและหลอกหลวงเยาวชนให้ติดยา โดยเฉพาะเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างหรือขาดความอบอุ่น

4) ปัญหาด้านความผูกพันทางศาสนา ในชุมชนเมือง วัดมีไว้เพื่อประกอบพิธีทางศาสนา โดยเฉพาะงานศพ แต่ไม่ได้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนเหมือนในชนบท คนเมืองหลวงจะไปวัดเมื่อทำบุญต่างคนต่างทำ ทำบุญเสร็จก็รีบกลับบ้าน ไม่เหมือนในชนบทที่ทำบุญเสร็จแล้วก็นั่งคุยกันเอง หรือคุยกับพระสงฆ์ กลุ่มแม่บ้านจะมีการนอนถือศีลที่วัดในวันพระ กิจกรรมทางศาสนาจะดำเนินไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมทางสังคม ในเมืองหลวงคนส่วนใหญ่ตื่นนอนทำมาหากิน การทำบุญส่วนใหญ่เป็นการใส่บาตรตอนเช้า หรือไปทำบุญที่วัดเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา และวันปีใหม่เท่านั้น ทำให้คนในเมืองขาดผู้ยึดมั่นทางจิตใจ เมื่อเกิดปัญหาทำให้หาสิ่งยึดเหนี่ยวยาก และนำมาซึ่งความเครียดและความก้าวร้าวรุนแรงในครอบครัว

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชุมชนเมืองเขตกรุงเทพมหานคร มีปัญหาหลายอย่าง และสิ่งแวดล้อมไม่ค่อยเอื้อในการดำรงชีวิต แม้แต่ในครอบครัวปกติ ดังนั้นหากครอบครัวใดมีการแยกทาง หย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม ทำให้เกิดภาวะหม้าย จากเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวก็ยิ่งทำให้เกิดภาวะเสี่ยงต่อสตรีและบุตรมากยิ่งขึ้น โอกาสในการที่สตรีหม้ายจะเครียด ขาดการสนับสนุนจากชุมชนและบุตรเสี่ยงต่อการประพฤตินิด หรือมีปัญหาบ่อยครั้งเพิ่มขึ้น เพราะจะมีปัญหาในครอบครัว ผนวกกับปัญหาสังคมเมือง ถือได้ว่าครอบครัวที่สตรีเลี้ยงบุตรตามลำพัง มีความล่อแหลมต่อปัญหาหลายอย่าง

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

เกศินี เกิดอนันต์ (2539) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร โดยทำการศึกษาครอบครัวจำนวน 6 ครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม มารดาส่วนใหญ่พาบุตรกลับไปอยู่กับครอบครัวเดิม ของตน โดยสมาชิกคนอื่นในครอบครัวเดิมที่อบอุ่น มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กร่วมกับมารดา เด็กในครอบครัวที่อยู่ตามลำพังกับมารดาขาดตัวแบบเพศชายในบ้านอย่างเห็นได้ชัดเจน เด็กในครอบครัวที่อยู่ตามลำพังกับมารดามักมีความผูกพันกับมารดาสูง มารดาที่มีภาระ รับผิดชอบครอบครัวด้วยตนเองทั้งหมด มักเน้นการสอนให้บุตรเข้าใจและยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว และฝึกให้เด็กประหยัดและช่วยตัวเองให้เร็วที่สุด

อุมาพร ตรังคสมบัติ และลิขิต ลิขนะพิชิตกุล (2539) ได้ศึกษาอาการซึมเศร้าในเด็กนักเรียนชั้นมัธยมต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร ในจำนวนตัวอย่าง 1,264 คน พบว่า มีอาการซึมเศร้า 40.8 % โดยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อภาวะซึมเศร้าของเด็กที่สำคัญคือ ภาวะครอบครัวที่แตกแยก ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับบิดา มารดา และปัญหาสุขภาพจิตในบิดา มารดา

ลลิตา ชีวะศิริ (2539) ได้กล่าวถึงครอบครัวที่ขาดพ่อ ไม่ว่าจะเนื่องจากพ่อตายหรือจากการหย่าร้าง เด็กผู้ชายมีโอกาสเลียนแบบแม่ และบ่อยครั้งแม่ก็อ้างเอาลูกติดตัวไว้เป็นเพื่อนแก้เหงาหรือเพื่อช่วยงานบ้าน การกระทำเช่นนี้เป็นสาเหตุให้เด็กชายในวัยเจริญเติบโต เลียนแบบแม่ผิดเพศ ในครอบครัวที่ขาดพ่อเด็กชายกับแม่จะมีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษ เด็กจะเป็นลูกติดแม่ ถ้าเขามีปัญหาผู้ที่แก้ปัญหาให้เขาทุกอย่างคือ แม่ และแม่มักจะไม่ปล่อยยให้ ลูกชายตัดสินใจเอง หากพ่อจากไปในขณะที่บุตรยังเล็กมากและไม่มีผู้ชายอื่นมาเป็นตัวอย่างให้เขาเลียนแบบพฤติกรรมกระทำของผู้ชาย โดยการพูดคุย เล่นกีฬา และการทำหน้าที่บทบาทของพ่อ และการมีพ่อยังทำให้เด็กชายสามารถจำแนกเพศผู้ชาย ผู้หญิงได้โดยการเปรียบเทียบกับบทบาทของแม่

ศิริพัฒนา ศิริธรรัตนกุล (2536) ได้กล่าวถึงผลของการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่มีแต่แม่ผู้เดียว พบว่า การขาดพ่อจะไม่ค่อยมีผลต่อการพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและสังคมของเด็กหญิงแต่จะมีผลต่อเด็กชาย ซึ่งจะมีพัฒนาการไม่ดีเท่าเด็กที่มีพ่ออยู่ในครอบครัว

จริยวัตร คมพยัคฆ์ (2528) ได้ศึกษาภาวะวิกฤติของพ่อและแม่ที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง พบว่า คนที่หย่าร้างหรือเป็นหม้ายมีภาวะวิกฤติของความเป็นหม้ายและภาวะที่มีปัญหาจากการปรับตัวทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การปรับตัวทางด้านร่างกาย ได้แก่ การปรับตัวเกี่ยวกับเวลา การ

ทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวัน ความยุ่งยากในการหาสถานที่เลี้ยงเด็ก ตลอดจนการต้องย้ายที่อยู่ใหม่ ซึ่งถ้าไม่สามารถปรับตัวก็จะเกิดปัญหาทางจิตใจ และอารมณ์ตามมา เช่น ความตึงเครียด วิตกกังวล รู้สึกบาป โกรธ กลัว รู้สึกสูญเสีย มองภาพลักษณ์ของตนเองต่ำ ฯลฯ ในครอบครัวที่มีแม่เพียงคนเดียวจะประสบปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เพราะสังคมส่วนใหญ่กำหนดให้ผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงทำงานบ้าน เมื่อเกิดการแตกแยกทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ ครอบครัวยุคใหม่ที่มีความรู้สึกสูญเสีย ถอยหนี และโดดเดี่ยว เธอต้องการระบาย ความรู้สึกนี้ให้บุคคลอื่นรับทราบ ต้องการที่ปรึกษาแต่ไม่มีใครสนใจและรับฟังเรื่องราวของเธอได้ จะเห็นได้ว่าสภาพครอบครัวที่ต้องแตกแยก ทำให้ลูกมีเพียงพ่อและแม่เท่านั้น สมาชิกทั้งหมดคือ พ่อ แม่ และลูก จะต้องตกอยู่ในภาวะวิกฤติทุกคน จะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของคู่สมรส ลักษณะครอบครัวว่าเป็นครอบครัวเดียวหรือครอบครัวขยาย มีการพึ่งพาอาศัยกับสมาชิกอื่นได้มากน้อยเพียงไร

วาสนา ศรีมณี (2516) ได้ศึกษาพบว่า ในครอบครัวที่ขาดพ่อ นั้น มักจะพบว่าแม่จะเลี้ยงลูกให้มีลักษณะในทางให้พึ่งคนอื่นเสมอ และมักจะได้รับการเอาใจใส่มากเกินไป นอกจากนี้เด็กชายที่อยู่ในครอบครัวขาดพ่อมีอัตราของการมีรักร่วมเพศ เนื่องจากเด็กนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแม่มาก และพบความลำบากในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับเพศตรงข้าม และมีผลถึงการใช้ชีวิตอยู่ในอนาคต

ศิริพร หลิมศิริวงษ์ (2511) ได้ศึกษาพบว่า สภาพบ้านที่มีอิทธิพลต่อความเกรงของเด็กเกิดจากภาวะครอบครัวที่เป็นแบบบิดามารดาจากกันด้วยการหย่าร้างหรือแตกแยกกัน บิดาหรือมารดาหรือทั้งสองคนเสียชีวิต ที่เรียกว่า “บ้านแตก” ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น ขาดความรัก เด็กที่ขาดสิ่งเหล่านี้จะเป็นคนที่มีความหวาดกลัว กังวลอย่างรุนแรง ก้าวร้าว ทำให้เด็กมีปัญหาทางจิตใจ และเป็นสาเหตุให้การปรับตัวของเด็กผิดปกติ เป็นการนำไปสู่การเป็นเด็กเกเร

Avison, W. R. (1997) ได้ศึกษาสุขภาพจิตของมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง พบว่าสตรีเหล่านี้มีความเสี่ยงในการเกิดภาวะผิดปกติทางอารมณ์ มีอัตราการใช้บริการของศูนย์สุขภาพจิตมาก และพบว่าสตรีเหล่านี้มีความเครียดสูง และส่งผลถึงสภาพในครอบครัว ควรมีโครงการป้องกันความผิดปกติทางจิตแก่มารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชน โครงการส่งเสริมสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจภายในชุมชนที่พวกเขาอาศัยอยู่

Brown, G.W., Moran, P.M. (1997) ได้ศึกษาความยากจนและการซึมเศร้าของมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความยากจนและการซึมเศร้าของมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในเขตเมืองชั้นใน โดยติดตามศึกษานานมากกว่า 2 ปี ทำการวัด ปัจจัย

เสียงและการเริ่มการซึมเศร้าพบว่า มารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีอัตราเสียงสูงเป็น 2 เท่า ของมารดาที่อยู่กับสามี มีความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพและภาวะทางเศรษฐกิจ การซึมเศร้าจะเริ่มมีการมองภาพลักษณะต่อตนเองต่ำ ขาดการสนับสนุน และพบบ่อยในกลุ่มที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ

Sacks, B. et al. (1997) ได้ศึกษาทัศนคติของมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในกลุ่มรายได้น้ำต่ำที่มีต่อบุตรก่อนวัยเรียน โดยศึกษาระยะยาว 1 ปี กับมารดาจำนวน 9 คน มารดาทุกคนมีความคาดหวังในทางที่ดีต่อบุตร แต่คิดว่าความคาดหวังนั้นไม่เป็นจริง มารดาเหล่านี้มองว่าภาระรับผิดชอบในการเป็นมารดาและบิดาของเธอหนักหนาสาหัส เกินกว่าจะรับได้ บุตรก็ไม่ได้ประทับใจในความพยายามของเธอในการดำรงสภาพครอบครัวไว้ การสร้างระเบียบวินัยให้แก่บุตร มักทำโดยการลงโทษและมีพฤติกรรมทางลบ บุตรเป็นแพะรับบาปเมื่อมีความคับข้องใจในการเลี้ยงดู ควรมีการดำเนินการเพื่อให้การช่วยเหลือหญิงเหล่านี้

Skuy, M., Koeberg, M. Frid & Jhon P. (1997) ได้ทำการศึกษาการปรับตัวของเด็กและการมีปฏิสัมพันธ์กับมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนด้อยโอกาส ประเทศอาฟริกาใต้ โดยศึกษามารดา 48 คน มารดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ระบุว่าบุตรมีการปรับตัวไม่ดี ทั้งนี้เป็นเพราะขาดการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการสนับสนุนทางสังคม

Lipman, E.L. (1997) ได้ทำการศึกษาสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในออนตริโอ โดยการศึกษาลักษณะทางกายและจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยศึกษาสตรี จำนวน 1,540 คน พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังจะมีฐานะยากจนกว่าสตรีที่อยู่กับสามี มีโอกาสเกิดปัญหาทางจิตใจ กล่าวคือ มีความไม่พึงพอใจในชีวิตหลายอย่าง ใช้บริการด้านสุขภาพจิตมากกว่า ภาวะทางจิตที่พบคือ มีความวิตกกังวล และมีโอกาสเกิดความผิดปกติทางจิตด้านอื่น ๆ กล่าวโดยสรุปคือ สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีฐานะยากจนและมีโอกาสเจ็บป่วยด้วยภาวะผิดปกติทางจิต และใช้บริการสุขภาพจิตมากกว่าสตรีที่อยู่กับสามี

Oktem, F. (1998) ได้ทำการศึกษาลักษณะทางประชากรและปัญหาด้านจิตสังคมของผู้ปกครองที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในประเทศตุรกี พบว่า ครอบครัวที่มีแต่พ่อหรือแม่อย่างใดอย่างหนึ่งในระหว่างปี 1985-1995 เป็นครอบครัวที่มีสาเหตุมาจากการหย่าร้างมากที่สุด บุตร ของครอบครัวที่หย่าร้างจะมีอาการต่าง ๆ อยู่ในขั้นรุนแรงก่อนที่จะมาขอความช่วยเหลือทางการแพทย์ พฤติกรรมที่พบบ่อยคือ พฤติกรรมก้าวร้าว พยายามฆ่าตัวตาย การเรียนล้มเหลว เนื่องจากปัญหาทางจิตใจ ไม่มีสมาธิในการทำงาน มีอาการทางกาย มารดาที่หย่าร้างส่วนใหญ่จะมีการศึกษาสูงและทำงานนอกบ้านด้วย ระหว่างปี 1985-1995 อายุและการศึกษาของมารดาที่หย่าร้าง

มีแนวโน้มสูงขึ้น แต่จำนวนและอายุของบุตรมีแนวโน้มลดลง ผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะให้ทำการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวหย่าร้าง

Lutenbacher, M. และ Hall, L.A. (1998) ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยด้านจิตสังคมในการเลี้ยงดูบุตรของมารดาที่เลี้ยงดูบุตรอายุน้อยตามลำพัง จำนวน 206 คน ซึ่งเป็นคนที่มีรายได้ต่ำ โดยการสัมภาษณ์พบว่า มารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีอาการซึมเศร้า และส่งผลกระทบต่อ การทำร้ายบุตร เกิดความเครียดประจำวัน มีภาพลักษณ์ต่อตนเองต่ำ ผู้วิจัยเสนอแนะว่าควรทำการศึกษา ความเครียดของมารดาที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังเพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดกับเด็ก

Gillham, B. และคณะ (1998) ได้ทำการศึกษาเรื่องอัตราการว่างงาน ความหนาแน่นของครอบครัว พ่อหรือแม่ที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง การบ่งชี้ความยากจนของเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างการทำร้ายและการทอดทิ้งเด็ก โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการคือ ประการแรก เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำร้ายร่างกายเด็ก การละเมิดทางเพศ การทอดทิ้งกับระดับการว่างงานของพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ความหนาแน่นในเขตใดเขตหนึ่งของกลุ่มพ่อแม่ที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ประการที่สองคือ ศึกษาความยากจนของเด็ก อัตราการทำร้าย การละเมิดทางเพศต่อเด็กในกลุ่มต่าง ๆ วิธีการศึกษาโดยศึกษาจากครอบครัวที่มีประวัติการทำร้ายร่างกายเด็ก การละเมิดทางเพศหรือทอดทิ้งเด็ก ได้จำนวนครอบครัวดังกล่าว จำนวน 5,551 คน ผลการวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างการทำร้ายร่างกายเด็กกับอัตราการว่างงานของผู้ชายที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง แต่พบว่าในผู้หญิงมีอัตราต่ำกว่าในเรื่องการละเมิดทางเพศและการทอดทิ้งบุตร การว่างงานของผู้ชายที่เลี้ยงดูครอบครัวตามลำพังจะมีผลต่อการทำร้ายและละเมิดทางเพศเด็กเป็น 2 เท่าของปัจจัยอื่น

Brody, G.H. และ Flor, D.L. C. 1998) ทำการศึกษาเรื่องทรัพยากรที่ต้องการ ในการเลี้ยงดูบุตรและความสามารถของบุตร ของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังชาวสตรีแอฟริกัน โดยศึกษาสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง จำนวน 156 คน ซึ่งสตรีเหล่านี้เป็นหัวหน้าครอบครัวและทำหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวตามลำพัง อาศัยอยู่ในชนบท ร้อยละ 82 มีฐานะยากจน ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรที่ต้องการ การเลี้ยงดูบุตร ความสามารถของบุตร ได้แก่ การศึกษา ความเคร่งในศาสนาและความเพียงพอด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้แล้วปัจจัยดังกล่าวยังส่งผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในโรงเรียนของมารดา สติปัญญาของบุตร ความสามารถทางสังคม การพัฒนาภาวะเบี่ยงภายในตนเองของบุตรในครอบครัวที่แตกแยก หย่าร้าง หรือตายจากกันของพ่อแม่ จะมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กในด้านต่าง ๆ จากงานวิจัยที่ กล่าว

มา เด็กที่อยู่ในสภาพบ้านแตกจะขาดความรู้สึกมั่นคงในอารมณ์ ไม่มีความอบอุ่น และขาดแบบอย่างทางเพศที่เหมาะสม

จากผลการวิจัยข้างต้น พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ประสบปัญหาหลายอย่างทั้งด้านร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ การเลี้ยงดูบุตร และส่งผลกระทบต่อพลเมืองของชาติในอนาคต เพราะอัตราการหย่าร้างสูงขึ้น และประกอบกับอาศัยอยู่ในชุมชนเมือง ซึ่งมีลักษณะแข่งขันต่างคนต่างอยู่ จึงทำให้การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรในชุมชนเมือง เป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งมีความประสงค์จะศึกษาการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมืองว่าจะมีลักษณะเป็นอย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียด ครอบคลุมการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร

3.1 ประชากร

ประชากร คือ สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร

3.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร ที่ได้จากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 30 คน โดยเลือกสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา 9 คน ระดับมัธยมศึกษา 7 คน ระดับอาชีวศึกษา 7 คน ระดับปริญญาตรี 7 คน ซึ่งมีที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตเมืองของกรุงเทพมหานคร และอาศัยอยู่ในเขต 6 เขต คือ เขตมีนบุรี เขตปทุมวัน เขตห้วยขวาง เขตลาดพร้าว เขตจตุจักร และบางเขน โดยมีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นผู้ที่เลี้ยงดูบุตรอายุตั้งแต่ 1 วัน ถึง 25 ปี ตามลำพัง
2. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร
3. ยินยอมให้ความร่วมมือในการวิจัย

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) มี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง เป็นคำถามปลายเปิด โดยถามเรื่อง

การปรับตัวด้านสุขภาพกาย

การปรับตัวด้านสุขภาพจิต

การปรับตัวด้านการเลี้ยงดูบุตร
 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ
 การปรับตัวด้านความขัดแย้งในบทบาท
 การปรับตัวด้านการแยกตัวจากสังคม
 การปรับตัวด้านอาชีพ
 และแบบแผนการปรับตัวโดยรวม

เครื่องมืออื่นได้แก่ เทปบันทึกเสียง ตลับเทป สมุดจดโน้ตเกี่ยวกับประวัติในชีวิตของสตรี และสิ่งที่พบเห็นในการสัมภาษณ์ แบบขออนุญาตเก็บข้อมูลสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังเป็นรายบุคคล โดยให้มีการลงนาม (แฝง) เพื่อขออนุญาตก่อนทำการสัมภาษณ์ และในการวิจัยครั้งนี้ ตัวผู้วิจัยถือว่าเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งด้วย

3.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยการตรวจหาความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องจิตวิทยาสังคม จิตแพทย์ และนักสังคมสงเคราะห์ จำนวนทั้งสิ้น 4 ท่าน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของเครื่องมือ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 4 ท่าน เห็นชอบและให้ข้อเสนอแนะ นำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปทดลอง ทำการสัมภาษณ์สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังจำนวน 5 คน โดยผู้วิจัยทั้ง 4 คน แล้วนำมาอภิปรายทำความเข้าใจให้ตรงกันในแต่ละประเด็นคำถามแต่ละข้อ เพื่อให้เครื่องมือมีความเที่ยงและเกิดความเที่ยงในตัวผู้วิจัยแต่ละคนและแก้ไขเครื่องมืออีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มเติมเรื่องวุฒิการศึกษา กำหนดอายุจริงของกลุ่มตัวอย่าง มีการสร้างสัมพันธภาพโดยการสอบถามเรื่องการเป็นอยู่ แนะนำตนเองให้เกิดความไว้วางใจก่อน แยกคำถามยาว ๆ ออกเป็นคำถามย่อย เมื่อแก้ไขเรียบร้อยแล้วจึงนำมาทำการเก็บข้อมูลต่อไป

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 3.5.1 ผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตทำการสัมภาษณ์สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังเป็นรายบุคคล
- 3.5.2 ผู้วิจัยทำการสำรวจชุมชนปทุมวัน บางเขน ห้วยขวาง จตุจักร ลาดพร้าว มีนบุรี โดยไปพบกับผู้นำชุมชน เพื่อขอสัมภาษณ์สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนดังกล่าว
- 3.5.3 ขออนุญาตผู้นำชุมชนในการทำการสัมภาษณ์สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

3.5.4 ผู้วิจัยไปพบสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้วยตนเอง แนะนำตนเอง บอกวัตถุประสงค์ของการวิจัย การกำหนดนามแฝง การเสนอกรณีโดยการสมมติชื่อที่ไม่มีชื่อจริงของสตรีผู้นั้น การวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวม การขออนุญาตบันทึกเทปการสัมภาษณ์ เมื่อกลุ่มตัวอย่างอนุญาตให้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ ทำการนัดหมายวัน เวลา ที่ผู้ให้ข้อมูลมีความสะดวก

3.5.5 เมื่อถึงกำหนดนัดหมาย ผู้วิจัยเดินทางไปยังจุดนัดหมาย จัดหาสถานที่ที่เป็นส่วนตัว ซึ่งมีเฉพาะผู้ให้สัมภาษณ์และผู้วิจัยเท่านั้น แล้วพูดคุยเรื่องความเป็นอยู่ ดินฟ้าอากาศ วัตถุประสงค์ของการศึกษา จนเกิดการหย่อนคลายพอดูร ขออนุญาตบันทึกเทป แล้วเริ่มทำการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิด และเปิดโอกาสให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังได้พูดโดยอิสระ โดยที่สตรีอยากจะทำประเด็นใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเรียงตามแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะถามคำถามที่ยังไม่ครบประเด็นจนครบถ้วน คำถามใดที่ไม่กระจ่างก็จะถามซ้ำจนข้อมูลครบถ้วนตรงกันและอิมตัว ซึ่งพิจารณาจากการที่คำตอบจะวนกลับมาอย่างเดิมอีก เมื่อทำการสัมภาษณ์เสร็จใช้เวลาประมาณ 1 ถึง 1 ½ ชั่วโมง เมื่อสัมภาษณ์เสร็จ ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและมอบค่าตอบแทนในการให้สัมภาษณ์คนละ 200 บาท

3.5.6 นำเทปที่ได้ไปถอดเทปเป็นลายลักษณ์อักษรบรรทัดต่อบรรทัด โดยกำหนดหมายเลขไว้แต่ละบรรทัดทางด้านขวามือ จนหมดข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์

3.5.7 ผู้วิจัยนำบันทึกส่วนตัวในการเก็บข้อมูล จากการสังเกตที่พบระหว่างการสัมภาษณ์ เช่น ลักษณะ อารมณ์ การร้องไห้ การแสดงออก ท่าทาง ถ้าไปทำการสัมภาษณ์ที่บ้าน จดบันทึกลักษณะที่อยู่อาศัย และสิ่งอื่น ๆ ที่สังเกตพบ เพื่อนำมาประกอบในการเขียนรายงาน

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจะเริ่มกระทำไปขณะเก็บข้อมูลทุกครั้ง เพื่อดูว่าข้อมูลที่ได้มาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ แล้วถามคำถามที่ขาดหายไปจนครบถ้วน

3.6.2 นำเทปบันทึกเสียงมาถอดเทปทุกข้อความโดยละเอียด แล้วเขียนข้อความไว้ด้านซ้าย ประมาณ 2/3 ของกระดาษ และด้านขวามือกำหนดเลขประจำบรรทัดไว้ทุกบรรทัดจนครบ 30 คน

3.6.3 อภิปรายข้อมูลที่ค้นพบระหว่างผู้วิจัย 4 คน จดบันทึกประเด็นสำคัญไว้เพื่อเป็นการทดสอบความเที่ยงของข้อมูล เมื่อทุกคนเห็นตรงกันจึงสรุปประเด็น

3.6.4 จัดทำตาราง Overview Grid โดยจัดทำเป็นหัวข้อใหญ่ (Domain) หัวข้อย่อย (Sub Domain) สิ่งที่ค้นพบตามวัตถุประสงค์ และสิ่งที่ค้นพบใหม่ (Emerging Item)

3.6.5 วิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลเป็นรายบรรทัด (Content Analysis) โดยเปรียบเทียบข้อความอย่างต่อเนื่อง แล้วประมวลข้อมูลออกมาเป็น 3 ระดับ คือ

- 1) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลรายบรรทัดเพื่อค้นหาสิ่งที่เป็นความจริง ข้อความที่สอดคล้องกัน วลีที่มีความหมายเดียวกัน
- 2) จัดกลุ่มข้อมูลไว้เป็นพวก ๆ (Categorized) ตามตารางที่เขียนไว้ รวมทั้งข้อมูลที่ค้นพบใหม่
- 3) อ่านแล้วทำความเข้าใจ อธิบายความหมายของข้อความและสิ่งที่เกิดขึ้น และสิ่งที่สังเกตพบในขณะที่ทำการสัมภาษณ์
- 4) จัดบันทึกข้อความสำคัญเพื่ออ้างอิงข้อความนั้น (Quoting)
- 5) เขียนกรอบแนวคิดของการปรับตัวและอธิบายปรากฏการณ์ที่พบ

ก่อนการเขียนบรรยายผลการวิจัย อ่านข้อมูลการสัมภาษณ์ซ้ำ ๆ จดลงในบันทึกตารางการวิเคราะห์ อ่านบทสัมภาษณ์อีกเมื่อพบการเชื่อมโยงของข้อมูล อ่านบันทึกส่วนตัวที่ผู้วิจัยบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ เพื่อค้นหาคำอธิบายจนกว่าข้อมูลนั้นอิ่มตัว (data saturation occurred) แล้วจึงเริ่มเขียนบรรยายและอธิบายผลการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลของการวิจัย “การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร” จะนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

- 4.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างและกรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง 30 ราย
- 4.2 ข้อมูลการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ด้านสุขภาพกาย
- 4.3 ข้อมูลการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ด้านสุขภาพจิต
- 4.4 ข้อมูลการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ด้านการเลี้ยงดูบุตร
- 4.5 ข้อมูลการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ด้านเศรษฐกิจ
- 4.6 ข้อมูลการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ด้านความขัดแย้งในบทบาท
- 4.7 ข้อมูลการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ด้านการแยกตัวจากสังคม
- 4.8 ข้อมูลการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ด้านอาชีพ
- 4.9 การปรับตัวที่ค้นพบใหม่ (Emerging Item)
- 4.10 กรอบแนวคิดการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง และปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างและกรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง 30 ราย

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

สตรีคนที่ (ชื่อสมมติ)	อายุ	การ ศึกษา	สถานภาพ สมรส	อาชีพ	รายได้ (บาท/เดือน)
1. นางแก้ว	42	ป.6	แยก (สามีต้องโทษ)	เย็บผ้า	2,000-3,000
2. นางชมภู	59	ป.4	แยก	ทำความสะอาด	7,001-9,000
3. นางอ้อด	50	ป.4	หม้าย	ทำความสะอาด	7,730
4. นางนิต	45	ป.4	หม้าย	ขายข้าวมันไก่	3,000-5,000
5. นางอุ	51	ป.4	สามีเป็น อัมพาต	ซักผ้า	3,800
6. นางอรุณรัตน์	36	ป.4	แยก	ขายเสื้อผ้า	15,001-17,000
7. นางสีทอง	35	ป.6	แยก	ขายเสื้อผ้าสำเร็จรูป	9,001-11,000
8. นางน้อย	35	ป.6	หม้าย	ทำความสะอาด	6,000
9. นางหนู	23	ป.6	หย่า	ทำความสะอาด	5,000
10. นางหวาน	41	มัธยม	หย่า	รับจ้างขายของ/ล้างจาน	5,001-7,000
11. นางเดือน	32	มัธยม	หย่า	เย็บเสื้อผ้า	3,000-5,000
12. นางปู	43	มัธยม	แยก	ค้าขายของเล็กๆน้อยๆ	2,000
13. นางชนูน	36	มัธยม	แยก	ทำงานบ้าน	ต่ำกว่า 3,000
14. นางเป็ด	26	มัธยม	แยก	ลูกจ้าง	4,100
15. นางลำเจียก	55	มัธยม	แยก	รับราชการ	16,000
16. นางมาเรียม	33	มัธยม	หม้าย	ลูกจ้าง	4,100
17. นางสายรุ้ง	44	อาชีวะ	แยก	ทำงานบ้าน	2,000
18. นางพร	22	อาชีวะ	แยก	รับจ้างเลี้ยงเด็ก	3,500
19. นางตุ๊ก	27	อาชีวะ	หย่า	เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี	5,001-7,000
20. นางตา	45	อาชีวะ	หย่า	พนักงานพิมพ์ดีด	14,000
21. นางนก	29	อาชีวะ	แยก	พนักงานเก็บเงิน	3,000-5,000
22. นางเล็ก	35	อาชีวะ	หม้าย	เสมียน	4,100
23. นางไก่	33	อาชีวะ	แยก	รับราชการ	5,001-7,000
24. นางนก	26	ป.ตรี	แยก	อาจารย์	10,000
25. นางนวล	48	ป.ตรี	หม้าย	วิสัญญีพยาบาล	20,000
26. นางดาว	41	ป.ตรี	หม้าย	รับจ้าง	24,320
27. นางบุษ	37	ป.ตรี	หย่า	รับราชการ	9,001-11,000
28. นางจุล	30	ป.ตรี	หม้าย	ดูแลห้องสมุด	17,001-19,000
29. นางชจรรย์	40	ป.ตรี	หย่า	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์งาน บุคคล	17,001-19,000
30. นางสมัย	53	ป.ตรี	แยก	รับราชการ	17,000-18,000

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

ข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
15-20 ปี	-	-
21-25 ปี	2	6.67
26-30 ปี	5	16.67
31-35 ปี	6	19.99
36-40 ปี	4	13.34
41-45 ปี	7	23.34
46-50 ปี	2	23.34
51-55 ปี	3	6.67
56-60 ปี	1	9.99
60 ปีขึ้นไป	-	3.33
รวม	30	100.00
อาชีพ		
รับจ้าง	13	43.34
รับราชการ	10	33.33
ค้าขาย	3	9.99
แม่บ้าน	2	6.67
ลูกจ้าง	2	6.67
รวม	30	100.00
งานที่ทำ		
ทำความสะอาด	4	13.34
รับจ้างทั่วไป	4	13.34
ขายของ	3	9.99
แม่บ้าน	2	6.67
ขายอาหาร	1	3.33
เย็บผ้า	1	3.33
ซักผ้า	1	3.33

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	จำนวน	ร้อยละ
เลี้ยงเด็ก	1	3.33
การเงินการบัญชี	1	3.33
การพัสดุ	1	3.33
เก็บเงินของโรงเรียน	1	3.33
สอนหนังสือ	1	3.33
วิสัญญีพยาบาล	1	3.33
ดูแลห้องสมุด	1	3.33
ธุรการ	1	3.33
ไม่ได้ระบุ	5	16.69
รวม	30	100.00
การศึกษา		
ประถมศึกษา	9	29.98
มัธยมศึกษา	7	23.34
อาชีวศึกษา	7	23.34
ปริญญาตรี	7	23.34
รวม	30	100.00
สถานภาพสมรส		
แยก	14	46.66
หม้าย	8	26.67
หย่า	7	23.34
คู่ (สามีเป็นอัมพาต)	1	3.33
รวม	30	100.00
เขตที่อยู่		
มีนบุรี	8	26.69
ปทุมวัน	6	19.99
ห้วยขวาง	5	16.67
ลาดพร้าว	5	16.67

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	จำนวน	ร้อยละ
จตุจักร	3	9.99
บางเขน	3	9.99
รวม	30	100.00
ภูมิลำเนาเดิม		
ภาคกลาง	21	69.98
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	5	16.69
ภาคตะวันออก	2	6.67
ภาคเหนือ	1	3.33
ภาคใต้	1	3.33
รวม	30	100.00
จำนวนบุตร		
1 คน	17	56.67
2 คน	9	29.99
3 คน	3	9.99
5 คน	1	3.33
รวม	30	100.00
อายุบุตร		
1-11 เดือน	1	2.08
1-5 ปี	6	12.53
6-10 ปี	10	20.80
11-15 ปี	14	29.18
16-20 ปี	9	18.75
21-25 ปี	7	14.58
26 ปีขึ้นไป	1	2.08
รวม	48	100.00

*หมายเหตุ สตรี 1 คน มีบุตรมากกว่า 1 คน

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	จำนวน	ร้อยละ
เพศของบุตร		
หญิง	12	40.00
ชาย	10	33.33
ทั้งหญิงและชาย	8	26.67
รวม	30	100.00
รายได้ต่อเดือน		
สูงกว่า 19,000 บาท	3	9.99
ต่ำกว่า 3,000 บาท	3	10.00
3,001-5,000 บาท	10	33.33
5,001-7,000 บาท	4	13.35
7,001-9,000 บาท	2	6.67
9,001-11,000 บาท	2	6.67
11,001-13,000 บาท	-	3.33
13,001-15,000 บาท	1	6.67
15,001-17,000 บาท	2	9.99
17,001-19,000 บาท	3	9.99
รวม	30	100.00

จากตารางที่ 2 แสดงว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง มีอายุระหว่าง 41-45 ปี และ 46-50 ปี มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 23.34 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 31-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.99 อาชีพที่ทำมากที่สุดคือ รับจ้างร้อยละ 43.34 รองลงมาคือเป็นข้าราชการร้อยละ 33.33 งานที่ทำส่วนใหญ่คือ ทำความสะอาดและรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 13.34 รองลงมาคือขายของร้อยละ 9.99 ระดับการศึกษา ประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.98 ส่วนที่จบชั้นมัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและปริญญาตรี มีจำนวนร้อยละ 23.34 เท่ากัน สภาพสมรส แยกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.66 รองลงมาคือ หม้ายร้อยละ 26.67 และหย่าร้อยละ 23.34 เขตที่อยู่อาศัย อยู่ในเขต มีนบุรี ร้อยละ 26.69 นอกนั้นอยู่ในเขตอื่น ๆ ร้อยละ 9.99 ถึง 19.99 ภูมิลำเนาเดิมอยู่ในภาคกลาง ร้อยละ 69.98 รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 16.69 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

ส่วนใหญ่มียุทธ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 56.67 รองลงมาคือมีบุตร 2 คน คิดเป็นร้อยละ 29.99 อายุ
บุตรมากที่สุดคือ อายุ 11-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.18 รองลงมาคือ 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.80
เพศของบุตรที่เป็นหญิง คิดเป็นร้อยละ 40 ส่วนเป็นชายร้อยละ 33.33 หญิงและชายคือร้อยละ
26.67

รายได้ของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำดับที่มากที่สุดคือ ระหว่าง 3,001-5,000 บาท
คิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมาคือมีรายได้ 5,001-7,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.35

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของระยะเวลาที่อยู่กับสามี

ระยะเวลาที่อยู่กับสามี	จำนวน	ร้อยละ
1-5 ปี	14	46.67
6-10 ปี	8	26.67
11-15 ปี	4	13.33
16-20 ปี	2	6.67
21-25 ปี	1	3.33
26-30 ปี	1	3.33
รวม	30	100.00

จากตารางที่ 3 แสดงว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง มีระยะเวลาที่อยู่กับสามี 1-5 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.67 รองลงมาคือ 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.67

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของสาเหตุที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

สาเหตุที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	จำนวน	ร้อยละ
สาเหตุที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง		
สามีภรรยาใหม่	10	33.33
สามีถึงแก่กรรม	8	26.69
ทัศนะไม่ตรงกัน	3	10.00
สามีทำร้ายร่างกาย	2	6.67
สามีเป็นอัมพาต	1	3.33
สามีต้องโทษ	1	3.33
สามีขาดความรับผิดชอบ	1	3.33
สามีเกียจคร้าน	1	3.33
สามีดื่มเหล้า เล่นการพนัน	1	3.33
มีปากเสียงกันบ่อย	1	3.33
รวม	30	100.00

จากตารางที่ 4 แสดงว่า สาเหตุของการต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง จำนวนมากที่สุดคือ สามีมีภรรยาใหม่ คิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมาคือสามีถึงแก่กรรม ร้อยละ 26.69 นอกนั้นเกิดจากสาเหตุอื่น ๆ ร้อยละ 3.33 ถึงร้อยละ 10.00

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของการจดทะเบียนสมรสและบุคคลที่อยู่ด้วยของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

การจดทะเบียนสมรส	จำนวน	ร้อยละ
จดทะเบียน	19	63.33
ไม่ได้จดทะเบียน	11	36.67
รวม	30	100.00
บุคคลที่อยู่ด้วย		
พ่อ-แม่ของตนเอง	14	46.67
บุตร	12	40.00
อยู่คนเดียว	2	6.67
ญาติ	1	3.33
หลาน	1	3.33
รวม	30	100.00

จากตารางที่ 5 แสดงว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ส่วนใหญ่จดทะเบียนสมรส คิดเป็นร้อยละ 63.33 ไม่ได้จดทะเบียนคิดเป็นร้อยละ 36.67 บุคคลที่สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังอยู่ด้วย ส่วนใหญ่คือ พ่อแม่ของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 46.67 รองลงมาคืออยู่กับบุตรร้อยละ 40

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของความเพียงพอของรายได้ จำนวนหนี้สิน ผู้ให้กู้ยืม และสาเหตุของหนี้สิน

ความเพียงพอของรายได้	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เพียงพอ	21	70.00
เพียงพอ	9	30.00
รวม	30	100.00
จำนวนหนี้สิน		
น้อยกว่า 10,000 บาท	2	6.67
10,001-50,000 บาท	9	30.00
50,001-100,000 บาท	2	6.67
100,001-105,000 บาท	0	0.00
105,001-200,000 บาท	3	10.00
มากกว่า 200,000 บาท	4	13.33
ไม่ได้ระบุ	1	3.33
ไม่มีหนี้สิน	9	30.00
รวม	30	100.00
ผู้ให้กู้		
ญาติพี่น้อง	24	80.00
ชาวบ้าน	5	16.67
แขก (ชาวอินเดียผู้ออกเงินกู้รายวัน)	1	3.33
รวม	30	100.00
สาเหตุของหนี้สิน		
ค่าเล่าเรียนบุตร	7	23.34
ค่าผ่อนบ้าน	5	16.68
ค่าใช้จ่ายในบ้าน	3	10.00
ค่าซื้อที่	2	6.67
ค่ารักษาพยาบาล	2	6.67
ค่าผ่อนรถ	1	3.33
ค่าเช่าบ้าน	1	3.33

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของความเพียงพอของรายได้ จำนวนหนี้สิน ผู้ให้กู้ยืม และสาเหตุของหนี้สิน (ต่อ)

ค่าใช้จ่าย	จำนวน	ร้อยละ
ค่าเครื่องซักผ้า	1	3.33
ค่าของใช้ต่าง ๆ	1	3.33
ค่าซื้อของหมูนเวียน	1	3.33
ค่านายหน้าไปทำงานต่างประเทศ	1	3.33
ค่าเล่าเรียนบุตร	1	3.33
ไม่ระบุ	1	3.33
รวม	30	100.00

จากตารางที่ 6 แสดงว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง มีรายได้ไม่เพียงพอคิดเป็นร้อยละ 70 ส่วนที่ตอบว่ารายได้เพียงพอมีเพียง 9 ราย คิดเป็นร้อยละ 30 จำนวนหนี้สินที่มีมากที่สุดคือ ระหว่าง 10,001-50,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาคือเป็นหนี้มากกว่า 200,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 10 ผู้ที่ให้กู้ยืมส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้อง คิดเป็นร้อยละ 80 รองลงมาคือชาวบ้านคิดเป็นร้อยละ 16.67 สาเหตุของหนี้สินส่วนใหญ่เป็นค่าเล่าเรียนบุตร คิดเป็นร้อยละ 23.34 รองลงมาคือ ค่าผ่อนบ้าน คิดเป็นร้อยละ 16.68

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของการมีโรคประจำตัวและโรคที่เป็นของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

การมีโรคประจำตัว	จำนวน	ร้อยละ
มีโรคประจำตัว	15	50.00
ไม่มีโรคประจำตัว	15	50.00
รวม	30	100.00
โรคประจำตัวที่เป็น		
โรคกระเพาะอาหาร	3	17.63
ปวดขา	2	11.75
ปวดหลัง	2	11.75
โรคภูมิแพ้	2	5.89
ปวดศีรษะ	1	5.89
ไมเกรน	1	5.89
นอนไม่หลับ	1	5.89
โรคหัวใจ	1	5.89
โรคประสาท	1	5.89
โรคความดันโลหิตสูง	1	5.89
โลหิตจาง	1	5.89
โรคหลอดลมอักเสบ	1	5.89
รวม	17	100.00

จากตารางที่ 7 แสดงว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง มีโรคและไม่มีโรคประจำตัวเท่า ๆ กัน คือ ร้อยละ 50 ส่วนโรคที่เป็นมากที่สุดคือ โรคกระเพาะอาหาร คิดเป็นร้อยละ 17.63 รองลงมาปวดขา ปวดหลัง และโรคภูมิแพ้ ร้อยละ 11.75 และมีบางคนเป็นมากกว่า 1 โรค

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 1 (ประถมศึกษา) นางแก้ว (นามแฝง)

นางแก้ว อายุ 42 ปี จบชั้น ป. 4 มีบุตร 2 คน เป็นหญิง 1 คน ชาย 1 คน แก้วแต่งงานเมื่ออายุ 18 ปี สามีของแก้วเป็นนักการพนัน ยังชีพด้วยการเล่นการพนัน ตอนที่เขาอยู่กับเธอ เธอมีเงินใช้จ่ายมากมาย ไม่ลำบากเลย แต่เธอก็รู้ว่าอาชีพแบบนี้มันไม่ยั่งยืน เธอเคยขอร้องให้เขาเลิก แต่เขาเลิกไม่ได้ เพราะไม่เคยทำอย่างอื่น ต่อมาเขาถูกจับและต้องโทษนาน 20 ปี สุภรรยาเสพติด และเข้าไปอยู่ในเรือนจำ 5 ปีมาแล้ว เธอต้องขวนขวายหาเลี้ยงลูกตามลำพัง โดยการทำขนมขาย ต่อมาก็รับจ้างเย็บผ้าทุกชนิด ตัดเสื้อผ้า เธอไปเยี่ยมสามีทุกเดือนและต้องนำเงินไปให้เขาใช้จ่ายเดือนละ 2,000 บาท ลูกสาวของเธอเมื่อยังเล็กก็เชื่อฟังเธอดีอยู่ แต่เมื่อโตเป็นวัยรุ่นชอบออกเที่ยวและไปค้างคืนบ้านเพื่อน เธอดูดำและตีลงโทษลูก แต่ก็ไม่ได้ผล ตอนหลังลูกสาวเธอมีอาการเหมือนคนแพ้ท้อง เธอพาไปตรวจพบว่าตั้งครรภ์จริง จึงต้องออกจากโรงเรียนไปอยู่กับสามี แก้วเสียใจมาก ร้องไห้อยู่หลายวัน เพราะหวังพึ่งลูกคนนี้มาก แต่ไม่ได้ตั้งใจ เธอบอกว่า เป็นเพราะเธอไม่มีเวลาให้กับลูก ทำแต่งงาน และให้เงินลูก ลูกจึงต้องหาที่ยึดเหนี่ยว ปัจจุบันเธออยู่กับลูกชายคนเล็กอายุ 9 ขวบ ซึ่งตอนนี้ยังดีอยู่ แต่เธอกลัวว่าเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้เธอเสียใจอีก จึงพยายามใกล้ชิดลูกมากขึ้น เนื่องจากเธอไม่ค่อยมีเวลา จึงซื้ออาหารสำเร็จรูปและข้าวสวยมารับประทานทุกมื้อ ลูกถามว่า “แม่ ทำไมแม่ไม่ทำกับข้าวเหมือนบ้านอื่นบ้าง” “แม่ทำไมแม่ไม่ทานข้าวพร้อมลูก โรงเรียนบอกให้ทานข้าวกับพ่อแม่” เธอก็พยายามปรับตัว บางครั้งลูกดื้อมาคอยเอาผ้า 4-5 ทุ่ม เธอก็ต้องทำให้เสร็จ เธอมีหนี้สิน 20,000 บาท เป็นค่าเล่าเรียนลูก ค่าใช้จ่ายประจำวัน ใช้นี้คืนวันละ 80-100 บาท คนที่คอยช่วยเหลือเธอคือ แยกชาวอินเดีย ซึ่งมีบ้านอยู่ที่พาดูร์ ได้เข้ามาออกเงินกู้แก่คนในชุมชนและเก็บคืนเป็นรายวัน แยกคนนี้ได้ช่วยเหลือคนในชุมชนมานานกว่า 10 ปีแล้ว โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 20 บาท/เดือน “เขาเป็นคนเมตตา เมื่อไม่มีให้บอกเขา เขาก็อนุโลม” “แต่เมื่อมีต้องรับให้เขา” “เขาเป็นคนใจบุญ คอยช่วยเหลือคนในชุมชน”

แก้วเล่าให้ฟังว่าในช่วงสามีเธอต้องโทษใหม่ ๆ เขาโทรมาบอกเธอให้ไปพบผู้คุม เพื่อขอความช่วยเหลือ เธอได้ไปตามนัด ผู้คุมพาเธอไปรับประทานอาหารเช้า โดยเธอเป็นผู้จ่ายเงิน เขาพาเธอไปโรงแรม่านรูด ปลุกปล้ำเธอ แล้วเอาไปปล่อยไว้ในที่ที่เธอไม่รู้จักรัก ต้องหาทางกลับบ้านเอง เธอไม่ได้บอกให้สามีรู้เพราะเกรงว่าจะถูกกักขังแก่ง จึงทำเป็นเงียบ เพื่อสวัสดิภาพของสามี ทุกวันนี้เธอลำบากมาก เพราะหาเลี้ยงลูกตามลำพังและต้องนำเงินไปให้สามีทุกเดือน แต่ก็ภูมิใจที่ไม่ได้ทำงานทุจริต เธออยากได้จักรเย็บผ้าเพื่อจะได้ทำงานได้เร็วและดีกว่าเดิม นอกจากเย็บผ้า เธอยังไปช่วยเป็นอาสาสมัครด้านสุขภาพ ช่วยงานชุมชน เธอภูมิใจที่ได้ช่วยคนอื่น ลูกของเธอก็ภูมิใจในตัวเธอเมื่อมีจดหมายเชิญไปประชุมเกี่ยวกับงานในชุมชน เธอจะเลี้ยงดูบุตรอย่างดี และคอยวันที่สามีพ้นโทษออกมาอยู่ด้วยกันอีก

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 2 (ประถมศึกษา) นางชมภู (นามแฝง)

นางชมภู อายุ 59 ปี จบชั้น ป. 4 มีลูก 1 คน และหลาน 1 คน สามีแยกกันได้ 22 ปีแล้ว ชมภูเลี้ยงลูกคนเดียวมาตลอด เธอพบกับสามีในงานวัด สามีมาขอกับพ่อแม่ และจัดพิธีแต่งงานเล็ก ๆ ขึ้น สามีทำงานไปรษณีย์ ตอนแรกทั้งสองไปปลูกบ้านอยู่เองแถวดินแดง สามีไปติดผู้หญิงอื่นและพามาปลูกบ้านอยู่ในชุมชนเดียวกัน ชมภูขอร้องให้เขาเลิกกัน สามีก็ไม่ยอม และจะพาผู้หญิงมาอยู่ที่บ้านด้วย ชมภูน้อยใจจึงตัดสัมพันธ์กับเขาตั้งแต่วันนั้น และภายหลัง สามีและผู้หญิงคนใหม่อพยพไปอยู่ที่บางแค สามีเอาลูกไปด้วยแต่ลูกกลับมาหาเธอ เมื่อชุมชนที่เธออยู่ถูกไล่ที่ คนอื่น ๆ อพยพไป รื้อบ้านไปหมด เหลือแต่เธอกับลูก ไม่มีเงินและไม่มีคนช่วย ผันตกลองมาเบียดเบียน เธอขอร้องให้ไม่ทราบจะทำอย่างไรดี จนมีเพื่อนบ้านคนหนึ่ง ทนเวทนาไม่ได้ ได้ให้เงินเธอมา 1,000 บาท และหาคนมาช่วยย้ายบ้านไปปลูกใหม่แถวห้วยขวาง เธอทำงาน ทุกอย่างที่จะได้เงินมาเลี้ยงชีวิต เก็บถุงพลาสติก ขวดเก่า ๆ ไปขาย ทำขนมเงินขาย สมัครเป็นคนกวาดถนนของเทศบาล ความเป็นอยู่ยากไร้มาก บางครั้งไม่มีอาหารกิน เพื่อนบ้านต้องช่วยกันนำอาหารมาให้ ต่อมาญาติชักจูงให้ไปสมัครเป็นนักรกของโรงเรียนแห่งหนึ่ง เงินเดือน 600 บาท ชมภูไปสมัครและพาลูกไปเลี้ยงด้วยในเวลาเดียวกัน การทำงานเป็นนักรกซึ่งต่อมาได้บรรจุเป็นลูกจ้างประจำ ทำให้เงินเดือนขึ้นทุกปี เธอสามารถยืมเงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ไปปลูกบ้านและซื้อที่ไว้ได้ 15 ตารางวา โดยโฉนดเป็นโฉนดรวมกับผู้อื่นอีก 4 คน อดีตสามีของเธอมีสฐานะดีมาก มีบ้าน รถยนต์ และเงินเดือน 2-3 หมื่นบาท แต่เขาไม่เคยจุนเจือเธอและลูกเลย บางครั้งเธอไม่มีค่าเทอมให้ลูก ก็ให้ลูกไปขอสามีเขาก่อนช่วยเหลือมาบ้างเป็นครั้งคราว ภารกิจประจำวันของเธอคือ ตอนเช้า ทำอาหารให้ลูกและหลานรับประทาน ส่งไปโรงเรียนใกล้บ้าน แล้วไปทำงาน เลิกงาน 5 โมง กลับบ้านโดยลูกและหลานนั่งรถสองแถวกลับไปก่อน เมื่อถึงบ้านก็ทำอาหารให้ เด็ก ๆ รับประทาน เธอหารายได้พิเศษโดยการรับจ้างซักผ้า ทำอาหารเมื่อมีงานเลี้ยง ปัจจุบันเธอยังมีหนี้สินอยู่ 60,000 บาท เป็นหนี้ที่กู้มาสร้างบ้านที่อยู่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน

ชมภูเล่าเหตุการณ์เมื่อครั้งเลิกกับสามีว่า เธอได้ไปที่บ้านพักที่สามีอยู่กับภรรยาคนใหม่ ขอร้องให้หญิงผู้นั้นเลิกกับสามีเธอ เมื่อสามีมาพบเข้า กลับขับไล่เธอออกจากบ้าน และห้ามมิให้มายุ่งเกี่ยวกับภรรยาใหม่ เธอกลับบ้านด้วยความน้อยใจและเสียใจ แต่พยายามให้เขาเลิกจากกันอีก โดยเธอไปดักรอพบสามีและภรรยาใหม่กลางทาง มีการต่อว่าและเกิดบันดาลโทษตะตบตีกันกลางถนน สามีมาช่วยแยกทั้งสองออกจากกัน และพาภรรยาใหม่ไปบ้าน ทั้งเธอไว้กลางถนนอย่างไม่มีดี เธอจึงได้คิดและตัดใจจากสามีนับแต่วันนั้นมา วิธีคิดของเธอคือ “เมื่อเขาไม่สนใจใยดีเราแล้ว จะไปติดตามเขาอยู่ทำไม ทำไปก็มีแต่ความเสียใจ” “สู้ทำตัวให้ดี อยู่เลี้ยงลูกไปดีกว่า” หลังจากเศร้าเสียใจและใช้เวลาปรับตัวนานประมาณ 1 ปี ก็สามารถดำรงชีวิตได้ตามปกติ ปัจจุบันเธอทำได้ เลี้ยงลูกให้เรียนหนังสือ รับหลานจากต่างจังหวัดมาเลี้ยงดูด้วย ทำให้ไม่มีเวลาคิดอะไรมาก

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 3 (ประถมศึกษา) นางอ้อต (นามแฝง)

นางอ้อต อายุ 50 ปี จบชั้นประถมปีที่ 4 เป็นลูกจ้างประจำของสถานศึกษาแห่งหนึ่ง อ้อตมีลูก 3 คน เป็นหญิงหมด คนโตอายุ 23 ปี คนรองอายุ 20 ปี คนเล็กอายุ 18 ปี สามีของอ้อตถึงแก่กรรมเมื่อปี 2539 3 ปีมาแล้วด้วยพิษสุราเรื้อรัง เขาดื่มเหล้าทุกวัน และไม่ค่อยรับประทานอาหารเช้า ๆ ออก ๆ โรงพยาบาล มานานนับ 10 ปี แต่ก็ไม่ยอมเลิกดื่ม ดื่มจนมือสั่น เดินไม่ตรงทาง และในที่สุดก็เสียชีวิตที่โรงพยาบาลของรัฐแห่งหนึ่ง อ้อตต้องเลี้ยงลูกตามลำพัง เธอทำงานหนักมาก สมัยที่ไม่เป็นลูกจ้างโรงเรียน เธอเก็บขยะขาย ทำขนมขาย รับจ้างซักผ้า ทำทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว จึงไม่มีเวลาดูแลลูก ลูกคนที่ 1 จบ ป.ว.ช. เรียน ป.ว.ส. ต่อ แต่ไม่จบ ไปมีสามีเสียก่อน ลูกคนที่ 2 เรียนจบ ม. 3 ก็มีสามี เช่นเดียวกัน สามีก็ไม่ทำงาน ลูกคนที่ 3 เรียน ป.ว.ช. แต่เป็นเด็กเกเร หนีออกจากบ้าน ไปอยู่กับผู้ชายหลายคน จนมีบุตร 1 คน ก็กลับมาอยู่กับอ้อต และรับจ้างขับรถมอเตอร์ไซด์ กลางคืนไปกินเหล้ากับพวกผู้ชาย อ้อตต้องคอยไปตามลูก เพราะกลัวเกิดอันตราย ลูกคนที่ 3 ติดเหล้าจนมือสั่น เธอทุกซี้ใจ และร้องไห้บ่อย ๆ เมื่อพูดถึงลูกคนนี้ ปัจจุบันลูกทั้ง 3 มาอยู่กับอ้อต ลูกคนที่ 1 และสามี ลูกคนที่ 2 และสามี ก็มาอยู่ด้วยและไม่ทำงาน อ้อตต้องหาเลี้ยงลูกคนที่ 2 และสามี และเลี้ยงหลานจากลูกคนที่ 3 เนื่องจากบ้านคับแคบ ทำให้เกิดการระคายเคืองกับลูกทั้ง 3 มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน เพื่อนบ้านนำเรื่องนี้ไปพูด ชุบชิบนิินทาเรื่องลูก ๆ ของเธอ ทำให้เธอเสียใจและร้องไห้บ่อย ๆ เมื่อครั้งสามีอยู่ เธอพยายามเก็บเงินและกู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ไปซื้อไร่ที่ต่างจังหวัด และให้คนรับจ้างปลูกอ้อย แต่ละปีได้เงินจากการขายอ้อยประมาณ 2-3 หมื่นบาท ปัจจุบันอ้อตมีหนี้สิน 60,000 บาท จากการซื้อที่ดิน ทุกวันเสาร์เธอจะเดินทางไปดูแลไร่อ้อยที่ต่างจังหวัด และบางครั้งไปรับจ้างหักข้าวโพด เธอไม่ได้พาลูกไปด้วยเพราะ “รำคาญ ทำอะไรก็ไม่เป็น” “ทำเดี่ยวเดี๋ยวก็หยุดพัก เข้าร่วม ทำให้คนงานทำตาม”

งานของอ้อตเริ่มตั้งแต่ตี 5 กวาดโรงเรียน เดินหนังสือจนถึง 5 โมงเย็น และกลับไปเลี้ยงหลาน เธอเสียใจที่ไม่ได้ดูแลลูกให้ดี ทำให้ลูกเรียนไม่จบสักคนเดียว และยังพาสามีมาอยู่บ้านให้เธอรับผิดชอบอีก สิ่งที่อ้อตหวังคือ ให้ลูกเลี้ยงตัวเองให้ได้ และลูกคนเล็กประพฤติตัวดีขึ้น

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 4 (ประถมศึกษา) นางนิต (นามแฝง)

นางนิต อายุ 45 ปี เรียนจบชั้น ป. 4 มีบุตร 2 คน อายุ 20 ปี กับ 13 ปี อาชีพขายข้าวมันไก่ นางนิตพบกับสามี ซึ่งอยู่บ้านใกล้กัน เขาได้ไปขอเธอกับพ่อแม่ซึ่งอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ด ทำพิธีผูกข้อมือและเรียกเงิน 2,000 บาท มีการเลี้ยงญาติพี่น้องที่บ้าน แล้วกลับมาอยู่ในกรุงเทพฯ โดยอาศัยอยู่กับบิดามารดาของสามี นิตเล่าว่ามารดาของสามีไม่ค่อยชอบเธอ ใช้งานเธออย่างหนัก ดุว่าว่ากล่าวตลอดเวลา เธอก็อดทน จนวันหนึ่งทนไม่ไหว จึงขอให้สามีแยกบ้านออกมา โดยหาไม้และจ้างคนแคว้นนั้นมาช่วยกันสร้างบ้านเล็ก ๆ มี 2 ห้องและห้องโถงด้านหน้า นิตเปิดร้านขายก๋วยเตี๋ยว สามีทำงานขับรถส่งของต่างจังหวัด เมื่อลูกชายคนโตอายุประมาณ 10 ขวบ สามีเริ่มไม่ค่อยกลับบ้าน เมื่อเธอถามเขาบอกว่า ส่งของต่างจังหวัดกลับไม่ทัน ภายหลังเธอสืบทราบว่ามีภรรยาอีกคนอยู่ที่ปราจีนบุรี เธอเสียใจมาก และพยายามขอร้องให้เขาเลิกกับผู้หญิงคนนั้น แต่สามีก็ไม่ยอม เธอเสียใจมาก แต่ไม่ทราบจะทำอย่างไร จนวันหนึ่งสามีขี่มอเตอร์ไซด์ไปถูกระและเกิดอุบัติเหตุ ได้รับบาดเจ็บทางสมอง นำส่งโรงพยาบาลได้ 1 คืน ก็ถึงแก่กรรม เธอจึงเป็นหม้ายแต่นั้นมา เธอปรับการค้าขายของเธอ ขายก๋วยเตี๋ยว ขายข้าวแกง ขายข้าวมันไก่ เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาตามความนิยมของลูกค้า จนลูกคนโตเรียนจบ ม. 6 และเข้าเรียนที่สถาบันราชภัฏ คนเล็กอยู่ชั้น ป. 1 ลูกคนโตทำงานด้วย เรียนด้วย ทำให้การใช้จ่ายพอไปได้ ไม่ลำบากมากนัก เธอบอกว่าโชคดีที่ลูกคนโตเป็นคนดี ทำให้ไม่หนักใจ แต่ทุกครั้งที่คิดถึงสามี เธอจะโกรธและแค้นใจที่เขาไม่ซื่อสัตย์กับเธอ เมื่อสามีตายเธอลำบากมากขึ้นเพราะต้องเลี้ยงดูบุตรถึง 2 คน แต่เธอคิดว่าอนาคตคงจะดีขึ้นเมื่อลูกคนโตเรียนจบ

ผู้ช่วยเหลือเธอ คือ เพื่อนผู้หญิง ซึ่งมีอาชีพค้าขายเช่นเดียวกัน เพื่อนคนนี้อายุน้อยกว่าเธอหลายปี มีครอบครัวแล้ว เพื่อนคนนี้คอยให้กำลังใจ เปิดโอกาสให้เธอระบายความทุกข์ ช่วยเหลือให้ยืมเงินเมื่อมีปัญหา เมื่อเธอมีความทุกข์จะรีบไปคุยกับเพื่อนคนนี้และหาทางออกได้ เธอรู้สึกดีใจที่เธอมีเพื่อนที่ดีอย่างนี้

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 5 (ประถมศึกษา) นางอุ (นามแฝง)

นางอุ อายุ 50 ปี มีบุตรสาว 1 คน เรียนอยู่ชั้น ม. 5 นางอุจบชั้น ป. 4 แต่งงานกับสามีเมื่ออายุ 16 ปี อุทำงานเป็นพนักงานซักผ้าของโรงอบบन्दแห่งหนึ่ง รายได้ 3,800 บาท/เดือน สามีมีอาชีพขับแท็กซี่ สามีแก่กว่าเธอ 22 ปี ปัจจุบันสามีอายุ 72 ปี 10 ปีที่แล้วสามีมีอาการขาดตามตัว ลูกไม่ได้ อุพาสามีไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลของรัฐแห่งหนึ่ง สามีเกิดเป็น แผลกดทับที่ก้น โรงพยาบาลให้กลับบ้านทั้งที่แผลยังไม่หาย อุต้องดูแลสามีที่เป็นอัมพาตและมีแผลที่ก้นก่อนไปทำงาน ตอนเช้าเธอจะเตรียมอาหารเช้า อาหารกลางวันให้เขา และเขาจะกระโดดมารับประทานเอง เธอให้เงินลูกไปโรงเรียนวันละ 50 บาท เป็นค่ารถ ค่าอาหารกลางวันและ ค่าใช้จ่ายในการเรียน เงินของเธอไม่เคยพอใช้ เธอต้องยืมคนข้างบ้านทุกเดือน หมุนเวียน ใช้หนี้เก่า ยืมเงินใหม่ไปเรื่อย ๆ เธอบอกลูกว่า ให้ลูกออกจากโรงเรียนเพราะไม่มีค่าเทอม แต่ลูกซึ่งเป็นเด็กเรียนดี ขอร้องว่าขอให้ได้เรียนจบชั้น ม. 6 ก่อน ซึ่งเหลืออีก 1 ปีเท่านั้น และได้ช่วยตัวเองโดยไปรับจ้างขายน้ำอัดลมตอนปิดเทอม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียน ครูที่โรงเรียนก็ช่วยเหลือโดยการออกใบเสร็จค่าเล่าเรียนให้ก่อน เพื่อเอาไปเบิกกับบริษัท อุเล่าไป ร้องไห้ไป เธอดูแลเกินวัยเหมือนคนอายุ 60 ปี เธอบอกว่าเหนื่อยมากจากการดูแลสามีและทำงานทั้งวัน เวลาสามีป่วยเธอต้องแบกเขาออกจากบ้านไปเซารรถตุ๊ก ๆ พาไปโรงพยาบาล ซึ่งก็ได้ยามา โรงพยาบาลไม่รับตัวไว้ในโรงพยาบาล บางครั้งไม่มีข้าวกิน เพื่อนบ้านต้องเอามาให้บ่อย ๆ เธออยากให้โรงพยาบาลรับตัวสามีไว้ดูแลรักษาจนเขาอาการดี จึงค่อยให้กลับบ้าน บ้านบริษัทที่เธอทำงานด้วย ไม่เคยขึ้นเงินเดือนให้เธอมา 5 ปีแล้ว แต่เธอก็ยังตั้งใจที่เธอมีงานทำ แม้งานจะหนักและเงินเดือนน้อยก็ตาม

ความหวังของเธอคือ เมื่อลูกสาวเรียนจบชั้น ม. 6 คงจะได้ทำงานและแบ่งเบาภาระของเธอลงได้บ้าง เธอไม่มีใครช่วยเหลือนอกจากเพื่อนบ้าน ญาติทางสามีก็มีฐานะยากจนและมีบุตรหลายคน เธอมีบุตรคนเดียวจึงไม่กล้าไปรบกวนใคร เธอพยายามช่วยตัวเอง โดยการหารายได้พิเศษ รับจ้างซักผ้า ผ้านวม ผ้าห่ม ให้กับคนในชุมชน แต่งานก็มีไม่บ่อยนัก อาสาสมัครสุขภาพในชุมชนเคยพาเธอไปพบกับนักสังคมสงเคราะห์ แต่ไม่ได้รับการช่วยเหลือด้วยเหตุผลว่าเธอยังมีงานทำอยู่

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 6 (ประถมศึกษา) นางอรุณรัตน์ (นามแฝง)

นางอรุณรัตน์ อายุ 42 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อาชีพขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปในตลาด บ้านเดิมอยู่จังหวัดนครศรีธรรมราช มีบุตรหญิง 1 คน อายุ 11 ปี เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นางอรุณรัตน์จากบ้านเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่เด็กมาอยู่กับญาติชายเสื้อผ้าอยู่ที่ประตูน้ำ จนเป็นสาว พบกับสามีซึ่งเป็นลูกคนจีนอยู่แถวประตูน้ำ เธอชอบชายคนนี้เพราะรูปหล่อ จึงตกลงไปอยู่ด้วยกัน ในบ้านเช่าแห่งหนึ่ง โดยไม่ได้แต่งงาน และไม่ได้จดทะเบียนสมรส เมื่อเริ่มตั้งครรภ์ ได้โยกย้ายกลับไปอยู่กับบิดามารดาของสามีที่จังหวัดนครราชสีมา ช่วยพ่อแม่ทำงาน จนคลอดบุตรเป็นหญิง อรุณรัตน์เล่าว่าสามีของเธอไม่ทำงานอะไรเลย หนักไม่เอา เบาไม่สู้ คอยแต่พึ่งพาพ่อแม่และตัวเธอ ทำให้เธอคิดหนัก เมื่อบุตรอายุครบ 2 เดือน เธอตัดสินใจว่า ขึ้นอยู่ต่อไปคงจะแย่แน่ เธอจะต้องเลี้ยงดูทั้งสามีและบุตรคงไม่ไหวเป็นแน่ จึงตัดสินใจหอบลูก กระเป๋าเสื้อผ้าและตะกร้านมลูกหนีขึ้นรถไฟจากนครราชสีมา มากรุงเทพฯตามลำพัง จากกรุงเทพฯ ต่อรถไฟไปนครศรีธรรมราชโดยไม่หยุดพัก เธอเล่าว่าขณะนั่งรถไฟ เธออุ้มลูกมองดูลูกและร้องไห้ในความลำบาก และการตัดสินใจของเธอ และปลอบใจตนเองว่า พ่อแม่ที่นครศรีธรรมราชคงไม่ตำว่า และคงจะยินดีช่วยเหลือเธอและลูก

เมื่อถึงนครศรีธรรมราช พ่อแม่ของเธอให้การต้อนรับเธออย่างดี หาห้องให้อยู่ ดูแลเธอและลูกน้อยและเธอก็ช่วยทำงานบ้านจนลูกอายุประมาณ 1 ขวบ เธอจึงตัดสินใจอีกครั้งหนึ่ง ฝากลูกไว้กับพ่อแม่ แล้วเดินทางเข้ากรุงเทพฯ มาอยู่กับพี่สาว ช่วยเขาขายเสื้อผ้า และต่อมาเธอก็แยกมาดำเนินกิจการเอง จนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ดี มีเงินดาวน์บ้านที่รังสิตได้ 1 หลัง ขนาด 50 ตารางวา และผ่อนเดือนละ 8,000 บาท เมื่อลูกอายุ 2 ขวบ เธอก็รับลูกมาอยู่ด้วย และส่งเรียนโรงเรียนอนุบาลใกล้บ้าน โดยรถโรงเรียนมารับส่งเข้าเรียน ชีวิตทำมาค้าขายดำเนินไปได้ดี เมื่อเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 เธอได้รับผลกระทบไปด้วย การค้าขายฝืดเคือง ไม่มีเงินจะผ่อนบ้านอีกต่อไป เธอจำเป็นต้องสละบ้าน มาเช่าห้องเช่าราคาเดือนละ 1,000 บาท อยู่หลังตลาดแห่งหนึ่ง และดำเนินกิจการขายเสื้อผ้าสำเร็จรูป โดยเช่าแผงในตลาด โดยเธอมีหนี้สินประมาณ 10,000 บาท และผ่อนส่งวันละ 800 บาท เมื่อส่งหมด ก็ยืมต่อเป็นวงจรรไปเรื่อย ๆ เพราะกำไรที่ได้วันละ 200-300 ก็นำมาใช้จ่ายเป็นค่าเช่าบ้าน ค่าอาหาร ค่าลูกไปโรงเรียน ค่าน้ำ ค่าไฟ ตอนเช้าทุกเช้าเธอและลูกจะช่วยกันเข็นลังอูมิเนียมขนาด 1 เมตร X 60 ซม. กว้าง 60 ซม. บรรจุเสื้อผ้าอันหนักอึ้งประมาณ 4 ลัง ลงจากบ้านมาที่แผง และตอนเย็นเมื่อลูกกลับจากโรงเรียนจะมาช่วยแม่ขายของและเข็นลังเสื้อผ้ากลับ “ลังมันหนักมาก ขนาดผู้ชายยังเข็นไม่ค่อยไหว แต่ฉันและลูกก็ต้องอดทน” โชคดีที่ลูกสาวของเธอเป็นคนดี ตั้งใจเรียนและเชื่อฟังแม่ เธอเคยได้ข่าวสามี เธอว่าเสียสติไปแล้ว จนออกมาอนตามต้นไม้ แต่เธอไม่สนใจและไม่คิดกลับไปบ้าน เพราะเขาเป็นคนไม่ทำงาน

เมื่ออรุณรัตน์เจ็บป่วย เป็นโรคมุมิแพ้ มักหายใจไม่สะดวก ไอคิวคอเสมอ เธอไปรักษาที่สถานบริการสาธารณสุขของกรุงเทพมหานคร แพทย์จ่ายยาให้เธอ เมื่อเจ้าหน้าที่จะเก็บเงินเธอ เธอถามว่าทำงานอะไร และมีสามีหรือไม่ เธอบอกว่าเป็นหม้าย เลิกกับสามี และเลี้ยงลูกคนเดียวตามลำพัง เจ้าหน้าที่จัดการให้เธอได้รับยาฟรี และเธอได้ไปรับการรักษาที่สถานบริการแห่งนี้ตลอดมา และขอขอบคุณกรุงเทพมหานครที่เห็นใจผู้หญิงอย่างเธอ เมื่อเธอป่วยเธอไม่สามารถหยุดงานได้ เธอต้องนอนป่วยบนแคร่แล้วขายของไปด้วย

จิตใจของอรุณรัตน์ดีขึ้นมาก เมื่อเธอแยกกับสามี เธอไม่ชอบที่เขาไม่ช่วยทำงาน และเป็นภาระแก่เธอ ปัจจุบันเธอมีความมุ่งมั่นที่จะเลี้ยงลูกสาวคนเดียว ให้เรียนสูงเท่าที่เขาสามารถจะเรียน เธอยินยัดสู้ชีวิตเพื่ออนาคตของลูก โดยมีเพื่อน ๆ ในตลาดช่วยให้กำลังใจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 7 (ประถมศึกษา) นางสาวสีทอง (นามแฝง)

นางสาวสีทอง อายุ 35 ปี มีบุตรชาย 1 คน อายุ 1 ขวบ นางสาวสีทองจบชั้น ป. 6 เธอมีคู่รักเป็นนักธุรกิจทำงานอยู่ในสหรัฐอเมริกา เขาไปทำงานที่นั่น 5-6 ปี และบอกว่าจะกลับมาแต่งงาน เธอเฝ้ารอเขาแต่ไม่มีวีแวว ผู้ใหญ่จึงจัดให้เธอพบกับสามี ซึ่งเป็นนักธุรกิจเช่นเดียวกัน สีทองแต่งงานกับสามีโดยจัดพิธีไทยและพิธีจีน เนื่องจากทั้งคู่มีเชื้อสายจีน เธอมีอาชีพขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปในตลาด สามีเป็นช่างแอร์และทำธุรกิจการติดตั้งแอร์ เมื่อแต่งงานแล้วทั้งสองช่วยกันซื้อบ้านอยู่แถวศรีนครินทร์ โดยช่วยกันควมและผ่อนส่ง ปีแรกของการแต่งงานทั้งสองมีบุตรชายด้วยกัน 1 คน ธุรกิจดำเนินไปอย่างดี จนกระทั่งถึงยุคภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ การค้าซบเซา สามีนำน้อง ๆ และลูกจ้างเข้ามาอยู่ในบ้าน ทำให้เธออึดอัด เพราะอาหารการกินต้องทำเพิ่ม อาหารและไข่ที่เตรียมไว้ให้ลูกหมดไปอย่างรวดเร็ว โดยบางครั้งลูกไม่ได้รับประทาน จะอาบน้ำอุ่นกระโจมออกจากห้องน้ำเหมือนเมื่อก่อนทำไม่ได้ เมื่อลูกจ้างกลับบ้านก็ขโมยอาหารจากผู้เย็นกลับไปด้วย ทำให้เธอไม่สบายใจและมีเรื่องทะเลาะกับสามี ต่อมาไม่นาน มีคนโทรศัพท์มาบอกว่า เห็นสามีเธอไปกับหญิงหม้ายที่หย่าสามีแล้ว และหญิงคนนี้มีบุตรอายุ 9 ขวบ เธอซักถามสามีแต่เขาปฏิเสธ ต่อมาเมื่อมีการนัดหมายกัน สามีผิดนัด และไม่ช่วยเธอในการขนส่งเสื้อผ้าซึ่งหนักมาก เธอนึกน้อยใจ และได้พยายามติดต่อกับผู้หญิงคนใหม่ของสามี และขอร้องให้เลิกติดต่อกับสามี เพื่อเห็นแก่ลูกของเธอ แต่หญิงนั้นทำทนายว่า ให้เธอไปบอกให้สามีหยุดการติดต่อเอง เมื่อเธอพูดเรื่องนี้กับสามี เขาบอกว่าเธอคิดมากไปเอง เขาไม่เคยพาเธอและลูกไปทานอาหารนอกบ้านหรือไปเที่ยว แต่เธอทราบว่าเขาพาหญิงใหม่และบุตรไปทานอาหารในร้านอาหารแถวผืนธนบุรี เธอรู้สึกน้อยใจและเสียใจมาก จนในที่สุดเมื่อเธอทราบว่าหญิงคนใหม่ของสามีตั้งครรรภ์ได้ 2 เดือน เธอจึงตัดสินใจเลิกกับสามี โดยที่เธอไม่ได้จดทะเบียนสมรส เธอจึงตัดสินใจได้ง่าย หอบลูกกลับมาอยู่กับแม่ น้องสาวและหลาน ๆ แม่ช่วยดูแลลูก ขณะเธอไปขายเสื้อผ้า เธอไม่ได้ทำอะไรติดตัวมา บ้านที่ผ่อนไว้ก็ทิ้งไว้ให้สามี เธอมีหนี้สิน 60,000 บาท จากการค้าขายผ่อนส่งวันละ 1,000 บาท ก่อนเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ เธอมีรายได้ดีมาก แต่เมื่อเกิดภาวะดังกล่าว การค้าขายฝืดเคือง แต่ก็เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการเลี้ยงดูลูก เพราะแม่คอยช่วยเหลือ นางสาวสีทองเล่าว่าเมื่อแยกจากสามีใหม่ ๆ 1 สัปดาห์แรก เธอร้องไห้ไม่หยุดเลย จนใบหน้าบวม ตาบวม ผมเผ้ายุ่งเหยิง แต่เมื่อเป็นหม้ายจากการหย่าร้างเหมือนกัน บอกว่าหยุดได้แล้ว ถ้าร้องอยู่อย่างนี้ลูกจะอยู่ อย่่างไร เธอคิดได้จึงหยุดร้อง และเริ่มแต่งหน้าแต่งตัวให้ดี และออกมาขายของ 3 เดือนแรกเธอ รู้สึกเศร้า เสียใจ และเหงาเป็นบางครั้ง แต่ปัจจุบันหลังจากเลิกกับสามีครบ 1 ปี เธอเลิกเศร้า เสียใจ และทำงานหนัก เพื่อสร้างอนาคตแก่ลูก เมื่อถามถึงการมีสามีใหม่ เธอบอกว่าคิดอยู่ เหมือนกัน แต่กลัวได้คนไม่ดี คงจะต้องดูไปนาน ๆ การมีแม่ น้องสาวและหลาน ๆ อยู่ในบ้านเดียวกันทำให้เธอลืมเรื่องเก่า ๆ และมีกำลังใจทำงานต่อไป

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 8 (ประถมศึกษา) นางน้อย (นามแฝง)

นางน้อย อายุ 35 ปี จบชั้น ป. 4 มีบุตรเป็นหญิงอายุ 10 ปี น้อยแต่งงานเมื่ออายุ 23 ปี สามีของเธอเป็น ร.ป.ภ. ทำงานที่เดียวกัน จบชั้น ป. 6 เขาแก่กว่าเธอ 3 ปี หลังแต่งงานก็พากันไปอยู่บ้านพ่อตาแม่ยาย มองโดยภาพรวมแล้ว สามีของน้อยเป็นคนดี แต่สิ่งที่เธอไม่ชอบคือ เขาชอบดื่มเหล้า ทำให้ต้องเสียเงินซึ่งมีไม่มากนักในแต่ละเดือนไปอย่างน่าเสียดาย แต่น้อยก็ไม่อาจทัดทานได้ ทุกๆเดือนเธอจะต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาให้พ่อใช้จ่ายถึงสิ้นเดือน นานวันเข้า เธอจึงเกิดความเบื่อ จนต้องขอแยกทางกับเขา แต่เขาหาได้ยอมไม่ เขาบอกว่า เขารักเธอ ถ้าตายก็จะตายพร้อมกัน และแล้ววันแห่งความสูญเสียของน้อยก็มาถึง วันนั้นสามีของเธอถูกหอย พาเพื่อนไปเลี้ยง และคงจะเมามาก ซึ่มอเตอร์ไซด์ซ้อนกันมา ถูกรถชน เพื่อนเขาตายคาที่ ส่วนสามีของน้อยมาตายที่โรงพยาบาล เพราะอาการสาหัสเช่นกัน หลังจากสามีเสีย ช่วงเวลาแห่งการปรับตัวครั้งยิ่งใหญ่ของน้อยก็ได้เริ่มขึ้น ในช่วงนี้แม้ว่าเธอจะซึ่มเศร้าและร้องไห้เพราะคิดถึงสามีอยู่นาน 3 เดือน แต่เธอไม่ได้เก็บตัว คนรอบข้างส่วนใหญ่จะสงสารและเห็นเธอที่ต้องเป็นแม่หม้ายลูกติด ตั้งแต่อายุยังน้อย เธอได้รับคำแนะนำ กำลังใจจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง รวมทั้งเพื่อนฝูงที่ช่วยปลอบโยนให้เธอคลายกังวล และได้อาศัยลูกที่ทำให้ความเข้มแข็งกลับคืนมาอีกครั้ง ทุกครั้งที่เธอเห็นหน้าลูกหรือแม้แต่นึกถึง เธอก็จะมีกำลังใจขึ้นมาอย่างประหลาด น้อยไม่เคยคิดฆ่าตัวตาย เพราะเหตุที่เธอยังรู้สึกว่าคุณค่า ซึ่งเธอจะต้องอยู่เป็นที่พึ่งพิงของลูกต่อไป แม้ว่าการที่สามีเสียชีวิตจะทำให้เธอทำงานไม่หนักเท่าเดิม และได้ปลดเปลื้องหนี้สินที่มีอยู่ก็ตาม แต่ถ้าให้เลือกแล้ว น้อยขอเลือกที่จะให้เขามีชีวิตอยู่ เพราะลูกจะได้รับความรักอบอุ่น และเธอก็ไม่ต้องมาทำหน้าที่ทั้งพ่อและแม่เช่นนี้ แม้กาลเวลาจะผ่านไป แต่น้อยก็ยังนึกถึงสามีของเธออยู่เสมอ และเธอก็มีปณิธานที่แน่วแน่ว่าจะต้องเลี้ยงดูลูกสาวคนเดียวของเธอให้ดีที่สุด ถ้าในวันข้างหน้าเธอจะตกลงปลงใจกับใคร เขาคนนั้นจะต้องเป็นคนดีและที่สำคัญคือ จะต้องรักลูกของเธอดุจดุจเดียวกับที่เธอรัก

น้อยสนิทกับลูกสาวพอสมควร ลูกสาวเป็นเด็กน่ารัก การเรียนปานกลาง สุขภาพของน้อยในปัจจุบันนับว่าดีกว่าเมื่อสามียังอยู่ น้อยไม่ได้ไปดูหนังหรือพักผ่อนหย่อนใจที่ไหนอีกนับตั้งแต่เป็นแม่หม้าย ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ยังได้เคยพากันไปดูหนัง เดินซื้อของบ้างตามแต่โอกาสจะอำนวย สำหรับเรื่องการเลี้ยงลูก เธอได้ทำหน้าที่แม่เพียง 2 เดือนเท่านั้นเพราะความจน ต้องทำมาหากินจึงต้องให้ลูกอยู่กับตายาย แต่เธอก็กลับบ้านบ่อยเป็นประจำ ประมาณอาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง และนี่ก็คือกิจกรรมเดียวที่เธอทำแล้วมีความสุขที่สุด จริงๆแล้ว เธออยากทำงานเกี่ยวกับบัญชีมากกว่า

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 9 (ประถมศึกษา) นางหนู (นามแฝง)

นางหนู อายุ 23 ปี จบชั้น ป.6 มีบุตร 1 คน เป็นชาย หนูแต่งงานเมื่ออายุ 17 ปี สามีของ หนูเป็นโอเปอเรเตอร์ อายุ 27 ปี จบ ม.3 เงินเดือน 6,000 กว่าบาท สามีของหนูเคยมีภรรยามาแล้ว มีลูกชาย 1 คน อายุ 9 ปี แล้วเลิกร้างกันไปนาน 7 ปี หนูเห็นเค้าเป็นคนดี คอยเอาอกเอาใจเธอ เขา และเธอคบกันนาน 1 ปี ก็ตกลงแต่งงานกัน หลังแต่งงานหนูก็ลาออกจากการเป็นพี่เลี้ยงมาเป็น แม่บ้านแทน วันเวลาแห่งความสุขผ่านไป 5 ปี แม้ว่าเธอจะมีเงินใช้จ่ายในแต่ละเดือนไม่มากนัก แต่แล้ววันเวลาแห่งความทุกข์ระทมก็เข้ามาเยือนเธออย่างที่ไม่มีการคาดฝัน เพราะจู่ ๆ ภรรยาเก่า ของสามีเธอซึ่งได้แต่งงานใหม่และมีลูกใหม่ได้กลับมาหาเขา มาขอคืนดี สามีของเธอเกิดความ สับสน ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะทำอย่างไรดี เขาขอเวลาเธอ 2 ปี แต่เธอรอเขาได้เพียง 6 เดือนก็หมด ความอดทน เธอบอกให้เขาเลือก 1 คน แต่เขาขอเลือกทั้ง 2 คน เธอโกรธและน้อยใจมาก เธอเลย ตัดสินใจเองอย่างเด็ดเดี่ยว โดยยอมเป็นฝ่ายหลีกเลี่ยงให้ เพราะคิดว่าเขาทั้ง 2 มีลูกด้วยกันอยู่แล้ว และแล้วการปรับตัวครั้งใหญ่ก็เกิดขึ้น หนูยังทำใจไม่ได้ แม้กระทั่งทุกวันนี้ก็ยังทำใจไม่ได้เป็นปกติ เธอร้องไห้ทุกวันอยู่นาน 3-4 เดือน เธอนอนไม่หลับ ซึมเศร้า แต่เธอก็ไม่เคยคิดฆ่าตัวตาย เพราะ เธอยังมี พ่อ แม่ และลูกที่เธอรักเหลือเกิน เธอพยายามคิดว่า ไม่มีเขาแล้ว เธอก็ต้องอยู่ได้ แม้ ตอนนี้จะแยกทางกับเขาได้ 6 เดือน แต่เธอก็ยังร้องไห้ คิดถึงเขาอยู่เดือนละ 2-3 ครั้ง พ่อ แม่ เพื่อน ๆ และผู้จัดการคอยปลอบใจเธอให้ทำใจให้สบาย ส่วนเธอเองก็ไปทำบุญ ใสบาตร ซึ่งก็ช่วยให้เธอสบายใจขึ้นบ้าง

หนูได้มีโอกาสเลี้ยงลูกเองนาน 4 เดือน ที่มหาสารคาม หลังจากนั้นก็ต้องมาทำงานหา เงินที่กรุงเทพฯ เพื่อนำเงินไปเลี้ยงลูก ปกติเธอมีสุขภาพแข็งแรงดีมาตลอด เป็นคนหงุดหงิด ใจร้อน แต่เธอก็รักสามีมาก และไม่เคยมีปัญหากันเลย ส่วนมากคนรอบข้างจะสงสารเธอที่ต้องตกอยู่ใน สภาพเช่นนี้ ในปัจจุบันเธอได้กำลังใจอันยิ่งใหญ่จากลูกชายคนเดียวของเธอ ความชื่นใจบังเกิด ขึ้นทุกครั้งเมื่อเธอได้เห็นหน้าลูก แต่ด้วยระยะทางที่ห่างไกล ทำให้เธอไปเยี่ยมลูกได้เพียง 2-3 เดือนต่อครั้ง ลูกของเธออยู่กับตายายด้วยดีตลอดมา เธอคิดว่าเธอจะต้องทำงานหาเงินเพื่อลูก และที่สำคัญคือจะต้องดูแลลูกให้ดีที่สุด เพื่อเป็นการชดเชยที่ลูกขาดพ่อ เธอไม่คิดจะแต่งงานใหม่ เพราะเข็ดเหลือเกิน ทุกวันนี้เธอยังต้องหลบหน้าผู้คน เพราะไม่อยากตอบคำถามทั้งหลายอันจะทำให้เธอรู้สึกสะเทือนใจขึ้นมาอีก เธอเก็บตัวมากขึ้น แต่ก็ไม่รู้สึกรว่าตัวเองด้อยคุณค่า เธอต้อง ทำงานหาเงิน และเธอจำเป็นต้องใช้เงินในการเลี้ยงดูลูก

หนูยังปรับตัวได้ไม่ดี คงต้องอาศัยเวลาอีกสักระยะหนึ่ง เธออยากให้ผู้หญิงที่ตกอยู่ใน สภาพแบบเดียวกับเธอมีความอดทน เข้มแข็ง อยู่ให้ได้ ทำใจให้ได้ เธอบอกว่า กำลังใจจาก เพื่อน ๆ ที่ดี ๆ จะช่วยได้มาก และที่สำคัญที่สุดคือ ลูก

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 1 (มัธยมศึกษา) นางหวาน (นามแฝง)

นางหวาน อายุ 41 ปี จบชั้นมัธยมศึกษา มีบุตร 2 คน เป็นหญิง 1 คน ชาย 1 คน หวานแต่งงานเมื่ออายุ 27 ปี เธอแต่งงานกับสามีโดยที่ไม่ได้รักแต่เธอคิดว่าถ้าแต่งงานกับเขาแล้ว เธอจะสบายเพราะสามีเป็นเจ้าของร้าน ส่วนเธอมาเป็นพนักงานขายของหน้าร้าน เธอเข้ามาเป็นพนักงานอยู่ถึง 7 ปี จึงแต่งงานกัน พิธีแต่งงานทำแบบธรรมเนียมจีน มีผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายรับรู้และเลี้ยงอาหารกันในหมู่ญาติพี่น้องและจดทะเบียนสมรสกันอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หลังจากแต่งงานเธอก็ยังช่วยสามีค้าขายอยู่เป็นปกติ สามีทำประกันชีวิตให้เธอ 1 ฉบับ ในวงเงิน 200,000 บาท โดยสามีเป็นผู้รับผลประโยชน์ อยู่มาประมาณ 6 เดือน สามีคิดจะฆ่าเธอโดยใช้สายไฟช็อตหวังจะได้เงินประกัน ชีวิตบังเอิญโชคดีฆ่าเธอไม่สำเร็จ เธอบอกกับสามีว่าถ้าจะฆ่าเธอก็ขออย่าให้เธอรู้ตัว สามีตกใจถึงกับหนีออกไปและยอมรับผิดชอบพร้อมกับบอกเธอว่าจะไปแจ้งตำรวจก็ได้ แต่เธอไม่ทำเพราะเธอรักสามีและยังอยู่กับสามีต่อไป ต่อมาอีก 1 ปี สามีขอหย่าเธอก็หย่าให้โดยไม่ได้เรียกร้องใด ๆ ทั้งสิ้นและยังอยู่กับสามีเช่นเคย จนในปีที่ 4 เธอตั้งท้อง หลังคลอดแล้วแม่สามีเลี้ยงดูให้เป็นเวลา 4 ปี โดยที่เธอดูแลลูกบ้างและลูกยังใช้นามสกุลสามี เธอเล่าว่าสามีเธอเริ่มมีผู้หญิงใหม่ เธอทราบเพราะสามีเป็นคนบอกว่าจะไม่ทำให้เธอเดือดร้อน หลังจากนั้นอีก 4 ปี เธอตั้งท้องลูกคนที่ 2 หลังจากคลอดลูกได้ 10 วัน สามีขอแยกทางและเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ กับภรรยาใหม่ ทิ้งให้เธออยู่กับลูกอีก 2 คน หลังจากนั้นอีก 2 เดือน สัญญาเช่าร้านหมดลงเธอไม่มีเงินจะเช่าร้านต่อไปได้ เธอพยายามขายของในร้านให้หมดและรวบรวมเงินเก็บไว้ได้นิดหน่อย สามีเช่าบ้านให้อยู่หลังหนึ่ง เธออยู่กับลูก 2 คน และลูกจ้างอีก 2 คน เพื่อช่วยดูแลลูกและช่วยงานบ้าน ส่วนเธอทำขนมเค้กส่งตามโรงเรียนและในตลาด รายได้ช่วงแรกดีแต่ต่อมารายได้ตกไปมาก ประกอบกับลูกจ้างลาออกเธอจึงเลิกทำขนม แต่ก็ยังดีที่สามีส่งเงินให้ลูกใช้เดือนละ 4,000 บาท เป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้นก็ส่งให้ 3,000 บาท เธออยู่บ้านที่สามีเช่าไว้ให้มีสัญญา 1 ปี หลังจากนั้นเมื่อหมดสัญญานย้ายไปเช่าห้องเล็ก ๆ เปิดร้านทำดอกไม้และขายพวงหรีด แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากระยะหลังลูกต้องใช้เงินมาก เนื่องจากค่าใช้จ่ายและค่าเล่าเรียนบุตรทั้ง 2 คน เพิ่มขึ้น ประกอบกับสามีไม่ส่งเงินมาให้ ทำให้เธอต้องกู้เงินร้อยละ 20-25 บาทต่อเดือน บางครั้งไม่มีค่าเช่าบ้านต้องค้างไว้ก่อน แต่เธอก็พยายามทำงาน รับจ้างทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงดู เธอเล่าและร้องไห้ว่าเธอทำได้ทุกอย่างขอเพียงให้ลูกได้เรียนจบมหาวิทยาลัย ปัจจุบันลูกชายคนโตอายุ 18 ปี เรียนอยู่มหาวิทยาลัยของรัฐแห่งหนึ่ง คณะวิศวกรรมศาสตร์ ปีที่ 1 ส่วนลูกสาวเรียนอยู่ชั้น ม.3 ซึ่งบุตรทั้งสองคนเรียนเก่งมาก เธอเล่าว่าเธอต้องจ่ายให้ลูกคนเล็กวันละ 60 บาท ส่วนลูกชายคนโตอาทิตย์ละ 500 บาท ระยะหลังเมื่อเธอเป็นหนี้มาก ๆ เธอต้องรบกวนขอยืมเงินจากญาติพี่น้องและขอให้น้องสาวของเธอช่วยเหลือ โดยนำลูกคนเล็กไปฝากไว้กับน้องสาว เป็นเวลา 2 ปี เธอเคยให้ลูกโทรศัพท์ไปหาสามีเพื่อขอความช่วยเหลือเงิน แต่ก็ไม่ค่อยจะได้เท่าไรนัก เธอได้แต่ให้ลูกเธอ

อดทนและพยายามช่วยกันประหยัด เธอเคยคิดจะนำลูกคนเล็กไปให้สามีที่อยู่กรุงเทพฯเหมือนกัน ช่วยเลี้ยงดู แต่ลูกสาวไม่ไป และปัจจุบันเธอก็ต้องอดทนต่อการถูกประนามจากญาติพี่น้องที่ต้องบากหน้าไปขอยืมเงิน เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายและค่าเล่าเรียนของลูก เธอได้แต่หวังว่าเมื่อลูกเรียนจบ ลูกจะได้เป็นที่พึ่งของเธอ และเธออยากจะมีเงินสักก้อนเพื่อนำมาลงทุนเปิดร้านดอกไม้ที่เธอชอบ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 2 (มัธยมศึกษา) นางเดือน (นามแฝง)

นางเดือน อายุ 32 ปี จบชั้นมัธยมศึกษา มีบุตร 2 คน เป็นหญิง 1 คน ชาย 1 คน ปัจจุบันบุตรชายอายุ 13 ปี บุตรสาวอายุ 7 ปี เธอรู้จักกับสามีเนื่องจากสามีมาจีบพี่สาว แต่พี่สาวต้องไปทำงานต่างจังหวัด เมื่อสามีมาเที่ยวบ้านจึงพบและพูดคุยกันเสมอ ๆ ทำให้สามีเปลี่ยนใจมารักเธอและส่งพ่อแม่มาสู่ขอ โดยทำพิธีแต่งงานที่บ้านตามธรรมเนียมและประเพณีไทย เธอก็ตกลงแต่งงานกับสามี ขณะที่แต่งงานเธออายุ 17 ปี สามีอายุ 20 ปี สามีจบชั้น ป.6 สามีประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป หลังจากแต่งงานแล้วเธอและสามีเข้ามาทำงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ ได้ค่าแรงวันละ 100 กว่าบาท เธอเล่าด้วยน้ำเสียงสั่นเครือว่าลำบากมาก ค่าแรงที่ได้มาก็ต้องเป็นค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าอาหาร เธอใช้เงินอย่างประหยัดมาก เพราะต้องนำเงินส่วนหนึ่งส่งไปให้แม่ที่ต่างจังหวัด หลังจากที่อยู่กับสามีเป็นเวลา 1 ปี ก็เริ่มมีการทะเลาะและมีปากเสียงกันบ่อย ๆ เพราะสามีเป็นคนขี้หึง ชอบดื่มเหล้า บางครั้งเมื่อดื่มเหล้าแล้วมักจะด่า ทูบตี เธอจึงไม่ยอมปล่อยให้สามีมีลูก เพราะเกรงว่าลูกเกิดมาจะลำบาก จนในที่สุดปีที่ 3 เธอตั้งครรภ์ ระหว่างตั้งครรภ์สามีก็ยังกินเหล้า และไม่คอยเอาใจใส่เธอเท่าใดนัก เมื่อคลอดลูกแล้วหลังจากนั้นอีก 4 เดือน เธอก็เข้ามาทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ ทั้งลูกไว้ให้แม่ของเธอเลี้ยงลูกที่ต่างจังหวัด นาน ๆ เธอจึงจะกลับไปเยี่ยมลูก ระหว่างที่มาเยี่ยมลูก สามีของเธอก็ไม่สนใจที่จะช่วยดูแลลูกสักเท่าใด เธออดทนและให้แม่เลี้ยงลูกต่อไป จนต่อมาอีก 1 ปี เธอมีลูกคนที่ 2 ซึ่งเป็นลูกสาว หลังคลอดลูกแล้วเธอก็ให้แม่เป็นผู้เลี้ยงลูกอีก ระยะเวลาหลังจากที่มีลูกคนที่ 2 สามีจะดื่มเหล้าจัดและทำร้ายร่างกายเกือบจะทุกวัน เธอตัดสินใจกลับไปอยู่บ้านกับแม่ที่ต่างจังหวัด ส่วนสามีเมื่อมาอยู่บ้านก็กินเหล้าบ่อยลง เพราะอาจจะเกรงใจแม่ของเธอ โดยสามีไปรับจ้างอย่างปลาในหมู่บ้านได้ค่าจ้างวันละ 250 บาท สามีให้เงินเธอวันละ 200 บาท ต่อมาไม่นานสามีไปทำงานที่ฮ่องกง ส่วนเธอทำงานที่บริษัทแห่งหนึ่งไม่ไกลจากบ้านนัก ช่วงที่สามีไปทำงานที่ฮ่องกง ส่งเงินมาให้เธอเดือนละ 9,000 บาท ส่วนเธอได้รับเงินเดือนละ 6,000 บาท ทำให้เธอพอมีเงินใช้จ่ายอย่างพอเพียง เธอเริ่มมีความสุขและมีความสุขเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เนื่องจากสวัสดิการที่เธอได้รับจากบริษัท ทำให้เธอและลูกอยู่อย่างไม่ต้องเป็นหนี้สิน แต่หลังจากนั้นอีก 2 ปี สามีกลับจากฮ่องกงมาพักผ่อน 1 เดือน สามีบังคับให้เธอลาออกจากงาน บอกว่าจะให้ไปทำงานที่ฮ่องกงด้วยกัน เธอเชื่อจึงลาออก แต่แล้วก็ไม่ได้ไปเพราะนายหน้าจัดหางาน ไม่สามารถส่งเธอและสามีไปทำงานได้ สามีจึงชวนเธอไปขายอาหารตามสั่งกับพี่สาวของสามีที่จังหวัดราชบุรี ในช่วงที่มาอยู่บ้านพี่สาวของเธอถูกทำร้ายร่างกายจนสลบ ก่อนจะสลบไปเธอร้องขอให้พี่สามีช่วย แต่ไม่เป็นผลเพราะพี่สาวสามีกลัวว่าจะถูกน้องชายทำร้ายอีก หลังจากพี่สามีพาเธอไปส่งที่โรงพยาบาล เมื่อมาถึง โรงพยาบาลเธอร้องให้พยาบาลโทรศัพท์หาพี่สาวของเธอที่อยู่กรุงเทพฯ วันรุ่งขึ้นพี่สาวเธอมาเยี่ยมที่โรงพยาบาล เธอเล่าว่าพี่สาวจำไม่ได้ เนื่องจากหน้าตาบวม มีรอยเขียวและช้ำ ต้องนอนให้น้ำ

เกลือ หลังจากอยู่โรงพยาบาลได้ 1 วัน พี่สาวจึงรับเธอมากรุงเทพฯ มารักษาที่กรุงเทพฯ ต่อ และได้
แจ้งความกับตำรวจเพื่อดำเนินคดีและขอหย่า ซึ่งสามียินยอมหย่าให้แต่โดยดี โดยที่เธอเป็นผู้ดูแล
บุตรทั้ง 2 เอง สามีแบ่งบ้านที่ต่อเติมไว้ รวมทั้งทองอีกเล็กน้อยให้กับลูก
เดือนแล้วหลังจากหย่ากับสามีแล้ว เธอก็กลับมาทำงานที่กรุงเทพฯ โดยพักอยู่กับพี่สาว เธอได้
ค่าแรงวันละ 150 บาท แต่เธอบอกว่าเธอทนได้เพื่อลูกและทิ้งลูกไว้ให้แม่ของเธอเลี้ยงไว้ที่ต่าง
จังหวัด โดยเธอจะโทรศัพท์ไปหาลูกทุกวันอาทิตย์และส่งเงินให้ลูกเดือนละ 3,000 บาททุกเดือน
เธอเล่าว่าตั้งแต่เธอหย่ากับสามีเธอรู้สึกมีความสุขมากขึ้น ไม่ต้องทนเจ็บปวดจากการถูกซ้อมและ
มีอิสระมากขึ้น เธอบอกว่าอนาคตหวังที่จะมีงานทำที่ดีกว่านี้ ได้เงินมาก ๆ เพื่อเก็บไว้เป็นทุนการ
ศึกษาของลูก เธออยากให้ลูกของเธอเรียนสูง ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 3 (มัธยมศึกษา) นางปู (นามแฝง)

นางปู อายุ 43 ปี จบชั้นมัธยมศึกษา มีบุตร 2 คน เป็นหญิง 1 คน อายุ 20 ปี เป็นชาย คน อายุ 13 ปี บุตรสาวจบชั้น ม. 3 มีครอบครัวไปแล้ว ส่วนบุตรชายยังเรียนอยู่ชั้น ม. 1 ปูแต่งงาน เมื่ออายุ 23 ปี สามีประกอบอาชีพเป็นพนักงานขาย (Sale man) รู้จักกับสามีตอนอายุ 22 ปี คบกันอยู่ 1 ปี จึงแต่งงานกัน จัดพิธีแต่งงานที่บ้านมีญาติพี่น้องรับรู้ว่า ไม่ได้จดทะเบียนสมรส เธอเล่าว่าเธอมีอาชีพขายขนมหวานอยู่ที่บ้าน สามีเป็น Sale man ต้องออกไปทำงานต่างจังหวัดจึงไม่ค่อยได้อยู่บ้าน หลังจากแต่งงานกันได้ 1 ปี เธอตั้งท้องลูกคนแรกเป็นหญิง ต่อมาอีก 1 ปี เธอก็มี ลูกคนที่ 2 ซึ่งเป็นชาย หลังจากลูกคนที่ 2 คลอดได้ 4 เดือน สามีก็ไม่กลับมาหาเธออีกเลย ไม่เคย ติดต่อมา ซึ่งเธอบอกว่าตอนที่สามีเธอไปจากเธอ ลูกคนโตเรียนอยู่ชั้น ป.5 ส่วนลูกคนเล็ก เพิ่งจะ ได้ 4 เดือน เธอต้องต่อสู้ชีวิตอดมื้อกินมื้อ เพื่อทำงานให้ได้เงินมาส่งให้ลูกเรียน แต่ก็ยังโชคดีที่ลูก ทั้ง 2 คน ไม่เกเร และสนใจการเรียน ปัจจุบันลูกคนเล็ก อายุ 13 ปี เรียนอยู่ชั้น ม.1 เรียนดี เธอ ตั้งใจจะส่งให้เรียนจนสุดกำลังที่เธอจะทำได้ เธอบอกว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ เพราะเด็กกำลัง วัยรุ่น เธอมักจะอบรมสั่งสอนลูกให้เลือกคนเพื่อน ไม่ให้คบเพื่อนที่จะพาไปติดยา เที่ยวเตร่ เธอยัง บอกอีกว่าเธอพยายามพูดกับลูกทุกวันเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ลูกมีความคิดมีเหตุผล ไม่หลงมัวเมา กับสิ่งเลวร้าย แต่เธอบอกว่ก็ขึ้นอยู่กับลูกและสิ่งแวดล้อมด้วย ถ้าลูกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ลูกก็จะเป็นคนดี เธอได้แต่หวังว่าลูกของเธอจะเป็นคนดีของสังคม มีความรับผิดชอบในการกระทำของตัวเอง ตอนที่สามียังอยู่ที่บ้าน สามีให้เงินเดือนละ 2,000 บาท ปัจจุบันเธอพยายามขายขนมและ รับจ้างทำงานทั่วไป ตลอดจนรับจ้างซักเสื้อผ้า เพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว เธอบอกว่าเธอ พยายามไม่ก่อหนี้สินเพราะเธอเกรงว่าจะไม่มีเงินไปใช้คืน เธอเล่าว่าทุกวันนี้มีสังคมเป็นเพื่อนบ้าน สนิทอยู่ไม่กี่หลัง เพื่อนๆสมัยเรียนด้วยกันก็ไม่ได้พบกันเลย แต่เธอก็มีความสุขพอใจกับชีวิตที่เป็นอยู่ไม่เดือดร้อนมากนัก เพียงแต่ต้องใช้จ่ายอย่างประหยัดมีเงินใช้ไปวัน ๆ เท่านั้น ไม่เหลือเก็บ ชีวิตที่ผ่านมาเธอคิดว่าเป็นบทเรียนที่พิสูจน์ให้เธอเข้มแข็ง อดทน อดกลั้น และสอนให้เธออดออม ในที่สุด เธอก็ยังหวังว่าเธอจะมีงานทำที่มั่นคง มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลยามที่เจ็บป่วย

เธอบอกว่าใครที่ต้องบังเอิญมีชีวิตเช่นเธอก็ขออย่าได้คิดสั้น ชีวิตยังมีหวังอยู่เพื่อลูกต่อไป เพราะถ้าหากคิดสั้นฆ่าตัวตาย ก็เท่ากับสร้างบาปไว้ให้ลูก ลูกจะขาดทั้งพ่อและแม่ แล้วลูกก็ไม่มี ที่พึ่งอยู่แบบเด็กกำพร้า เธอบอกว่อย่างน้อยก็ขอให้อดทนเพื่อลูก

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 4 (มัธยมศึกษา) นางชนุน (นามแฝง)

นางชนุน อายุ 36 ปี อาชีพอยู่บ้าน รับจ้างบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ จบการศึกษามัธยมศึกษา 3 เศรษฐกิจไม่ดีตั้งแต่อยู่กับสามี สามีไม่ได้ช่วยเลี้ยงดูลูก สามีไปทำงานที่ประเทศซาอุดี นางชนุนจึงย้ายกลับมาอยู่กับมารดา กลับมาสามีมีภรรยาใหม่ ทะเลาะและแยกทางกัน เวลาบุตรถามบอกว่า พ่อตายไปแล้ว บุตรเป็นคนอารมณ์ร้อน โมโหง่าย เคยถือมีดวิ่งไล่ตนเอง เรียนหนังสือไม่ดี เคยหนีโรงเรียน แต่ตอนนี้ไม่ได้หนีโรงเรียนแล้ว เมื่อก่อนตีลูก ลูกชอบทำเสียงดังลูกเพิ่งผ่าตัดได้ตั้งเร็ว ๆ นี้ ตอนนี้ยังปวดท้องบ่อย นางชนุนอยู่บ้านมารดา และอยู่ร่วมกับน้องสาวอีก 2 คน ซึ่งช่วยดูแลบุตร มีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจมาก ต้องส่งดอกเบียที่กู้ยืมมาเป็นค่าเล่าเรียนบุตร และค่าใช้จ่ายส่วนตัว เนื่องจากไม่มีรายได้ประจำ รับจ้างทำของชั่วคราวเล็ก ๆ น้อย ๆ ยังหางานทำอยู่ อยากรับเงินเดือน เมื่อก่อนเคยพิมพ์ติดได้ ถ้าใครมาปรึกษาจะบอกเลี้ยงลูกได้ ไม่เป็นไร อยากรับเงินเดือนไม่คิดดอกเบีย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 5 (มัธยมศึกษา) นางเป็ล (นามแฝง)

นางเป็ล อายุ 26 ปี อาชีพ ลูกจ้าง เป็นภารโรงหน่วยงานของรัฐ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีบุตร 2 คน เป็นผู้ชายทั้งคู่ อายุ 6 ปี และ 5 ปี สามีอายุน้อยกว่า 1 ปี เป็นคนขี้มอเตอร์ไซด์รับจ้าง หนีไปอยู่ด้วยกันก่อนแล้วกลับมาขอขมา ตนเองทำงานมาหลายที่ ช่วยสามีทำงานนอกบ้าน สามีตามหึง ทะเลาะกัน พอไม่ช่วยทำงาน สามีก็ทำงานบ้าง ไม่ทำงานบ้างมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ จึงแยกทางกลับมาอยู่กับมารดาตนเอง เลิกกันแล้ว สบายใจมาก สามีมาง้อหลายครั้ง แต่ไม่ยอมคืนดี ตอนนี้เขาไปบวชเป็นพระ ยังพาลูกไปหา ลูกรักพ่อมาก เอาของที่พ่อให้มากอดเวลานอน แต่ไม่ยอมมาให้ลูกเห็นตัวอย่างที่พ่อไม่ทำงานซึ่งเป็นตัวอย่างไม่ดี คิดว่าตัวเองทำดีที่สุดแล้ว มีเพื่อนสนิทที่ทำงาน ไม่ซึ่มเศร้า กินได้ นอนหลับ ไม่ค่อยเล่าเรื่องไม่สบายใจให้มารดาฟัง ปกติไม่ไปไหน อยู่บ้านว่าง ๆ ดูโทรทัศน์ มารดายังดูแลเรื่องเสื้อผ้า เรื่องอาหารให้อยู่ มารดาเป็นโรคความดันโลหิตสูง นางเป็ลกับลูก 2 คน เป็นโรคภูมิแพ้ เป็นแม่ที่ดุลูก ก้าวลูกไม่ได้ดี ถ้ามีคนมาปรึกษาจะบอกให้เข้มแข็ง อย่าเลิกงาน คิดว่าทนได้ที่ต้องเลี้ยงลูกคนเดียว ไม่คิดมีสามีใหม่ ห่วงลูก อนาคตอยากได้ที่อยู่ใหม่ ราคาถูกกว่านี้ อยากจะเปิดร้านขายของ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงบุตรตามลำพัง กรณีที่ 6 (มัธยมศึกษา) นางลำเจียก(นามแฝง)

นางลำเจียก อายุ 55 ปี อาชีพรับราชการ อยู่เขตบางเขน ภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดปราจีนบุรี สามีอายุน้อยกว่า 5 ปี เมื่อก่อนสามีเป็นทหาร ปัจจุบันลาออกแล้ว แยกกันอยู่กับสามี 20 ปี มีบุตรหญิง 1 คน อายุ 21 ปี กำลังเรียนมหาวิทยาลัย ปี 4 รายได้เดือนละ 16,000 บาท รายได้พิเศษอีกประมาณ 4,000 บาท อยู่กับสามีประมาณ 2 ปีก่อนแยกกันอยู่ เนื่องจากสามีมีภรรยาใหม่ จดทะเบียนสมรส และยังไม่ได้หย่ากัน ปัจจุบันอยู่กับบุตรสาวเพียงลำพัง รายได้เพียงพอกับการใช้จ่าย มีหนี้สินจากการผ่อนบ้านกับสหกรณ์ของที่ทำงานประมาณ 2 แสนบาท ไม่มีโรคประจำตัวใด ๆ แต่งกายดี มีเครื่องประดับเล็กน้อย แหวน สร้อยคอ พูดถึงสามีเป็นกลางๆ ยังสนิท มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติฝ่ายสามี ไปเยี่ยมกันเป็นประจำ ตอนแยกกับสามีใหม่ๆ เครียด นอนไม่หลับ คิดมาก สงสารลูก ไม่กล้าตัดสินใจหย่าให้เด็ดขาด กลัวลูกมีปมด้อยที่ใช้คนละนามสกุลกับแม่ สงสารลูก คิดว่าลูกมีปมด้อยเหมือนกันที่ไม่มีพ่อ แต่ลูกไม่ค่อยพูด เงียบๆ ชอบอ่านหนังสือ ตัวเองใช้เวลาประมาณ 6 เดือน กว่าจะปรับตัวได้ เวลาเครียด ไปออกกำลังกาย ไปวิ่งทุกเช้าจนปัจจุบัน หรือไม่กี่หางานทำ จะได้ไม่คิดมาก ไม่คิดว่าตนเองมีปัญหาอะไร มีเพื่อนสนิทที่ทำงาน มีรายได้พิเศษ ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ กังวลเรื่องลูกเหมือนกัน คิดว่าเด็กสมัยนี้เลี้ยงยาก ดูว่าก็ได้ ไม่สั่งสอนเลยก็ได้ สัมพันธภาพกับลูกดี ให้ออกไปเล่นกับลูกมาก แต่ลูกไม่ค่อยแสดงออก ชอบอ่านหนังสือ ลูกน้อยใจเหมือนกันที่ไม่มีพ่อ เคยถามตนเองว่า ทำไมพ่อต้องเจ้าชู้ ไม่ได้สอนลูกให้เกลียดพ่อ คิดว่าตนเองเป็นคนดี ญาติพี่น้องฝ่ายสามีรัก ตอนลูกสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ สามีเขียนจดหมายมาชมว่าตนเองเลี้ยงลูกดี สามีไม่เคยส่งเสียเงินทอง แยกไปแล้วเขาไปทำงานกึ่ง มีเมียใหม่ แต่ไม่มีลูก เวลาต้องทำนิติกรรมสัญญา ก็ไปให้สามีเซ็นรับรอง เขาก็เซ็นไม่มีปัญหา ไม่เกลียดสามี แต่ไม่ยอมรับพฤติกรรมที่สามีมีผู้หญิงอื่น และไม่รับผิดชอบตอนที่อยู่ด้วยกัน จะบอกว่าให้ดูที่ผู้ชาย ถ้าเขาไม่เล่นด้วย คงไม่มีปัญหา อยากให้รัฐบาลช่วยด้านเศรษฐกิจ การศึกษาของบุตรแก่หญิงที่ต้องเลี้ยงลูกคนเดียว โดยเฉพาะผู้หญิงที่ไม่มีรายได้หรือไม่มีการศึกษา เพื่อให้เขาสามารถเลี้ยงลูกได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 7 (มัธยมศึกษา) นางมาเรียม(นามแฝง)

นางมาเรียม อายุ 33 ปี กำลังเรียนศึกษาผู้ใหญ่ชั้น ม.6 เป็นคนกรุงเทพฯ ปัจจุบันเป็นลูกจ้าง เงินเดือน 4,100 บาท หลังจบประถมศึกษาปีที่ 6 ออกมาอยู่บ้านอย่างเดียว 3 ปี พบกับสามีเมื่ออายุ 17 ปี สามีอายุ 22 ปี เนื่องจากสามีเพิ่งจบตำรวจและมาเป็นตำรวจที่สถานีลำผักชีใกล้บ้าน ตนเองนับถือศาสนาอิสลาม แต่สามียอมมาเข้าศาสนาอิสลาม ทำให้ญาติทางสามีโกรธ สามีเป็นพลตำรวจ แต่งงานได้ 10 ปี สามีเสียชีวิตเนื่องจากอุบัติเหตุ ขับมอเตอร์ไซด์ชนกองหิน ขณะออกไปปฏิบัติหน้าที่ เสียชีวิตเมื่ออายุ 32 ปี สามีเคยบอกว่าถ้าตายก่อนให้ทำพิธีศพทางศาสนาพุทธให้ ทำให้ญาติพี่น้องตนเองโกรธและไม่ยอมมางานศพ สามีเสียมาได้ 7 ปีแล้ว ได้ค่าประกันชีวิตมา 1 แสนบาท และค่าฌาปนกิจจากทางราชการ 6 หมื่นบาท นำไปปลูกบ้านในที่ดินของบิดามารดาตนเอง

มีบุตร 3 คน คนโตเป็นหญิง อายุ 16 ปี คนกลางเป็นผู้หญิง อายุ 15 ปี และคนเล็กเป็นผู้ชาย อายุ 10 ปี ลูกเชื่อฟังดี ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้ลำบากใจ ลูกสาวคนโตช่วยงานบ้าน ซักเสื้อผ้าและหางานทำ เป็นพนักงานประจำตู้ถ่ายสติ๊กเกอร์ วันเสาร์-อาทิตย์ ได้วันละ 130 บาท ตอนสามีมีชีวิตอยู่ ดูแลลูกดี ส่งลูกไปโรงเรียน ตนเองดีลูกบ้างเรื่องไม่สนใจทำการบ้าน

ตนเองไม่มีปัญหาเรื่องการปรับตัว ไม่โศกเศร้า มีเพื่อนสนิทที่ทำงาน 3 คน เล่าให้ฟังทุกเรื่อง บางทีก็ขอยืมเงินเป็นค่าเล่าเรียนลูก ขอยืมเป็นครั้งคราว เพื่อนไม่คิดดอกเบี้ย ออกเดินทางมาทำงานตั้งแต่ตี 4 ครั้ง ต่อรถหลายทอด ค่ารถประมาณวันละ 80 บาท ให้ลูกคนละ 100 บาท/อาทิตย์ เมื่อตอนสามีเสียน้ำหนัก 52 กิโลกรัม เดียวนี้น้ำหนัก 60 กิโลกรัม มีเวลาว่างพาลูกไปซื้อของบ้าง ลูกเข้าใจไม่ขอของเล่น เป็นห่วงลูกเรื่องการคบเพื่อนและปัญหายาเสพติด สั่งสอนลูกอยู่เสมอ อนาคตถ้าสอบเทียบได้ อยากเรียนต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะรัฐศาสตร์ แต่ไม่แน่ใจว่าจะมีเงินเรียนหรือไม่ ชอบงานที่ทำอยู่ เพื่อนร่วมงานดี แต่ตั้งแต่ทำงานมา 7 ปี เงินเดือนไม่ขึ้นเลย

ถ้ามีคนมาปรึกษา ขอคำแนะนำ จะบอกให้เขาคิดถึงลูกให้มาก ๆ หางานประจำทำตนเองไม่คิดแต่งงานใหม่ ห่วงลูก อยากให้มีหน่วยงานช่วยเรื่องการศึกษาของลูก

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 1 (อาชีพศึกษา) นางสาวรุ่ง (นามแฝง)

นางสาวรุ่ง อายุ 44 ปี มีบุตร 5 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 3 คน สาวรุ่งจบชั้น ปวช. มีอาชีพขายพวงมาลัย แต่งงานเมื่ออายุ 16 ปี กับชายที่พ่อแม่ไม่ชอบและบอกเธอว่าชายคนนี้เป็นเจ้าชู้มีภรรยาและบุตรมาแล้ว เป็นนักเลงอันธพาล ดื่มสุราและเล่นการพนัน แต่ด้วยความที่เธอเป็นสาววัยรุ่นและได้รับการเอาอกเอาใจสนใจ เธอจึงตัดสินใจไปอยู่กับเขา โดยไม่ได้แต่งงานกัน เข้าห้องอยู่ในชุมชนแออัดแห่งหนึ่ง เมื่อแต่งงานกันแล้ว เขาจะดื่มสุราทุกวัน บางวันไปเล่นการพนันเสียกลับมาจะทุบตีเธอ ตบหน้า ตะจอนเจ็บปวดไปทั้งตัว แต่เธอก็อดทนเพื่อเห็นแก่ลูก เธอเล่าว่าทั้งคู่คบทีละละกันจนชาวบ้านเอือมระอา เธอต้องตื่นตั้งแต่ตี 3 เพื่อร้อยพวงมาลัยเตรียมขายในเวลา 6.00 น. เวลา 22.00 น. ต้องไปปากคลองตลาดเพื่อซื้อดอกไม้มาเตรียมไว้ วันหนึ่งจะได้นอนไม่กี่ชั่วโมง ลูก ๆ จะช่วยร้อยพวงมาลัยไปขาย ลูกคนที่ 1 เป็นหญิง เรียนอยู่ ม. 3 และไม่ยอมเรียนต่อ มีสามีและไปอยู่บ้านสามี เธอโกรธลูกมาก ตีลูกด้วยสายไฟจนเลือดไหล ลูกจึงหนีออกจากบ้านไป ลูกคนที่ 2 เป็นหญิงเรียน ม. 1 ก็ไปมีสามีอีก ไปอยู่กับสามีที่สมุทรสาคร ลูกคนที่ 3 เป็นชาย หนีออกจากบ้านไป 2-3 เดือน ไม่ทราบว่าจะไปอยู่ที่ไหน ลูกคนที่ 4 เป็นชายติดยาเสพติดไปรับการรักษาอยู่ ลูกคนที่ 5 เป็นหญิงก็มีสามีก่อนเรียนจบเช่นเดียวกัน สาวรุ่งผิดหวังกับลูกทุกคนมาก เพราะเธอลำบากอยากให้ลูกได้เรียนสูง ๆ จะได้ไม่ลำบากเหมือนเธอ กลับมาที่เรื่องสามีของเธอ สามีระรานเธอมาก เมื่อเธอไปขายพวงมาลัย เขาจะไปขอเงินเธอ เมื่อเธอไม่ให้จะตีเธอท่ามกลางที่สาธารณะ ทำให้เธออับอายมาก และเคยดื่มยาฆ่าแมลงเพื่อฆ่าตัวตาย 1 ครั้ง แต่มีคนมาพบและนำส่งโรงพยาบาล ล้างท้องรอดชีวิตออกมา ภายหลังสามีเธอป่วยเป็นอัมพาตเดินไม่ค่อยคล่อง เขาขอแยกจากเธอไปอยู่กับญาติพี่น้องของเขา เธอดีใจมาก และตกลงแยกจากเขาโดยดี เธอกลับมาอยู่กับพ่อแม่ ซึ่งพ่อตาบอดมองไม่เห็น เธอปรนนิบัติพ่อแม่ และใช้เงินจากค่าเช่าบ้านที่แม่มีอยู่ ลูก ๆ ที่มีครอบครัวให้เงินเธอใช้บ้าง 300-500 บาทต่อเดือน เธอไม่คิดมีสามีใหม่ และเหมือนขึ้นสวรรค์เมื่อเลิกกับสามี ได้พ้นภาวะทุกข์ทรมานอันยาวนาน เธอเกลียดสามีจนกระทั่งเมื่อเขาไปทอดกฐินเธอภาวนาให้รถตกเหว เพื่อเขาจะได้ตายไปและไม่มาทำร้ายเธอและลูกอีก

ทุกวันนี้เธอมีชีวิตที่ดีขึ้น ช่วยพ่อแม่และช่วยงานชุมชน ได้พูดคุยกับเพื่อนผู้หญิงในชุมชน ทำให้ชีวิตมีความสุขขึ้น สามีเคยมาที่ชุมชนที่เธออยู่ แต่เธอไม่สนใจ และตัดใจจากเขาได้โดยสิ้นเชิง เธอมีหวังก็แต่ลูกชายที่หายไป และลูกที่ติดยา กำลังให้คนไปตามหาและจะพาไปรักษาตัว ทุกวันนี้เธอมีชีวิตอยู่เพื่อพ่อแม่และดีใจที่ได้ตอบแทนบุญคุณท่าน

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 2 (อาชีวศึกษา) นางพร (นามแฝง)

นางพร อายุ 22 ปี มีบุตร 1 คน เพศชาย อายุ 3 ปี 6 เดือน สามีทำสวน แต่ไม่ค่อยสนใจทำเหตุที่เธอที่เธอต้องแต่งงานกับสามี เนื่องจากเกิดความพลาดพลั้งขึ้นมาจากการเที่ยวกลางคืน ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้รักกัน ซึ่งสิ่งนี้เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เธอกับเขาต้องแยกทางกันเดิน เนื่องจากไปด้วยกันไม่ได้ สามีของเธอติดเหล้า บุหรี่ เทียวเก่ง และซำร้ายยังติดยาบ้าด้วย เขาไม่ยอมปรับตัวกลับใจ ทั้ง ๆ ที่เธอได้พยายามบอก เตือนแล้ว ตัวเขาเองนั้น งานการก็ไม่ทำเป็นขึ้นเป็นอัน เงินทองจึงไม่พอใช้ ลูกเต้าก็ไม่ค่อยสนใจเลี้ยงดู เธอทนอยู่กับเขาประมาณ 2 ปี ก็หมดความอดทน เธอขอแยกทางจากเขาเอง เนื่องจากไม่อยากให้ลูกต้องมาเห็นภาพพ่อแม่ที่ทะเลาะกันแทบทุกวัน ตอนแรกเขาไม่ยอม แต่ในที่สุดก็ต้องยอม หลังจากแยกกัน เธอก็กลับไปอยู่ที่บ้าน เริ่มออกหางานทำ เพื่อหาเงินมาเลี้ยงดู เธอรู้สึกสบายใจขึ้น มีความสุขมากขึ้น เพราะเธอเบื่อหน่ายกับสภาพชีวิตคู่ที่ล้มเหลวเสียแล้ว เธอทำงานอย่างไม่ย่อท้อ แม้ว่าจะต้องเปลี่ยนงานบ่อย ๆ ก็ตาม เธอต้องดิ้นรนเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ แต่เธอก็ยังโชคดีที่มีครอบครัวที่อบอุ่น มีพ่อแม่พี่น้องและญาติ ๆ ที่รักเธอ ซึ่งพวกเขาเหล่านี้ก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการเลี้ยงดูลูกชายคนเดียวของเธอ เธอจึงค่อนข้างเบาใจ และมาทำงานในที่ห่างไกลจากลูกได้ เพราะในปัจจุบันเธอมารับจ้างเลี้ยงเด็กที่กรุงเทพฯ โดยได้รับเงินเดือน 3,500 บาท ค่ากินอยู่ ไม่ต้องเสีย เธอได้แบ่งสรรเงินเดือนของเธออย่างเหมาะสม เธอคิดถึงลูกเสมอ ๆ โดยเฉพาะเมื่อต้องเลี้ยงดูเด็กในความรับผิดชอบ เธอก็จะยิ่งคิดถึงลูกชายคนเดียวของเธอมากขึ้น

เธอเป็นคนเข้มแข็ง ยอมรับความจริง แม้ว่าความจริงนั้นจะโหดร้ายเพียงใดก็ตาม ที่เธอต้องพบกับความล้มเหลวในชีวิตคู่ เธอก็ยอมรับว่าเป็นเพราะเธอเลือกทางเดินนี้เอง เธอไม่เคยคิดทำร้ายตัวเอง ไม่เคยคิดทำร้ายลูก แต่ตรงกันข้าม เธอกลับจะต้องดูแลลูกเป็นอย่างดี เพราะลูกเป็นสิ่งที่เธอรักและเป็นกำลังใจให้เธอเสมอมา เธอรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าที่สามารถหาเงิน และเลี้ยงดูลูกได้อย่างไม่ด้อยกว่าใคร แม้ว่าสามีของเธอจะไม่ได้ส่งเสียลูกเลยก็ตาม คนรอบข้างเห็นด้วยกับเธอที่เลิกกับสามี เพราะว่าเธอควรจะมีชีวิตใหม่ที่ดีกว่า แต่บางคนก็ว่าเธอใจดำเกินไปที่ทำร้ายเขา ช่วงที่เลิกกันใหม่ ๆ นั้น เธอร้องให้อยู่ประมาณ 3-4 เดือน แต่สิ่งที่ทำให้คิดได้คือ ลูก เธอคิดว่าเธอสามารถเลี้ยงดูได้ดีกว่าที่จะมีสามีอยู่ด้วย แต่บางครั้งเธอก็เหนื่อยเหมือนกัน เพราะต้องทำงานหนักขึ้น แต่ยังมีพี่ ๆ น้อง ๆ ช่วยหางานพิเศษให้ทำบ้าง เช่น รับจ้างพิมพ์งาน ทำงานพิเศษอื่น ๆ

โดยปกติ เธอเป็นคนแข็งแรง อารมณ์ดีอยู่เสมอ เธอบอกว่า เธอคิดที่จะมีคู่ครองใหม่เหมือนกัน เพราะบางทีเธอก็เหงาและต้องการกำลังใจ แต่มีข้อแม้ว่า คน ๆ นั้นจะต้องเข้ากับลูกได้เป็นคนดี ผู้ชีวิต และเข้ากับที่บ้านเธอได้ เธอฝากข้อคิดว่า ก่อนจะทำอะไรให้คิดให้รอบคอบ คิดถึงอนาคต ในการปรับตัวจะต้องอดทน คิดในสิ่งที่ดี ทำหน้าที่ของเราให้ดีที่สุด และที่สำคัญคือจะต้องมีความรัก ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตครอบครัว

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 3 (อาชีวศึกษา) นางตุ๊ก (นามแฝง)

นางตุ๊ก อายุ 27 ปี จบ ปวส. (อาชีวศึกษา) มีบุตร 1 คน เป็นหญิง 4 ขวบ ตุ๊กแต่งงานเมื่ออายุ 21 ปี สามีอาชีพคุมงานรับเหมาก่อสร้าง สามีจบ ป.ว.ส. เริ่มรู้จักกันตอนอายุ 20 ปี คบกัน 1 ปี จึงอยู่ด้วยกัน ไม่มีพิธีแต่งงานแต่ผู้ใหญ่รับรู้ และจดทะเบียนสมรสกัน หลังจากอยู่กัน 1 ปี ก็ตั้งท้อง ช่วงที่ท้องสามีต้องออกต่างจังหวัดบ่อยเธอต้องอยู่คนเดียว 1-2 เดือน สามีจึงจะกลับมาเมื่อเธอคลอดลูกแล้วเธอลับไปอยู่กับแม่ประมาณ 3 เดือน พอสุขภาพแข็งแรงแล้วจึงย้ายกลับมาอยู่ห้องเช่าไว้เหมือนเดิมและนำลูกไปจ้างเลี้ยง ตอนเย็นกลับจากทำงานเธอก็รับลูกมาดูแลเองทำเป็นประจำเช่นนี้ตลอด 3 ปี ในระหว่างนี้สามีก็ไปทำงานต่างจังหวัดเช่นเคยและให้เงินใช้เดือนละ 10,000 บาท ภาวะในการเลี้ยงดูลูกเธอจึงต้องรับผิดชอบ ต่อมาระยะหลังสามีเริ่มไม่ให้เงิน และมีปากเสียงกันเกือบทุกครั้งที่สามีมาบ้าน บางครั้งถึงกับตบตี ด้วยสาเหตุว่าสามีจะหึงหวง และเป็นคนอารมณ์ร้าย เธอเล่าว่าเวลาเธอถูกทำร้ายร่างกาย เมื่อไปที่ทำงาน เพื่อน ๆ ก็เห็นใจและให้หย่าเสีย แต่เธอก็ทนมาได้ระยะหนึ่ง เพราะคิดว่าถ้าเลิกกันเกรงว่าลูกจะมีปัญหา แต่ในที่สุดสามีก็ยังคงประพฤติเช่นเคย เธอจึงตัดสินใจเล่าให้แม่ฟัง และขอคำปรึกษา เพื่อตัดสินใจหย่ากับสามี สุดท้ายสามียินยอมหย่าให้ โดยที่เธอเป็นผู้เลี้ยงดูลูก เมื่อหย่าใหม่ ๆ สามีจะโทรศัพท์มาขอร้องคืนดีด้วยแต่เธอปฏิเสธ เพราะเธอไม่อยากจะถูกทำร้ายอีก หลังจากนั้นสามีก็ไม่ติดต่อมาอีกเลย และไม่เคยส่งเงินมาช่วยเป็นค่าเลี้ยงดูลูก เธอจึงเอาลูกไปให้แม่ช่วยเลี้ยงดู ลูกของเธอยังไม่ทราบว่าเธอหย่ากับสามีแล้วเพราะเธอคิดว่าเมื่อลูกโตขึ้นลูกก็คงจะเข้าใจ ทุกวันนี้เธอมีหนี้สินซึ่งเป็นหนี้ซึ่งนำมาเป็นค่าเล่าเรียนของลูกและค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว จึงทำให้เธอเครียดจัดเพราะเงิน ไม่พอใช้ เมื่อไปพบแพทย์จึงทราบว่าเป็นโรคไมเกรน เธออยากมีรายได้พิเศษมาจุนเจือครอบครัว เธอเล่าว่าทุกวันนี้พยายามใช้จ่ายประหยัด เพราะลูกโตขึ้นจะได้ไม่ต้องลำบาก สำหรับลูกของเธอนั้นก็ได้รับความรักจากเธอและแม่ของเธออย่างเต็มเปี่ยมจึงไม่มีปัญหา กลับเป็นเด็กช่างพูดและร่าเริง เธอเล่าว่าเมื่อเธอลับบ้านได้พูดคุยกับลูกทำให้เธอคลายความเครียดและหายเหนื่อย ลูกจะช่วยตัวเอง ความน่ารักของลูกจึงเป็นกำลังใจให้เธอทำงานต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ

เธอได้พูดให้กำลังใจกับผู้หญิงที่อยู่ในสภาพเดียวกับเธอว่า ถ้าหากแยกทางกันแล้วทำให้ชีวิตดีขึ้น ไม่ต้องกังวลว่าจะถูกทำร้ายก็ควรที่จะแยกกันและอดทนต่อชีวิตต่อไป เพื่อลูกอย่างน้อยก็ยังมีเธออีกคนหนึ่งที่เคยเป็นกำลังใจ เธอกล่าวว่าเธอไม่คิดจะมีสามีใหม่เพราะเกรงว่าจะมีปัญหากับลูก

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 4 (อาชีวศึกษา) นางตา (นามแฝง)

นางตา อายุ 45 ปี จบ ปวช. (อาชีวศึกษา) มีบุตร 1 คน เป็นหญิง ตาแต่งงานเมื่ออายุ 23 ปี สามีจบ ม. 6 ทำงานเป็นพนักงานโรงแรมแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เริ่มรู้จักกับสามีตอนเรียน ม.3 ต่อจากนั้นก็คบกันมาเรื่อย ๆ จนเธอเรียนจบ ปวช. เธอเข้ามาทำงานในตำแหน่งลูกจ้าง อีก 5 ปี จึงแต่งงานกันมีพิธีแต่งงานที่บ้านของเธอทำตามประเพณีไทย หลังจากแต่งงานแล้วเธอย้ายไปอยู่ที่บ้านของสามี แต่งงานได้ 5 เดือนเธอดังท้อง หลังจากคลอดบุตรแล้วเธอได้ย้ายมาพักอยู่กับแม่ของเธอที่บ้าน ในขณะที่เดียวกันสามีก็ลาออกจากโรงแรมมาลงทุนกับเพื่อนเปิดร้านอาหารขายตอนกลางวัน ช่วงนี้เองที่ทำให้เธอกับสามีเริ่มมีเรื่องทะเลาะกัน เนื่องจากสามีเริ่มไปติดผู้หญิงกินเหล้าและบางวันก็ไม่กลับบ้าน เงินเดือนก็เริ่มไม่ให้ หลังจากที่เธอคลอดบุตรได้ 3 เดือน เธอก็ได้งานใหม่เป็นพนักงานพิมพ์ดีดในสถานที่ราชการแห่งหนึ่งจนถึงปัจจุบัน การมีปากเสียงทะเลาะกันเรื่องความเจ้าชู้ของสามีของเธอมีบ่อยมากขึ้นในที่สุดเธอหมดความอดทน เธอเป็นฝ่ายขอแยกทางซึ่งลูกของเธอมีอายุเพียง 3 ขวบ เพราะเธอทนไม่ได้ที่สามีไปมีภรรยาใหม่ ต่อมาเมื่อลูกอายุ 6 ขวบจึงหย่ากัน ช่วงที่หย่ากับสามีเธอเล่าว่าเธอผอมลง น้ำหนักลดลงมาก เสียใจและน้อยใจ เพราะสามีไม่เคยส่งเสียบุตรเลย ตั้งแต่แยกทางและหย่ากัน เธอเล่าว่าสามีไม่เคยส่งเงินมาช่วยเหลือค่าใช้จ่ายและค่าเล่าเรียนลูกเลย เธอต้องทำงานหาเงินคนเดียว โดยฝากลูกให้แม่ช่วยเลี้ยงในเวลาที่เขาไปทำงาน เธอต้องทำงานพิเศษในตอนเย็น เช่น รับพิมพ์งานของนิสิต เพื่อจะได้นำเงินมาเป็นค่าใช้จ่าย ปัจจุบันเธอต้องผ่อนบ้านและต้องส่งดอกเบี้ยยี่ร้อยละ 20 บาท เนื่องจากระยะหลังไม่มีงานพิมพ์ เธอจึงไปเช่าตึกแถวไว้ 1 ห้อง เปิดเป็นร้าน คล้าย ๆ Super Market เล็ก ๆ ช่วยกันกับลูกสาวโดยจะเปิดร้านตอนเย็นหลังเลิกงาน ช่วงแรกขายดีมากเนื่องจากทำเลตั้งอยู่ใกล้หอพักนักศึกษา ระยะหลังเศรษฐกิจไม่ดีขายของได้น้อยลง บางเดือนเกือบไม่พอให้ค่าเช่าร้าน ของที่นำมาขายเหลือน้อยเมื่อลูกค้ามาซื้อก็ไม่มีของ เนื่องจากไม่มีเงินไปซื้อของมาขาย เธอจะต้องเสียดอกเบี้ยให้กับนายทุนนอกระบบวันละ 580 บาท โดยเงินเดือนของเธอถูกสหกรณ์หักเหลือเพียง 1,000 บาทต่อเดือน บางครั้งเธอเครียดมาก นอนไม่หลับคิดว่าเธอจะหาเงินที่ไหนมาชำระหนี้ได้ แต่โชคดีที่เธอได้กำลังใจจากลูกสาวทุกครั้งที่เธอท้อแท้ เธอมักจะพูดคุยกับลูกสาวและช่วยกันคิดหาทางออก เธอบอกว่าทุกวันนี้เธอมีลูกสาวคอยช่วยกันคิด และแก้ปัญหา ถึงแม้ว่าลูกสาวเธอจะเรียนไม่เก่ง แต่ก็ไม่เคยนำความเสียหายหรือความเสียใจมาให้เธอเลย เธอบอกว่าเธอภูมิใจที่เธอและลูกอดทนต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต เธอได้แต่หวังว่าเมื่อเธอผ่อนบ้านหมด แล้วเธอก็จะสบายขึ้นและจะเครียดน้อยลง

ภาระอันหนักอึ้งในการผ่อนบ้านนั้น ยังต้องใช้เวลาอีกหลายปี แต่เธอก็ได้แต่หวังว่าเธออาจจะมียาได้พิเศษมาเป็นค่าใช้จ่ายให้เธอบ้าง และขอให้ผู้หญิงที่มีสภาพเหมือนกับเธอต้องเลี้ยงลูกลำพังคนเดียว อย่าได้หมดกำลังใจขอให้สู้ต่อไปเพื่อลูกและชีวิตที่งดงามในภายหน้า

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 5 (อาชีวศึกษา) นางนก (นามแฝง)

นางนก อายุ 29 ปี จบ ป.ว.ช. (อาชีวศึกษา) มีบุตร 1 คน เป็นหญิง นกแต่งงานเมื่ออายุ 19 ปี สามีทำงานเดินเรือ กรุงเทพฯ-ญี่ปุ่น เริ่มรู้จักกับสามีโดยการแนะนำของน้าชาย ซึ่งเป็นเพื่อนของน้าชาย เธอเล่าว่าครอบครัวเธอยากจนเมื่อปิดเทอมก็ไปช่วยน้าชายอาหารและได้รู้จักกับสามี โดยในระยะแรกนกไม่ได้รักสามีเลย แต่ด้วยความที่ยากจนสามีได้เข้ามาช่วยเหลือครอบครัว นำสินค้าจากต่างประเทศมาให้พ่อและแม่ของเธอขาย และส่งเงินค่าเทอมให้เธอ รวมทั้งค่าใช้จ่ายส่วนตัวอีกส่วนหนึ่งจนเธอเรียน ป.ว.ช. ปี 2 เธอก็หมั้นกับสามีไว้ก่อน หลังจากเรียนจบ ป.ว.ช. ปี 3 เธอเข้าทำงานที่บริษัทแห่งหนึ่งเป็นเวลา 1 ปี จึงแต่งงาน พิธีแต่งงานจัดขึ้นที่บ้านแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน หลังจากแต่งงานได้ไม่นานเธอก็ตั้งท้อง เมื่อเธอคลอดลูกได้ 3 เดือน เริ่มมีปากเสียงกันบ่อยและทุกครั้งสามีก็ชอบทวงบุญคุณว่าครอบครัวของเธออยู่ได้เพราะเขา ระยะหลังสามีเปลี่ยนงานไปอยู่บริษัทอีกแห่งหนึ่ง แต่ลักษณะงานยังเหมือนเดิม สามีเคยให้เงินใช้เดือนละ 15,000 บาท ก็ไม่ให้ กลับมาก็พาลทะเลาะ ตบตี พุดทวงบุญคุณเสมอ ๆ ตัดการพินิจจนไม่มีเงินให้ ในที่สุดเธอสุดที่จะทนต้องขอแยกทาง แรก ๆ สามีไม่ยอมแยกทางให้ แต่เธอพยายามพูดด้วยเหตุผล จนในที่สุดสามียอมแยกทางโดยไม่มาติดต่ออีกเลย เมื่อเธอแยกทางกับสามีเธอต้องหาเงินเอง น้ำหนักลดลงมาก เธอผอมและเครียด ซ้ำร้ายเธอต้องออกจากงานเพราะป่วยเป็นโรคอีสุกอีใส เธอเริ่มมีหนี้สินโดยยืมจากเพื่อนบ้าน จากญาติบ้างนอกจากนั้นยังกู้เงินนอกระบบอีกด้วย โดยเธอจะให้เงินลูกวันละ 30 บาท เพื่อเป็นค่าอาหารกลางวัน ตอนเย็นก็อยู่ทำงานพิเศษที่ทำงานเพื่อจะได้นำเงินมาใช้หนี้สิน เธอบอกว่าเหนื่อยมากแต่ภูมิใจที่ไม่ต้องเป็นหนี้บุญคุณใคร ตอนที่อยู่กับสามีถึงแม้สามีจะให้เงินจำนวนมาก แต่เธอก็ไม่มีความสุข เธอมีอิสระมากขึ้น เธอให้ความรักกับลูก ดูแลลูกทุกอย่าง ลูกเธอแข็งแรง สุขภาพจิตดี เรียนเก่ง เป็นเด็กน่ารัก เธอบอกว่าเธออยากให้ลูกเรียนสูง ๆ ในอนาคตอยากจะมีกิจการเป็นของตนเอง เปิดขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อเป็นรายได้เสริม เธอมีหนี้สินเกือบ 200,000 บาท เธอต้องการความช่วยเหลือในเรื่องงานพิเศษและอยากให้เงินเดือนออกตามกำหนดจะได้ไม่ต้องเดือดร้อนไปขอยืมเพื่อนและญาติ

เธออยากให้ผู้หญิงที่ต้องถูกทอดทิ้งอย่างหมดหวัง ขอให้ใช้ชีวิตต่อไปเหมือนกับที่เธอทำอยู่ ความอดทนจะทำให้ชนะอุปสรรคทั้งปวง อย่างน้อยก็มีลูกคอยเป็นกำลังใจ เป็นยาชูกำลังให้ก้าวต่อไป

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 6 (อาชีวศึกษา) นางเล็ก (นามแฝง)

นางเล็ก อายุ 35 ปี รูปร่างผอมบาง ผิวหนังซีด แต่ดูอ่อนกว่าวัย 35 ปี เล็กแต่งงานโดยไม่ได้จดทะเบียน เมื่ออายุ 24 ปีสามีของเธอแก่กว่าเธอ 2 รอบ อายุ 48 ปี เขามีภรรยาอยู่ก่อนแล้ว มีบุตร 2 คน อาศัยที่เล็กเป็นคนขายตัวประจำรถทัวร์ และเขาเป็นคนขับรถทัวร์ และขึ้นล่องไปต่างจังหวัดหลาย ๆ จังหวัดด้วยกัน ทำให้เกิดความใกล้ชิด เห็นอกเห็นใจ เขาเป็นผู้ใหญ่ และคอยดูแลเล็กอย่างดี ทำให้เธอชอบเขา วันหนึ่งเมื่อไปเที่ยวชลบุรีกับเพื่อนอีก 2 คู่ เธอดื่มเบียร์มาก และเมา ทำให้ป้องกันตัวเองไม่ได้ จึงได้เสียกับเขาในโรงแรมแห่งหนึ่งที่จังหวัดชลบุรี เมื่อเธอตั้งครรรภ์ ลูกคนแรกเดินทางไปกับรถทัวร์ไม่ไหว จึงลาออกไปเป็นเสมียนโรงงานทำถังและเขาก็ลาออกและตามเธอมาทำงานที่เดียวกัน ลูกคนแรกของเล็กเป็นชาย มีลักษณะผิดปกติ คือ ศีรษะโตกว่าเด็กธรรมดา อยู่ได้ 1 ปี 8 เดือน ก็เสียชีวิต และเล็กตั้งครรรภ์และมีบุตรอีก 2 คน เป็นหญิง อายุ 10 ขวบ และชายอายุ 7 ขวบ เมื่อลูกคนโตอายุ 4 ขวบ สามีของเล็กเกิดมีไข้และมีแผลตามตัว เมื่อนำส่งโรงพยาบาลหมอให้ยาและกลับบ้าน แพทย์บอกกับเขาว่าเขาเป็นโรคไวรัสสงผลผิวหนัง วันรุ่งขึ้นมีอาการไม่สบายอีก จึงนำส่งโรงพยาบาลอีก เมื่อเล็กไปเยี่ยมสามีในตอนเช้า เจ้าหน้าที่บอกเธอว่า สามีเสียชีวิตแล้วเมื่อตี 1 เธอรู้สึกเสียใจมาก เศร้าใจ ไม่มีเงินที่จะทำศพสามีพอดีมีผู้ใหญ่บ้านได้นำรถกระบะไปรับศพสามีเธอจากโรงพยาบาล และเป็นธุระเรื่องการทำบุญจนเสร็จ ในระยะหลังเมื่อสามีเสียชีวิต เล็กไม่ได้ทำงาน เงินที่เก็บสะสมไว้ครั้งสามีมีชีวิตก็ทยอยรอลงสองสัปดาห์หลังจากสามีตาย เธอคิดว่าตัวเองตายโดยจะอุ้มลูกทั้งสองคนไปกระโดดให้รถทับตาย ระยะนี้เล็กเศร้ามาก คิดมากคิดว่าสามีตายแล้ว ถ้าตัวเองและลูกตายด้วยก็จะหมดหวังเพราะเงินก็ไม่มีแล้ว ไม่อยากทำให้พ่อแม่เดือดร้อน เพราะเล็กอาศัยกับพ่อแม่และมีพี่ชาย 2 คน พี่สาว 2 คน อยู่ในบ้าน พี่ชายซ้ำเติมเธอว่า “บอกแล้วไม่เชื่อ สมน้ำหน้า บอกว่าอย่าไปเอาผู้ชายคนนี้ เพราะแก่กว่า ซ้ำยังไม่มีความรู้เลย” แต่พ่อของเล็กให้กำลังใจว่าท่านจะดูแลเธอและลูกเอง เมื่อเธอกลุ้มใจมาก ๆ จึงไปหาหมอดู และหมอดูได้ช่วยแนะนำเธอกับผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งสงสารเธอและหางานให้ทำเป็นเสมียนในโปลีคลินิกแห่งหนึ่ง มีหน้าที่เขียนเอกสาร ล้างเครื่องมือ และช่วยงานทุกอย่าง เธอบอกว่าคำที่เธอถูกคิดขึ้นมาและไม่ทำร้ายตัวเอง คือ คำว่า “ถ้าหนูตายพ่อจะอยู่กับใคร” การทำงานของเธอต้องอยู่เวรกลางคืนด้วย เธอจึงให้ลูกอยู่กับพ่อแม่ที่ซานเมือง ส่วนตัวเธอทำงานและนอนค้างในคลินิก 7 วันจึงกลับบ้านครั้งหนึ่ง สามปีที่แล้วพ่อเสียชีวิตจากโรคถุงลมโป่งพอง ลูกทั้งสองจึงอยู่กับยายตามลำพัง อย่างไรก็ตามแม้พี่ชายจะไม่พอใจเธอ แต่ได้ส่งเงินให้แม่ของเธอเดือนละ 2,000 บาท พี่ชายอีกคนส่งให้ 500 บาท พี่สาวที่สมุทพรปราการส่งเดือนละ 1,000 บาท ทำให้แม่ของเธอสามารถเลี้ยงลูกของเล็กได้ เล็กได้เงินเดือนเดือนละ 4,100 บาท เบี้ยเวรอีกเดือน 500 บาท เธอผ่อนเครื่องซักผ้าให้แม่ราคา 12,000 บาท โดยผ่อนเดือนละ 1,000 บาท ให้แม่ไว้ใช้ 1,500 บาท ใช้ส่วนตัว และเก็บฝากธนาคารให้ลูกเดือนละ 200 บาท ในปีแรกที่ทำงาน เธอขับข้อม

ใจมากเพราะทำอะไรก็ไม่ถูกสักอย่าง ถูกดบ่อย เมื่อทำงานได้ 2 วัน เธอคิดจะลาออกไม่ไปทำงาน แต่แล้วก็แต่งตัวไปทำงาน เพราะคิดว่าถ้าไม่ไปทำงานก็ไม่มีเงินให้ลูกเรียนหนังสือ พออย่างเข้าปีที่สอง เธอเริ่มเรียนรู้วิธีการทำงาน เข้าใจนิสัยผู้ร่วมงานแต่ละคน พยายามปรับตัว เธอมีความสุขมากขึ้น มีเพื่อนที่รู้จักในที่ทำงาน 2 คน และพากันไปเที่ยวต่างจังหวัดบ่อย ๆ สิ่งยึดเหนี่ยวใจของเธอคือลูก ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น เธอจะต่อสู้เพื่อให้ลูกทั้งสองได้เรียนหนังสือจนจบ เธอฝันอยากจะมีบ้านเป็นของตัวเองและให้ลูกเรียนจบสูง ๆ คนที่เธอปรึกษาหารือเมื่อมีปัญหาคือ ลูกสาวคนโต ซึ่งเป็นเด็กที่มีเหตุผลและรู้จักช่วยตัวเอง โดยการเข้าโครงการอาหารกลางวันฟรีที่โรงเรียน และปลูกผักในบ้านเพื่อไม่ต้องซื้อผักกิน เล็กพยายามประหยัดทุกวิถีทางโดยซื้อเฉพาะกับข้าว ส่วนข้าวนั้นอาศัยข้าวที่คนในที่ทำงานหุง ถ้ามีข้าวเหลือจะเก็บใส่ตู้เย็นและอุ่นกินในตอนเช้า เสื้อผ้าได้จากคนที่ทำงานให้ พี่สาวให้ 3-4 เดือนเธอจึงจะซื้อเสื้อผ้าใหม่สักตัว เล็กไม่ค่อยได้ไปวัดยกเว้นไปงานขึ้นปีใหม่ จึงจะได้ฟังเทศน์และเมื่ออยู่คนเดียวเธอมักจะไปที่หน้าหิ้งพระนาน ๆ เพื่อทำ จิตใจให้สงบ เล็กเคยคิดจะเปลี่ยนงานใหม่ที่มีรายได้มากกว่านี้ แต่เธอเกรงว่างานใหม่จะไม่มั่นคงเหมือนงานที่เล็กทำอยู่ในปัจจุบัน เธอจึงตัดสินใจทำงานที่นี้ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 7 (อาชีวศึกษา) นางไก่อ่ (นามแฝง)

นางไก่อ่ อายุ 33 ปี จบอาชีวศึกษา มีบุตร 1 คน เป็นหญิง ไก่อ่แต่งงานเมื่ออายุ 24 ปี สามีทำงานในโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่ง เริ่มรู้จักกับสามีเพราะเธอทำงานในโรงพยาบาลของรัฐ เมื่อไปส่งคนไข้ที่โรงพยาบาลเอกชนก็จะพบกัน แรกๆ สามีจะโทรศัพท์มาคุยด้วยบ่อย หลังจากที่คบกัน 1 ปี จึงแต่งงานกัน จัดพิธีแต่งงานที่บ้านต่างจังหวัด แต่ยังไม่ได้จดทะเบียนสมรส เพราะวันที่ไปอำเภอเพื่อจดทะเบียนสมรสเกิดอุบัติเหตุ ทำแพลง สามีเธอจึงอุ้มกลับบ้านและบอกว่าจะกลับมาจดที่กรุงเทพฯ เมื่อมากรุงเทพฯ ก็ยังไม่ได้จด หลังจากแต่งงานได้เดือนเศษก็ตั้งท้อง ช่วงที่ตั้งท้องสามีเริ่มมาขอเงินใช้และอ้างว่าเงินไม่พอใช้ เมื่อตั้งท้องได้ 5 เดือน ก็มีผู้หญิงโทรศัพท์มาหาบอกว่า เป็นเมียของสามีเธอ มีท้องได้ 1 เดือน และจะไปแต่งงานกันที่ต่างจังหวัด เธอถึงกับอึ้งไปครู่ใหญ่ เมื่อได้สติก็ไปหาเพื่อนให้มาอยู่เวรแทนเพื่อเธอจะได้ทำงานตามไปบ้านสามีที่ต่างจังหวัด เมื่อไปถึงบ้านสามี ก็เล่าเรื่องให้พ่อและแม่สามีฟัง แม่สามีทราบดีเพราะสามีของเธอพาผู้หญิงมาและจะให้ไปสู้ออกอีก แต่แม่และพ่อสามีปฏิเสธ เพราะยอมรับเธอเป็นสะใภ้เพียงคนเดียวเท่านั้น สักครู่สามีก็มาหาเพื่อตกลงกัน วันที่เธอจะกลับกรุงเทพฯ สามีสัญญาว่าจะตามมาส่งที่สถานี แต่พอถึงวันนั้นเธอได้แต่เฝ้าคอยก็ไม่เห็นแม้แต่เงา เธอเดินทางกลับคนเดียวด้วยความเสียใจ เป็นเวลา 7 เดือนผ่านไป สามีก็ไม่ติดต่อมาอีกเลย ช่วงเวลาที่เธออยู่คนเดียว เธอจะรู้สึกเหงาและเฝ้าคิดถึงแต่สามี คิดไปก็ร้องไห้ไปพลาง ก็หวลคิดว่าจะอยู่ไปทำไมตายดีกว่า ซึ่งในห้องพักมียาฆ่าวัชพืชอยู่ 1 ขวด เธอไปหยิบมาเพื่อจะกิน แต่ลูกในท้องดิ้นมาก ทำให้เธอเปลี่ยนใจ ไม่กินยาคิดว่าถ้าเธอตาย ใครจะดูแลพ่อกับแม่ นอกจากเธอตายแล้วลูกในท้องยังต้องตายด้วย เมื่อคิดได้ก็นึกถึงเพื่อนสนิทอีกคนหนึ่งจึงเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง ซึ่งเพื่อนคนนี้เห็นใจและให้กำลังใจเพื่อจะอยู่ต่อไป จึงชวนกันไปซื้อของใช้ต่าง ๆ เตรียมไว้สำหรับคลอด เธอไม่โทรศัพท์ไปหาสามี เพราะเกรงว่าเพื่อน ๆ สามี และหัวหน้าสามีจะตำหนิว่าสามีไม่มาดูแลเธอ เมื่อเธอคลอดบุตรแล้วเธอก็กลับไปพักฟื้นที่บ้านต่างจังหวัด โดยมีพ่อและป้าของเธอคอยช่วยดูแลอีกด้วย หลังจากนั้นอีก 2 เดือน เธอก็กลับมาทำงานเหมือนเดิม และรับแม่มาช่วยเลี้ยงลูกด้วย เมื่อมาอยู่กรุงเทพฯ แล้วเธอก็ขอร้องให้สามีมาหาเธอ ซึ่งสามีก็มาและสัญญาว่าจะกลับมาอยู่ด้วย เธอเฝ้ารอวันรอคืนสามีเธอก็ไม่มาหาอีกเลย เธอจึงตัดสินใจว่าจะสู้ชีวิตลำพังโดยมีลูกเป็นกำลังใจ เธอทำงานอย่างมุ่งมั่นที่จะเก็บเงินไว้ให้ลูก เพื่ออนาคตของลูกจะได้มีการศึกษาสูง ๆ ตั้งแต่เธอตั้งท้อง 5 เดือน จนปัจจุบันสามีไม่เคยส่งเงินมาช่วยเหลือในการเลี้ยงดูลูกเลย เธอพูดด้วยน้ำตาซึมว่าเธอจะอดทนทำงานเพื่อลูกและพ่อแม่ของเธอ

ในอนาคตเธอบอกว่าเธออยากมีบ้านเป็นของตัวเอง เพราะปัจจุบันเธอยังคงเช่าบ้านอยู่กับแม่และลูกของเธอ ส่วนพ่อของเธอยังอยู่ต่างจังหวัด นานๆ เธอจึงจะไปเยี่ยม และเธอยังบอกว่าเธออาจจะย้ายกลับไปทำงานที่บ้านเกิดเพื่อช่วยทำธุรกิจและค้าขายอีกด้วย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 1 (ปริญญาตรี) นางนก (นามแฝง)

นางนก จบการศึกษาระดับปริญญาตรี อายุ 26 ปี มีบุตร 1 คน อายุ 2 เดือน อาชีพรับราชการ เธอกับสามีเป็นเพื่อนนักเรียนชั้นมัธยมปลาย ชอบพอกันนานกว่า 6 ปี เมื่อจบการศึกษาก็ตกลงแต่งงานกัน โดยจัดงานเลี้ยง มีแขกมาเกือบ 300 คน สามีเธอมีอาชีพขายประกัน ต้องพบผู้คนมากมายต้องพาแขกสำคัญไปเที่ยวและอยู่รับประทานอาหารเช้ากับแขก เธอแต่งงานกับเขาได้ 2 ปี ก็เริ่มตั้งครรรค์ ในขณะที่ตั้งครรรค์ได้ 2 เดือน มีเพื่อนมาบอกว่า พบสามีเธอไปทานอาหารที่ภัตตาคารแห่งหนึ่งกับหญิงอื่น และไปค้างโรงแรมด้วยกัน เธอซักถามคาดคั้นกับสามี เขาบอกว่า เป็นลูกค้าต้องเอาใจ เพื่อให้ทำธุรกิจได้ เธอโกรธมาก เพราะเธอกำลังมีบุตร และกลัวติดเชื้อเอชไอวี เหตุการณ์ไม่ดีขึ้น เมื่อมีผู้หญิงเขียนจดหมายมาหาสามีเธอหลายคน บางคนส่งรูปถ่ายที่ไปเที่ยวด้วยกันมาให้ และสามีได้แอบซ่อนไว้ เมื่อนกไปพบเข้าจึงโกรธและต่อว่าสามี สองคนมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง ต่อว่ากันตลอดเวลา ทำให้นกร้องไห้ทุกวัน เครียด ไม่มีความสุข และทำให้เธอผอมลงมาก จนเกรงว่าการกระทบกระเทือนทางจิตใจของเธอจะส่งผลกระทบต่อลูกในครรภ์ และคิดว่าถ้าขึ้นอยู่ต่อไปอย่างนี้ สุขภาพจิตของเธอจะเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ จึงตัดสินใจ ขอแยกทางจากสามี โดยไม่ได้จดทะเบียนหย่า และกลับไปอยู่กับพ่อแม่ พ่อแม่ก็ยินดีช่วยเหลือ และเธอยังได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากพี่สาว ซึ่งคอยปลอบใจ ไม่ให้เธอคิดมาก นกแยกจากสามี เมื่อเธอตั้งครรรค์ได้ประมาณ 4 เดือน เธอต้องอุ้มท้องตามลำพัง และไปคลอด โดยมีพ่อแม่และพี่สาวไปเป็นเพื่อน ส่วนสามีของเธอไม่เคยมาเยี่ยม เพราะโกรธที่เธอขอแยกทาง

ในการคลอดบุตรเธอมีโรคแทรกซ้อน มีการตกเลือดหลังคลอดจำนวนมากและต้องได้รับเลือดทดแทนหลายขวด เธอเล่าว่า ในระยะแรกที่แยกจากสามี เธอมีความเศร้ามาก เก็บตัวอยู่ในห้องตลอดเวลา ทำให้พ่อแม่ต้องคอยมาดู เพราะคิดว่าเธออาจจะฆ่าตัวตาย เธอเคยมีความคิดเหมือนกันว่าจะฆ่าตัวตาย แต่เมื่อนึกถึงลูกในครรภ์ ก็ทำไม่ได้ เธอเศร้าอยู่เกือบปี แต่อาศัยการปลอบใจจากพ่อแม่และพี่สาว ทำให้เธอปรับใจได้ เริ่มแจ่มใส เข้าสังคม “สุขภาพกายอ่อนขึ้น 4 กิโลกรัม” “สุขภาพจิตดีขึ้นมาก เธอกล่าวว่า “สุขภาพจิตดีขึ้นมากหลังจากเลิกกับแฟน เพราะไม่ต้องคอยห่วงกังวลว่าเขาจะไปไหน ไปกับใคร” “ตั้งหน้าตั้งตาเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีดีกว่า” อย่างไรก็ตามเธอยังมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ เพราะไม่มีรายได้จากสามี เงินเดือนของนกต้องผ่อนที่ดิน 2,000 บาท ค่าใช้จ่ายของลูก 2,000 บาท ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีก 2,000 บาท ทำให้เงินไม่พอใช้ และเธอไม่มีรายได้พิเศษอื่น ๆ แต่ได้รับการช่วยเหลือจากพี่สาว เธอกล่าวว่าทุกวันนี้อยู่ได้ด้วยช่วยเหลือจากพ่อแม่และพี่สาว เธอไม่ต้องการแยกจากสามี แต่ไม่มีทางเลือก และจะรอจนกว่าเขาจะคิดได้และปรับตัว เลิกเกี่ยวข้องกับผู้หญิงและเลิกเที่ยวกลางคืน เมื่อถึงวันนั้นเธอจะพยายามลืมเรื่องเก่า ๆ เพื่อให้มีครอบครัวสมบูรณ์ดังเดิม เธอบอกกับผู้หญิงที่เลี้ยงลูกคนเดียวว่า อย่าท้อถอยให้ต่อสู้เพื่อลูก ลูกต้องการเรามากที่สุด เมื่อเราเห็นคุณค่าของตัวเอง คนอื่นก็จะเห็นคุณค่า

ของเราเช่นเดียวกัน การปรับตัวด้านจิตใจทำได้โดยการพูดคุยกับคนที่ไว้วางใจและญาติ พี่น้อง ทำงานมาก ๆ อย่าพยายามอยู่คนเดียว ศีลธรรมของพุทธศาสนาจะช่วยได้มาก พยายามก้าวไปข้างหน้าเพื่ออนาคตที่ดีกว่านี้ แต่เธอยกอยากให้รัฐบาลช่วยเหลือผู้หญิงที่เลี้ยงลูกตามลำพัง โดยการลดหย่อนค่าเล่าเรียนลูก จัดหาสถานเลี้ยงดูบุตรในที่ทำงานเพื่อมิให้ต้อง เดินทางและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการหาพี่เลี้ยงลูก จะได้ทำงานไป มีคนดูแลลูกในที่ทำงานไปพร้อม ๆ กัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 2 (ปริญญาตรี) นางนวล (นามแฝง)

นางนวล อายุ 48 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นพยาบาลวิสัญญีญี่ มีบุตร 1 คน เป็นผู้ชายอายุ 15 ปี สามีอายุน้อยกว่า 2 ปี แต่งงานเมื่ออายุ 31 ปี โดยเพื่อนแนะนำ รู้จักกัน 1 ปี ก่อนแต่งงานสามีทำโรงสี อยู่กับบิดามารดาที่จังหวัดปราจีนบุรี แต่งงานแล้วยังอยู่ที่เดิม พบกัน เดือนละครั้ง สามีช่วยเลี้ยงลูกทุกครั้งที่มา ลูกอายุ 1 ฝ ขวบ สามีเสียชีวิตเนื่องจากขี่มอเตอร์ไซด์ชนรถ 6 ล้อ ป่วยอยู่ 1 เดือน หลังสามีเสียชีวิต ญาติพี่น้องสามีทรัพย์สินสมบัติไปหมด นางนวลยังอยู่กับบิดามารดาตนเอง มีน้องชาย น้องสะใภ้ ช่วยดูแลบุตรให้ ตอนสามีป่วยนอนไม่หลับ ทานยานอนหลับ แต่กลัวลูกร้องแล้วไม่ตื่น เป็นห่วงลูกเลยเลิกทานยา เวลาเครียดจะสวดมนต์ และกินเจทุกวัน ลูกช่วยเหลืองานบ้าน อยากให้ลูกตั้งใจเรียนมากกว่านี้ เวลาคิดถึงสามี คิดว่าเขาอยู่ด้วยจะช่วยเลี้ยงได้ดีกว่านี้ ไม่คิดจะแต่งงานใหม่ เป็นห่วงความรู้สึกลูก มีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ซื้อบ้านประมาณ 1 ล้านบาท อาจจะทำออกก่อนเกษียณ ไปเปิดร้านขายของชำ มีปัญหาสุขภาพเป็นโรคกระเพาะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 3 (ปริญาตรี) นางดาว (นามแฝง)

นางดาว อายุ 41 ปี อาชีพรับจ้าง มีบุตร 2 คน เป็นชายทั้งคู่ อายุ 12 ปี และ 11 ปี สามีเสียชีวิตมา 4 ปีแล้ว ด้วยโรคหัวใจล้มเหลว ป่วยอยู่ 11 เดือน สามีเป็นปลัดอยู่ต่างจังหวัด ย้ายบ่อย รู้จักกันเพราะเป็นน้องชายของเพื่อนคุณแม่ สามีอายุมากกว่า 2 ปี สามีช่วยเหลือได้ดี ระหว่างสามีป่วยระยะแรกไปเฝ้าเอง นอนไม่หลับ ระยะหลังจ้างคนเฝ้า ด้านเศรษฐกิจได้รับการสนับสนุนจากพี่สาวสามี มารดาและน้องสาวตนเอง ยังอยู่บ้านเดียวกับมารดาตนเองมาตลอด มีโรคประจำตัวเป็นโรคกระเพาะอาหาร เวลาพูดถึงสามีไม่ร้องไห้ เคยอยู่แยกกัน เพราะเวลาเขากลับก็มักจะทะเลาะกันเรื่องลูก เดี่ยวนี้เลี้ยงลูกยุ่งไม่มีเวลาเหงา ไม่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ แต่ตอนนี้กำลังผ่อนรถ ส่งเดือนละ 8,000 บาท เป็นเวลา 5 ปี เมื่อก่อนเช่าวัด ฟังพระ เดี่ยวนี้ไม่ได้ เข้าแล้ว มีหุ้นทำร้าน Super Market กับน้อง ต้องมาดูแลร้านทุกวันเสาร์ เป็นรายได้พิเศษเดือนละประมาณ 8,000 บาท คิดว่าอยู่คนเดียวก็สบาย ถ้ามีคนมาขอจะดูว่าเขาทำใจได้แค่ไหน แต่คิดว่าสามารถอยู่ได้ ไม่ต้องพึ่งใคร แต่ต้องมีงานทำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 4 (ปริญญาตรี) นางบุษ (นามแฝง)

นางบุษ อายุ 37 ปี จบการศึกษาปริญญาตรี อาชีพรับราชการ มีบุตร 1 คน เป็นผู้ชาย อายุ 13 ปี สามีอายุเท่ากัน อาชีพรับราชการ เป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งมีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี อยู่กับสามีประมาณ 2 ปี ก่อนหย่ากัน เนื่องจากทัศนคติไม่ตรงกัน และสามีดูถูกบุพการี จึงออกจากบ้านแม่สามีและไปหย่า อยู่บ้านสามีไม่มีความสุข ต้องเอาใจทุกคนในบ้านสามี แม่สามีไม่ชอบให้รับราชการ สามีสั่งห้ามกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ตนเอง ต้องคอยแอบไปหา ตอนหย่ากำลังตั้งครรภ์ได้ 7 เดือน ขณะนี้หย่าได้ 13 ปีแล้ว ครอบครัวยุติมาก ยังอยู่กับพ่อแม่ตนเอง ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าในอาชีพ ลูกเรียนไม่เก่ง แต่เชื่อฟัง รักคุณตาเหมือนพ่อ ไม่มีปัญหาด้านจิตใจ เวลาว่างพาลูกไปซื้อของ ลูกเอาใจใส่ช่วยเหลืองาน เวลามีปัญหาคุยกับน้อง ๆ ที่ทำงาน ไม่กล้าแต่งงานใหม่ กลัวญาติผู้ชายที่มาขอจะรังเกียจว่าเป็นแม่หม้าย เกษียณจากราชการแล้ว อยากเปิดร้านขายดอกไม้ ถ้ามีคนมาขอคำแนะนำ จะบอกมาให้คิดดูให้ดี อย่ามาทำตามตนเอง เพราะสถานการณ์ต่างกัน ตนเองมีครอบครัวที่ดีมาก จะให้เขาคิดให้ดีกว่าก่อนตัดสินใจ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 5 (ปริญญาตรี) นางจุล (นามแฝง)

นางจุล อายุ 30 ปี จบการศึกษาจากวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี ในระดับปริญญาตรี ปัจจุบันรับราชการ ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับงานห้องสมุดในสถานที่ราชการแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร สามีอายุมากกว่า 1 ปี เป็นพลตำรวจอยู่สถานี่ตำรวจแถบชานเมือง เสียชีวิตจากขี่มอเตอร์ไซด์ชนท้ายรถ 6 ล้อ ที่จอดอยู่ข้างทาง เสียชีวิตทันที (ไม่ได้ไปรักษาด่วนในโรงพยาบาล) เสียชีวิตมานานประมาณ 2 เดือน นางจุลอยู่กับสามีประมาณ 9 ปี มีบุตรด้วยกัน 2 คน คนโตเป็นผู้ชายอายุ 7 ขวบ กำลังเรียนอยู่ชั้น ป.1 คนเล็กเป็นผู้หญิง อายุ 2 ขวบ จ้างคนข้างบ้านเลี้ยงเดือนละ 2,000 บาท

หลังสามีเสียชีวิตมีหลานสาวอายุ 19 ปีมาอยู่ด้วย กำลังเรียนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ช่วยดูแลลูกคนเล็กให้บ้าง นางจุลบอกหลังจากสามีเสียชีวิตใหม่ ๆ น้ำหนักลด นอนไม่ค่อยหลับ แต่ไม่กินยานอนหลับใด ๆ ปัญหาทางเศรษฐกิจยังไม่มี มีเงินเก็บบ้าง และไม่ต้องส่งเสียพ่อแม่ ปัญหาขณะนี้คือ ต้องออกจากแฟลตตำรวจที่เคยอาศัยอยู่ กำลังติดต่อขอแฟลตสำหรับข้าราชการกรุงเทพมหานคร ไม่คิดทำถอย คิดจะอยู่คู่เพื่อลูก อ่านหนังสือธรรมะก่อนนอนทุกวัน รู้สึกเหงา ไม่มีใครคิดปรึกษาเรื่องต่าง ๆ รักสามีมาก ไม่คิดจะแต่งงานใหม่ กังวลเรื่องถ้าตนเองไม่สบาย ใครจะพาไปโรงพยาบาล ลูกจะอยู่กับใคร เวลาไม่สบายใจจะร้องไห้ คิดว่าตนเองมีความสามารถจะเลี้ยงลูกให้ดี อบรมให้เขาเป็นคนดี คิดว่าสามีตาย ยังดีกว่าสามีทิ้ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 6(ปริญญาตรี) นางขจีรัตน์(นามแฝง)

นางขจีรัตน์ อายุ 40 ปี จบปริญญาตรี อาชีพรับราชการ ตำแหน่งเจ้าหน้าที่วิเคราะห์งานบุคคล มีบุตร 2 คน คนโตเป็นผู้ชายอายุ 11 ปี คนเล็กเป็นผู้หญิงอายุ 10 ปี สามีย้ายมากกว่า 6 ปี เป็นทหารบก ยศพันเอก สาเหตุที่เลิกกันเพราะทัศนคติไม่ตรงกัน สามีเป็นคนใจร้อน มีเพื่อนฝูงมาก ดื่มเหล้าและดื่มมาប់บ่อย ๆ สามีขอปรับปรุงตนเองอยู่ 1 ปี ก่อนหย่า แต่ก็ไม่ได้ผล เลยตัดสินใจหย่า หย่าแล้วสบายใจดี ไม่มีปัญหาสุขภาพใด ๆ ไม่มีปัญหาเรื่องแบ่งทรัพย์สิน สามียังสงเสียดค่าเลี้ยงดูเดือนละ 4,000 บาท สามีแต่งงานใหม่และมีลูกกับภรรยาใหม่ 1 คน

ไม่ลำบากที่ต้องเลี้ยงลูก จัดการเรื่องเวลาได้ ไม่เคยตีลูก ให้เวลากับลูกมากขึ้น ยังอยู่บ้านเดียวกับมารดาตนเอง เป็นครอบครัวดีมาก ช่วยเหลือตลอด สมัยก่อนชอบอ่านหนังสือธรรมะ แต่ตอนนี้ไม่มีเวลา ต้องดูแลลูก และคิดว่าธรรมะไม่ได้ช่วยอะไร เวลามีปัญหาไม่เคยคุยกับใคร คิดว่าตนเองมีความสุข ถึงเหนื่อยก็มีความสุข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง กรณีที่ 7 (ปริญญาตรี) นางสาวสมัย (นามแฝง)

นางสาวสมัย อายุ 53 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี รับราชการ มีบุตรชาย 1 คน อายุ 18 ปี สามีอายุเท่ากันเป็นทหารอากาศ แยกกันอยู่ 10 ปีแล้ว เนื่องจากสามีมีภรรยาใหม่ นางสาวสมัยอยู่กับบุตรตามลำพัง ตอนลูกยังเล็ก ต้องพามาอยู่ในที่ทำงานด้วย มีญาติที่อยู่บ้านใกล้กันช่วยรับ-ส่งเวลาไปโรงเรียน

นางสาวสมัยแต่งงานเมื่ออายุ 29 ปี สามีอายุเท่ากัน รู้จักกันจากการแนะนำของเพื่อน อยู่ด้วยกัน 15 ปี ก่อนแยกกันอยู่ ขณะนี้สามีกำลังฟ้องหย่า ตอนแยกกันอยู่ สามีส่งค่าผ่อนรถมาทางธนาคารเดือนละ 4,500 บาท (เพราะเขาเอารถไปใช้) ตั้งแต่ปี 2542 ไม่ส่งเงินมาอีกเลย ตอนรู้เรื่องสามีไปติดผู้หญิงอื่น ปรับตัวอยู่ประมาณ 1 ปี คิดมาก กินไม่ได้ นอนไม่หลับ ลูกเข้าใจดี ไม่มีปัญหา ลูกเรียนไม่เก่ง แต่เชื่อฟัง เวลาไม่สบายใจไปวัด ฟังธรรมะ สวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมะ การที่ไม่มีสามีอยู่ด้วยก็มีข้อดีคือ ไม่ต้องเป็นภาระคอยดูแล ดูแลแต่เรื่องลูกอย่างเดียว พยายามจะเลี้ยงดูบุตรให้ดีที่สุด กังวลตรงที่เวลาเจ็บป่วยหรือไม่ว่าง ไม่มีใครดูแลตนเองและบุตร มีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ กู้เขามาเป็นค่าเล่าเรียนลูกและค่าใช้จ่ายในบ้าน ถ้าใครมีปัญหาแบบเดียวกัน แนะนำให้ตัดขาดจากสามีไปเลย ขณะอยู่ด้วยกันก็ไม่ควรไว้วางใจสามีจนเกินไปโดยเฉพาะเรื่องเงิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านสุขภาพกาย

4.2.1 การปรับตัวด้านสุขภาพกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา สามารถแยกออกเป็น 2 รูปแบบ คือ กลุ่มสตรีที่มีสัมพันธภาพดีกับสามี และกลุ่มที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนจะหย่าร้าง แยกทาง หรือสามีเสียชีวิต อธิบายได้ดังนี้

4.2.1.1 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและมีสัมพันธภาพที่ดีกับสามีก่อนหย่าร้าง แยก หรือสามีเสียชีวิต และทำให้ต้องเลี้ยงลูกตามลำพัง จะมีอาการต่าง ๆ ทางกายขณะที่ต้องอยู่คนเดียว ในระยะแรกประมาณ 1 วัน ถึง 1 ปี หลังการไม่ได้อยู่กับสามีแล้ว ดังนี้ มีอาการผอมลง บางคนน้ำหนักตัวลด 8-13 กิโลกรัม ปวดศีรษะข้างเดียว ประจำเดือนมามาก คิดมาก ความดันสูงขึ้น ปวดหลัง นอนไม่หลับ คิดผูกคอตาย คิดทำร้ายตนเอง ร้องไห้ทุกวัน ป่วยบ่อย เครียด คับแค้น ตอนอยู่กับสามีสุขภาพจะดี ทั้งนี้เป็นเพราะเมื่ออยู่กับสามีมีรายได้ 2 ทาง มีผู้ช่วยงานบ้าน ช่วยดูแลบุตร ครอบครัวยุบย่น เป็นผลให้เมื่อขาดสามีไปเกิดความสูญเสีย มีผลกระทบต่อจิตใจและทำให้มีอาการทางกาย ดังคำกล่าวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ดังนี้

นางแก้ว : “สุขภาพเดิมดี ตอนอยู่กับสามี ตอนนี้น้ำหนักลด
ปวดหัวข้างเดียว ปวดหู เครียดมาก ต้องกินยา
คลายเครียด

นางน้อย : “ปวดหลัง คิดถึงแฟนจะนอนไม่หลับ”

นางอ้อด : “ใจน้อย ปวดหัว ร้องไห้ นอนไม่หลับ เครียดเรื่องลูก”
“ที่ว่าเหมือนบ้า คือ ใจมันหาย ๆ แล้ว นอนไม่หลับ”
“1 ปี เหมือนจะเป็นบ้าเลย”

4.2.1.2 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และมีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนหย่าร้าง แยกทาง หรือสามีเสียชีวิต จะมีอาการทางกายเช่นเดียวกับสตรีที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนไม่ได้อยู่ด้วยกัน กล่าวคือ มีอาการน้ำหนักลด ร้องไห้ทุกวันร่วม 3-4 เดือน เครียด นอนไม่หลับ ความดันขึ้น ทรมาน เช่นเดียวกับผู้ที่มีสัมพันธภาพที่ดี แต่มีบางคนที่เมื่อแยกจากสามีแล้ว เกิดความรู้สึกสบายขึ้น โโล่งอกเพราะก่อนการแยกหรือหย่าร้างจากสามี มีการทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย มีการทรมานทางร่างกายและจิตใจเป็นเวลาแรมปี เช่น บางคนถูกทำร้ายทุกวันหรือนำภรรยาคนใหม่มาอยู่ร่วมชายคา หรือไปอยู่กับภรรยาใหม่ ทำให้มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง ภายหลังที่แยกหรือหย่าร้าง สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังกลุ่มนี้ กล่าวว่า

- นางสีทอง : “แยกแล้วสบาย”
 “ตอนแรกก็ทรมานหน่อย”
- นางนิต : “ทะเลาะกัน ทูบตีกันเรื่องผู้หญิง เรื่องหย่า จิตใจ
 ว่าวุ่น และเขาถูกรถชนตาย เครียด นอนไม่หลับ
 ความดันขึ้น แต่คิดอยู่ 1 เดือน ตายแล้วแล้วไป”

เมื่อพิจารณาการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงลูกตามลำพัง ทั้งกลุ่มที่มี สัมพันธภาพดี และไม่ดีกับสามีก่อนอยู่คนเดียว ในด้านร่างกายพบว่า มีอาการใกล้เคียงกัน แต่กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีจะมีอาการมากกว่าและเป็นอยู่นานกว่า แต่กลุ่มที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก็จะมีอาการเช่นเดียวกัน แต่จะตามมาด้วยความโล่งใจ สบายใจ คิดตก ทั้งนี้เพราะก่อนการขาดจากกันได้รับความทรमानทั้งร่างกายและจิตใจจากสามี

4.2.2 การปรับตัวด้านร่างกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแยกตามสถานภาพความสัมพันธ์กับสามี

4.2.2.1 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยกจากกัน มีการปรับตัวด้านร่างกาย ดังนี้ สตรีจะมีอาการน้ำหนักลด ท้องผูกบ่อย เป็นภูมิแพ้ นอนไม่หลับ คิดมาก ทำงานหนัก และส่วนใหญ่จะมีอาการมากในเดือนแรกหลังแยกจากสามี ไม่ว่าจะด้วยเหตุใดและจะดีขึ้นเรื่อย ๆ ภายในเวลา 6 เดือน ถึง 1 ปี จากกรณีที่ศึกษา สามีเสียชีวิตจากการขับรถมอเตอร์ไซด์ไปชนกองดิน ได้กล่าวว่า

นางมาเรียม : “ตกใจ เพราะตัวเองไม่มีงานทำ นอนไม่หลับ”

4.2.2.2 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนการแยกจากกัน มีการปรับตัวด้านร่างกาย ดังนี้ เมื่อไม่ได้อยู่กับสามี เนื่องจากสามีมีภรรยาใหม่ สามีถึงแก่กรรม สามีไม่รับผิดชอบ จะมีอาการน้ำหนักลด ใหม่ ๆ นอนไม่หลับ ร่างกายมีบาดแผลจากการถูกทำร้าย เดือนแรกคิดมาก ต้องทำงานหนักจะได้ไม่มีเวลาว่าง สำหรับสตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า 4 คน ใน 7 คน มีสัมพันธภาพที่เลวร้ายมากกับสามีก่อนการหย่าร้าง และทำให้เกิดการบาดเจ็บของร่างกายเนื่องจากถูกทำร้าย และมีถึง 3 คน ที่ถูกสามีทำร้ายจนเกือบถึงแก่ชีวิต

กรณีนางหวาน เป็นหญิงขายของหน้าร้าน เจ้าของร้านขอแต่งงานด้วย คิดว่าเขาวยจึงแต่ง แต่อยู่กันได้ 1 ปี สามีขอย่า ให้เซ็นใบหย่าไว้ แต่ไม่ได้ออกจากบ้านจนบุตรอายุ 4 ขวบ ต่อมาสามีได้ไปทำประกันชีวิตไว้ให้เป็นจำนวนเงิน 200,000 บาท และได้ใช้สายไฟพยายามช็อตมือภรรยาเพื่อฆ่าให้ตายและเอาเงินประกัน แต่โชคดีที่สลัดมือหลุดออกมาได้ และภายหลังสามีไปมีภรรยาใหม่ ขณะที่ภรรยาคลอดบุตรได้ 10 วัน

กรณีนางเดือน แต่งงานกับสามีซึ่งเป็นคนทำงานก่อสร้าง สามีชอบดื่มเหล้า สามีไปทำงานฮ่องกง เมื่อกลับมาเงินหมด พวกกันไปทำงานต่างจังหวัด นางเดือนไปช่วยพี่สาวขายของ สามีทุบตีจนเข้าไปทั้งตัว ต้องรักษาตัวในโรงพยาบาล

กรณีนางเป็ด สามีเป็นคนขับรถรับจ้าง คิวมอเตอร์ไซด์ อยู่ด้วยกัน 5 ปี ผู้ชายไม่รับผิดชอบ ไปอยู่ด้วยกันไม่ได้แต่งงาน เป็นคนไม่มีอนาคต ส่งออกไปทำงานก็ยั้งทะเลาะกัน ต่อหน้าลูก สามีเป็นลูกคนเล็ก เกาะแม่ ไม่ยืนด้วยลำแข้ง ชอบทำลายข้าวของ ทำร้ายร่างกาย การถูกทำร้ายและการบาดเจ็บทางร่างกาย แสดงออกมาเป็นคำกล่าวดังนี้

นางหวาน :

“เราอยู่มาได้ปีกว่า ๆ เขามาขอให้เซ็นใบหย่าให้ พี่ก็หย่าให้ไม่ได้คิดอะไร พี่หย่ากับแฟน ไม่มีใครรู้ เขาไม่ให้บอกใครนะ เขาให้ทำอะไรก็ทำ เพราะรักเขา คิดว่ามีลูกด้วยกันแล้ว เขาคงไม่ทิ้งเราหรอก ต่อมาเขาทำประกันชีวิตให้พี่ โดยเขาเป็นผู้รับผลประโยชน์ วงเงิน 200,000 บาท แล้วอีกประมาณ 1 ปี เขาก็คิดจะฆ่าพี่ ด้วยวิธีเอาไฟฟ้าช็อต แต่ดวงพี่ไม่ถึงตาย พี่สลัดมือหลุด แต่มีรอยแผลที่มือ” “พี่มาคิดตอนหลังคงจะเป็นเพราะมรดกของเขา เขาคงไม่อยากให้พี่ เพราะพี่จนไม่มีอะไร”

นางเดือน :

“เขาอยู่บ้านเขาก็กินเหล้า กินเบียร์ ไม่ทำงาน หนูก็ไม่มีงานทำ เงินที่เก็บไว้ก็เริ่มลดลง เขาก็เลยชวนหนูไปขายของกับ พี่สาวเขาที่ราชบุรี หนูก็ไปอยู่ที่ราชบุรี เขาก็กินเหล้า แล้วหาเรื่องทะเลาะ หาว่าหนูมีชู้ หาว่าหนูคบผู้ชาย ทำตัวไม่ดี ไม่เหมาะสม ตีหนู พอหายเมาก็มาพูดดีว่า ต่อไปนี้จะไม่ทำร้ายเมียแล้ว จะไม่ด่าอีกแล้ว รักเมียตลอดไป พอขายของได้ไม่กี่วัน

ก็กินเหล้า แล้วตีหนูอีก ตีด้วยขลุ่ยที่หัวหนูจนหัวหนูช้ำเลย แล้วก็ตีบ แล้วก็เตะ จนหนูเข้าไปพึ่งตัว พี่สาวเขาเห็น เขาก็ห้ามน้องเขา แต่น้องเขาไม่เชื่อ เขาจะตีพี่สาวเขาด้วย พี่สาวเขาเลยหนีไปขายของ ปล่อยให้หนูอยู่กับเขาสองคน เค้ตีหนูจนเขาหลับไปเอง พอเขาหลับหนู ค่อย ๆ คลำทางลงมา เพราะหนูอยู่กับเขาที่ชั้นสอง พี่สาวเขาพาหนูไปโรงพยาบาล พยาบาลเห็นหน้าหนู พยาบาลเขายังตกใจ เขาบอกว่านี่มันอะไรกันนะ แล้วพี่สาวเขารีบบอกว่า ผัวเมียตีกัน แต่ผิวเขาไปไหนก็ไม่รู้ เขาโกหกจริงๆ หนูก็ไม่พูดอะไร เพราะหน้าหนูบวม ตามองไม่เห็น หนูลุกไม่ได้เลย ตาหนูปิด หมอจับตัวไว้ในโรงพยาบาล” หนูรักษาตัวอยู่ 10 วัน หน้าหนูยุบววม แผลหนูกว่าจะหายก็ประมาณครึ่งเดือนกว่า”

“แม่หนูไปเอาตำรวจมา เพราะกลัวมันจะทำร้ายเอาอีก หลังจากนั้นอีก 3 วัน มันจึงยอมมาหย่า หนูบอกให้ลูกรู้ด้วยว่า พ่อกับแม่เลิกกัน แล้ว ลูกเราอยู่กันอย่างนี้นะลูก ลูกก็เข้าใจ เพราะถ้าแม่อยู่กับพ่อต่อ แม่ต้องถูกพ่อตีตายแน่ หนูถูกแฟนหนูตีมานาน เป็น 10 ปีแล้ว ทะเลาะกันที่ไรเขาตีหนู กระที่บหนู พอหายเมามาพูดดี แต่ครั้งนี้ถึงเข้าโรงพยาบาล หนูคิดว่าถ้าหนูทนอยู่กับเขาสักวัน หนูต้องถูกเขาซ้อมตายแน่ ๆ”

“หนูมาอยู่กับลูก มีความสุขกว่า ไม่ต้องมาทนทุกข์ ไม่ต้องเจ็บเนื้อเจ็บตัว หนูคิดว่าหมดเวรแล้วสบาย ร่างกายตอนที่หย่ากับสามีตอนนั้น น้ำหนักลดลง นอนไม่ค่อยหลับคะ แต่ตอนนี้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เวลามันช่วยคะ”

นางเปิ้ล :

“เป็นคนออกมาจากเขาเอง เขาไม่มีอนาคต ออกไปทำงานก็หึง เคยทะเลาะกันต่อหน้าลูก ทำร้ายร่างกายแต่ไม่รุนแรง

ทำลายข้าวของมากกว่า” “พอหนูออกไปทำงานดี ๆ ก็หึง ทะเลาะกัน หว่าเราไปทำงานอย่างโน้นอย่างนี้ (ร้องไห้) อยู่กับ เขาเหมือนอยู่นรก เลิกกับเขาแล้ว หนูสบายใจมาก ตอนนี กินอิม นอนหลับ”

การปรับตัวด้านร่างกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบมัธยมศึกษาในกลุ่มที่มีสัม พันธ์ภาพดีกับสามีก่อนไม่ได้อยู่ด้วยกันจะปรับตัวได้ช้ากว่ากลุ่มมีสัมพันธภาพไม่ดี เพราะคิดถึง ความดีของสามี แต่กลุ่มที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามี ในการศึกษาคั้งนี้พบว่า ได้รับความทุกข์ ทรมานทั้งร่างกาย และมีบาดแผลบอบช้ำ เมื่อไม่ได้อยู่กับสามีทำให้การทรมานทำร้ายร่างกายยุติ ลง และสามารถปรับตัวด้านร่างกายได้เร็วกว่า และไม่มีการบาดเจ็บของร่างกายต่อไป

4.2.3 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษา สามารถแยกการ ปรับตัวด้านร่างกายออกได้ 2 รูปแบบ คือ กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีกับสามี และกลุ่มที่มีสัมพันธภาพ ไม่ดีกับสามีก่อนหย่าร้างหรือไม่ได้อยู่ด้วยกันเพราะเหตุอื่น

4.2.3.1 กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนไม่ได้อยู่ด้วยกัน มีเพียง 1 ราย ใน 7 ราย สามีตายเพราะเป็นไข้ สุขภาพกายตอนอยู่กับสามีก็ไม่ค่อยดีเมื่อสามีตาย น้ำหนักลด จาก 45 กิโลกรัม เหลือ 36 กิโลกรัม

นางเล็ก :

“บางที่เราไม่สบาย เค้าจะพาเราไปหาหมอ” “เวลามีปัญหาอะไร เค้าจะ ช่วยเหลือเราตลอด”

“ไม่เบื่ออาหาร ไม่เป็นอะไร ขับถ่ายปกติ ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ หายใจ ปกติ หมอหลายคนเช็คบอกว่า ไม่เป็นอะไร

“แต่บางที่พักผ่อนไม่พอ จะซีด เป็นโลหิตจางก็ได้ยามากิน กินตับกินไข่ กินธาตุเหล็กเยอะ ๆ บำรุง”

4.2.3.2 กลุ่มสตรีที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนไม่ได้อยู่ด้วยกัน กลุ่ม อาชีวศึกษาที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามี 6 ใน 7 ราย และทั้ง 6 มีปัญหาจากการที่สามีมีภรรยา ใหม่ ทำให้ต้องหย่าร้างจากกัน สุขภาพกายจะทรุดโทรมตั้งแต่อยู่กับสามี เพราะมีเรื่องทะเลาะ

เบาะแว้ง เรื่องผู้หญิง เช่น ในกรณีนางไก่ ขณะตั้งครรภ์ได้ 7 เดือน มีผู้หญิงโทรมาบอกว่าท้องกับสามี ทำให้ไม่สบายใจ และส่งผลถึงการตั้งครรภ์ สตรีกลุ่มอาชีพศึกษาจะมีลักษณะคล้าย ๆ กับ สตรีกลุ่มมัธยมศึกษาแต่ความรุนแรงน้อยกว่า ดังแสดงในคำสัมภาษณ์ครั้งนี้

นางไก่ :

“คิดว่าเขาคงมีงานพิเศษ พอมีผู้หญิงโทรมาบอกว่า ท้องได้ 1 เดือนแล้ว เราก็ตกใจ ซ็อก พุดอะไรไม่ออก น้ำตาไหล” “หนูผอมลง น้ำหนักลดลงประมาณ 5 กิโล ทานไม่ค่อยได้ นอนหลับบ้างไม่หลับบ้าง ร่างกายหนูโทรมลง เหนื่อยมากเพราะต้องทำงานหนัก”

นางนก :

“แฟนหนูก็เริ่มกินเหล้า และชอบทะเลาะหาว่าหนูจะมีผู้ทะเลาะกันบ่อยมาก เงินที่เคยให้เดือนละ 1,500 บาท ก็เริ่มลดลง เวลาทะเลาะกัน แฟนหนูชอบพูดว่าครอบครัวหนูอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะเขาช่วยเหลือ หาเรื่องทุกครั้งที่มีปากเสียงกัน หนูก็พยายามอดทนไว้ เพราะตอนนั้นหนูยังไม่ได้คลอดลูก หลังจากหนูคลอดลูกได้ 3 เดือน ก็ทะเลาะกันรุนแรงขึ้นจนบางครั้งถึงกับลงมือกัน ส่วนใหญ่เขาจะทำร้ายหนู”

“พวกเพื่อน ๆ เขาสงสารหนู เพราะเวลาตีกับแฟน หน้าหนูจะเขียวและช้ำ เพื่อนๆยุให้เลิก แต่ตอนนั้นหนูทนได้ ก็ทนไปก่อน แต่แล้วยังอยู่นานก็ยังทะเลาะกันบ่อยขึ้น ตีกันบ่อยขึ้น บางครั้งหนูยังคิดเล่นๆว่า มันเป็นกรรมของหนูจริง ๆ ที่มาเจอผู้ชายคนนี้”

นางตุ๊ก :

“ถามว่า เครียดไหม เรื่องหย่ากับแฟน ตอบว่าไม่ค่ะ เพราะตอนที่อยู่กับเขา เขาไม่ได้ดูแลเรา เราต้องอยู่คนเดียว ท้องก็อยู่คนเดียว ตอนไปหย่าที่อำเภอ คิดว่าไม่เสียใจนะ ช่วงใหม่ ๆ ที่เลิกกัน เขาเคยโทรมาขอคืนดีด้วย แต่หนูไม่ดีด้วย เพราะไม่ต้องการจะ

ทนต่อไป เวลาเขาโกรธ เขาจะโมโหร้าย เป็นคนอารมณ์รุนแรง โกรธง่ายมาก พุดผัดใจนิดหน่อยก็โกรธ ช่วงหลังเราทะเลาะกันบ่อย ตีกันตบกัน เวลาไปทำงานตาเขียว ข้ำไปหมด ช่วงหลัง 3-4 ปี หลังแต่งงาน เราทะเลาะกันบ่อย เขาจะหาว่าหนูใช้เงินเปลือง เริ่มทะเลาะกันบ่อยขึ้น จนทนไม่ไหวก็คิดแยกทางเสียเลย ไม่อยากทนแล้ว”

“หย่าแล้ว หนูกลับสบายใจขึ้น เลิกกับเขาแล้วสบาย ไม่ต้องกังวล นอนหลับ น้ำหนักไม่ลด มาอยู่กับพ่อแม่ อบอุนดี ไม่คิดมาก มีความสุข” “หย่ากับเขาแล้วอิสระขึ้น ไม่ต้องกลัวว่าเขาจะด่าหรือตีเอา” “สบายขึ้นมาก”

กรณีนางสายรุ้ง

“เค้าไม่ได้ทำอะไร เค้าเป็นคนทานเหล้า เอาแต่ทานเหล้า แล้วก็เล่นฟุตบอล ฉันก็นั่งเลี้ยงลูก และต้องให้เงินเขา พอไม่ได้ให้เงิน เมากลับมาก็มาทะเลาะกัน มาตีกัน เขาเป็นคนเจ้าชู้มาก แบบมีเมียมาไม่รู้กี่คน” “เค้าเป็นคนชอบเที่ยว แล้วก็ชอบกินเหล้า กินเหล้าเมาแล้วก็มาทะเลาะตบตี เนี่ยแถบนี้ เค้าจะรู้หมดว่าเมื่อก่อนเป็นอย่างไร พอตีเสร็จ เค้าก็จะหายไปจากบ้าน 2-3 วัน”

“ทรมาณมากเมื่อก่อนนี้ ตั้งแต่แต่งงานจนปัจจุบัน จึงเลิกกัน” “ฉันไปทำงานฮ่องกง ส่งเงินมาปลูกบ้าน กลับมาเจอหนี้สิน เงินที่ส่งมาไม่มีเหลือ กินเหล้าหมด ต้องมาตามใช้หนี้” “เค้าบอกว่าอยู่กับพี่กับน้อง คุยยังไม่อดตาย ไปอยู่กับมึงกูอดตาย” ตอนหลังเขาเป็นอัมพาต แต่พอลูกทำอะไรไม่ถูกใจเค้า เค้าก็ตบ คือ ข้างขวาใช้ได้ ข้างซ้ายพิการ”

“ตอนแยกจากกัน สุขภาพจะดีกว่า เพราะเมื่อก่อนจะเป็นคนที่ว่า เครียดมาก น้ำหนัก 40 กิโล คือ บางวันก็ได้กินมั่ง ไม่ได้กินมั่ง พอแยกจากกัน ก็สุขภาพดีขึ้น”

จะเห็นได้ว่า การปรับตัวด้านร่างกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ที่จบชั้น**อาชีวศึกษา** ที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามี มีการทะเลาะทู่ตีทำร้ายร่างกายกัน ในระหว่างอยู่ด้วยกัน เมื่อหย่าร้างไปแล้ว สุขภาพกายของสตรีเหล่านี้ดีขึ้น เพราะไม่ต้องกลัวถูกทำร้าย สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพ และทำให้ร่างกายมีสภาพดีขึ้น

4.2.4 การปรับตัวด้านร่างกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับ**ปริญญาตรี** แยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีกับสามี และ**ไม่ดี**กับสามีก่อนไม่ได้ อยู่ด้วยกันหรือสามีถึงแก่กรรม ในกลุ่มปริญญาตรีในรูปแบบสาเหตุการหย่าร้างจะแตกต่างจากระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา เพราะ 3 กลุ่มที่กล่าวมาแล้วจะมีสาเหตุการไม่ได้อยู่กับสามี จากการที่สามีถึงแก่กรรม กับสามีมีภรรยาใหม่ แต่ในกลุ่มปริญญาตรีจะมีสาเหตุการหย่าร้างจากการดูถูกพวกรู้ ทัศนคติไม่ตรงกัน เพิ่มเติมขึ้น

4.2.4.1 การปรับตัวด้านร่างกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีความสัมพันธ์ดีกับสามี พบว่า มี 3 ราย ใน 7 ราย ในการศึกษาคั้งนี้และทั้งสามราย สามีถึงแก่กรรมจากอุบัติเหตุขับรถไปชนกองดิน และขับรถมอเตอร์ไซด์ชนรถ 10 ล้อ ส่วนอีก 1 ราย สามีเป็นโรคหัวใจล้มเหลวขณะกำลังร้องเพลงอยู่ในห้องอาหารคาราโอเกะ พบว่า สตรีเหล่านี้มีอาการนอนไม่หลับ น้ำหนักลด เหนื่อยมากขึ้น เครียด ไม่เกรน เป็นโรคกระเพาะอาหาร และต้องใช้เวลาปรับตัวประมาณ 6 เดือน ถึง 1 ปี ร่างกายจึงเข้าสู่ภาวะปกติ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางจุล :

“ไม่มีโรคประจำตัว สามีเป็นตำรวจ ขับรถมอเตอร์ไซด์ชนท้ายรถ 6 ล้อ ที่จอดอยู่ ตอนตี 2 เสียชีวิตที่โรงพยาบาล” “น้ำหนักลด 3 กิโล นอนไม่ค่อยหลับ ตื่นตี 2 ก็ไม่หลับแล้ว” “ลืมไม่ได้ อยู่ในใจตลอดเวลา”

นางนวล :

“มีโรคประจำตัว โรคกระเพาะอาหาร เขาค้าขายอยู่โรงสี เขาขี่มอเตอร์ไซด์ชนรถ 6 ล้อ” “ตอนเขาป่วยนอนไม่หลับ เครียด ไม่เกรน กินยาไม่เกรน” “ตอนนี้ก็ยังเครียดอยู่ เครียดเรื่องทางบ้าน”

นางดาว :

“สามีเป็นปลัด แฟนไปล้มมนา เป็นลมในเขต กำลังสนุกเต็มที่ แล้วवल็อกไปเลย นอนโรงพยาบาล 11 เดือน ไม้รู้สึกตัว และถึงแก่กรรมภายหลัง” “พีเป็นโรคกระเพาะอาหาร ปวดท้องปวดที่ก็ทานยาที่ เครียดเพราะลูลจะเข้า ม.1” ตอนนีก็ยังเป็นอยู่”

การปรับตัวของสตรีการศึกษาระดับปริญญาตรีในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า แต่ละคนมีโรคประจำตัวอยู่แล้ว และเมื่อสามีถึงแก่กรรม อย่างปัจจุบันทันด่วน ทำให้เกิดอาการ ซ็อค และทุกคนต่างมีความเครียดเรื่องเศรษฐกิจ เพราะมีรายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร ซึ่งต้องใช้งเงินจำนวนมาก ทำให้อาการทางร่างกายยังคงมีอยู่ แม้ว่าบางคนสามีจะเสียชีวิตมานานกว่า 4 ปี แล้วก็ตาม

4.2.4.2 สำหรับสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีความสัมพันธ์ไม่ติดกับสามีก่อนที่จะไม่ได้อยู่ด้วยกัน พบว่า ก่อนการหย่าร้าง สามีมีภรรยาใหม่ มีการทะเลาะเบาะแว้งกันระหองระแหง ทำให้อุสุขภาพกายไม่เป็นปกติ มีอาการภูมิแพ้ หัวใจเต้น ผิดปกติ น้ำหนักลด ไม้แข็งแรง ทะเลาะกันจนสุขภาพแย่มาก เมื่อตกลงหย่ากันแล้ว สุขภาพกาย ดีขึ้น ดีกว่าตอนอยู่ด้วยกัน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางนก :

“ช่วงหลัง ๆ มาเนี้ ถึงได้รู้ว่าเขาไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงคนอื่น เปลี่ยนคนไปเรื่อย ๆ ไม้ใช่คนเดิม เค้าไปนอนด้วยกันเค้ายอมรับ ตอนหลัง ๆ ทะเลาะกัน มีปากเสียงกันเกี่ยวกับเรื่องแบบนี้บ่อยครั้ง”

“ตอนที่อยู่ด้วยกัน เรายจะมีความทุกข์ตลอดเวลา กังวลตลอดเวลาว่าเค้าทำอะไร น้ำหนักลดลงเหลือ 37 กิโล มีโรคประจำตัวคือ ภูมิแพ้”

“มีความกลัวเรื่องโรคเอดส์ เพราะเขาไปยุ่งกับผู้หญิงอื่น”

“สรุปว่า สุขภาพหลังจากที่แยกทางกัน ดีขึ้นทั้งสุขภาพกาย และสุขภาพจิต เพราะว่าเครียดน้อยลง กังวลน้อยลง ทำให้อาการพักผ่อนมากขึ้น”

นางขจีรัตน์ :

“ทัศนะไม่ตรงกัน ไม่ออมชอมกัน ระหองระแหงก่อนหย่า 2-3 ปี ขออะไรไม่ได้อย่างที่ขอ” “ไม่มีสาเหตุใหญ่ แต่มีมาเรื่อย ๆ เขาทานเหล้า ลืมมารับ เป็นคนใจร้อน”

“ก่อนหย่าคิดมาเรื่อย ๆ ตั้งใจมาตลอด จนกระทั่งหย่า สุขภาพดี กินได้ตลอด”

“หย่าแล้วสบายใจ ไม่ต้องมารับภาระ”

นางบุษย์ หย่าร้างเพราะสามีดูถูกบุพการีคิดกัน ไม่ให้พบพ่อแม่หลังแต่งงาน ก่อนหย่าร้างไม่มีโรคประจำตัว แต่มีปัญหาเกี่ยวกับสามีตลอดเวลา ดังคำสัมภาษณ์

“เขาอยากให้ลาออกจากราชการ มาช่วยค้าขาย มีปัญหา กับสามี ก่อนแต่งงานเอาใจทุกอย่าง” “เมื่อยอยู่ในบ้าน ห้ามกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ ไปหาแม่ ต้องขับรถอ้อมไปอีกถนน แอบไปหา”

“มีเรื่องระหองระแหงกัน ทะเลาะกัน ท้อง 7 เดือน คุณพ่อมาคอยเอาใจ เขาโมโห ถามว่าจะเลือกพ่อหรือเลือกผัว”

“คุณพ่อมาชวนไปทานข้าว เขาบอกถ้าเขาอยากไปก็ไปเลย ไปว่าพ่อที่บ้านว่า ถ้าไม่มีปัญญาเงิน ก็ไม่ต้องมาชวนลูกสาว”

“เก็บของออกมาแล้วดีใจ”

“รีบหย่า อยากให้ลูกใช้นามสกุลเรา”

“ชีวิตตอนนี้มีความสุข”

นางสมัย

“สามีมีภรรยาใหม่ ที่เล็กกันเพราะเขาไปติดผู้หญิงใหม่ ผู้หญิงที่ทำงานเป็นลูกน้อง พอรู้ว่ามีแล้ว ต่างคนต่างเฉยเมยกัน ไม่ได้ทะเลาะกัน ต่อว่าบ้างเล็กน้อย ไม่เคยลงมือลงไม้” เขาฟ้องหย่า สาเหตุหวาดระแวงว่าเขามีหญิงอื่น” “ไม่ออกงานสังคมกับเขา ร้องเรียนเจ้านาย ไม่ยอมมาให้เขาร่วมประเวณี” พอรู้เรื่องใหม่ ๆ ตอนแรกสักปีหนึ่ง คนเราไม่เคยคิด

มาก มักไม่หิวกินไม่ได้ น้ำหนักลดประมาณ 1 ปี” หลังแยก
จากกัน นอนหลับสบายดี”

สรุปได้ว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยกหย่าหรือสามีถึงแก่กรรม จะมีการปรับตัวทางกาย เป็นระยะเวลาสั้นกว่าสตรีที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามี โดยแสดงออกเป็นอาการผอมลง น้ำหนักลด ปวดศีรษะข้างเดียว เครียดมาก เป็นโรคกระเพาะอาหาร นอนไม่หลับ อาการเหล่านี้เป็นอยู่นาน 6 เดือน ถึง 1 ปี และบางคนตอนนี้ก็ยังเป็นอยู่ ส่วนกลุ่มที่สัมพันธภาพกับสามีไม่ดีก่อนการแยกหย่า หรือสามีถึงแก่กรรม พบว่า การแยกจากสามี ทำให้สุขภาพกายดีขึ้น เพราะหลายคนได้รับความทุกข์ทรมานจากการทะเลาะเบาะแว้ง การทำร้ายร่างกาย หรือแม้แต่ถูกพยายามฆ่า ดังนั้นเมื่อขาดจากสามี ทำให้ความทุกข์เคยมีหมดไป แต่บางคนก็ยังมีอาการผอมลง ปวดหลัง ภูมิแพ้ เครียดจากการทำงานหนักมากขึ้น ปวดหัว แต่จะกล่าวว่าชีวิตสบายขึ้นกว่าเมื่ออยู่กับสามี

4.3 การปรับตัวด้านจิตใจ

4.3.1 การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับ

ประถมศึกษา สามารถแยกออกได้ 2 รูปแบบ คือ กลุ่มที่มีความสัมพันธ์ดีกับสามี และไม่
สามี ก่อนแยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรม

4.3.1.1 สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา การมีสัมพันธภาพดีกับ
สามีก่อนแยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรม จะมีการปรับตัวด้านจิตใจ ดังนี้ มีการเสียใจอย่างมาก คิด
ฆ่าตัวตาย ตีแม่เหล็กเพื่อปลอบใจตัวเอง ใจหาย คิดมาก ปวดหัวข้างเดียว เหมือนจะเป็นบ้า นอนไม่
หลับ ใจน้อย ซึมเศร้า ไม่สบายใจ

อาการเหล่านี้จะเป็นมากใน 1 เดือนแรก ที่ต้องขาดจากกัน
อาการจะอยู่นานถึง 1 ปี บางคนแม่ปีที่ 2 และ 3 แล้วก็ไม่หายดี เมื่อพูดถึงสามีจะร้องไห้ อาการ
ทางจิตใจจะรุนแรง และมีผลต่อจิตใจในชีวิตของสตรีที่เลี้ยงดูตามลำพัง แต่จะบรรเทาได้ เมื่อ
ได้รับการปลอบใจจากเพื่อน พ่อแม่ พี่น้อง ก็จะทำให้จิตใจดีขึ้น ดังจะเห็นจากการสัมภาษณ์และ
กรณี ต่าง ๆ ดังนี้

นางแก้ว

“สามีเล่นการพนันมากไป ก็เลยไปกับเพื่อน ของผิดกฎหมาย
เป็นผงขาว เลยถูกจับ เมื่อ พ.ศ. 2537 สามีต้องเข้าไปอยู่ในนั้น

(เรื้อนจำ) แล้วหลังจากนั้นต้องเลี้ยงลูกคนเดียว ตอนนั้นลูกอยู่ ป. 2 คนโตจบ ม. 3 ตอนนั้นก็คิดมาก คิดมาก ๆ เลยว่าเราจะเลี้ยงลูก โตได้หรือไม่ คิดแล้วคิดอีก แล้วเค้าให้วึ่งเรื่องตรงนี้ไม่รู้เรื่อง กฎหมายอะไร ยังไง เพราะการศึกษาน้อย ก็เลยโดนหลอกเงิน ซึ่ง ไปขายที่ซึ่งเราผ่อนมาด้วยน้ำพักน้ำแรงของเรา ที่นั้นขายไปแล้ว ก็ โดนเพื่อนโกงไปอีก ก็ตรงนี้ ก็คิดมาก ๆ เลยว่าจะอยู่ไปทำไม ครอบครั้วพัง ก็เลยคิดว่า อยากจะผูกคอตาย”

นางอืด

“ตอนที่สามีตาย ก็ใจหาย ตอนนี้อย่างหายอยู่เลย นานทีแรกเลย ประมาณปีหนึ่ง เหมือนจะเป็นบ้าเลย ที่นี้มาฝันว่าตัวเองเป็นบ้า” “คนรอบข้างเค้ามองว่า ตึงต๊อง” “อารมณ์ตอนนี้จะแยกว่าตอนอยู่กับสามี คือใจน้อย แล้วก็ปวดหัว ตอนนีก็เหงา เหงากลางคืน ก็ไม่ ซึม คือ นอนไม่หลับ ร้องไห้”

นางน้อย

“สาเหตุที่แฟนตาย วันนั้นเค้าถูกหอย ก็พาเพื่อนไปเลี้ยงแถว บางนา ขากลับประมาณตี 4 คงเมา แล้วก็ซ้อนทำยรทมอเตอร์ไซด์ กันมา รกชนกัน เพื่อนตายคาที่ ส่วนแฟนนอนที่โรงพยาบาล 1 วัน ก็ตาย” “ช่วงแรก ๆ รู้สึกว่าเหว่ แก้โดยคิดถึงลูก หลังจากแฟนเสียก็ ซึมเศร้าอยู่ 1 ปี แล้วค่อย ๆ ดีขึ้น เพราะคิดถึงลูก”

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ดังกล่าว จะเห็นว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบชั้นประถมศึกษาและมีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยก หย่า หรือสามีเสียชีวิต จะมีการเสียใจ รุนแรงถึงขั้น คิดฆ่าตัวตาย นอนไม่หลับ ซึมเศร้า คิดมาก เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 1 ปี จะทุเลาลง การปรับตัว ด้านจิตใจเกิดจากการคิดถึงภาระของตนที่มีต่อบุตร

4.3.1.2 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา

และมี สัมพันธภาพไม่ดีกับสามี ก่อนแยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรม จะมีการปรับตัวด้านจิตใจ ดังนี้ เสียใจ ร้องไห้ น้ำหนักลด หลบคน ไม่อยากพูด เครียด นอนไม่หลับ ตกใจ เพราะตัวเองไม่มีงานทำ อยากร้อง แต่ร้องไม่ออก เลิกใหม่ ๆ คิดมาก ต้องทำงานหนัก จะได้ไม่มีเวลาว่าง สตรีกลุ่มนี้ส่วนใหญ่สามีไปมีภรรยาใหม่ มีการทะเลาะระหองระแหงกันเรื่อยมา เมื่อแยกจากสามีจะใช้เวลาในการปรับจิตใจเร็วกว่าสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสัมพันธภาพดีกับสามี เพราะการขาดจากกันทำให้สภาพจิตใจดีขึ้น การปรับตัวใช้เวลา 1-3 เดือน และอย่างมาก 6 เดือน ก็จะสามารถกลับเข้าสู่สภาพเดิมได้ บางคนตอบว่าเมื่อไม่มีสามีแล้ว ทำให้ชีวิตมีความสุขกว่าเดิมในด้านจิตใจ แม้ว่าจะต้องทำงานหนักขึ้น จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางสีทอง

“แฟนหนูเขามีแฟนใหม่ เค้เอาคนใหม่เข้าไปในบ้าน หนูทนไม่ได้ เลยขอแยก” “หลังจากแยกแล้วก็ไม่ทำอะไร ก็คือ เป็นอะไรที่ไม่ต้องทุกข์ทรมานใจ ก็คืออยู่ด้วยกันแล้วทุกข์ มันก็อาจจะเป็นอะไรที่ไม่ต้องเห็นเค้มนก็ดี คือ มันไม่ต้องทรมานใจ”

“สุขภาพจิตดีขึ้น คือ เห็นหน้าเค้ ก็เหมือนกับอะไรที่เราเคยไว้ใจ มันเหมือนกับแบบมันเผาผลาญเรา”

“แยกกับเขาตอนแรก ๆ ทรมานหน่อย” “มันทำใจลำบาก ต้องข่มใจตัวเอง หนูคิดว่าหนูก็ทุ่มเทให้กับเค้คือ ต่างคนต่างช่วยกัน มีอะไรเราคุยกัน เทียวกัน เล่นกัน แล้วจู่ ๆ มันหายไปคนนึง” “หนูอยู่ได้ทุกวันนี้ก็คือลูก ทำให้หนูสนุก ไม่เครียด” “แยกกันแล้วสบาย”

นางหนู

“อยู่ด้วยกัน 5 ปี รักกันดี ที่แยกกันเพราะแฟนเก่า เมียเก่าเค้มาขอคืนดี แฟนบอกเองว่าเมียเก่าเค้กลับมา หนูเลยให้เลิกเอา แฟนบอกว่าเลิกทั้งสองคน” “หนูบอกไปว่า เป็นไปไม่ได้” “พอตัดสินใจแยก แยกเลย ร้องไห้ทุกวัน ร้องอยู่นาน 3-4 เดือน ไม่เคยคิดฆ่าตัวตาย เพราะยังมีพ่อแม่ลูกอยู่”

นางอรุณรัตน์

“ตอนที่รักเค้า เป็นวัยรุ่น แต่พอมีลูก ก็คิดได้ ทำทางคนนี้แย่มากแล้ว เลี้ยงเราไม่ได้แน่ ถ้าเค้าเมา จะตีจะเตะ ตอนท้องยังถูกตีถูกเตะเลย แม่เฒ่าเป็นคนดีมาก แต่เค้าไม่ได้เรื่องเลย กลับไปหาพ่อแม่เรามากกว่า” “ตอนนี้อ้วนกว่าตอนอยู่กับเค้า” “ตอนเลิกกับสามี ไม่เครียด ไม่เสียใจ คิดว่าเอาลูกอย่างเดียว” “เลิกกับแฟน ความรู้สึกหมดรักไปเลย”

นางชมภู

“แต่งงานประมาณ 7-8 ปี ถึงได้เลิกกัน แบบเค้าไปทำงานแล้ว เจอผู้หญิงแม่หม้าย เค้าพาผู้หญิงไปอยู่ดินแดง ไปเช่าบ้านอยู่” “ฉันไปอาละวาดเค้า ไปที่ทำงานเลย ไปเจอเค้าเดินควงกันมาพอดี จากบ้านก็กระโดดใส่เค้า ตอนนั้นผมม ผู้หญิงนะผมยาว จับผมผมก็นอนกึ่งไปกึ่งมานะ ผู้หญิงเค้าบอกว่า พี่ทำไมไม่บอกให้แฟนที่เค้าเลิกล่ะ” “เราไม่ยอม เค้าก็ไปกระซอก ดึง ๆ เราออก ตั้งแต่วันนั้นก็ไม่ได้เจอกัน ก็ปล่อยเลยเลย ครั้งเดียว เลิกขาดจากกันเลย เค้าไม่ให้เงินชดเชย ชักสลิ้งเค้าก็ไม่ให้ ตอนนั้นลูก 3 คน”

“ตอนแรกจากสามีใหม่ ๆ สุขภาพไม่ดี หนัก ๆ มากก็ตัดใจ เราจะคิดทำไม และตั้งหน้าตั้งตาเลี้ยงลูกไปเถอะ” “ตอนนั้นผมม กินอาหารไม่ได้ กินเหล้า กินกับเพื่อน ๆ ช้าง ๆ บ้าน เค้าบอกว่า อย่าไปคิดอะไร มานั่งนี่เถอะ เค้าปลอบใจว่าอย่าคิดมาก เมาเลย” วันหลังเขามาเอาเสื้อผ้า ก็น้อยใจ กินหมด 2 แบน กินจนร้องไห้ “เศร้า หมองอยู่พักหนึ่ง ไม่เท่าไร ชัก 4-5 เดือน มั่ง”

- 4.3.2 การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษา**ระดับมัธยมศึกษา**และมีสัมพันธภาพดีและไม่ดีกับสามีก่อนแยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรมสามารถอธิบายได้ดังนี้

4.3.2.1 สตรีที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรม ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีสองรายคือ สามีถึงแก่กรรม การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีทั้งสองคนนี้ เมื่อสามีถึงแก่กรรม มีความตกใจ อยากร้องไห้แต่ร้องไม่ออก ไม่มีน้ำตาจะร้อง เคืองคว้างคิดจะฆ่า ตัวตายพร้อมลูก ซึมเศร้า ต้องพึ่งยา มีซึมเศร้าบ้าง ต้องพึ่งยา CPM นอนไม่หลับ แต่เมื่อคิดถึงบุตรก็จะต่อสู้และเลิกคิดฆ่าตัวตาย และเริ่มทำงานหาเลี้ยงบุตร ทำให้สภาวะจิตใจดีขึ้นเรื่อย ๆ ใช้เวลาประมาณ 1 ปี ในการปรับจิตใจ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางมาเรียม

“ไม่ร้องไห้ ทำงานศพให้ 7 วัน เขาบอกถ้าตายก่อนอยากไปอยู่กับแม่” “ตอนสามีตายอยากร้องไห้ แต่ร้องไม่ออก ตกใจเหมือนกัน ตัวเองไม่มีงานทำ” “มีเพื่อนสนิทที่ทำงาน 3 คน เล่าให้ฟังทุกเรื่อง คุยแล้วสบายใจ” “ถ้ามีคนมาปรึกษา จะแนะนำให้คิดถึงลูกมาก ๆ”

4.3.2.2 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนการแยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรม พบว่า มีการปรับตัวด้านจิตใจดังนี้คือ ตอนเลิกกับสามีใหม่ ๆ คิดมาก คิดอยู่ 6 เดือน เครียด คิดหลายเรื่อง ร้องไห้ เสียใจ เสียใจที่อะไร ๆ ก็ดีหมด มีปมด้อย เวลาใครพูดถึงสามี จะมีปมด้อย ไม่กล้าไปหย่า กลัวมีปมด้อย” การปรับตัวทางจิตใจใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ปี จึงจะเป็นปกติ แต่เมื่อพูดถึงเหตุการณ์เก่า ๆ สตรีก็จะแสดงอาการเสียใจ โดยบางคนร้องไห้หรือน้ำตาคลอ แต่เมื่อได้เล่าเรื่องต่าง ๆ แล้ว ก็จะไม่บอกความรู้สึกสบายใจมากขึ้นที่ได้ระบายออกมา การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางเดือน

“สามีทำร้ายจนหน้าบวม ตาบวม” “ตอนอยู่กับสามีจะว่ามี ความสุขมันก็มี แต่มันน้อยกว่า เพราะตอนที่อยู่เขาหาเงินให้ใช้ แต่หนูก็หาด้วย แต่หนูอยู่กับลูก มีความสุขกว่า ไม่ต้องมาทุกข์ ไม่ต้องเจ็บเนื้อ เจ็บตัว หนูคิดว่า หมดเวรแล้วละ สบาย ร่างกาย ตอนที่หย่ากับสามี น้ำหนักลดลง นอนไม่หลับคะ เพราะหนูก็จะคิดเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ แต่อยู่สัก 6 เดือน ก็คิดว่า สุขภาพจิตหนูดีขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเวลามันช่วย”

“เมื่อก่อนอยู่ด้วยกัน ก็ทะเลาะกันบ่อย ตีกัน หนูรู้สึกว่ ตอนนี้นูู้สึกจะต้องหาเงินคนเดียว ช่วงแรก ๆ คิดนะคิดว่า เราเคย

อยู่ด้วยกัน แล้วคิดไปคิดมา เขาทำกับเราเกินไป ทำ เกินไป แต่
ช่วงหลังคิดได้ว่า ถ้าขึ้นเราอยู่ต่อไป ลูกก็อาจจะไม่ได้เห็นหน้า
เรา เพราะเราคงต้องเป็นโรคซ้ำในตาย”

นางเป็ล

“เป็นคนออกมาจากเขาเอง เขาไม่มีอนาคต” “สามีเป็นตัว
อย่างไม่ดี ไม่กล้ายืนด้วยลำแข้งตัวเอง เป็นลูกคนเล็ก แม่ตามใจ
เกาะแม่ ทำงานแป็บ ๆ ก็ออก” “ทะเลาะกัน” “อยู่กับเขาเหมือน
อยู่บนรถ เลิกกับเขา หนูสบายใจมาก (ร้องไห้)”

“ไม่ซึ่มเศร้า กินอิม นอนหลับ” “ถ้ามีลูก ไม่ต้องแคร์เขา เอาเรื่อง
ลูกไว้ก่อน” “ถ้าหนูไม่มีลูก หนูก็อาจเหลวไหลไปแล้ว (ร้องไห้)”

นางลำเจียก

“แฟนเป็นคนหน้าตาดี ไปที่ไหนมีผู้หญิงที่นั่น ทะเลาะกัน
เล็กๆ น้อยๆ เขาไม่ยอมแยก เขามีความรู้สึกว่า จะต้องรับผิดชอบ
ชอบผู้หญิงที่เขาไปติด แต่เรายอมไม่ได้” “เดือนแรกแยกกัน นอน
ไม่หลับ คิดมาก แต่มีแม่ เพื่อน พี่ชาย คอยช่วยเหลือ” ตอนเด็ก
ใหม่ ๆ คิดมาก ต้องทำงานหนัก จะได้ไม่มีเวลาว่าง” “ไม่เคยคิด
ฆ่าตัวตาย รักลูก ลูกน่ารัก” “เสียใจ ใหม่ ๆ คิดว่าตนเองมีปม
ด้อย เวลาใครพูดถึงสามี มีปมด้อย ไม่กล้าไปหย่า กลัวมีปมด้อย
ต้องกลับไปใช้นามสกุลเดิม ลูกใช้นามสกุลหนึ่ง เราใช้อีกนาม
สกุลหนึ่ง” “มีเพื่อนช่วยปลอบใจ เล่าให้เพื่อนฟังทุกเรื่อง ครอบ
ครัวดี ช่วยเหลือ พี่ชายช่วยรับส่ง”

- 4.3.3 การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษา**ระดับอาชีวะ
ศึกษา** สามารถแยกออกได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีและไม่ดีกับสามี
ก่อน แยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรม

4.3.3.1 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยกหย่า หรือสามีถึงแก่กรรม จำนวน 1 ราย มีการปรับตัวด้านจิตใจ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางเล็ก

“สามีป่วย เขาบอกว่าเป็นโรคไขว้ เขาปวดขา ขาพองขึ้น พองเหมือนโดนน้ำร้อนลวก เริ่มมีน้ำเหลืองใส ๆ ไหลออกมา บริเวณหน้าแข้ง มีไข้” “ส่งสามีแล้ว ก็กลับบ้านไปดูลูก ลูกยังอ่อนอยู่ เพิ่งจะคลอดไม่กี่วัน” “ตอนเข้าไปโรงพยาบาลใหม่ ไม่เห็นรายชื่อเค้าอยู่บนกระดาน พยาบาลบอกว่าตายตั้งแต่ตอนตีหนึ่ง ใจหาย ‘ไม่มีน้ำตาจะร้อง’ ในเดือนแรกที่สามีตาย ตอนนั้นแคว้งคว้างมากกว่า เราจะอยู่ได้อย่างไร จะเลี้ยงลูกรอดไหม อยากอุ้มลูกออกไป 3 คน เดินออกไปที่ถนนให้รถชนตายไปเลย” “ตอนอยู่กับสามี อ่อนแอ ตอนสามีอยู่พี่จะชี้โรค จนเค้าบอกว่าเธอหนะจะต้องตายก่อนชั้นอยู่แล้ว ชี้โรค เดียวก็ไม่สบาย เดียวก็ไม่สบาย เดียวนี้ไม่เป็นอะไรเลย มีความรู้สึกที่ว่า ถ้าเราตายไปแล้ว ลูกจะอยู่กับใคร ลูกจะทำยังไง ลูกก็ยังเล็กอยู่ เพราะฉะนั้น ฉันตายไม่ได้ จะต้องทำ ทำ ทุกๆ อย่างเพื่อลูก”

4.3.3.2 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษาที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนแยกหย่า หรือสามีถึงแก่กรรม มีการปรับตัวด้านจิตใจ ดังนี้ ในระยะแรกจะมีอาการเศร้า เหงา คิดฆ่าตัวตาย เครียด เครียดเรื่องเศรษฐกิจ ทรมาน แต่พอแยกกันแล้วดีกว่าตอนอยู่ด้วยกัน สุขภาพจิตดีขึ้น ร้องไห้บ่อย แต่น้อยกว่าตอนอยู่กับสามี อยู่กับสามีร้องไห้ทุกวัน เมื่อเวลาผ่านไป 2 เดือน โล่งอก มั่นใจขึ้น สุขภาพจิตดีขึ้น สุขภาพดี กินได้ตลอด การทำงานเพื่อหาเลี้ยงบุตรจะทำให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังไม่มีเวลาคิดเรื่องตัวเองมากนัก จึงทำให้สามารถปรับจิตใจได้ดีขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป 6 เดือนถึง 1 ปี ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของสตรีเหล่านี้

นางไก่

“แต่งงาน แต่ไม่ได้จดทะเบียน แต่งได้ 1 เดือนก็ท้อง พอได้ 5 เดือน แพ้ท้อง ก็คิดจะไปจดทะเบียน แต่ว่าแพ้มากและไม่ได้ไปจด ตอนเย็น มีเสียงผู้หญิงโทรมาที่ทำงาน บอกว่าจะไปจดทะเบียนกับสามีเรานะ เขาบอกว่าเป็นเมีย ท้องได้ 1 เดือนแล้ว เราก็ตกใจ ซ็อค

พูดอะไรไม่ออก คือ ฟังอย่างเดียว ถือหูโทรศัพท์ค้างอยู่ น้ำตาไหล” “หลังจากนั้นอีก 7 เดือน เขาก็ไม่ติดต่อกลับมาเลย ความรู้สึกของเรา เวลาทำงาน พอลงบ้าน เราเหงา ๆ เราไม่มีใครเลย พอมาหนึ่งก็รู้สึกเหงา ว่าแห้ว ขึ้นไปชั้นบน บ้านมี 2 ชั้น ฟังเพลง เปิดเพลงให้ลูกฟัง เริ่มมีอาการซึมเศร้า อาการชักซึม น้ำตาไหล มีอยู่วันหนึ่ง ใจมันคงแยมเต็มทีนะ เพื่อนที่ทำงาน เค้บเก็บเงียบ ไม่พูดเลย” “พอดีพ่อเนี่ย พ่อเขาซื้อยาฉีดหญ้ามาให้ก่อนเราแต่งงาน เราย้ายบ้านมาใหม่ ๆ หญ้ามันเยอะ ก็มีลูกจ้างจากราชนบุรี เขามาฉีดให้ ก็จะมีกินยาตาย มันเหงามาก คือ เป็นทุกข์ และก็คิดว่าเขาทำอะไรกับเราอย่างนี้ จะกินยาตาย ออกไปนั่งข้างนอก จะกินยานะพี ที่นี้ลูกตื่น ตื่นใหญ่เลย เราชู้สึกเหมือนเป็นบาปนะ เราทำใจมาตลอด ดูหนัง ฟังเพลง ทำใจให้สบาย ก็จะฆ่าตัวตาย ที่นี้มาคิดถึงแม่ ถ้าเราตายใครจะเลี้ยงแม่ อีกหน่อยใครจะดูพ่อที่อยู่ต่างจังหวัด พี่ชายต่างแม่อยู่ต่างจังหวัด ใครจะดูพ่อแม่ ตอนนี้อย่างแข็งแรงแหละ ต่อไปใครจะดูเก็บ เก็บไป ไม่กินยา ก็อาบน้ำ แต่งตัว ยากรมมืออกไซน ไม่กิน” “คิดใหม่ เก็บเงินไป ซึ่งเตรียมคลอดดีกว่า” “ผู้หญิงนะใหม่ ๆ อาจปรับตัวไม่ได้ แต่เวลาจะช่วยเราได้เป็นอย่างดี ยิ่งลูกเป็นคนสำคัญที่สุด กำลังใจ เราอยู่ที่ลูกทั้งหมด เราอยากให้ลูกเรียนดี ก็อยากทำชีวิตให้ดี”

นางนง

“หนูแต่งงานไม่ได้จดทะเบียน แฟนอายุมากกว่า 10 ปี หนูใช้เงินมือเติบ เพราะแฟนให้เงินเดือนละ 15,000 หนูอีก 8,000 รวมเป็น 23,000 บาท พอหนูท้อง แฟนหนูเริ่มกินเหล้า และชอบทะเลาะหาว่าหนูมีชู้ ทะเลาะกันบ่อยมาก เงินที่เคยให้เดือนละ 15,000 บาท เริ่มลดลง เวลาทะเลาะกัน แฟนหนูชอบพูดว่า ครอบครัวยังอยู่ได้ ทุกวันนี้ก็เพราะเขาช่วยเหลือ หาเรื่องทุกครั้งที่มีปากเสียง หนูก็พยายามอดทนไว้ เพราะตอนนั้นยังไม่ได้คลอดลูก หลังจากหนูคลอดลูกได้ 3 เดือน ก็ทะเลาะกันรุนแรงขึ้น บางครั้งก็ถึงกับลงมือกัน ส่วนใหญ่เขาจะทำร้ายหนู” “พอลูกอายุได้ 8 เดือน หนูทนไม่ไหว หนูเป็นฝ่ายขอแยกทาง ตอนที่พูดขอแยกทางแฟนหนูเขาไม่ยอมจะ

เลิกกับหนู หนูก็ต้องใช้เหตุผล พุดให้เขาฟังว่า ขอแยกทางเพราะหนูทนเขามานานแล้ว และทุกครั้งที่ทะเลาะกัน เขาก็มักจะทวงบุญคุณตลอด “เราไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เพียงแต่เขาแยกไปก็เป็นอันว่าเลิกกัน ส่วนลูกหนูเลี้ยงเอง หนูไม่ได้เรียกค่าเลี้ยงดูแม้แต่บาทเดียว ตอนหลังเขาขอมและบอกว่าจะเลิกกับหนู แล้วเขาก็เก็บเสื้อผ้าออกไปจากบ้านหนู โดยเขาไม่ติดต่อมาอีกเลย” “บางครั้งหนูคิดถึงเขาเหมือนกัน แต่ก็ต้องทน เพราะหนูเป็นคนขอเลิกกับเขาเอง น้ำหนักหนูลดเพราะต้องทำงาน พักผ่อนน้อย แต่โชคก็ไม่เข้าข้างหนู หนูได้งานโรงแรม แต่เกิดป่วยเป็นอีสุกอีใส มีเม็ดเต็มหน้า ทางโรงแรมเขาเลยให้ออก ช่วงตกงานหนูไม่มีงานทำ คิดมาก เพราะไม่มีเงิน ไหนจะค่าใช้จ่ายลูกอีกหนูกลัวใจว่า บางครั้งเครียด นอนไม่หลับ แต่ไม่ถึงกับคิดฆ่าตัวตาย แต่ยังดีขอยืมแม่และเพื่อนได้บ้าง

“เวลาเครียดจัด ไม่รู้จะทำยังไงดี หนูก็สวดมนต์แล้วอยู่ในห้องคนเดียว” “บางทีขายก็ดำ ยายช่วยเลี้ยงลูก จะได้ไม่เสียเงินจ้างเขา บางทีหนูมีปัญหาไม่รู้จะบอกใคร ก็เคยระบายให้ยายฟัง แต่ด้วยวัยที่ต่างกัน ยายไม่เข้าใจหนู กลับด่าหนูเสียอีก”

“ทุกวันนี้ หนูอยู่ได้ เพราะมีลูกเป็นกำลังใจอันสำคัญ”

นางตุ๊ก

“แฟนตุ๊กทำงานรับเหมาก่อสร้าง หลังจากอยู่ด้วยกันแล้ว จึงจดทะเบียน/สมรส แต่งงานแล้ว แฟนหนูทำงานต่างจังหวัดนาน ๆ จึงจะเข้ากรุงเทพฯ มาหย่ากันเพราะเขาหาว่าหนูใช้เงิน เปลือง ช่วง 3-4 ปี หลังแต่งงานเราทะเลาะกันบ่อย เวลาโทรเขาจะโมโหร้าย เป็นคนอารมณ์รุนแรง โกรธง่าย พุดผิดใจหน่อยก็โกรธ ช่วงหลังเราทะเลาะกันบ่อย ตีกันตบกัน เวลาไปทำงาน ตาเขียว ข้ำไปด้วยเพื่อน ๆ ตาม หนูก็ไม่ได้ปิดบัง อะไรเล่าให้เพื่อนฟัง เพื่อน ๆ ก็สงสาร ไม่มีใครซ้ำเติมเลย เขาเห็นใจ”

“ใหม่ ๆ หนูเครียดเรื่องค่าใช้จ่ายมากกว่าเครียดเรื่องแฟน ไม่เคยคิดถึงเขา หนูคิดว่าเครียด เรื่องเงินมากกว่า หนูกลับสบายใจขึ้นนะ เลิกกับเขาแล้ว หนูสบายใจขึ้น สุขภาพจิตดีกว่าเดิม” “ทุกวันนี้ไม่คิดมาก ไม่คิดเรื่องแต่งงานใหม่ ไม่คิดฆ่าตัวตาย สุขภาพก็ดีขึ้น ไม่ค่อยปวดหัว ไม่ต้องกินยา”

นางสายรุ้ง

“สามีเป็นคนเจ้าชู้มาก แบบมีเมียไม่รู้กี่คน เขาชอบกินเหล้า กินเหล้าเมา ทะเลาะกัน ตีกัน แถบนี้ เค้ารู้หมด พอตีเสร็จ เค้าจะหายไปจากบ้าน 2-3 วัน ที่ตีกันก็เพราะเรื่องกินเหล้า และเรื่องภรรยาเค้า” “บอกถ้าจะเลือกทางไหน ก็เลือกเอาทางหนึ่ง อย่มา อยู่สองฝักสองฝ่ายอย่างนี้ ฉันก็เคยคุยกับผู้หญิงคนนั้น เค้าบอกไม่ได้ยุ่ง คือ แฟนเราไปหาเค้าเอง ทรมานมากเมื่อก่อนนี้ แต่งงาน 20 กว่าปี จึงเลิกกัน” “เคยคิดฆ่าตัวตายสมัยอยู่กับเขา เคยทานยาฆ่าตัวตายไปครั้งหนึ่ง ตอนมีลูกคนที่สอง เค้า (สามี) ไม่พาไปล้างท้อง พี่น้องฉันพาไป เค้าบอกปล่อยให้มันตายไปเลย กินยาฆ่าแมลงเป็นกระป๋อง ยาฉีด เมื่อก่อนเป็นน้ำ น้ำขวดนะ พี่น้องเค้าไปเจอ เค้าจะเข้าไปถามว่า ทำไมไม่ไปรื้อยดอกมะลิ เค้าเห็นนอนน้ำลายฟูมปาก เมื่อก่อนมันเป็นกระป๋องสีเหลี่ยม ไว้สำหรับเติมที่ฉีด เมื่อก่อนใช้กระบอกยาว ๆ ฉีดกรอกไปเลยครั้งเดียว กรอกเพราะอยู่กับสามี”

“พอแยกจากกันสุขภาพจะดีกว่า” “อ้วนขึ้นจิตใจดีขึ้น ไม่เครียด”

“อารมณ์ตอนนี้ดีขึ้น เป็นร้อยเท่ากว่าสมัยอยู่กับแฟนเลยนะ”

จะเห็นได้ว่า ถ้าหากสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีมาก่อน การหย่าร้างจะทำให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีสุขภาพจิตดีขึ้น ไม่เครียดเท่าขณะที่อยู่กับสามี แต่จะมีความเครียดทางเศรษฐกิจมาแทนที่ เนื่องจากต้องหาเลี้ยงบุตรคนเดียว แต่หากมีบิดา มารดา เพื่อน ช่วยเหลือ และหางานทำได้ ความเครียดก็จะบรรเทาลง

4.3.4 การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับ

ปริญญาตรี สามารถแยกออกได้ 2 รูปแบบ เช่นกัน คือ กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีกับสามี และกลุ่มที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนแยก หย่า หรือ สามีเสียชีวิต

4.3.4.1 กลุ่มสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง การศึกษาระดับปริญญาตรีที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อน แยก หย่า หรือสามีเสียชีวิต พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีความอึดอัดอารมณ์สามีเมื่อพูดถึงจะน้ำตาคลอหรือร้องไห้ มีความเหงา ไม่มีคู่ปรึกษา ลืมไม่ได้อยู่ในใจตลอดเวลา นอนไม่หลับ วิตกกังวล เป็นไมเกรน เครียด หงุดหงิดบ่อย บางคนต้องพึ่งยา และไม่ออกงานสังคมในระยะแรก เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 3 เดือนถึง 1 ปี จะปรับจิตใจให้ต่อสู้ ทำให้ใจให้เข้มแข็ง เมื่อได้รับความปรึกษาและช่วยเหลือจากเพื่อนก็จะมีสุขภาพจิตดีขึ้น บางคนจะไปวัดเพื่อฟังพระเทศน์ สวดมนต์ และจะทำให้จิตใจดีขึ้นภายหลัง 1 ปี แล้วเริ่มปรับตัวได้ ได้ลูกเป็นกำลังใจ ได้ครอบครัวช่วยเหลือ ทำให้ต่อสู้ชีวิตต่อไป การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ปรากฏดังคำสัมภาษณ์

นางจุล

“สามีเกิดอุบัติเหตุเสียชีวิต” “สามีตายมา 2 เดือน ยังไม่ได้ทำบุญ 100 วัน นอนไม่หลับ ไม่ดูทีวี อ่านหนังสือธรรมะก่อนนอนทุกวัน เหงา ไม่มีที่ปรึกษา ปกติคุยกันทุกเรื่อง ตัวเองช่างคุย แฟนไม่มีที่ปรึกษา ปกติคุยกันทุกเรื่อง ตัวเองช่างคุย แฟนไม่ค่อยตอบ เหมือนเป่าปี่ให้ควายฟัง” “ลืมไม่ได้อยู่ในใจตลอดเวลา ไม่สบายใจ นอนอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่เครียดจนต้องหาที่ระบาย ร้องไห้ดินเหนียว สบายใจยังมีคนมาเห็นใจ จะร้องไห้ เป็นภาวะจำยอม เราต้องอยู่ต่อสู้ต่อไป ใครจะมาคุยเรื่องแฟนก็ไม่ค่อยใจ”

“สองวันแรกเปิดไฟนอน ตอนนี้ก็ยังไม่เปิดอยู่ แต่ลดเหลือหลอดเดียว คิดว่าเราโชคดี มีงานทำ ไม่ต้องพึ่งคนอื่น”

นางนวล

“สามีได้รับอุบัติเหตุถึงแก่กรรม ถ้าเขาอยู่ เขาล้างขวดนม ซักผ้า อ้อม ตอนเขาป่วย นอนไม่หลับ ต้องพึ่งยา แต่ต้องเลี้ยงลูก กลัวลูกร้อง ไม่ตื่นเลยเล็ก แต่มาก กังวล ลงทุนกับแฟนไปเยอะ ไม่ได้คืนสัก

บาท ช่วงนั้นเป็นโรคกระเพาะอาหาร ไมเกรน กินยา ไมเกรน เครียด สวดมนต์ทุกวัน กินเจทุกวัน” “ปรับตัวไม่นาน ไม่เก็บตัว ไปได้ทุก งาน ชอบไปงานศพ แนะนำว่า เฮ้ยเราอยู่ได้ เราต้องสู้ 3 เดือน ก็ ปรับตัวได้”

นางดาว

“สามีถึงแก่กรรม หัวใจล้มเหลว ป่วยอยู่ 11 เดือน ตอนสามีป่วย นอนไม่หลับเวลาพูดถึงสามี ก็ไม่ร้องไห้ น้องเขยช่วยดูแล แต่บางครั้งก็หงุดหงิดบ่อย ไม่รู้จะหมดประจำเดือนหรือเปล่า บางช่วง หงุดหงิดกับลูกมาก เข้าวัด ฟังพระสวดมนต์ประจำ” “ไม่มีปัญหา ดี คนละอย่าง ไม่ต้องดูแลใคร ไม่ดีตรงไม่มีเพื่อนคู่คิด การปรับตัว จะ เศร้าในช่วงแรก ได้ถูกเป็นกำลังใจ ครอบครัวยุติ”

4.3.4.2 การปรับตัวด้านจิตใจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการ

ศึกษาระดับปริญญาตรี และมีสัมพันธภาพไม่ดีก่อนแยก หย่า หรือสามีถึงแก่กรรม ในการ สัมภาษณ์ ครั้งนี้พบว่า สตรี 4 คน แยกและหย่าร้างกับสามี เนื่องจากสามีมีผู้หญิงคนใหม่ 2 คน อีก 1 คน มีทัศนคติไม่ตรงกัน และอีก 1 คน สามีดูถูกบุพการี การปรับตัวด้านจิตใจเป็นดังนี้ เสียใจ ตอนแรก น้ำหนักลด ไปวัด ไปเที่ยววัด ไปฟังพระ ใช้ธรรมะ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ใช้เวลาปรับจิตใจ ประมาณ 3-6 เดือน หลังจากนั้นรู้สึกสบายขึ้น แยกกันแล้วดีกว่าอยู่ด้วยกัน สุขภาพจิตดีขึ้น ร้องไห้บ่อย แต่ร้องน้อยกว่าตอนอยู่ด้วยกัน โลงอก สุขภาพจิตดีขึ้น กินได้ตลอด ไม่เก็บตัว ไป เที่ยว รับประทานอาหาร อยากให้ลูกใช้นามสกุลเรา ชีวิตตอนนี้มีความสุข ไม่มีอาการอะไรเลย ไม่มีอาการกิน ไม่ได้ นอนไม่หลับ ไม่รู้สึกอะไรเลย เก็บของออกมาแล้วดีใจ สรุปว่า การปรับตัวด้านจิตใจของ สตรีที่ จบชั้นปริญญาตรี ในระยะแรกมีความเสียใจ แต่เมื่อเวลาผ่านไป พบว่า โลงอก สบายใจ ขึ้น สุขภาพจิตดีขึ้น และส่วนใหญ่ใช้ธรรมะในการช่วยปรับจิตใจ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจาก เพื่อนและครอบครัวดังปรากฏในคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางนก

“สามีไปอยู่กับผู้หญิงอื่น เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ไม่ใช่คนเดิม”
 “ทะเลาะกัน มีปากเสียงบ่อยครั้ง ตอนที่อยู่ด้วยกัน เราจะมีความ
 ทุกข์ตลอดเวลา กังวล แต่พอแยกกันแล้วสบายใจขึ้น” “ทานอาหาร
 ได้ดี ผิวหนังดีกว่าเดิม รู้สึกชุ่มชื้นขึ้น ไม่แห้งเหมือนเมื่อก่อน” “มี
 ความกลัวเรื่องโรคเอดส์ ก็คุยกับเค้าเรื่องเขาไปอยู่กับหญิงอื่น” “จิต
 ใจช่วงแยกใหม่ ๆ เคยคิดจะฆ่าตัวตาย ตอนช่วงแยกจากกันใหม่ ๆ
 พ่อกับแม่จะคอยไปเคาะประตูห้อง กลัวว่าเราจะฆ่าตัวตายอยู่ใน
 ห้อง และไม่ยอมให้เรานอนแยก ให้นอนอยู่ด้วยตลอด เพราะกลัว
 เราจะคิดสั้น แต่พอเราปรับตัวได้ เราดีขึ้น พ่อแม่ก็พูดว่า เออ ยิ้ม
 แย้มอย่างนี้ดี พ่อแม่ถึงจะสบายใจ”

“ช่วงแรก ๆ ที่นอนไม่หลับ ก็อาศัยยานอนหลับ เดือนหนึ่ง
 ประมาณครึ่งหรือสองครั้งอยู่ประมาณ 3 เดือน พอหลังจาก 3 เดือน
 แล้ว ทุกอย่างก็จะดีขึ้นเรื่อย ๆ ปรับตัวได้แล้วก็มีความสุข เจอใคร
 ก็สามารถจะพูดคุยกั๊มแย้มแจ่มใสได้ แต่ใน 3 เดือนแรก เจอใครไม่
 อายกั๊ม ถ้ามีธุระก็คุย ถ้าไม่มีธุระก็ทักทายคำสองคำ แล้วก็เดินไป
 ทำงานของเราต่อ ความยากลำบากก่อนที่จะปรับตัวได้ มันเสียใจ
 มาก ผิดหวัง หมดกำลังใจ ท้อ และมีความรู้สึกที่ ไม่มีกำลังใจใน
 ชีวิต” ถ้าพูดจริง ๆ แล้วการอยู่ด้วยกัน พ่อแม่ลูก น่าจะดีที่สุด ตัวหนู
 เองต้องการอยู่ด้วยกัน 3 คน น่าจะดีที่สุด ถ้ามันเป็นอย่างที่หนูคิด
 ได้ หนูก็มีความสุขมาก มากที่สุดในชีวิต” “แต่ถ้าคิดว่าไม่
 สามารถเป็นอย่างนั้นได้ หนูอยู่กับลูก อยู่กับพ่อแม่ หนูก็มีความสุข
 อยู่แล้ว”

นางขจีรัตน์

“อยู่กับสามี 12 ปี สาเหตุที่เลิกกับสามี ทศณะไม่ตรงกัน ไม่
 ออมขอมกันระหองระแหงก่อนหย่า 2-3 ปี ขออะไรไม่ได้อย่างที่
 ขอ ไม่มีสาเหตุใหญ่ แต่มีมาเรื่อยๆ ทานเหล้า ลืมมาจับ เป็นคน
 ใจร้อน”

“พอหย่าแล้วเขาย้ายบ้านไปเลย ไปแต่ตัว” “ที่บ้านไม่รู้เรื่องจนถึงวันหย่า ทางบ้านเขา ญาติเขา มาขอรับรองหลายครั้ง แต่บอกว่าคุยทำไม มันเรื่องของเราสองคน คนอื่นไม่เกี่ยว” “ก่อนหย่า คิดมาเรื่อย ๆ ตั้งใจมาตลอด จนกระทั่งหย่า สุขภาพดี กินได้ตลอด (หัวเราะ) หย่าแล้วสบายใจ ไม่ต้องมารับภาระ” “โล่งอก สุขภาพจิตดีขึ้น อะไรที่ขวาง ๆ อยู่ มันโล่งขึ้น เราไม่รู้รู้สึกอะไรเลย แต่บางทีคิดว่าทำไมคนต้องมามองเราด้วยสายตาแบบนี้ เราก็เหมือนเดิม ใครคุยกันเรื่องสามี เราก็ผสมโรง เป็นเรื่องตลก” “เพื่อนบางคนยังไม่รู้ ครอบครัวดีมากดูแลเรา ถ้าจะซึ้งมาก คิดมากก็เรื่องไม่มีเงินใช้” “ไม่ลำบากเลี้ยงลูกคนเดียว จัดการเวลาได้” “คิดว่าเรามีความสุข ถึงเหนื่อยก็มีความสุข เราต้องช่วยตัวเอง เพราะเราเป็นคนสร้างปัญหาเอง ไม่เสียใจที่หย่า”

นางบุษ

“เลิกกันเพราะเขาถูกพ่อแม่ เมียอยู่ในบ้าน ห้ามกลับไปเยี่ยมพ่อแม่” “มีเรื่องระหองระแหงกัน ทะเลาะกัน ท้อง 7 เดือน คุณพ่อมาคอยเอาใจ เขาโมโห ถามว่าจะเลิกพ่อหรือเลิกผัว” “เมียอยู่ในบ้าน ห้ามกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ ไปหาแม่ต้องขับรถไป อีกถนน แอบไปหา” “พ่อมาชวนไปทานข้าว เขาบอกอยากไปก็ไปเลย ไปว่าพ่อที่บ้านว่า ถ้าไม่มีปัญญาเงิน ก็ไม่ต้องมาชวนลูกสาว คุณถูกว่าพ่อมาชวน” แม่เขาบอกเก็บของ แล้วไม่ต้องกลับมาแล้วนะ เก็บของออกมา แล้วดีใจ รีบหย่า อยากให้ลูกใช้นามสกุลเรา ชีวิตมันคงไม่ดีขึ้น ถ้าสามีไม่ดี อยู่ไม่ได้” “เขาเป็นคนมีทิส แม่เขาบอกว่าอย่าไปจ้อเมียมาก บ้านเขาผู้ชายเป็นใหญ่” ชีวิตตอนนี้มีความสุข ไม่ใช่เรียส ไม่มีอาการกินไม่ได้ นอนไม่หลับ ไม่รู้รู้สึกอะไรเลย” “เราแฮปปี้มาก ใคร ๆ บอก คนหย่า ทำไมหน้าตาแบบนี้ กินอยู่กับพ่อแม่ เราดีขึ้น สุขภาพจิตดีขึ้น เมื่อก่อนไม่สบายบ่อย สามวันสี่วันไข้ ตอนอยู่ด้วยกัน เขา

ยังติดต่อแฟนเก่า แอบกลับไปหาแฟนเก่า แม่เขาชอบมาชู้ว่า
อย่าทำให้เขาโมโห เขาจะตีเอา แต่ไม่กลัว”

นางสมัย

“สามีไปมีภรรยาใหม่ แต่งงาน 11 ปี จดทะเบียน เลิกกัน
เพราะเขาไปติดผู้หญิงใหม่ เป็นลูกน้องต่างคนต่างเฉยเมยกัน ไม่
ได้ทะเลาะกัน ต่อว่าบ้างเล็กน้อย ไม่เคยลงมือลงไม้” “เขาฟ้อง
หย่า สาเหตุว่าเราหวาดระแวงว่าเขามีหญิงอื่น ไม่ออกงานสังคม
กับเขา ไม่ยอมให้เขาร่วมประเวณี” พอรู้เรื่องใหม่ ๆ ตอนแรก
ประมาณสักปีหนึ่ง คนเราไม่เคยคิดมาก มันไม่หิว กินไม่ได้ น้ำ
หนักลด พอมีเรื่องก็ไปวัด ไปเที่ยววัด ไปฟังพระเป็นอยู่ประมาณ
ปีหนึ่ง ไม่เคยหลบหน้าเพื่อน มีญาติคอยช่วยเหลือเป็นบางครั้ง
มีปัญหาคุยกับเพื่อนร่วมงาน ที่สนิทมี 2 คน คงได้ทุกอย่าง “ใช้
ธรรมะ ไม่คิดฟุ้งซ่าน” “ไม่ซึ่มเศร้าแล้ว นอนหลับสบายดี” “คุย
กับเพื่อนบ้าน อารมณ์ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่สบายใจ เอาหนังสือ
ธรรมะมาอ่าน เราไม่ทำตัวให้เพื่อนฝูงดูถูก” “เกษียณอายุแล้วจะ
ไปทำประโยชน์ตามวัด ถ้าสามีกลับมาอีก ไม่เอา ไม่เอา ตัดไป
เลย ไม่คบ คนไม่มีศีลข้อสาม ไม่คบ”

4.4. การปรับตัวด้านการเลี้ยงดูบุตร

การปรับตัวด้านการเลี้ยงดูบุตรของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง เป็นดังนี้

4.4.1 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบชั้นประถมศึกษา จะมีปัญหาการเลี้ยงดูบุตรมาก
กว่ากลุ่มอื่น เพราะส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพ เป็นหลักฐาน อาชีพที่ทำเป็นอาชีพได้เงินเป็น
รายวัน เช่น ขายพวงมาลัยดอกมะลิ ทำอาหารตามสั่งขาย เป็นลูกจ้างในร้านขายของ รับจ้างซักผ้า ซึ่งเป็น
อาชีพที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน และไม่ได้รับเงินช่วยเหลือจากสามีภายหลังการเลิกกัน ทำให้
เกิดความเครียดสูง และที่น่าสังเกตคือ สภาพความเป็นอยู่ของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบชั้น
ประถมศึกษา จะไม่ค่อยดี กล่าวคือ อยู่ในบ้านที่ปลูกสร้างขึ้นเองในชุมชนแออัด ไม่มีรั้วรอบ
ขอบชิด ไม่แข็งแรง ทำให้สิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงดูบุตรไม่ดี สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ก่อนการ
เลิกจากสามี ส่วนใหญ่จะมีการทะเลาะเบาะแว้ง ใช้กำลังทำร้ายร่างกาย บิดาเมารุอาทำร้าย

มารดาให้เห็นบ่อย ๆ ทำให้บุตรซึมซับความรุนแรงของครอบครัว ขาดความอบอุ่น และพยายามแสวงหาความอบอุ่นจากที่อื่น จากคู่รัก ทำให้เกิดการออกจากโรงเรียนกลางคัน ตั้งครมภ์โดยไม่ได้แต่งงานตั้งแต่เป็นวัยรุ่น ถ้าเป็นเด็กผู้ชายก็จะเกเร หนีออกจากบ้านไปคบเพื่อน และถูกชักจูงไปในทางเสียหาย สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบชั้นประถมศึกษา เมื่อเห็นว่าบุตรชายหรือบุตรสาวทำผิดก็เกิดความเครียด โกรธบุตร มีการทำโทษอย่างรุนแรงเกินกว่าเหตุ เนื่องจากผิดหวัง และในบางรายบุตรก็ถูกบิดาทำร้ายร่างกายด้วยก่อนที่บิดาจะเลิกกับมารดา ทำให้เด็กเกิดการบาดเจ็บทั้งร่างกายและจิตใจ การมีรายได้ต่ำทำให้ไม่สามารถตอบสนองสิ่งที่บุตรต้องการได้ โดยเฉพาะบุตรที่อยู่ในวัยรุ่น ต้องแต่งตัว เข้ากลุ่ม และมีเงินใช้จ่ายบ้าง เมื่อมารดาไม่สามารถให้ได้เด็กจึงออกจากโรงเรียนกลางคัน เพื่อหางานทำ และไปอยู่กับคู่รักก่อนวัยอันสมควร อาจกล่าวได้ว่าการ ปรับตัวในการเลี้ยงดูบุตรของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ไม่ประสบผลสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นจากการสัมภาษณ์ดังนี้

นางแก้ว

“การศึกษาน้อยเป็นอุปสรรค ไปสมัครที่ไหนก็ไม่ได้ ก็เกิดอาการท้อขึ้นมา แล้วก็เลยหันมาเล่นการพนันเลี้ยงครอบครัวเล่นไพ่ ไฮโล ตอนหลังสามีต้องโทษ เลยเข้าไปอยู่ในนั้น (เรือนจำ) เปรียบเทียบการเลี้ยงลูกตอนที่สามีอยู่กับตอนที่สามีไม่อยู่ต่างกันมาก ตอนนีเราสู้ที่แบบหนัก หนักมาก แบบคือว่าลูกของเราจะเป็นวัยรุ่น แม่ไม่ค่อยเข้าใจลูกเท่าไร ก็เลย ลูกก็เลยว่าแม่นี้เข้มงวดมากไป”

“ลูกเรียน ป.ว.ช. แต่ตอนนี้ไม่ได้อยู่ด้วย เค้ามียแฟน เค้าไปอยู่บ้านแฟน สามีเค้าอายุ 18 ปีเอง ผู้ชายรุ่นเดียวกัน “แม่ก็เลยคิดมาก คือ บอกอะไรลูก ลูกไม่เชื่อ รุ่นนี้นะ เค้าไม่มีหรือแฟน อยู่กับแม่ไปก่อน แต่มันไม่ใช่ มันไม่ได้เลย สามีของลูกเค้าเลี้ยงลูกได้”

“ลูกคนโตจะมีปัญหามาก จะไม่แลงความคิดเห็นกับแม่เลย เค้าจะดื้อ ดื้อแล้วไม่พูดเลย ไม่ให้แม่รู้เลยว่าลูกจะทำยังไง ก็ไม่ค่อยรู้จักลูก นิสัยลูกเค้าไม่ได้ตอบมา คือ ถ้าเค้าเจอปัญหา เค้าจะรีบแก้ของเค้าเอง จะไม่ค่อยให้แม่ยุ่ง แล้วเค้าจะต้องว่าแม่ ไม่ทันสมัย โบราณ

บ้าง ไม่เข้ากับวัยรุ่นเลย ไม่เปิดใจรับเพื่อนหนุ่มบ้าง” ตีลูกคนโตแรง
 มากๆ เลย แต่คนเล็กไม่ตี ได้มือก็มีมือ ถ้าไม่เจอไม้ก็ตี ตีขนาดเลือด
 ไหลเลย พอช่วงหลังที่ใช้สายไฟตีกันเลย ไปนั่งเรียนไม่ได้ โดดเรียน
 ไปเลย”

“เราทำแต่งงาน ให้เงินลูกไป 8,000 บาท เสียค่าเทอม บอกลูกเอา
 ใบเสร็จมาให้แม่ด้วย พอจะเข้าสอบ สอบไม่ได้ ไม่มีใบเสร็จแม่ก็ซื้อ
 ไม่ได้ก็ไม่ได้ พอครูเค้าเรียกแบบ เค้าถามว่า แม่นี่ยังไม่ได้เสียค่า
 เทอมนะ ก็เกิดอาการงั้นขึ้นมา ก็บอกคุณครูว่า คุณครูคะถึงยังไงก็
 เสียแล้วนะ ครูบอกว่า ยังนะคุณแม่ นี่คุณนะที่นี้เราก็มองหน้าลูก”

“เดือนที่จะตีเค้า เค้าโดดเรียน ก็ ม. 4 สองปีมาแล้ว ก็เลยตอน
 นั้น จับไม้หน้าสามได้ก็ตีเค้า บอกเค้าว่าแม่ถาม แม่พูดเป็นสิบ ๆ คำ
 เป็นร้อยคำ พูดกับแม่คำนี้ไม่ได้เหวอลูกว่าเป็นยังไง พูดคำเพียงว่า
 ไม่เรียน ไม่เรียนนี่มันต้องมีสาเหตุใช่ไหม เพราะอะไรถึงไม่เรียน พูด
 มาคำเดียวนี่แม่ง ตบปาก จะพูดดีกว่านี้มัย ไม่พูด เค้าแบบโทร
 มมาก ผอมมากเลย เค้ามาบ้านนี้ ปิดประตูชั่ง ตีกันเลย”

“การเลี้ยงลูกคนเดียวลำบากมาก เราเป็นทั้งพ่อและแม่ คือ เป็น
 แม่เป็นอยู่แล้ว เป็นพ่ออีกก็เป็น 2 เท่า ความห่วงใยก็มากขึ้น เรา
 เป็นผู้ชายไม่ได้ จะออกตามลูกยามค่ำคืนก็ไม่ได้

นางอ้อด

“ลูกคือ ลูกคนเล็กก็ตีมาก กินเหล้า ดิดเหล้า เป็นผู้หญิง
 แต่ดิดเหล้าตั้งแต่อยู่ ม. 2 ความเป็นมาทางการดิดเหล้า เริ่มต้น
 ก็ไปกับเพื่อน วันเกิดเพื่อนแกก็ไปกินหอย แล้วไปดิดหนุ่ม ๆ หนูก็
 ไปเดินตามหา ก็แฟนลูกคนปัจจุบันที่อยู่ด้วยกัน ไปก็เจอลูกนั่ง
 กินเหล้าก็น้อยใจ เอ๊ะ ลูกทำไมไม่สนใจการเรียน มันเป็นแบบ
 ว่าหลุด ๆ นะ ลูกหนู 3 คน มีแฟนที่เดียวกันเลย” “หนูก็รับผิดชอบ
 ชอบทั้งลูก ทั้งหลาน พอสามีเสีย เจ้าคนเล็กเรียนอยู่โรงเรียน
 หนึ่ง อยู่ ปวช. ปี 3 เจ้าคนเล็กท้องแล้ว ดริบไปไว้ แล้วก็ไม่ได้
 เรียน เค้าก็ไม่สบายใจไม่เรียน เสียค่าเทอม ซ่อมแล้วซ่อมอีก

แล้วก็ไม่จบ ไม่จบหนู ก็ให้ไปเรียน กศ.น. ก็ไปลง เสียค่าเทอม ให้ 2,000 ตอนสอบไม่ยอมไปสอบอีก”

“หลังสามีเสีย หนูจะแบบทำงานมาก ไม่ได้สนใจลูก เข้ามาทำงาน เข้าบ้าน 2 ทุ่ม บางทีเข้าบ้านแล้ว ลูกไม่อยู่เลยซักคน หนูก็ไปตาม ประมาณ 4 ทุ่ม ก็ไปหา ที่เคยไป ก็ไปเจอค่านั่งทานเหล้า เลี้ยงลูกคนเดียว เหนื่อยทั้งกายทั้งใจ การชดเชยที่ลูกขาดเรียน ให้แต่เงินเค้า เคยตีลูกครั้งหนึ่ง นั่งทานเหล้า ก็บอกกลับบ้านเถอะลูก ไปนอน ลูกก็ไม่ยอมกลับ ก็ตี ตีลูกคนเล็ก เอามือตี แรง เค้าเคือง หนีออกจากบ้านไปเดือนนึง” “คนอื่นคิดว่า หนูเลี้ยงลูกไม่เก่ง ว่าลูกไม่ได้”

นางชมภู

“ลูก 3 คน คนโตเรียนจบ ม. 3 มาเรียนพาณิชย์ เรียนได้เทอมเดียว หัวเค้าไม่ไป ก็เลยบอกตั้งใจนะลูก ถ้าเรียนแถวนี้ ค่าเทอมลูกมันสูง ถ้าไปเรียนที่อื่น แม่ไม่มีปัญหาหรอก เขาหนีไป แต่งงาน มีแฟนไปเลย คนที่ 2 ไปอยู่กับพ่อ อยู่กับแม่ แม่บ่น จบมัธยม 3 โรงเรียน พ.พ. สมัครเข้าโรงเรียนพาณิชย์ เค้าก็ไม่เอา พ่อเค้าจะให้เรียนที่บางซื่อพ่อแม่มันจะเรียน มีแฟน ก็ได้กับญาติเค้า ญาติข้างพี่น้องเขา” “แล้วคนเล็กเรียนจบ ม. 3 โรงเรียน พ.พ. ไปเรียนโรงเรียน ด.ร.น. เหลืออีกเทอมสุดท้ายจะจบพาณิชย์ ก็ตามผู้ชายไป ตามผู้ชายไปเหมือนกันหมด” “เค้ามีผู้ชายมาชอบ เราไม่รู้ เหมือนกันหมด” “เค้ามีผู้ชายมาชอบ” เราไม่รู้ มัวแต่ทำงาน ลูกก็ไปเรียนรอบบ่าย เข้าแม่จ่ายตังค์ไว้ให้ เข้าแม่ก็ออก ก็ไม่รู้ชวนผู้ชายมาคุยที่บ้าน หนัก ๆ เข้า เค้ามีอะไรกัน เค้าก็พากันไป”

“เคยตีลูก ก็ตีพอประมาณ เอาไม้ตี ตีไม่มาก คนโต คนเล็ก ไม่ค่อยโดน คนโตเที่ยว ตีเค้าตอนโตแล้ว ตีด้วยมือ โมโหหลาย

ครั้ง ก็ไปนั่งคอยที่คิวรถ พอลงก็ตามตั้งแต่โน่น แม่ดูว่าเพราะ
อยากให้คุณดี”

4.4.2 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีการปรับตัวด้าน
การเลี้ยงดูบุตร ดังนี้ สตรีฯ กลุ่มมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ จะมีพ่อแม่ เพื่อน คอยช่วยเหลือในการเลี้ยง
ดูบุตร และการมีอาชีพที่ค่อนข้างมั่นคง และมีรายได้พอประมาณ ทำให้สภาพการเลี้ยงดูบุตรพอ
ทำได้ แต่ทุกคนก็กล่าวถึงความยากลำบาก ต้องทำงานหนัก เพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูบุตร บางคน
ทำงานกลางคืนต้องนำลูกไปนอนที่ทำงานด้วย และกลับบ้านตอนเที่ยงคืนกับลูก ตอนลูกยังเล็ก
อยู่ยังไม่มีปัญหามากนัก แต่พอลูกโต ค่าใช้จ่ายจะเพิ่มขึ้น บางคนทำงานไม่สามารถเลี้ยงลูก
ด้วยตนเองได้ จะส่งลูกไปอยู่กับพ่อแม่ที่ต่างจังหวัด ทุกคนไม่ได้รับการช่วยเหลือเรื่องเงินจากสามี
ต้องทำงานเลี้ยงบุตรคนเดียว แต่มีญาติฯ ช่วยเหลือ บางคนชดเชยให้ลูกด้วยการให้ของ ให้เงินแก่
ลูกตามที่ขอ ทุกคนรู้สึกเหน็ดเหนื่อยในการมีบทบาททั้งพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน บุตรของสตรีฯที่
เรียนระดับมัธยมศึกษา มีปัญหาน้อยกว่าบุตรของสตรีฯระดับประถมศึกษา ดังคำสัมภาษณ์ ต่อ
ไปนี้

นางหวาน

“สามีพี่มีภรรยาใหม่ เขาไปมาหากันอย่างเปิดเผย ช่วงที่พี่มี
ท้องคนที่สอง เขาก็ไม่ค่อยสนใจ จนที่คลอดลูกได้ 10 วัน ก็เลิก
กัน โดยแฟนพี่เขาก็ไปอยู่กับผู้หญิงใหม่ ส่วนพี่ก็พยายามขาย
ของในร้านให้เหลือน้อยที่สุด” “ลูกพี่เรียนเก่งนะ ตอนนี้อยู่
วิศวะอยู่ปี 1 มหาวิทยาลัยของรัฐ” ส่วนลูกคนเล็กเป็นผู้หญิง
เอาไปอยู่บ้านน้องสาวห่างกัน 2 กิโลเมตร ระยะเวลาหลังครบประจำ
ชั้นสังเกตว่าลูกพี่ซึ่ม และไม่ร่าเริง พูดน้อยก็เรียกลูกสาวไปคุย
ด้วย พอเขาทราบว่าไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ เขาก็เรียกให้พี่ไปพบ
และขอร้องให้พี่พาลูกมาอยู่ด้วย เค้่าถูกกดดันจากญาติ เพราะ
อยู่บ้านน้องสาว เด็กจะถูกใช้ให้ทำงานแทนลูกเขาตลอด เค้่า
เกิดความน้อยใจ และเปรียบเทียบกับลูกน้องสาว ทำให้การ
เรียนด้อยลงนิดหน่อย แต่พอรับมาอยู่ที่บ้านพี่ ลูกพี่ร่าเริง
เหมือนเดิม ทุกวันนี้พี่ต้องหาเงินให้ได้ทุกวัน เพราะรายจ่าย
เยอะ ให้ลูกวันละ 60 บาท สำหรับเขาไปโรงเรียน พอกลับมา

ต้องซื้ออาหารและขนมไว้อีก ค่าใช้จ่ายต่อวันก็ 150 บาท ถ้าลูกเรียนสูง ค่าใช้จ่ายก็เพิ่มเป็น 3 เท่า”

นางปู

“ลูกคนโตเป็นผู้หญิง อายุ 25 ปี ลูกคนที่สองเป็นผู้ชายอายุ 13 ปี ตอนท้องลูกคนที่ 2 ได้ 4 เดือน สามีก็หายไปพักหนึ่ง หายไปไม่มาเลย พอตอนหลังกลับมาตอนลูกอายุได้ขวบหนึ่ง พอไปแล้วคราวหลังนี้หายไปเลย” “ลูก ๆ พี่ไม่มีปัญหาอะไรให้หนักใจ ครอบครัวพี่มีพี่น้องเยอะ ลูก ๆ ก็อบอุ่น เพราะน้อง ๆ และแม่พี่ช่วยกันเลี้ยงดู และให้ความรักความเมตตากับลูกพี่กันทุกคน” “พี่จะเครียดก็เครียดเรื่องเงินมากกว่า”

“ลูกพี่ก็ตั้งแต่โตขึ้นจะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ ตอนพี่ยังมีสามีอยู่ด้วย เขาก็ไม่ค่อยได้อยู่บ้านนัก เพราะเขาออกต่างจังหวัดบ่อย นาน ๆ ก็จะมาพัก ครั้งหนึ่งก็ 2 อาทิตย์ เพราะฉะนั้นภาระเรื่องลูกอยู่ในพี่คนเดียว เขาก็ให้เงินใช้เดือนละ 2,000 บาท สมัยก่อนก็พอนะ ลูกเล็ก ๆ ก็ยังไม่ค่อยได้ใช้เงินมากนัก พอเขาโตขึ้นค่าใช้จ่ายมันก็มากขึ้นตามตัว ค่าเทอม ค่ากิจกรรม ค่ายา ค่าอาหารประจำวัน พอเปิดเทอม มีอะไรก็เก็บเอาไปจำหน่าย โรงรับจำหน่ายหมดแล้วค่อยไปถ่ายคืน ทำอยู่อย่างนี้ทุกเทอมพี่มันหาเงินคนเดียว”

“พวกเสื้อผ้าชานาน ๆ ซื้อมือสองใหญ่มีคนเขาเอามาให้นะ พี่ไม่รังเกียจเรามั่นคนธรรมดา ไม่ได้ใส่ไปไหน อะไรก็ได้ ลูกพี่ก็เหมือนกัน เสื้อนักเรียน ชุดกีฬาข้างบ้าน เขาเอามาให้ใส่ ใส่ได้ก็ใส่ไปก่อน พี่สอนลูกว่าไม่ต้องไปอายใครเขา เรามั่นจน ถ้าเราไม่ประหยัด เราจะเอาเงินที่ไหนมา

“เราต้องพยายามเลี้ยงสอนให้เขาหูทุกวัน อะไรไม่ดี ก็อย่าทำ ให้เลิกคบเพื่อนให้ดูตัวอย่างว่าแม่ลำบากขนาดไหน ให้เขาดูเรา ให้เขาคิดว่าแม่เนี่ยตัวคนเดียว พ่อไม่ได้มาช่วยเลี้ยงดูสอนให้เขามีจิตสำนึก อย่าโกหก พี่ก็พยายามพูดเข้าหูทุกวัน เพื่อเขาจะได้มีจิตสำนึกใฝ่ดีอยู่เสมอ เด็กเดี๋ยวนี้เลี้ยงยากนะ ไม่

เหมือนสมัยก่อน เพราะสิ่งแวดล้อมทำให้เค้า หลง” “พี่สอนลูก เสมอว่าคนเราเกิดมาต้องอดทน โดยเฉพาะเขาเป็นผู้ชาย เขา ต้องเป็นหัวหน้าครอบครัวต่อไป ต้องมีลูก เขาจะได้สอนลูกเขา ในอนาคต”

นางชนุน

“สามีมีภรรยาใหม่ เลยหย่ากัน มีบุตร 1 คน กังวลเรื่องการ เรียนของลูก ลูกไม่เคยถาม บอกว่าพ่อตาย คิดว่าลูกเป็นคน อารมณ์ร้อน โมโหร้าย เลยถือมีดวิ่งไล่” “เมื่อก่อนตีลูก ชอบทำ เสียงดัง” “ไม่เคยได้ค่าเลี้ยงดูจากสามี”

นางเป็ด

“สามีไม่รับผิดชอบ ไม่ทำงาน ชอบทะเลาะ ทำลายข้าวของ เลยหอบลูกออกมาเฉย ๆ ไม่เอาอะไรเลย คิดว่าเลี้ยงลูกดีกว่ามี สามี (ร้องไห้)” “ไม่คิดมีแฟนใหม่ คิดถึงใจลูก ตีลูกบ้าง เป็นแม่ เผด็จการต้องให้เขากลับ” “เขาชอบบอกแม่ว่า ทำไมแม่ชอบว่า พ่อ”

นางมาเรียม

“สามีขับรถชนกองหินตาย” มีลูก 3 คน เบิกค่าเล่าเรียน ค่า รักษาไม่ได้ ลูกเรียนโรงเรียนศาสนาคริสต์ ลูกคนกลางได้ทุน เรียนฟรี 3 ปี ลูกคนโตได้เรียนฟรีปีหนึ่ง ค่าเล่าเรียนลูก สามคน ประมาณ 3-4 พันบาทต่อเทอม ให้ลูกอาทิตย์ละ 100 3 คน 300 บาท เอาข้าวไปกินโรงเรียน โรงเรียนห่างจากบ้านประมาณ 6 กิโลเมตร ลูกคนเล็ก 3 ขวบครึ่ง ไม่ค่อยรู้เรื่อง ลูกเข้าใจไม่มีปม ด้อย เวลาว่าง พาลูกไปเที่ยว ซื้อมือถือให้ ของเล่น เขาร้องนิ้ด หน่อย ลูกคนเล็กอยากได้ปีนมาเล่น บอกลูกอย่าเล่นเลย ปีนไม่ ดี เป็นห่วงเรื่องการเรียนของลูก การคบเพื่อนของลูก สอนลูก ระวังคนมาชักพาเรื่องยาเสพติด จะต้องส่งลูกให้เรียนให้สูง”

นางลำเจียก

“สามีมีเมียใหม่ ไม่ได้หย่า แยกกันอยู่ เมื่อแยกจากกัน คิดว่าตนเองซดเซยให้ลูกมาก จนลูกคิดว่าเยอะไป เป็นเงิน เป็นสิ่งของ เรายังบอกเขาให้ไปหาพ่อบ้าง แต่เขาไม่สนิท ห้างเหิน เลี้ยงลูกได้ ให้เวลา ใกล้ชิด ทำเหมือนเขาไม่ขาด เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นเพื่อน เลี้ยงลูกหนักใจเรื่องอบรมสั่งสอน ว่ามากก็ไม่ได้ น้อยก็ไม่ได้ คิดว่าสามีอยู่ด้วย ด้านจิตใจจะดีกว่านี้ ลูกเป็นคนโมโหง่าย ชี้โมโห ชิ่งอน ตอนนีดีขึ้น โตแล้ว”

4.4.3 การปรับตัวด้านการเลี้ยงดูบุตรของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษา พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังกลุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวเดิมในการช่วยเลี้ยงดูบุตร ทำให้สามารถทำงานไปด้วย เลี้ยงดูบุตรไปด้วย แม้ว่าจะมีความยากลำบากในเรื่องการเงิน แต่หลายคนได้พยายามทำงานพิเศษ เพื่อเพิ่มรายได้ให้พอที่จะประคองตัว เลี้ยงดูบุตรได้หลังจากเลิกกับสามีแล้ว สตรี 6 ใน 7 คน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ ครั้งนี้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ดีพอสมควร แต่มี 1 ราย ที่บุตรออกจากโรงเรียนกลางคัน และมีสามี ขณะเรียนปวช. ทำให้ต้องหยุดเรียน แต่ในรายนี้ไม่เหมือนรายอื่น ๆ เป็นเพราะพ่อกับแม่ทะเลาะทุบตีกันทุกวัน ทำให้บุตรสาวเบื่อบ้านและไปแสวงหาความอบอุ่นจากผู้อื่นแทน การเลี้ยงดูบุตรของสตรีฯ ที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษานั้น จะได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว เช่น บิดา มารดา พี่สาว และเพื่อน บางคนให้คนข้างบ้านช่วยเลี้ยงในตอนกลางวัน เมื่อไปทำงาน มี 2 ราย ที่ทำงานกลางคืน พาลูกไปนอนที่ทำงาน เมื่อเลิกงานตอนเที่ยงคืน ให้ลูกซัอนรถมอเตอร์ไซด์ของ ตนเองกลับบ้าน การเลี้ยงดูบุตรในขณะที่บุตรยังเล็ก มีความยากลำบาก เพราะไม่มีสามีคอย ช่วยเหลือ แม้จะมีผู้อื่นช่วยเลี้ยง ก็ยังทำให้เกิดความห่วงใยบุตรขณะไปทำงาน แต่เมื่อบุตรโตขึ้น สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง จะสอนให้บุตรช่วยทำงานบ้าน ให้ช่วยตัวเองและอธิบายเหตุผลที่พ่อและแม่ไม่สามารถอยู่ด้วยกันได้ ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์

นางไก่

“พอคลอดลูกเสร็จ บอกเพื่อนสนิทว่า ฉันอยู่คนเดียว ฉันจะเลี้ยงลูกอย่างไร ถ้าลูกร้องจะไปซื้อกับข้าวอย่างไร ตอนคลอดไม่ได้บอกแม่ที่ต่างจังหวัด เพื่อนบอกว่าโทรทางไกลไปซิ เตี้ยก็บอก ไม่เป็นไร เตี้ยเลี้ยงลูกได้ วันนั้นก็เลยไปราชบุรีเลย พอไป

บ้านที่ราชบุรี ได้คืนเดี๋ยวเอง ลูกก็ท้องเสีย 5-6 ครั้ง เพื่อนก็บอก ว่า พาลูกไปหาหมอเถอะ ก็พาลูกไปหาหมอ ส่วนตัวหนูก็ตก เลือด มานอนโรงพยาบาลราชบุรี 15 วัน ลูกก็ไปนอนตึกเด็ก เตี้ยก็ไปเฝ้าลูกให้ ส่วนแม่อยู่บ้านคอยซักผ้าอ้อมให้ ไปเอาผ้า อ้อมไปเอาปิ่นโต วันนั้นลูกไม่สบาย เพราะจับลูกอาบน้ำ ก็เลย เป็นนิวมอเนี่ย ลูกร้องจ๊าก ๆ หนูนอนอยู่โรงพยาบาล หนูใจไม่ดี นอนให้เลือดอยู่ 3 วัน พอหลังจากนั้นเตี้ยอ้อมหนูลงจากตึกนะ เพราะไม่มีลิปท์ มาอยู่ตึกลูก แต่เลี้ยงลูกไม่ไหวนี้ มันหมดแรง มันเสียเลือด ก็มาเลี้ยงลูกเอง เตี้ยก็มาช่วยกับบ่า ผัดกันมา ช่วย” “ตอนลูกเล็ก ๆ มีปัญหาเพราะหนูไม่มีรถ ต้องไปกลับที่ ทำงานและบ้านทุกวัน เพื่อมาให้หนูมลูก ต้องโบกรถ 10 ล้อ หน้า ที่ทำงาน กลับบ้านทุกวัน”

“แฟนหนูมาเยี่ยมลูก ตอนลูกพูดอ้ออ้อ หนูก็บอกว่า พี่กลับ มาอยู่บ้านเถอะ หนูสงสารลูก หนูอยากให้ลูกมีพ่อ อยากให้เขา ครอบ เขาก็บอกว่าเขาจะกลับบ้าน และจะกลับมาเที่ยงคืน หนูก็ เปิดประตูแล้วก็ไม่กลับ ทีนี้หนูก็ไม่โทรไปหาเขาแล้ว”

“สำหรับลูกหนู ช่วยงานหนูทุกอย่าง เช่น ช่วยล้างจาน ช่วย แขนวนเสื้อผ้าให้ ช่วยอาบน้ำฟอกสบู่ให้คุณยาย (เป็นอัมพาต ภายหลัง) หายาให้ ทาแป้งให้ยาย ช่วยเปลี่ยนผ้าปูที่นอน ทำ ความสะอาดห้องนอน ทำความสะอาดห้องน้ำ”

“หนูอยากให้ลูกเข้าเรียนให้สูงที่สุดเท่าที่จะเรียนได้ แล้วเรา สามารถที่จะส่งเขาเรียนได้ถึงปริญญาโท ปริญญาเอก หนูมี ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยา หนูดูแลลูกทุกอย่าง แต่เวลาหนูมี ไม่ มาก เวลาทำงานหนูหอบลูกมาด้วย ทีนี้เขาอนุญาต ตอนเที่ยง คินก็ต้องขับรถกลับบ้านกัน ตอนนี่หนูซื้อรถแล้ว เป็นรถมอเตอร์ ไซค์ บ้านกับที่ทำงานไม่ไกลนัก ห่างกันกิโลเดียว ขับได้”

นางเล็ก

“สามีป่วยถึงแก่กรรม เมื่อไม่มีสามีอยู่ด้วย ก็เอาลูกเป็นที่พึ่ง คือ จะตัดสินใจ จะทำอะไรแต่ละครั้ง จะต้องปรึกษาลูกก่อน ลูกสาวคนโตจะเป็นคนรับเรื่องทั้งหมด คนโตอายุ 10 ขวบทำกับข้าวได้ เป็นแม่บ้านแม่เรือนได้” ช่วง 2-3 เดือน ที่สามีตาย จะไปอยู่กับพ่อ พ่อจะช่วยดูแลให้ตอนกลางวัน ตอนนั้นจะเบลอไม่ค่อยสนใจ บางที่เลี้ยงลูกก็น้ำตาไหล ร้องไห้ว่าทำไมอนาคตจะไม่คิดว่าจะต้องมาเลี้ยงลูกคนเดียว” ตอนนี้ไม่ลำบาก เพราะพี่สาวจะช่วย” ให้เงินลูกไปโรงเรียน คนโต 10 บาท คนเล็ก 6 บาท ถ้าบอกว่าพอไหม ก็ไม่พอ แต่เค้ารับรู้ว่ามีเงิน คนโตได้บัตรทานอาหารฟรี เค้ามาเล่าว่า ด่านได้ขายอด ทำอะไรก็ได้ที่จะช่วยประหยัดเงินแม่ เค้าทำได้ทั้งนั้น ครูเค้าถามว่า ใครจะเอาบัตรทานอาหารฟรีบ้าง เค้ายกมือ ครูถามว่าทำไมถึงอยากได้ล่ะ เค้าบอก หนูอยากช่วยแม่ประหยัด แม่เงินเดือนน้อย”

“ลูกเฉย ๆ เมื่อไม่มีพ่อ ก็บอกเค้าตลอดว่า พ่อตาย ก็เป็นทั้งพ่อและแม่ มีอะไรให้เค้าปรึกษา คู่กัน เลี้ยงเค้าเหมือนกับว่าเราเป็นเพื่อนกัน มีอะไรคู่กัน อย่าปิดนะ เงินไม่พอบอกนะ อย่าไปหยิบของใครนะ อยากกินอะไรบอกนะ อาจจะมีนานหน่อยนะ แต่ได้กิน”

นางนก

“พอหนูแต่งงานก็ปล่อยให้ลูกเฉย ช่วงตั้งท้องแฟนหนูย้ายงาน เขาเริ่มกินเหล้า และชอบทะเลาะหาว่าหนูจะมีชู้ ทะเลาะกันบ่อยมาก ทุกครั้งที่มีปากเสียงกันหนูพยายามอดทนไว้ เพราะตอนนั้นยังไม่ได้คลอดลูก หลังจากหนูคลอดได้ 3 เดือน ก็ทะเลาะกันรุนแรงขึ้น บางครั้งก็งัดกับลงมือกัน ส่วนใหญ่เขาจะทำร้ายหนู พอลูกได้ 8 เดือน หนูทนไม่ไหว ขอแยกทาง หนูเลี้ยงลูกเอง เมื่อหนูแต่งงาน ไม่มีเงิน ไหนจะค่าใช้จ่ายลูกอีก หนูจ่าย

ลูกไปโรงเรียน วันละ 20 บาท บางครั้งมีกิจกรรมโรงเรียนลูกก็
จะขอเพิ่ม บางครั้งไม่มีเงิน ต้องขอยืมเพื่อนไปก่อน พอสิ้นเดือน
หักแล้วใช้หนี้เกือบหมด บางเดือนเหลือไม่ถึง 10 บาท ต้องขอ
ยืมเพื่อนบ้าง แม่บ้าง สุดท้ายจะยืมได้ หมุนเวียนใช้ไปเดือน ๗
หนึ่ง”

“หนูคิดอย่างเดียวว่า ทำอย่างไรให้ลูกเป็นเด็กที่ไม่ขาด
ความรัก ความอบอุ่น หนูพยายามหาเวลาว่างอยู่กับลูก วัน
เสาร์วันอาทิตย์ ถ้าไปทำงานกลางคืนก็จะเอาลูกไปด้วย ลูกหนู
เรียนเก่ง ช่วยหนูทำงานได้เล็ก ๆ น้อย ๆ เขาเป็นเด็กมีน้ำใจ พุด
เก่ง และกล้าจริง หนูพยายามสอนลูกให้เป็นคนดีของสังคม หนู
พยายามสอนทุกอย่าง และทำตัวให้เขาเห็นแต่ในทางที่ถูกต้อง
เพื่อเขาจะได้จำและทำตาม หนูพยายามให้ลูกช่วยตัวเอง และ
ช่วยเหลือคนอื่นด้วย”

นางตา

“สามีไปติดผู้หญิง พี่ก็ขอหย่ากับเขา ไปหย่ากันที่อำเภอ พี่
ไม่ได้เรียกร้องค่าเลี้ยงดู อะไรเลย หย่าแล้วกลับมาอยู่บ้านกับ
แม่ ที่บ้านอยู่กับครอบครัวใหญ่ พ่อแม่พี่น้อง หลาน ๆ ลูกของ
น้องสาว 10 กว่าคน ทุกคนก็ช่วยกัน เวลาอยู่บ้าน ไม่เหงา”

“ตอนลูกเล็ก ๆ ไม่ค่อยเครียด เพราะค่าเทอมยังเบิกได้
เพราะเขาเรียนโรงเรียนรัฐบาลมาตลอด ตอนนี้ลูกโตขึ้นต้องใช้
เงิน ต้องเสียค่าเทอมแพงด้วยเพราะเรียนเอกชน สอบเข้า
มหาวิทยาลัยของรัฐไม่ได้ ต้องเรียนมหาวิทยาลัยเอกชน ค่า
เทอมก็ 10,000 บาท ช่วงใกล้เปิดเทอมจะเครียด เพราะต้องหา
เงินค่าเทอมให้ลูก บางทีก็กู้เขา ร้อยละ 20 ให้ลูกไปก่อน” “ลูกพี่
ช่วยพี่ทุกอย่าง เรามีกันสองคน เวลาที่มีปัญหาที่ระบายให้ลูก
ฟังนะ ลูกพี่ไม่เก แต่เขาเรียนไม่ดีนัก หัวเขาไม่ดี แต่เขาไม่เคย
ทำให้พี่เสียใจนะ เขามีเพื่อนผู้ชายมาชอบ เขาก็จะพามาช่วย
กันขายของด้วย เขาจะแนะนำให้พี่รู้จัก ไม่เคยทำให้พี่เสียใจ

หรือทำความเสื่อมเสียเลย” “มีอะไรเราจะปรึกษากัน 2 คน บางทีก็ร้องไห้กัน ไม่รู้จะเล่าให้ใครฟัง เพราะกลัวเขาจะสมน้ำหน้า”

นางสายรุ้ง

“หย่ากับสามีเพราะสามีชอบเมาเหล้า เมามาทะเลาะตบตีกัน และมีภรรยาใหม่ ทำให้ลูกประพடுத்தัวไม่ดี” “พอดีลูกสาว จบ ม.6 แล้วสอบเข้ามหาวิทยาลัยเอกชนได้แล้ว ตานี้กลับมาคือ คำคบผู้ชาย ดิฉันเป็นคนลูกเยอะ ดูอาการลูกออกว่าแพ้ท้อง ก็ถามเค้าว่า หนูท้องหรือเปล่า ตอนแรกเค้าโกหกว่า เค้าไม่ท้อง แต่พาไปหาตาแถว (หมอ) เค้าก็มายอมรับว่าเค้าท้อง ตอนนั้นอายุ 16 ปี จบ ม. 6 แล้ว สอบเข้ามหาวิทยาลัยแล้ว ฉันโทรหาพ่อ พ่อเค้ามาเค้าก็ตบตีลูกเค้า ฉันก็บอกไม่ต้องไปตบตีมันหรอก ในเมื่อมันไปแล้วก็ปล่อยมันไป เค้าก็มาลงโทษดิฉันว่าเลี้ยงลูกไม่ดี ก็ตีกัน ตีกันต่อหน้าลูก ลูกก็บอก ถ้าพ่อแม่ตีกันยังงี้ เค้าจะไปฆ่าตัวตาย” เค้าก็เครียด เครียดมาก แต่เค้าก็ซ้อคแฟนฉันซ้อค พาส่งโรงพยาบาล หมอบอกว่าเส้นประสาทแตก เค้าเลยเป็นอัมพาต”

“อยู่ด้วยกันนี่ บอกตรง ๆ ว่า ลูกยังบอกเลยว่า ทำไมแม่กับพ่อต้องตีกัน ทะเลาะกันได้ทุกวัน ฉันบอกว่าทำไมไม่ไปถามพ่อ เขาดูเล่า ว่าทำไมต้องมาตีแม่ได้ทุกวัน เมื่อก่อนบอกตรง ๆ ว่าโดนตีจนแทบไม่อยากอยู่บ้านเลย เคยหนีเขาไปครั้งหนึ่ง หนีไปอยู่กับเพื่อน 2-3 วัน เค้าไปตาม เค้าด่าเสีย ๆ หาย ๆ และด่าเพื่อนอีก”

“ช่วงนี้เครียด ก็มีเรื่องลูก ลูกคนที่ 4 ติดยา ติดยาบ้า เคยเจอเค้า บอกว่า หนูแม่ชอนนะ แม่ทำงานในชุมชน หนูให้แม่ได้ไหม เค้าบอกว่าเค้าติดแล้วเลิกไม่ได้ เค้าก็ไม่ ไม่ยอม ตอนนี้เค้าไม่ได้อยู่ด้วย เค้าบอกเขาไปทำงาน มาจากเพื่อนอีกที่ว่า ติดยาบ้า อายุ 18 ปี เค้าไม่ได้อยู่กับดิฉันมา 2-3 ปีแล้ว”

“สรุปว่า ลูกคนที่หนึ่ง จบ ม. 3 มีสามมี คนที่ 2 อายุ 15 ออกจากบ้าน ก็จบ ม.3 เหมือนกัน คนที่ 3 ก็ท้องตอนอยู่ ม. 6 ที่สอบเข้ามหาวิทยาลัยเอกชนได้ คนที่ 4 จบ ม. 3 ที่ว่าไปทำงานแล้วติดยานี้ คนที่ 5 ผู้ชายยังอยู่กับดิฉัน ตอนนี้อายุ 16 คนที่ 6 ที่ยังหาตัวไม่เจอเลย ผู้ชาย อายุ 14 ปี ไม่มาบ้านตั้งเดือน ชอบไปอยู่แถวเวิร์ลเทรด ไม่รู้จะตามยังไงแล้ว”

4.4.4 การปรับตัวด้านการเลี้ยงดูบุตรของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี อธิบายได้ว่า สตรีฯ กลุ่มปริญญาตรี มีผู้ช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตร เช่น พ่อ แม่ ญาติ เพื่อน แต่ทุกคนจะมีความเครียดเรื่องเงินที่จะนำมาใช้ในการเลี้ยงดูบุตร เพราะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทุกคนมีการตีลูก แต่ไม่รุนแรงและชดเชยการไม่มีพ่อ ด้วยการซื้อของให้ลูก พาไปเที่ยวเป็นครั้งคราว เมื่อบุตรโตขึ้น ก็จะพูดคุยปรึกษากับบุตรแทนพ่อ ทุกคนจะบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าเหนื่อย ที่ต้องเลี้ยงลูกคนเดียว ทุกคนพยายามสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดี ตั้งใจเรียน บางคนส่งเสริมบุตรให้เรียนพิเศษ และสอนให้ลูกช่วยดูแลตนเอง เมื่อลูกโตก็จะปรึกษาหารือกับบุตร พูดคุยกัน ทำความเข้าใจกับบุตรในเรื่องที่ไม่ได้อยู่กับพ่อ บุตรที่โตแล้วจะเข้าใจเหตุผลและไม่ถาม แต่บุตรที่ยังเล็ก จะถามว่าทำไมพ่อกับแม่ไม่อยู่ด้วยกัน ทำให้สะเทือนใจ การที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทำให้มีรายได้มากกว่าสตรีฯ ที่เรียนต่ำกว่าทำให้พอที่จะดำรงชีวิตอยู่ไม่ลำบากนักเมื่อลูกยังเล็กแต่สตรีฯ ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จะมีการสร้างฐานะให้มั่นคงกว่ากลุ่มอื่น ทำให้เกือบทุกคนมีหนี้สินจากการซื้อรถซื้อบ้าน และต้องผ่อนระยะยาว อย่างไรก็ตามพบว่าบุตรของสตรีฯ ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ไม่มีปัญหาความประพฤติเหมือนบุตรของสตรีฯ ที่จบชั้นประถมศึกษาและอาชีวศึกษาบางคน เพราะมีการศึกษาสูงทำให้เข้าใจวิธีการปรับตัวในการเลี้ยงดูบุตร เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็จะปรึกษาครอบครัวและเพื่อน ๆ ทำให้สามารถปรับตัวได้ดีกว่ากลุ่มอื่น

คำสัมภาษณ์การปรับตัวในการเลี้ยงดูบุตรของสตรีฯ ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีดังนี้

นางนก

“ปัญหาการเลี้ยงดูบุตร ก็จะเป็นปัญหาค่าใช้จ่าย และหนูต้องส่งหลายอย่างที่หนูกู้มา ประมาณเดือนละสองพันห้า หนูจะเหลือใช้เดือนละประมาณสี่พันแปด พี่สาวกับแม่จะช่วยค่านม ค่าแพมเพิร์สลูก” “รู้สึกเหน็ดเหนื่อยที่ต้องเลี้ยงลูกตามลำพังเป็นบางครั้ง ที่เราไม่ได้พัก”

นางขจีรัตน์

“ลูกสาวคนเล็กจะถามว่าทำไมคุณพ่อ คุณแม่ไม่อยู่ด้วยกัน ลูกชายจะดูน้องว่า อย่าทำให้คุณแม่ไม่สบายใจ” “เล่นกับลูก สอนลูกให้เป็นผู้ชาย ตีป้องกัน เล่นฟุตบอล ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อไปส่งลูกที่สนามบอล ไม่ลำบาก เลี้ยงลูกคนเดียว จัดการเวลาได้” “คุยกับลูกแทนพ่อ เมื่อลูกเริ่มเป็นวัยรุ่น” “ไม่เคยตีลูก ลูกสาวดีอ มีความมั่นใจสูง”

นางจุล

“ลูกคนโตตอนนี้อายุ 7 ขวบ อยู่ ป. 1 คนเล็ก 2 ขวบ จ้างเขาเลี้ยงเดือนละ 2,000 บาท เงินเดือน 10,340 บาท” “สามีตายมา 2 เดือน ยังไม่ได้ทำบุญ 100 วัน คิดจะอยู่เพื่อลูก สู้เพื่อลูก ไม่ลำบากเท่าไร จ้างคนเลี้ยงลูก” “กิจวัตรประจำวัน ออกจากบ้าน 6 โมงครึ่ง ถึงที่ทำงาน 8 โมงครึ่ง หาข้าวให้ลูก คนโตรถโรงเรียนมารับ คนเล็กมีหลานอายุ 19 ปี กำลังเรียนรวมอยู่เป็นเพื่อน ถ้าเขาไปเรียน เอาไปฝากคนเลี้ยง” “เป็นห่วงลูกคนโต รู้เรื่องแล้ว ร้องไห้ตอนเห็นศพพ่อ พยายามไม่ดู ไม่ตีลูก เมื่อก่อนตีลูกบ้าง ไม่แรง ตีแปะ ๆ” “เหนื่อย ต้องเลี้ยงลูกคนเดียวคิดจะเลี้ยงลูกให้ดี อบรมให้เขาเป็นเด็กดี อยากให้ลูกเป็นเภสัช ลูกเรียนใช้ได้”

นางนวล

“ไม่คิดว่าลูกมีปมด้อย มีคุณตาบอกว่า นี่แหละพ่อของลูก เขาเลี้ยงมาตั้งแต่เกิด เวลาโมโหให้เขาไม่ทันใจ บอกว่ามีลูกแค่คนเดียว ให้อะไรไม่ได้ ถ้าเขา(สามี)อยู่ด้วย น่าจะเลี้ยงได้ดีกว่า เขาเป็นผู้ชายเหมือนกัน

ไปทานข้าว 2 คน เดือนละครั้ง วันเกิดซื้อของใหญ่ ๆ ที่เขาต้องการ”
 “จ่ายลูกอาทิติย์ละ 250 บาท” “ค่าเรียนพิเศษต่างหาก” “เราต้องสู้ ดู
 แลลูกให้เต็มที่ เป็นที่ปรึกษา ไม่เคยทิ้งลูก เอาลูกไปด้วยทุกที่”

นางดาว

“สามีถึงแก่กรรม หัวใจล้มเหลว ลูกคนโตอยู่ ม.1 คนเล็กอยู่ ป. 5”
 “ลูก ๆ ไม่ถามหา เพื่อนลูกเขาก็รู้ว่าเขาไม่มีพ่อ สมัยนี้ไม่มีปัญหา” “ไม่
 คิดว่าลูกมีปมด้อย น้องเขยช่วยดูแล” “ไม่ค่อยได้ออกงานสังคม ต้องดู
 ลูก เสาร์-อาทิตย์ต้องมาอยู่ร้าน เมื่อก่อนดีลูก เดียวนี้ไม่ค่อยดี” “ต้องดู
 ถึงจะฟัง เขาฟังผ่านหู กินข้าวเอง เก็บที่นอนเอง ห่วงเรื่องเรียน ลูกเขา
 เรียนไม่เก่ง” “เสาร์มาอยู่ร้าน อาทิตย์พาลูกไปเรียนหนังสือ ไม่มีเวลา
 ยุ่งกับลูกทั้งวัน” “คนโตดีแบด เขาไม่ค่อยเชื่อมั่น เราคงเลี้ยงไม่ปล่อย”
 “เทียบกับลูกคนอื่น ลูกเราไม่ดื้อ แต่ไม่ได้ตั้งใจ” “ของเล่นให้เขาทุก
 อย่าง ถ้าสามารถทำได้ ให้เขาเข้าใจ แต่ความเป็นเด็ก อยากรได้ไปหมด
 บางเรื่องหงุดหงิดกับลูกมาก เข้าวัดฟังพระ”

นางสมัย

“สามีมีภรรยาใหม่” “ลูกรู้ รู้ว่าเขาไปติดผู้หญิง” ตั้งแต่ลูกอยู่อนุบาล
 ถึง ป. 6 รู้แล้วก็อยู่กันมาอีก 3 ปี” “ลูกไม่มีปัญหา ทำให้ลูกชดเชยทุก
 อย่างไม่ให้เสียที่ขาดพ่อ” “ลูกโตขึ้นไม่มีห่วง เรื่องเครียดมากที่สุดคือ
 เรื่องการเงิน” “คิดว่าเราเลี้ยงลูกได้ดีกว่า เวลาลูกต้องการอะไรให้เหตุผล”
 “อย่างนั้นมันจำเป็นไหมลูก ต้องการมากขนาดไหน ถ้าจำเป็นก็ให้
 เราไม่มีเงินนะลูก พ่อเขาทำตัวอย่างนี้ ลูกรู้ไหม” “เหนื่อยปานกลาง ลูก
 เชื้อฟังดี ตอนเด็ก ๆ เคยตีลูก เดียวนี้ไม่เคยตี ลูกเรียนปานกลาง ดีครั้ง
 เดียว เขากลับมีดไม่บอก กลับตีสอง ตีสาม 4 ปีมาแล้ว” “ให้ลูกวันละ
 100 บาท ค่าเล่าเรียนลูกประมาณ 7 พัน เทอมที่แล้ว หมิ่นสี่ ลูกสนิท
 กับแม่ดี ไม่มีปัญหา” “สอนลูกให้ตอบแทน บุญคุณพ่อถ้ามีโอกาส พ่อ

เป็นผู้ให้กำเนิด แต่บุญคุณคนอื่นที่ช่วยเหลือมีมากกว่าคิดว่าเป็นเรื่อง
ธรรมดา”

4.5 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังเกือบทั้งหมด 29 ราย มีหนี้สินและเงินไม่พอใช้จ่าย เนื่องจากเดิมเมื่ออยู่กับสามี สามีจะให้เงินใช้บ้างเมื่อไม่มีสามีแล้ว ต้องรับผิดชอบบุตรตามลำพัง หาเงินมาใช้จ่ายในบ้านคนเดียว ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ถ้าจบชั้นประถมศึกษา จะมีหนี้สินประมาณ 1 หมื่นบาท ถ้าเป็นระดับมัธยมศึกษามีหนี้คนละ 5 หมื่นถึง 2 แสนบาท ระดับอาชีวศึกษา มีหนี้สินคนละประมาณ 2 หมื่นถึง 60,000 บาท ระดับปริญญาตรี มีหนี้สินตั้งแต่ 2 แสนถึง 1 ล้านบาท สตรีระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา จะกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว ค่าเล่าเรียนบุตรแต่ระดับปริญญาตรี กู้มาปลูกบ้านและต้องผ่อนส่งให้เขาเป็นรายเดือน สตรีฯ 29 ราย ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากสามี มี 1 ราย (ระดับปริญญาตรี) ที่ยังคงได้รับเงินช่วยเหลือจากสามีเดือนละ 2,000 บาท แต่ก็ไม่ค่อยสม่ำเสมอ บางเดือนก็ได้ บางเดือนก็ไม่ได้

การเลิกกับสามี ทำให้ภาวะเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังได้รับความเดือดร้อนสตรีฯ เหล่านี้พยายามช่วยตนเอง โดยการหางานทำพิเศษหลายอย่างตามความถนัดของตนเอง ได้แก่ การรับจ้าง ทำขนมขาย รับเลี้ยงเด็ก พิมพ์ดีด ขายของชำ รับจ้างอยู่เวร ขายดอกไม้ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายผลไม้ ฯลฯ ทุกคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ต้องทำงานหนักเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่ภาวะเศรษฐกิจจะลำบากมากขึ้นเมื่อบุตรเข้าโรงเรียน ต้องชำระ ค่าเทอม ค่าเสื้อผ้า หนังสือเรียน ทำให้ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากผู้อื่น ซึ่งได้แก่ แยก (ชาวอินเดีย) ที่มีอาชีพออกเงินให้กู้และผ่อนส่งเป็นรายวัน ผู้มีอาชีพให้กู้เงินและเสียดอกเบี้ยแพง ตั้งแต่ร้อยละ 10-20 ต่อเดือน ทำให้มีความยากลำบากมาก สำหรับคนอื่น ๆ ที่คอยช่วยเหลือเมื่อสตรีฯ เกิดปัญหาทางการเงิน คือ เพื่อน พ่อแม่ ญาติพี่น้อง บางคนค่าใช้จ่ายไม่พอจริง ๆ ต้องอาศัยการยืมจากหลาย ๆ แห่ง เพราะผิดผ่อนชำระหนี้ ทำให้เกิดความเครียดอย่างมาก และบางคนกล่าวว่า “ความเครียดเรื่องเงินนี้ทำให้เครียดมากกว่าเครียดเรื่องการหย่าร้างกับสามีเสียอีก” การดำรงชีวิตอยู่ในเมืองหลวง ทำให้มีการใช้จ่ายมากกว่าการที่อยู่ในชนบทเพราะทุกอย่างต้องหามาซื้อด้วยเงิน ไม่ว่าจะเป็นค่ารถ ค่าอาหาร ค่าเช่าบ้าน ค่าขนมลูก ไม่มีที่ที่จะปลูกพืชผัก เพื่อใช้เป็นอาหารได้ ทำให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังต้องประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะมีการศึกษาในระดับใด ในกลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีก็จะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ค่าเล่าเรียนพิเศษของบุตร ค่าเล่า

เรียนในมหาวิทยาลัยเอกชน ซึ่งจะมากกว่าค่าเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยของรัฐ ดังจะเห็นได้จาก
ค่าให้สัมภาระของสตรีฯ ดังนี้

4.5.1 ระดับประถมศึกษา

นางแก้ว (สามีต้องโทษ 20 ปี)

“ได้เงินเดือนละ 2,000-3,000 บาท ได้เข้าบ้านค่าอาหารก็หาไปจ่ายไป คือ วันหนึ่ง 100 กว่าบาท 150 บาท ค่าบ้าน 200 บาทต่อเดือน ค่าไฟมากกว่าประมาณ 400 บาท ค่าเล่าเรียนลูกคนเล็กเทอมละ 3,000 บาท เพราะว่าเราเรียนโรงเรียนราษฎร์ แต่ติดครูได้ ให้ลูกไปโรงเรียนวันละ 50 บาท ไม่ได้ให้ทั้งพ่อแม่ ตัวและสามีเพราะว่าเค้าตายหมด ตกงค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอ” “ต้องส่งให้สามีเดือนละ 2,000 ก็ได้มั่ง ไม่ได้มั่ง แล้วแต่บางครั้งก็ได้เท่านั้นนะ ไม่อำนวย ส่งเป็นเงินเอาเข้าบัญชีให้เค้า ที่เรือนจำเค้าให้ฝาก คือ ถ้าเรามีไม่ครบ มี 500 ก็เอาไปฝากให้ แล้วเค้าก็มาเบิกไปใช้ ถ้าไม่เอาไปให้ เค้าก็ให้ผู้คุมโทรศัพท์มา ว่าทำไมเดือนนี้ยังไม่มาเลย”

“เรื่องแขก เขาเป็นคนให้เงินเราๆ อย่างเราเอามาหนึ่งหนึ่ง ดอก 2,000 คนอื่นคิดเดือนหนึ่ง แต่ของเราคิด 2 เดือน คือ ตรงนี้พอหาได้แขกนี้อยู่พาหุรัด เค้ามาชุมนุมตั้งแต่สมัยเรายังเด็กอยู่” “แขกเค้ามาทุกวัน เวลาทุ่มหนึ่งหรือ 2 ทุ่ม ถ้าเอามา 1,000 ต้องจ่ายวันละ 20 บาท เดือนหนึ่งก็ 600 บาท ก็จะมีบวกดอกด้วย 200 เรายังต้องส่งเค้าทุกวันจนกว่าจะได้ 1,200 บาท

นางอ้อด (สามีถึงแก่กรรม)

“พอสามีเสียแล้ว ก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ ลูกมีปัญหาก็สู้ ภู้อยละ 10 เพื่อให้ลูกได้เรียนหนังสือ แต่หนูมีพี่น้อง เดือดร้อนอะไรก็ไปเยี่ยม เก็บเงินมาลงแชร์ ใช้หนี้เค้า แล้วทำอะไรได้จากไร ต้องไปใช้หนี้” นางอ้อดต้องรับผิดชอบบุตรสาวคนเล็กและหลาน รวมทั้งบุตรสาวคนโตและบุตรชาย รวมทั้งหมด 4 คน ซึ่งมาอาศัยอยู่ด้วย “หนูก็รับผิดชอบทั้ง

ลูกคนเล็กทั้งหลาน แล้วคนโตเค้าก็ทำกินของเขา ที่เค้าไม่ไปหาบ้าน
อยู่เอง เพราะเงินเดือนไม่พอ แล้วคนโตแฟนทำงานคนเดียว เลี้ยงลูก
อ่อน เงินไม่พอใช้ คนเล็กก็ไม่พอใช้ ไม่ได้ทำงาน อยู่กับแม่ แม่ก็
เลี้ยง”

นางน้อย (สามีเสียชีวิต)

“ตอนนี้เงินเดือนขึ้น เป็น 6,000 บาท อยู่ฟรี ค่าเลี้ยงข้าวมื้อกลาง
วัน เสียค่าน้ำ ค่าไฟ เดือนหนึ่ง 100 กว่าบาท ถ้าเงินเกี่ยวกับลูกไม่
พอ พ่อกับแม่ก็ช่วยบ้าง” “หลังจากแฟนเสีย ก็ต้องทำงานหนักขึ้น หา
รายได้ขึ้น”

นางหนู (สามีมีภรรยาใหม่)

“ได้เงินเดือน 3,800 บาท ทำมานาน 4 ปี แล้ว” “ตอนอยู่กับแฟน
รายได้รายจ่ายพอเพียง พอแยกแล้ว ก็ยังพอไปได้ ไม่มีหนี้สินอะไร
อยากหารายได้พิเศษ แต่ไม่มีอะไรให้ทำ ถ้ามีปัญหาเรื่องเงิน ที่บ้านก็
ช่วยบ้าง พ่อทำนาและหางานพิเศษทำ รับเหมาก่อสร้าง

นางอรุณรัตน์ (เลิกกับสามี)

“3 ปีแล้ว ไม่ได้กลับบ้าน คือ มันทำคนเดียว มันทำไม่พอ เลี้ยง
คนเดียว ทำคนเดียวทุกอย่างเลย ค่ารถไปได้ก็แพง” “ตอนนี้เสียค่า
เช่าบ้าน 6,000 บาท ค่าอาหารลูกกินคนเดียว ประมาณ 3,000 บาท
อย่างน้อยวันละ 100 บาท ค่าใช้จ่ายส่วนตัวกับลูกที่วันละ 200 บาท
ค่าน้ำค่าไฟรวมอยู่ใน 1,600 บาท ค่าเทอม 4,000 ค่าเรียนพิเศษ
2,000 เทอมหนึ่ง ค่ารถโรงเรียนเดือนละ 500 ก็เยอะ ต้องหาให้ได้เป็น
หมื่นต่อเดือน หนูหาไม่เคยพอเลย เดียวนี้เหมือนกับว่า หาเลี้ยงลูก
ไปวัน ๆ หนึ่ง” “เวลาไม่มีเงิน ส่วนมากจะช่วยตัวเองหมดเลย จะไปกู้
เค้ามา ใช้ความสามารถของตัวเอง คือ เราใช้คำพูดที่ช้อสต์ย แล้ว
เค้าจะให้เราเอง ยืมทุกเดือนคือยังงี้ อย่างยืมเค้ามาหมื่นนึง ก็เอามา
ลงของก็ส่งเค้าทุกวัน ๆ พอส่งหมด ก็หันมามองของที่ไม่มีอีกแล้ว

ต้องเอาอีก ก็เลี้ยงลูกกินอยู่ในนั้น อย่างในตลาดต้องจ่ายเค้าเดือนหนึ่งประมาณเกือบ 2,000 บาท เราก็ต้องให้ค่าที่เค้า พอ 3 ปีมานี้หมดตัว หมดจริง ๆ ขายเป็นได้น้อยลงด้วย แต่ก่อนวันหนึ่งได้ 4-5 พันบาทเราอยู่รอด เดียวนี้ได้ซักรั้วหนึ่งดีใจมาก” “ไหนจะต้องใช้หนี้เค้าอีก บางทีหมดพอดี บางทีหาไม่พอใช้ทุนเมื่อวานให้เค้า เพราะว่าขายของไม่แน่ไม่นอน”

นางชมภู (สามีมีภรรยาใหม่)

“มีหนี้สิน 5 หมื่นบาท ก็ขอยืมมาทานั่ง” “หลาน 2 คนที่เอามาเลี้ยงพ่อแม่ไม่มีรายได้พิเศษ” “หลาน 2 คนเอามาเลี้ยง พ่อแม่เค้าไม่จ่ายมาเลย เพราะว่าเค้าไม่มี ค่าเล่าเรียน ฉันทูกอย่างเลย ก็อยู่ไปวัน ๆ ไม่มีเงินเก็บ ก็พอไปวัน ๆ เท่านั้นแหละ เดือนต่อเดือน”

นางอุ (สามีเป็นอัมพาต)

“เงินไม่เหลือ ไม่มีกินเลยทุกวันนี้ แหมบางที่ยังงี้ บางอาทิตย์ยังไม่ มีเงินติดบ้านซักบาท จะกินข้าวต้องมาเชื่อเขา แล้วสิ้นเดือนถึงจะจ่าย เงิน 1,900 ใช้หนี้เขาวิคละ 300 บริษัทกู้เขามาตอนนั้นไม่พอ ตอนแฟนไปหาหมอ ค่าหักไป 300 ก็เหลือ 1,400-1,600 บาท ก็ถูกไปโรงเรียนมั่ง อะไรมั่งก็หมด บางทีเขียม ๆ งี้ วันที่ 25 ก็หมดแล้ว บริษัทไม่เลี้ยงอาหารกินเอง บางทีไปทำงานเป็นเดือน ๆ ไม่มีเงินไปเลย ไม่เคยพกเงินไปซักบาท เดินไป กลางวันก็ไม่กิน หิวก็กินน้ำอย่างนี้ประจำ” “ไม่มีเงินเก็บสักบาท ไม่มีอะไรทั้งนั้น มีแค่ 3,800 บาทต่อเดือนเท่านั้น”

นางนิด (สามีถึงแก่กรรม)

“ตอนนี้ค่าใช้จ่ายพอมั่งไม่พอมั่ง ฎู่ไปวัน ๆ หนึ่ง แต่ไม่มีเหลือเก็บอยากได้เงินมาใช้หนี้เค้า มีหนี้ประมาณหมื่นกว่าบาท” “แบบว่าพอลค่าเทอมลูกมาที แม่ก็ต้องไปกู้เค้ามาก่อน เสียดอกกว่าจะหมด ก็พอดี ค่าเทอมใหม่มาอีก ก็กู้ใหม่อีก”

4.5.2 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ระดับมัธยมศึกษา ตั้งคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

นางหวาน (สามีที่พยายามฆ่าและหย่าร้างกัน)

“พี่หย่ากับสามี แล้วไปเช่าบ้านอยู่กับลูก 1 หลัง ให้ลูกจ้างเอาขนมเค้กไปขายที่ตลาด และทำส่งตามโรงเรียน ต่อมาลูกจ้างลาออก พี่ขายขนมเป็นรถเข็น ขายไปเรื่อย ๆ ไม่อยู่กับที่ ระยะเวลาหลังขายไม่ดี ขนมเหลือมากขาดทุน พี่ตัดสินใจเลิกทำขนมเค้ก ขายเครื่องทำขนมไป ได้เงินมาก่อนหนึ่ง ก็ไปเช่าร้าน เปิดเป็นร้านทำดอกไม้สดและพวงหรีด เนื่องจากทำเลร้านอยู่ใกล้วัด คนที่ไปงานศพมักจะมาสั่งทำดอกไม้ ก็จะขายของทุกอย่างที่ใช้ในงานศพ รายได้พออยู่ได้ พี่ต้องทนเพราะลูก 2 คน อยู่กับพี่ ต้องจ่ายให้ลูกไปโรงเรียนวันละ 100 กว่าบาท ค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ระยะเวลาหลังขายไม่ดี พี่ไม่มีเงินซื้อของเช่าร้าน ร้านก็ว่าง มีหนี้สินมาก 50,000 บาท พี่ก็เลยให้เช่าร้านกับโรงเรียน สอนขับรถยนต์ ได้เดือนละ 1,500 บาท ส่วนบ้านเช่าเสียเดือนละ 2,000 บาท รวมค่าน้ำค่าไฟฟ้างก็ตกเดือนละ 2,500 บาท ค่าใช้จ่ายต้องหาเอง พี่รับจ้างข้างร้านเฝ้ายาม และก็ขายโลงศพ ได้วันละ 200 บาท และถ้าขายได้ก็ได้อีกหีบละ 50 บาท ทุกวันนี้พี่มีหนี้เพราะไปกู้เขามา เขาคิดร้อยละ 25 บาท พี่ต้องหาเงินมาส่งลูกเรียน ค่าใช้จ่ายลูกเป็นค่าเรียนพิเศษและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ คิดว่าแฟนพี่จะช่วย โดยให้ลูกโทรไปขอเงินเพิ่ม เขาไม่ให้ ยิ่งพูดไม่ดีกับลูกว่าถ้าเรื่องมากนัก ก็ไม่ต้องเรียนออกมาซะ ลูกก็ไม่อยากโทรไปหา เพราะโทรก็ไม่ได้เงิน ลูกพี่เรียนเก่ง คนโตเรียนวิศวะ มหาวิทยาลัยของรัฐอยู่ปี 1 ลูกคนที่ 2 อยู่ ม. 3 ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตอนนี้ขอยืมญาติพี่น้องมาก็หลายหมื่น จนเขาไม่มีจะช่วย พี่ต้องทนเพื่อให้ลูกเรียนจบ ตอนนั้นก็หลบเจ้าหนี้เพราะต้องส่งเฉพาะดอกเบียวันละ 500 บาท พี่ลัดเขามาหลายวันแล้ว ส่วนค่าเช่าบ้านก็ค้างมา 2 เดือน ถ้าเดือนนี้ไม่จ่ายเขาก็จะให้พี่ย้ายออก พี่ก็ลุ่มใจมากก็ต้องหลบเขาตลอด”

นางเดือน (หย่ากับสามีเพราะสามีทำร้ายร่างกาย)

“หนูต้องปรับตัวมาก เพราะตอนที่อยู่กับแฟนรายได้มาก พอตอนนี้หนูหากินคนเดียว รายจ่ายเยอะ เงินเดือนที่ได้ตอนนี้เทียบกับเมื่อตอนอยู่กับแฟนเทียบกันไม่ได้ ตอนที่อยู่กับแฟนได้เงินเดือน 6,000 บาท แล้วแฟนไปรับจ้างได้วันละ 250 บาท เขาก็ให้หนูหมดเดือนหนึ่งก็ 10,000 กว่าบาท แต่ตอนนี้ได้เดือนละ 4,000 บาท ส่งให้ลูก 3,000 บาท ส่งแชร์ 500 บาท เหลือไว้ใช้ 500 บาท หนูอยู่กับพี่สาวไม่ได้เสียค่าเช่าบ้าน ตอนเข้าไปทำงานก็เอาเก็บข้าวใส่ถุงไปด้วย เพราะที่โรงงานเขามีข้าวเปล่าให้กินฟรี หนูเสียค่ารถวันละ 10 บาท เมื่อก่อนอยากได้อะไรก็ซื้อ แต่เดี๋ยวนี้ต้องประหยัด เพราะกลัวไม่มีเงินส่งให้ลูก”

นางปู (สามีแยกไป)

“ตอนนี้พี่มีอาชีพซักรีดเสื้อผ้าอยู่กับบ้าน ซักให้พี่น้อง คนอื่นมาจ้างบ้างนอกจากนี้ก็ขายของนิด ๆ หน่อย ๆ รายได้ก็พอใช้ไปวัน ๆ ไม่เหลือเก็บนะ” “เครียดเรื่องเงินมากกว่า” “พอลูกโตขึ้น ค่าใช้จ่ายก็มากขึ้นตามตัว ค่าเทอม ค่ากิจกรรม ค่ารถ ค่าอาหารประจำวัน พอเปิดเทอมที่มีอะไรก็เก็บเอาไปจำหน่าย โรงรับจำหน่ายหมด” แล้วค่อยไปถ่ายคีน ทำอยู่อย่างนี้ทุกเทอม”

นางชนุน (หย่ากับสามี)

“อึดอัด ต้องส่งดอกเบี๋ย กำลังกู้กรรมประสาทเคราะห์ กู้หมื่นห้าส่งเดือนละ 300 บาท ไม่เคยได้ค่าเลี้ยงดูจากสามี”

นางเป็ด (หย่ากับสามี)

“มีหนี้ทุกเดือนเดือนละ 10,000-20,000 บาท ค่าใช้จ่ายในบ้าน ค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ เกือบ 2,000 บาท อยู่ไม่สบายหรอก ไปกู้เขามาซื้อทีวีให้ลูกดู” “ทำงานอะไรก็ได้ที่เป็นเงิน ทำทุกอย่าง หนได้งานหลวงเงินเดือนน้อย อยากลงทุนขายอาหาร ขายกับข้าว ยังไม่มีโอกาส ที่หลับที่นอนก็ยังมี น้ำท่วมทุกวัน” “แม่ย่าทั้งขาเน่า (ร้อง

ให้) หนูอยากย้ายไปอยู่ที่ดี ๆ (ร้องไห้) รขอแพลต ของแช่น้ำอยู่ ไม่อยากรบกวนใคร กลัวลูกกับแม่อยู่ที่ไหนไม่ได้ ดี พี่มาคุยด้วย หนูระบาย ขอบคุณพี่มาก ๆ”

นางมาเรียม (สามีถึงแก่กรรม)

“พอสามีเสีย ต้องหาที่อยู่ใหม่” “มีเพื่อนสนิทอยู่ 3 คน เล่าให้ฟังทุกเรื่อง คุยแล้วสบายใจ เราช้อนเงิน เขาก็ให้ยืมก่อน ยืมทีละเป็นหมื่น ทยอใช้ ไม่คิดดอก ไม่มีรายได้พิเศษเลย”

นางลำเจียก (แยกกับสามี)

“รายได้เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้ผ่อนบ้านกับสหกรณ์ประมาณ 2 แสนต้องทำงานหนัก จะได้ไม่มีเวลาว่าง ทำงาน 2 แห่ง งานยุ่ง”

4.5.3 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษา มีคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

นางไก่ (สามีมีภรรยาใหม่)

“เราต้องหาเงินเพื่อให้มันเหลือนะพี่ เพื่อวันข้างหน้าจะได้มีบ้านให้ลูกอยู่ บางทีก็มีอารมณ์ใส่กับลูก เพราะช่วงนั้นเหนื่อยมาก คุณแม่เป็นอัมพาต รายจ่ายในบ้านเยอะขึ้น เพราะป้าจะมาช่วยดูแลแม่ เราก็เริ่มเครียด เงินที่เก็บได้เยอะก็เก็บได้น้อย” “พอระยะหลังรายได้เริ่มไม่พอเพราะต้องจ้างคนมาช่วยดูแลแม่ วันหนึ่งมีรายจ่าย เริ่มจ้างคนรับลูกวันละ 60 บาท จ้างคนดูแลแม่วันละ 150 บาท ก็เลยต้องงดจ้างคนดูแล หนูต้องดูแลเอง ภาวะเศรษฐกิจตอนนี้ก็พอ แต่ไม่เหลือเก็บ เพราะมีรายได้น้อย ร่างกายหนูโทรมลง”

นางเล็ก (สามีถึงแก่กรรม)

“ตอนอยู่กับเค้า ไม่เคยเดือดร้อนเรื่องเงินเลย ซึ่งผิดกับเดี๋ยวนี้อเดือดร้อนเรื่องเงิน ก็ขอพี่ใช้ บางทีเค้าก็บ่นว่ามั่ง เค้ายังให้มั่งเขารักหลาน” “ลูกคนโตให้ 10 บาท คนรอง 6 บาทต่อวัน ถ้าบอกว่าพอ ก็

ไม่พอแต่เค้าก็รับรู้ว่า แม่ไม่มีเงินนะ คนโตได้บัตรทานอาหารฟรี เค้ามาเล่าว่า ด้านได้ಾಯอด ทำอะไรที่จะประหยัดเงิน เงินแม่ เค้าทำได้ทั้งนั้น” “หัวหน้าให้เสื้อผ้ามาบางเดือน อยากรได้เสื้อสักตัว บางที่ 3-4 เดือน จึงจะได้ เงินเดือน 4,100 บาท ก็ส่งเครื่องซักผ้า 1,500 บาท ให้แม่ไว้ใช้จ่ายในบ้าน 1,500 บาท เหลือก็ให้ลูกไปโรงเรียน ค่าน้ำ ค่าไฟประมาณเดือนละ 50 บาท ค่าเล่าเรียนลูกไม่เสีย ที่เหลือเก็บเป็นค่าเบี้ยเวร เดือนละ 200 บาท หยอดออมสิน 50 บาท รายได้พิเศษคือ รับจ้าง ซักผ้าทำเองเป็นครั้ง ๆ บางที่ 2 ตระกร้า เค้าก็จะให้มา 100 บาท ก็ซักผ้าตากผ้า เดือนหนึ่งได้ราว ๆ 500-600 บาท ต้องทำงานกลางคืนด้วย”

นางนง (สามีหย่าร้าง)

“ตอนอยู่ด้วยกัน แฟนหนูทำงานเดินเรือ เงินดีตอนนั้นให้เงินหนู เดือนละ 15,000 บาท รวมกับเงินเดือนของหนูอีกประมาณ 23,000 บาท แต่ก่อนหนูใช้เงินเดิบ อยากรได้อะไรก็ซื้อเพราะแฟนตามใจ พอเลิกกันใหม่ ๆ หนูก็พยายามหางานทำเพื่อให้ได้เงินมาก ๆ เพราะหนูต้องเลี้ยงลูกคนเดียว ค่าใช้จ่ายของลูกตอนนี้ หนูต้องจ่ายคนเดียว น้ำหนักหนูลดเพราะทำงานหนัก ตอนหลังหนูป่วยเป็นอีกสักอึไส ทางโรงแรมให้ออกจากงาน หนูไม่มีงานทำ คิดมากเพราะไม่มีเงิน ไหนจะค่าใช้จ่ายลูกอีก หนูกลัวใจมาก บางครั้งเครียดนอนไม่หลับ แต่ก็ไม่ได้ถึงคิดจะฆ่าตัวตาย ยังดีนี้แม่หนูชายของ พอที่จะขอยืมแม่บ้าง หนูเคยโทรศัพท์ไปหาญาติของแฟน และเคยขอยืมเงินบางทีก็ขอยืมเพื่อนจนหมดแล้ว ก็กู้ร้อยละ 10-20 บาท ตอนนั้นเป็นหนี้เยอะมาก” “พอหนูได้งานใหม่ เงินเดือนหนูไม่ค่อยพอใช้ แค่ 5,000 บาท ทำพิเศษตอนเย็นได้ โอทีแต่ออกช้า 2-3 เดือนออกที” “เวลาหนูไม่มีเงิน หนูก็จะกู้ร้อยละ 20 ก็ต้องเอา หนูจ่ายลูกไปโรงเรียนวันละ 20 บาท บางครั้งโรงเรียนลูกมีกิจกรรมพิเศษ ไม่มีเงิน ก็ต้องขอยืมเพื่อนไปก่อน พอลิ้นเดือนหักแล้วใช้หนี้เกือบหมด บางเดือนเหลือไม่ถึง 10 บาท ต้องขอยืมเพื่อนบ้าง แม่บ้าง ก็แล้วแต่จะยืมได้

หมูนเวียนให้พอใช้ไปเดือน ๆ หนึ่ง” “แฟนหนูไม่เคยส่งเงินมาเป็นค่าเลี้ยงดูลูกเลย หนูต้องรับภาระการเลี้ยงดู การหาเงินคนเดียว” “หนูเครียดส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องเงินไม่พอใช้ ญาติ พี่น้องและเพื่อน ๆ ก็ขอยืมเขาไปทั่วจนหมดแล้ว เดือนหนึ่งเหลือเงินไม่ถึง 100 บาท เป็นอย่างนี้ประจำทุกเดือน แต่หนูไม่ได้บอกพ่อกับแม่ให้รู้เรื่อง หนูเป็นหนี้มากมาย ประมาณ 150,000 บาท”

นางตา (สามีมีภรรยาใหม่)

“พี่ขอหย่ากับเขา ไปหย่ากันที่อำเภอ พี่ไม่ได้เรียกร้องค่าเสียหายอะไรเลย” “ต้องหาเงินคนเดียวในช่วงแรก ๆ ก็คิดนะ กลัวเหมือนกันว่าจะไม่รอด” “หย่าแล้วกลับมาอยู่บ้านกับแม่ ที่บ้านอยู่กับครอบครัวใหญ่พอ แม่ พี่น้อง หลาน ๆ ลูกของน้องสาว 10 กว่าคน ตอนนั้นพ่อปลดเกษียณต้องไปซื้อบ้าน พี่เป็นคนกู้เงินมาซื้อบ้าน ตอนนั้นผ่อนกับธนาคาร หนี้สินทุกวันนี้ก็เรื่องผ่อนบ้าน พี่ผ่อนคนเดียว คนอื่นช่วยออกค่าไฟ ค่าน้ำ นิดหน่อย” “ตอนลูกเล็ก ๆ ไม่ค่อยเครียด พอลูกโต ต้องใช้เงิน ต้องเสียค่าเทอมแพง เพราะเรียนเอกชน สอบเข้ามหาวิทยาลัยของรัฐไม่ได้ ต้องเรียนมหาวิทยาลัยเอกชน ค่าเทอม 10,000 บาท ช่วงใกล้เปิดเทอมจะเครียด เพราะต้องหาเงินค่าเทอมให้ลูก บางทีก็กู้เขาร้อยละ 20 ให้ลูกไปก่อน” “เงินเดือนพี่ถูกหักจนเหลือ 1,000 กว่าบาทนะ (พูดไปก็ร้องไห้ไป เป็นช่วง ๆ) พี่เครียดจนนอนไม่หลับต้องหาเงินมาจ่ายดอกเบี้ย พี่กู้เขามา บางรายก็ผลัดให้ บางรายก็ไม่ยอม ต้องไปกู้มา ร้อยละ 25 ก็ยอม” “ปรึกษากัน 2 คน บางทีก็ร้องไห้กัน ไม่รู้จะเล่าให้ใครฟังกลัวเขาสมน้ำหน้า” “หนี้หลัก ๆ ตอนนี้อยู่ผ่อนบ้าน ส่วนที่กูไปลงทุนก็ไม่มาก ประมาณ 80,000 บาท ยังต้องส่งเขาอีกหลายปี พี่ก็พยายามหารายได้พิเศษ”

นางตุ๊ก (หย่ากับสามีเพราะสามีทำร้ายร่างกาย)

“เลิกกับแฟน แล้วต้องทำงานคนเดียว รายจ่ายก็มากขึ้น เพราะว่าว่าลูกโตขึ้น ลูกกินนมแกง ค่านมลูกเดือนหนึ่งก็ 1,000 กว่าบาท

เครียดมากตอนช่วงแรก เพราะต้องเลี้ยงลูกคนเดียว คนเดียว ทำงานหาเงินคนเดียววนะคะ บางเดือนไม่พอใช้ ก็จะถูกเขามา ร้อยละ 20 พอสิ้นเดือนก็คืนเขา” “ตอนนี้เครียดเพราะมีหนี้ ถูกเขามาซื้อของ ใช้ในบ้าน เครื่องซักผ้าและอื่น ๆ รวมแล้วก็ไม่กี่หมื่น ค่าผ่อนบ้าน ตอนนี้เหลืออีก 150,000 บาท พอเครียดมาก ๆ ก็ปวดหัวข้างเดียว เป็นโรคไมเกรน” “สามีไม่ได้ส่งเสียเลี้ยงดูให้ลูกเลย หนี้สินที่มีร่วมกันเขาก็ไม่ได้ให้ ตอนนั้นก็พยายามหารายได้พิเศษทำ”

นางสายรุ้ง (หย่ากับสามีเพราะสามีทำร้าย)

“ตอนเลิกกันแล้ว เศรษฐกิจดีกว่า เราไม่ต้องจ่ายอะไรมาก แล้วอีกอย่างลูกโตแล้ว เราก็ไม่ต้องไปจ่ายค่าเหล้า” “ตอนนี้ไม่ได้ทำงาน ไม่มีรายได้พิเศษ ได้เงินจากแม่ บางครั้งลูกเอามาให้มั้ง 300 500 บางครั้ง”

นางพร (หย่ากับสามีเพราะสามีเกียจคร้าน ไม่ทำงาน)

“หนูทำขนมขาย ขนมเค้ก เพราะหนูจบมาทางนี้ และชอบทำด้วย ก็ขายได้กำไรวันละ 100 บาท” ต่อมาขนมเค้กขายไม่ดี กำไรลดลง ต้องมาเป็นคนเลี้ยงเด็กที่นี่ อยู่ที่นี่ได้เดือนละ 3,500 บาท กินอยู่กับเคื่อก็เหลือบ้าง ฝากให้ลูก 1,000 ฝากให้ตัวเอง 500 ค่ารถ 500 ที่เหลือประมาณ 1,500 ก็เป็นค่าข้าวลูก” “แยกกันปีแรกแฟนก็ยังโทรมาคุยกับลูก แต่ลูกไม่พูดด้วย หลังจากนั้นก็ได้ติดต่อกันอีก เคื่ไม่เคยส่งเสียลูกเลย”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.5.4 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ที่มีการศึกษาระดับ
ปริญญาตรี ตามการสัมภาษณ์มีดังต่อไปนี้

นางนก (สามีติดผู้หญิงอื่น)

“หนูต้องส่งหลายอย่างที่หนูกู้มา ประมาณเดือนละสองพันบาท เหลือใช้เดือนละสี่พันแปด ค่าใช้จ่ายเลยมีปัญหา พี่สาวกับแม่จะช่วย เหลือค่านม ค่าแพมเพิร์สลูก”

นางขจีรัตน์ (หย่ากับสามีที่คนะไม่ตรงกัน)

“ไม่ลำบากเลี้ยงลูกคนเดียว จัดการเวลาได้ ลำบากเรื่องเดียว ไม่มีเงิน” “แฟนยังส่งให้ เดือนละ 4,000 บาท ที่จริงเขาตกลงจะจ่าย 40 % ของเงินเดือน แต่ขี้เกียจยุ่ง เอาแค่ 4,000 บาท พอ” “ไม่ต้องจ่ายอะไรในบ้าน อยู่กับแม่ตลอด เลี้ยงตัวเองกับลูก 2 คน”

นางจุล (สามีเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ)

“แฟนเป็นตำรวจ พอเสีย เขาให้ออกจากแฟลตตำรวจ ออกมาเช่า บ้าน เดือนละ 1,200 บาท ลูกคนโตตอนนี้ อายุ 7 ขวบ อยู่ ป. 1 คนเล็ก 2 ขวบ จ้างเขาเลี้ยงเดือนละ 2,000 บาท เงินเดือน 10,340 บาท ค่าใช้จ่ายยังไม่ลงตัว สามีตาย ได้บำเหน็จสามีมา 80,000 บาท ค่าหุ้น 2 หมื่นบาท ประกันชีวิตได้ 1 แสน” “เงินเดือนเหลือเก็บ 2-3 พัน ค่าน้ำค่าไฟประมาณ 300 บาท ไม่ค่อยตัดเสื้อ ปีหนึ่ง 2 ชุด ชุดหนึ่งประมาณ 600 บาท ไม่มีเวลาทำ ไม่มีรายได้พิเศษ มีปัญหาเศรษฐกิจ จะยิ้มสหกรณ์ เล่นแชร์ 500 บาท มือเดียว ถ้าหมดก็จะเล่นแชร์ทอง”

นางนวล (สามีเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ)

“เขาป่วยประมาณเดือนหนึ่งก่อนเสีย ครอบครัวเราดูแลทุกอย่าง พ่อแม่ น้องชาย น้องสะใภ้ ช่วยดูแล มีหนี้ ชื้อบ้าน 2 ห้อง เป็นล้านแยะมาก กังวล ลงทุนกับแฟนไปเยอะ ไม่ได้คืนสักบาท ที่เป็นโรคกระเพาะ ช่วงนั้นเครียด ไม่เกรน เครียด” “ค่าใช้จ่าย ช่วงนี้จะไม่พอ ไปช่วยน้องชายอีก เดือนหนึ่ง 6 พันบาท ต้องช่วยอีก 2 ปี ทำประกันไว้ 2 บริษัท ปี

หนึ่งตัดเสื้อชุดเดียว จ่ายลูก อาทิตย์ละ 2,000 บาท ค่าเรียนพิเศษต่างหาก ไม่มีใครช่วย อยู่เวร 4-5 พันบาทต่อเดือน”

นางดาว (สามีถึงแก่กรรม หัวใจล้มเหลว)

ตอนนี้อยู่กับแม่ตัวเอง ยังผ่อนรถ 2 แสนบาท” “มีรายได้เดือนละ 8,000 บาท พออยู่ได้ ไม่มีเวลาไปไหนนอกบ้าน” “ค่าใช้จ่ายในบ้าน ประมาณหมื่นหนึ่ง ผ่อนรถประมาณ 8 พัน อีก 5 ปีหมด กู้สหกรณ์ ลดลงไปเรื่อย ๆ ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ไม่สุรุ่ยสุร่าย”

นางบุษ (หย่าร้างเพราะสามีดูถูกบุพการี)

“ตอนนี้อยู่กับคุณพ่อคุณแม่ ไม่มีหนี้สิน รายได้เพียงพอ” “กินอยู่กับพ่อแม่”

นางสมัย (สามีมีภรรยาใหม่)

“มีหนี้ 6 แสนบาท ค่าผ่อนบ้าน สามีเคยส่งเสียเพราะตกลงกันว่า เขาเอารถไปใช้ จะต้องรับใช้หนี้สิน ตอนแรก ๆ ส่งเดือนละสี่พันห้าส่งแบบว่าไม่เท่ากัน ลดลงไปเรื่อย ๆ จนปัจจุบันไม่ส่งเลย เมื่อต้นปี 2542 ไม่ได้ให้เลย หนี้ค่ารถ ค่าบ้าน รวมกันทั้งหมด ให้ 4,500 ลดลงมาเหลือ 3,000 ปัจจุบันไม่ให้เลย” “เรื่องเครียดมากที่สุด เรื่องการเงินไปซื้อของใช้หนี้ กู้ซื้อบ้าน บ้านยังผ่อนไม่หมด อีก 8 ปี เดือนละหมื่นสาม รายได้หมื่นเก้า” “ค่าใช้จ่ายแม่ลูกประมาณ 6-7 พัน ตีชะ 8 พันบาท ให้ลูกวันละ 100 บาท ไม่ได้ให้พ่อแม่แล้ว ค่าน้ำค่าไฟประมาณ 700 บาท ค่าเล่าเรียนลูกประมาณ 7 พัน เทอมที่แล้วหมื่นสี่ อยู่หรือไม่อยู่ด้วยกัน ก็มีหนี้เหมือนเดิม ยืมเพื่อนฝูง เวลาไม่มี เสียดอก บ้านจำนองสหกรณ์ เสียดอก”

4.6 การปรับตัวด้านการขัดแย้งในบทบาทของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

พบว่า ความขัดแย้งในบทบาทของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง มีปัจจัย 4 อย่าง ที่จะทำให้การปรับตัวดีหรือไม่ดี ปัจจัยแรกคือ การมีผู้สนับสนุน ได้แก่ พ่อแม่ เพื่อน พี่น้อง ปัจจัยที่สองคือ รายได้ที่เพียงพอหรือไม่เพียงพอ ปัจจัยที่สามคือ อายุของบุตรในขณะที่แยก หย่าหรือสามีเสียชีวิต ปัจจัยที่สี่คือ การศึกษา

ปัจจัยที่ 1 การมีผู้สนับสนุน ถ้าหากว่าภายหลังการแยกจากสามี มีบิดา มารดา พี่น้อง ให้การช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นด้านที่อยู่อาศัย ด้านการเงิน การช่วยดูแลบุตร การอบรม สั่งสอนบุตร ก็จะทำให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตาม ลำพังปรับตัวด้านบทบาทการเป็นแม่ ได้มากกว่าผู้ที่อยู่ตามลำพังกับบุตร เพราะบิดามารดาจะช่วยแบ่งเบาภาระไปได้บางส่วน ทำให้สตรีฯ สามารถไปทำงานหาเลี้ยงชีพได้อย่างไม่ต้องห่วงกังวล ในบางรายจะบอกให้บุตรเรียกคุณตาว่าเป็นพ่อแทน พ่อที่ให้กำเนิด เพื่อไม่ให้บุตรมีปมด้อยเมื่อเข้าโรงเรียน และพ่อของตนจะเป็นผู้สอนบทบาทของผู้ชายให้แก่บุตรชายแทนพ่อที่เป็นผู้ให้กำเนิด ส่วนมารดาของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังก็จะช่วยในการดูแลบุตร การทำอาหาร ดูแลเสื้อผ้า ดูแลบ้านเรือน ทำให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังไม่มีปัญหามากนักในการปรับตัวด้านการทำบทบาทพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน

ปัจจัยที่ 2 คือ รายได้ของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ถ้าหากสตรีฯมีรายได้มากเพียงพอในการใช้จ่ายหรือได้รับการช่วยเหลือจากบิดา มารดา พี่น้อง ก็จะทำให้สามารถปรับตัวได้ดี เนื่องจากไม่ต้องขวนขวายไปทำงานพิเศษที่ต้องใช้เวลาตอนเย็นหรือกลางคืน เพื่อหารายได้มาเพิ่มเติม เพราะการทำเช่นนั้นทำให้สตรีฯ ไม่สามารถใช้เวลาอยู่กับบุตรและอบรมเลี้ยงดูบุตรตามที่ตนต้องการ ทำให้เกิดความขัดแย้งในบทบาท เพราะต้องทำบทบาทหัวหน้าครอบครัวเพื่อหาเงินมาจุนเจือคนในบ้าน ทำให้ไม่สามารถดำเนินบทบาทแม่ได้ตามที่ต้องการ ความเครียดในบทบาททำให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ดูด่าว่ากล่าวบุตรหรือทุบตีเมื่อบุตรทำผิดโดยไม่ได้ให้ออกาสบุตรชี้แจงหรือบอกเหตุผล ทำให้บุตรของสตรีฯบางคนหนีออกจากบ้าน หรือมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน

ปัจจัยที่ 3 คือ อายุของบุตร ถ้าหากการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรมในขณะที่บุตรยังอายุน้อย เช่น 1 เดือน จนถึงวัยเข้าโรงเรียน จะทำให้เกิดการขัดแย้งในบทบาทมากกว่า เพราะการเลี้ยงดูบุตรในวัยทารก และ 1-6 ขวบ ต้องการการดูแลใกล้ชิดมาก ต้องดูแลให้นม เปลี่ยน ผ้าอ้อม ดูแลอาหารการกิน ดูแลเมื่อเจ็บป่วย ในขณะที่เดียวกับสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้เกิดความเหนื่อยล้าและเครียดมาก บางครั้งมีปัญหาเรื่องการหาผู้ดูแลบุตรเล็ก ๆ ไม่ได้ ต้องนำบุตรไปนอนในที่ทำงานด้วย จะเห็นได้ว่าการปรับตัวด้านความขัดแย้งในบทบาทของสตรีฯ ที่มีบุตรอายุน้อย ๆ จะยากลำบากกว่า แต่ถ้าหากการแยกหรือหย่าร้างเกิดขึ้น เมื่อ

บุตรโตแล้วหรือเป็นวัยรุ่น การปรับตัวด้านบทบาทของสตรีฯ จะไม่ค่อยยุ่งยากนัก เพราะบุตรสามารถพึ่งตนเองได้บ้างแล้ว การที่สตรีฯอธิบายให้บุตรเข้าใจถึงการต้องแยกทางกัน และการเห็นการทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัวเป็นระยะ ๆ ก็สามารถทำให้บุตรเข้าใจว่าการแยกกันอยู่จะทำให้ชีวิตเกิดความสงบสุขขึ้น

ปัจจัยที่ดี คือ การศึกษาของสตรีฯที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ถ้าการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา จะทำให้การปรับตัวต่อการขัดแย้งในบทบาทของสตรีฯ ดีกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ทั้งนี้เป็นเพราะเมื่อมีการศึกษาสูงสามารถหางานทำได้ง่ายขึ้น และมีความสามารถในการคิด การสั่งสอนอบรมบุตรได้ดีกว่า สตรีฯที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาจะมีความยากลำบากในการปรับตัว เพราะเดิมเคยพึ่งพาสามี เมื่อแยกจากกันต้องเริ่มประกอบอาชีพและเป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย เช่น ขายอาหาร ขายดอกไม้ รับจ้างซักผ้า เป็นต้น อีกประการหนึ่ง ความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรก็น้อย ทำให้ไม่ค่อยได้ดูแลบุตรและอบรมสั่งสอน และมักใช้การดูดาและทำร้ายร่างกายบุตรอย่างรุนแรง แต่ในกลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ไม่ค่อยมีปัญหาความขัดแย้งในบทบาท เนื่องจากมีความสามารถในการรับข่าวสารข้อมูลการเลี้ยงดูบุตรมากกว่า

การปรับตัวด้านความขัดแย้งในบทบาทของสตรีฯที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง มีดังให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

4.6.1 ระดับประถมศึกษา

นางแก้ว

“เปรียบเทียบการเลี้ยงดูตอนสามียังอยู่กับตอนสามีไม่อยู่ต่างกันมาก ตอนนี้เรารู้ที่แบบมันหนัก หนักมาก แบบทั้งลูกของเราจะเป็นวัยรุ่นแม่ไม่ค่อยเข้าใจลูกเท่าไร ก็เลย ลูกก็เลยวุ่นๆ แม่ก็เข้มงวดมากไป” “คือ บอกอะไรลูก ลูกไม่เชื่อ” “รู้สึกเหนื่อยมาก และก็ท้อมากที่สุดในที่ต้องเลี้ยงลูกตามลำพัง กลัวแบบเลี้ยงเขาไม่ดี กลัวแบบหลายๆ เรื่อง เรื่องยาบ้า”

“บทบาทพ่อ ทำแทนไม่ได้ เค้ายูแบบมีมอเตอร์ไซด์ พาลูกไปโน่นไปนี่ เวลารถเสีย ซ่อมรถ เค้าจะเรียกลูกมาช่วย” “พอไม่มีเค้าไฟเสียในบ้าน ก็ทำไม่ได้ ไปเรียกช่างมา เราก็เสียเงิน”

“การเลี้ยงลูกคนเดียวลำบากมาก เราเป็นทั้งพ่อทั้งแม่ บางทีเราห่วงลูกเกินไป ไปไหนก็จะตาม คือ เป็นแม่อยู่แล้ว เป็นพ่ออีกก็เป็นสองเท่า ความหวังใญ่ก็มากขึ้น เราเป็นผู้ชายไม่ได้ จะออกตามลูก ยามค่ำคืนก็ไม่ได้”

นางอ๊อด

“ตอนสามีอยู่ ลูกก็โตแล้ว พอสามีตาย ก็ทำหน้าที่พ่อ โดยสอนว่า สิ่งนั้นไม่ดี สิ่งนี้ไม่ดีนะ ควรจะละเว้นซะ แต่เค้าก็ไม่ฟัง” “อย่าเอาอย่างหนูเลย หนูทำงาน ก็ไม่ค่อยสนใจลูก พอเข้ามาก็เอาเงินให้ลูกนะ ทำแต่งงาน เข้าบ้านก็ 3 ทุ่ม”

นางหนู

“ต้องทำหน้าที่ทั้งพ่อและแม่ ส่งเสียเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน เหมือนกัน”

นางอรุณรัตน์

“ทำหน้าที่แทนพ่อ กลางคืนก็สอนหนังสือเค้า สอนแล้วก็คุย ก็เล่นกัน กะจุก กะจิก กับลูกพี่จะเป็นทั้งเพื่อน ทั้งแม่ สรวปัด”

4.6.2 ระดับมัธยมศึกษา

นางหวาน

“พี่เลี้ยงลูกได้ดี แน่จนถึงแม่เขาจะไม่มีพ่อ แต่เขาก็ไม่ขาดความอบอุ่น ไม่ขาดความรัก ลูกไม่เกร เรียนอยู่ระดับดีมาก”

นางมาเรียม

“ลูกเข้าใจ ไม่รู้สึกมีปมด้อย เวลาว่างพาออกไปเที่ยว ซึ่กับข้าวของเล่น เขาร้องนิดหน่อย”

นางลำเจียก

“เลี้ยงลูกได้ ให้เวลา ใกล้ชิด ทำเหมือนเขาไม่ขาด เป็นพ่อ เป็นแม่เป็นเพื่อน”

“ตอนลูกยังเล็ก ต้องทำงานหนัก” “เขาไม่มีพ่อมาตั้งแต่เล็ก ๆ แต่พาเขาไปมาหาสู่พ่อเขา เพียงแต่พ่อไม่อยู่บ้านด้วย ไม่เคยพูดเรื่องนี้กับลูก ไม่เคยปลอบลูก ไม่เคยพูดให้ลูกเกลียดพ่อ ลูกสาวบางทีก็บ่นว่า ทำไมพ่อต้องเจ้าชู้ เราก็บอกว่า เป็นธรรมชาติของผู้ชาย”

4.6.3 ระดับอาชีวศึกษา

นางไก่

“การปรับตัวของหนู หนูปรับตัวได้ และก็เข้มแข็งขึ้น แต่ว่าร่างกาย หนูโทรมลง เหนื่อยมาก เพราะต้องทำงานหนัก ตอนนี่คือเหมือนว่าตัวของตัวเองต้องพึ่งตัวเองตลอด”

นางนก

“พอเลิกกันใหม่ ๆ หนูก็พยายามหางานทำเพื่อให้ได้เงินมาก ๆ เพราะหนูต้องเลี้ยงลูกคนเดียว ค่าใช้จ่ายของลูกทุกอย่างตอนนี้หนูต้องจ่ายคนเดียว น้ำหนักหนูลดลงเพราะต้องทำงานหนัก พักผ่อนน้อย

นางตา

“ระยะ 10 กว่าปี พี่เริ่มชินกับการต่อสู้ และไม่คิดจะแต่งงานใหม่ เพราะอายุมาก เกรงว่าจะเจอคนไม่ดี” “พียอมทำงาน 7 วัน เพราะถ้าหมดหนี้จะได้ไม่ต้องทำงานหนักแบบนี้”

นางตุ๊ก

“ตอนท้องก็อยู่คนเดียว หลังคลอดแล้วโชคดีไปอยู่กับแม่ แม่และน้องสาวช่วยกันเลี้ยงลูกให้ เพราะหนูยังเลี้ยงลูกไม่เป็น พอหนูแข็งแรงก็ไปทำงาน ใหม่ ๆ ก็เหนื่อย เพราะกลางวันทำงาน กลางคืนเลี้ยงลูก ก็เครียด ไหนจะเครียดเรื่องเงิน เพราะเงินเดือนหนูน้อย เงินเดือน 6,000

บาท ก็ต้องย้ายกลับมาอยู่บ้านแม่ ลูกก็ให้แม่เลี้ยงไม่ต้องจ้าง ค่าใช้จ่ายก็ลดลง แต่ก็ไม่ค่อยพอ”

นางพร

“หลังจากแยกกัน ทำงานหนักขึ้น ได้ทำหน้าที่แม่ คือ ให้ความอบอุ่นลูก สอนให้รู้จักเหตุผล ดูแลเสื้อผ้า การกิน ของเล่น เป็นเพื่อน ส่วนในบทบาทพ่อ ก็หาเงินหาหลักให้ครอบครัวบางครั้งก็เหนื่อยเหมือนกัน”

4.6.4 ระดับปริญญาตรี

นางนก

“รู้สึกเหน็ดเหนื่อยที่ต้องเลี้ยงลูกตามลำพังเป็นบางครั้ง ที่เราไม่ได้พัก หรือเราจะทำงาน แต่เราไม่ได้ทำ”

นางขจีรัตน์

“เล่นกับลูก สอนลูกให้เป็นผู้ชาย ตีป้องกัน เล่นฟุตบอล ต้องตื่นแต่เช้ามีด ไปส่งลูกสนามบอล ไม่ลำบากเลี้ยงลูกคนเดียว จัดการเวลาได้” “คุยกับลูกแทนพ่อ เมื่อลูกเริ่มเป็นวัยรุ่น”

นางจุล

“ไม่ลำบากเท่าไร จ้างคนเลี้ยงลูก”

นางนวล

“ไม่คิดว่าลูกมีปมด้อย มีคุณตา บอกว่านี่แหละพ่อของลูก เขาเลี้ยงมาแต่เกิด เวลาโมโห ใช้เขาไม่ทันใจ บอกว่า มีลูกแค่คนเดียว ใช้อะไรไม่ได้ ถ้าเขาอยู่ด้วย น่าจะเลี้ยงได้ดีกว่า เขาเป็นผู้ชายเหมือนกัน”

นางสมัย

“ลูกไม่มีปัญหา ทำให้ลูก ซดเซยทุกอย่างไม่ให้เสียที่ขาดพ่อ”

4.7 การปรับตัวด้านการแยกจากสังคมของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

พบว่า สตรีฯ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาการปรับตัว โดยการแยกตัวจากสังคม เมื่อเกิดปัญหาการแตกแยกในครอบครัวหรือสามีถึงแก่กรรม สตรีฯ จะแสวงหาความช่วยเหลือจากบิดามารดา และเพื่อนสนิทเพื่อขอคำปรึกษา และการช่วยเหลือทางการเงิน การเลี้ยงดูบุตรจากบุคคลดังกล่าวจะมีเพียง 2-3 ราย ใน 30 ราย ที่มีการเก็บตัวในตอน 1 สัปดาห์ถึง 1 เดือนแรกภายหลังแยกจากสามี เนื่องจากความเสียใจและยังปรับตัวไม่ได้ และมีความคิดในการฆ่าตัวตาย แต่เมื่อได้รับความช่วยเหลือ และคำแนะนำจากครอบครัวและเพื่อน ๆ ก็สามารถปรับตัวและสามารถเข้าสังคมและทำงานได้ การมีเพื่อนที่สนิท เพื่อนในที่ทำงาน และเพื่อนบ้านที่เข้าใจจะทำให้การปรับตัวของสตรีฯ เป็นไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น สตรีฯ ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และปริญญาตรี ต่างมีแบบแผนการปรับตัวในเรื่องการไม่แยกตัวคล้ายคลึงกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

4.7.1 ระดับประถมศึกษา

นางแก้ว

“คิดมาก ๆ เลยว่า จะอยู่ไปทำไม พัง ครอบครัว ก็เลยคิดครั้งหนึ่งว่าอยากจะผูกคอตาย แบบมันไม่มีอะไรจะดีขึ้นแล้วใช่ไหม ชีวิตของเรา ก็เลยคิดอยู่ครั้งหนึ่งว่า ต้องตายให้แน่ ๆ เลย ต้องตายให้ได้ ก็เลยมองหน้าลูกว่า ตายไม่ได้นะ ซึ่งขณะเดียว”
 “มีเพื่อนสนิท มีอยู่แถวนี้ อาชีพเย็บผ้าด้วยกัน ตรงนั้นร่วมฟังเค้ารับได้ทุกอย่าง แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ ของเรา แล้วเค้าก็ไม่นิทาเราเลย คนนี้เป็นเด็กกว่า”

นางสีทอง

“มีเรื่องเดือดร้อนทุกซี้ใจ จะหาแม่คนเดียว” “ทุกวันนี้ คุยกับเพื่อนที่ทำงาน คุยเรื่องธรรมดา เล่าสู่กันฟัง เวลาทุกข์ยาว”

นางน้อย

“ช่วงแรก ๆ รู้สึกว่าเหว่ แก่โดยคิดถึงลูก มีเพื่อน ๆ ช่วยปลอบใจ” “คนที่ช่วยปลอบใจก็มีพ่อ แม่ เพื่อน”

นางหนู

“มีเพื่อนสนิท 5 คน คอยกันทุกวัน” “เลิกมา 6 เดือน เพื่อน ๆ ผู้จัดการก็ปลอบใจ พ่อแม่ก็บอกทำให้สบาย”

4.7.2 ระดับมัธยมศึกษา

นางหวาน

“เวลามีปัญหาที่จะระบายให้เพื่อนฟัง” “หนูก็จะปรึกษาเพื่อน ๆ ที่ทำงาน ระบายให้เพื่อนฟัง เพื่อนก็จะช่วยแก้ปัญหาให้หนู หนูก็สบายใจขึ้นบ้าง เพื่อนก็พูดว่าดีแล้ว คิดถูกแล้วที่แยกกัน”

นางชนุน

“กลับมาอยู่กับแม่” “ไม่สบายใจ ก็คุยกับเพื่อนบ้าง เวลาใครชวนไปงาน ก็ไป”

นางเปิ้ล

“อยู่กับแม่ตัวเอง” “หนูมีเพื่อนสนิทที่ทำงาน เล่าให้ฟังทุกเรื่อง ไม่ซีมีเสร์้า”

นางมาเรียม

“มีเพื่อนสนิทที่ทำงาน 3 คน เล่าให้ฟังทุกเรื่อง คุยแล้วสบายใจ เราช้อนเงิน เขาก็ให้ยืมก่อน”

นางลำเจียก

“เดือนแรก แยกกัน นอนไม่หลับ คิดมาก แต่มีเพื่อน มีแม่ พี่ชายสนิทกัน พี่ชายเป็นคนเก่ง เป็นอัยการคอยช่วยเหลือ ขนของย้ายมาอยู่กับแม่”

นางเล็ก

“พอสามีตายแล้ว เก็บตัวมากขึ้นกว่าเดิม ไม่ค่อยได้ออกไปไหน ไม่ค่อยสูงส่งกับใคร มีเพื่อนสนิท ผู้หญิง คำอายุน้อยกว่า จะปรึกษากันเรื่องปัญหาครอบครัวมากกว่า”

4.7.3 ระดับอาชีวศึกษา

นางไก่

“มีเพื่อนรักมากเลย เขาชื่อนิภา ก็เล่าให้เพื่อนฟัง ที่นี้เปิดใจแล้ว เพื่อนบอกโอเคเดี๋ยวฉันจะดูแลให้หมดทุกอย่าง และเพื่อนอีก 4-5 คน ไปช่วยหิ้วของ” “ตอนคลอดไม่ได้บอกพ่อแม่ต่างจังหวัด ก็บอกเพื่อนว่าโทรทางไกลไปที่ เตี่ยมาเลย ก็เลยต้องบอกความจริงกับเตี่ย เรื่องราวมันเป็นอย่างนี้แหละนะ เตี่ยก็บอก ไม่เป็นไร เตี่ยเลี้ยงลูกได้”

นางตา

“หย่าแล้วกลับมาอยู่บ้านกับแม่ ที่บ้านอยู่กันครอบครัวใหญ่ พ่อแม่พี่น้อง หลาน ๆ ทุกคนก็ช่วยกันเวลาอยู่บ้านก็ไม่ใช่ไร” “เพื่อน ๆ ร่วมงาน เพื่อนสมัยเรียนด้วยกัน เขาก็เคยให้ยืมเงินมาใช้ แต่บ่อยก็เกรงใจเขา”

นางตุ๊ก

“เลิกกับเขาแล้ว มาอยู่บ้านพ่อแม่ อบอุ่นดี ไม่คิดมาก มีความสุข พ่อแม่เข้าใจเรา” “เพื่อน ๆ หนูเองก็เห็นใจนะ หลังจากหย่ากับแฟนแล้ว เขาก็เห็นใจ ยังคงคุ้นเหมือนเดิม”

นางสายรุ้ง

“ตอนนี้มีเพื่อนมาก ทั้งชุมชนข้างนั้นเถอะ เพราะเป็นคนเกิดในนี้” “เมื่อก่อนอยู่กับสามี เหมือนอยู่ในโลกมืดไปเลย ตอนนี้เพื่อนสนิท เยอะมาก” “พอแยกกับสามี ไม่หลบหน้าเพื่อนฝูงเลย”

นางพร

“หลังจากแยกกับสามี ก็หลบหน้าเพื่อนฝูงบ้าง วัน ๆ คุยกับคนในบ้าน เวลามีทุกข์ ก็ระบายให้พี่สาว พ่อแม่ฟัง หลังแยกกัน ไม่เก็บตัว คิดว่า ศาสนาก็ช่วยเราได้ ทำบุญ พระก็สอน มีเหตุผลหลาย ๆ อย่าง จูงใจให้เราคิดได้ รู้สึกมีคุณค่าในตัวเองมากขึ้น เพราะคิดว่าทำงานหาเงินเองได้ เลี้ยงลูกได้ มีความสุขมากขึ้น

4.7.4 ระดับปริญญาตรี

นางนก

“เมื่อไม่มีสามีแล้ว ก็ไม่ได้เก็บตัวมากกว่าปกติ” “เพื่อน ๆ มองเราในความรู้สึกเพื่อน ๆ เค้าจะรู้เรื่องนี้ เค้าก็จะสงสาร และเวลาเราเอ่ยปากอะไรที่ว่าเราลำบากใจหรืออยากจะให้เค้าช่วย แต่ว่าเรายังไม่ได้อะไร ให้เค้าช่วยหน่อย เค้าก็จะรีบเสนอตัวช่วย เพื่อนรอบข้างจะช่วยเหลือตลอด” “ช่วงแรก ๆ ที่นอนไม่หลับ ก็อาศัยยานอนหลับ เป็นบ้างเดือนนึงประมาณครึ่งหรือสองครั้ง อยู่ประมาณ 3 เดือน พอหลังจาก 3 เดือนแล้ว ทุกอย่างจะดีขึ้นเรื่อย ๆ ปรับตัวได้แล้วจะมีความสุข เจอใครก็สามารถที่จะพูดคุยยิ้มแย้มแจ่มใสได้ แต่ใน 3 เดือนแรก เจอใครไม่ออกยิ้ม”

นางขจีรัตน์

“ครอบครัวดีมาก ดูแลเรา” “ไม่เคยพูดให้สะเทือนใจ ที่บ้านช่วยดีแล้ว”

นางจุล

“พี่สาวบอกว่าจะฝากเงินให้ลูก” “ไม่สบายใจ นอนอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่เครียดจนต้องหาที่ระบาย ร้องไห้หนักหน่อย สบายใจ ยังมีคนมาเห็นใจ ยังร้องไห้”

นางนวล

“พ่อแม่ น้องชาย น้องสะใภ้ ช่วยดูแลลูก” “เพื่อนที่ทำงาน 2 คน คุยกันทุกเรื่อง “”ไม่เก็บตัวไปได้ทุกงาน ชอบไปงานศพ” “พี่น้องเยอะ อยู่ด้วยกันหลายคน แนะนำว่า เข้ายาอยู่ได้ เราต้องสู้ ดูแลลูกให้เต็มที่” “ถ้าคนมีปัญหาเหมือนเรา เขาต้องมีเพื่อนสนิท คุยกับเพื่อน อย่าอยู่คนเดียว หาเพื่อนมาอยู่ด้วย 3 เดือนก็ปรับตัวได้”

นางดาว

“แม่ช่วยบ้าง น้องช่วยบ้าง อยู่บ้านแม่ตลอด ญาติเขาช่วยค่าเล่าเรียน ปีละครั้ง” “ไม่คิดว่าลูกมีปมด้อย น้องเขยเขาช่วยดูแล เดี่ยวนี้หย่าก็เยอะ เพื่อนไม่ได้คิดว่าเราพิเศษกว่าคนอื่น”

นางบุษ

“คุณพ่อ คุณแม่ จะอยู่ข้างเราตลอด” “ลูกเรียกคุณตาว่าพ่อ คุณยายว่าแม่”

นางสมัย

“ไม่เคยหลบหน้าเพื่อนฝูง มีญาติคอยช่วยเหลือเป็นครั้งคราว มีปัญหาคุยกับเพื่อนร่วมงานที่สนิทกัน มี 2 คน คุยได้ทุกเรื่อง” “คุยกับเพื่อนบ้าน อารมณ์ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่สบายใจ เอาหนังสือธรรมะมาอ่าน”

4.8 การปรับตัวด้านอาชีพของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

การปรับตัวด้านอาชีพของสตรีฯ นั้น จะเห็นว่าสตรีที่จบชั้นประถมศึกษา จะมีอาชีพที่ไม่แน่นอน ทั้งก่อนและหลังการแยกจากสามี กล่าวคือ ทั้งหมดจะทำงานเกี่ยวกับการเย็บเสื้อผ้า รับจ้างซักผ้า ขายอาหารตามสั่ง ขายดอกไม้ เมื่อแยกจากสามีแล้วก็ยังคงจะประกอบอาชีพเดิมอยู่แต่ทำมากขึ้น และหนักขึ้น เพื่อให้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ บางคนแม้เจ็บป่วยก็ต้องออกไปทำงาน เพราะการหยุดงาน ทำให้ขาดรายได้

สำหรับสตรีฯ ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้น พบว่าก่อนจะแยกจากสามี งานที่ทำ ได้แก่ ชายขนมเค้ก ทำงานบริษัท รับจ้างเย็บเสื้อผ้า เป็นลูกจ้างชั่วคราวของสถานที่ราชการ ชายอาหาร มีอยู่ 1 คนที่ทำงานกลางคืน ทำให้สามีเกิดความหึงหวง และเป็นเรื่องทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งและเลิกร่างกัน เมื่อแยกจากสามี สตรีฯ เหล่านี้ต้องทำงานหนักขึ้น ทำงาน 2 ผลัดทำงาน 2 อย่าง เปลี่ยนงานหลายอย่าง จากชายของไปรับจ้างเย็บเสื้อผ้า เย็บโบว์ บางคนเปลี่ยนจากชายของตามห้างมาขายเสื้อผ้าและขายอาหาร เพื่อให้มีรายได้เพียงพอ มี 1 ราย ที่ทำงานหลายอย่างในเวลาเดียวกัน คือ ชายของทั่วไป ชายขนมเค้ก ชายดอกไม้ รับจ้างขายโลงศพ และทำบ้านเช่า

สตรีฯ ที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษา ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และเมื่อแยกจากสามี ก็ยังทำงานเดิมอยู่และบางคนมีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ อาชีพที่สตรีฯ ระดับอาชีวศึกษาทำได้แก่ เป็นลูกจ้างทำงานโรงงานน้ำแข็ง ขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่กับบ้าน รับจ้างซักเสื้อผ้าอยู่กับบ้าน รับจ้างอยู่เวร รับพิมพ์งาน ทำขนมขาย รับจ้างอยู่เวรให้เพื่อน รับพิมพ์งานเพิ่ม ทำขนมเค้กขาย บางคนปลูกผักเพื่อลดค่าใช้จ่าย และบางคนไปช่วยญาติขายของที่สวนจตุจักร สรุปว่า ต้องดิ้นรนหารายได้เพิ่มเติมภายหลังการแยกจากสามีด้วยเหตุใดก็ตาม

สตรีฯ ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพเป็นลูกจ้าง อาจารย์ เจ้าหน้าที่ของทางราชการ ข้าราชการ สตรีฯ กลุ่มนี้ไม่ต้องเปลี่ยนอาชีพภายหลังแยกจากสามี เพราะมีรายได้ค่อนข้างสูง บางคนมีรายได้มากกว่า 2 หมื่นบาทต่อเดือน แต่ส่วนใหญ่ก็มีหนี้สินจากการผ่อนบ้าน ผ่อนรถ และเป็นค่าเล่าเรียนบุตร จึงจำเป็นต้องหาอาชีพเสริมมาทำ เช่น ขายของ ขายเครื่องประดับ ขายของใช้ทั่วไป บางคนรับจ้างอยู่เวรกลางคืน และบางคนได้รับการช่วยเหลือจากบิดามารดา

การปรับตัวด้านอาชีพของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง สามารถอธิบายได้จากคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

4.8.1 ระดับประถมศึกษา

นางแก้ว

“ที่ไม่ได้อยู่กับสามี ตอนนั้นสามีเค้าไม่ทำงาน ก็มีเรื่องภายในครอบครัวเยอะมาก เรื่องการศึกษาน้อยเป็นอุปสรรค ไปสมัครที่ไหนก็ไม่ได้ มีแต่ประสบการณ์” “ฉันไปเย็บผ้าที่ประตูน้ำ เป็นรายวัน แพนเป็นช่างกลึงเหล็ก” “พอสามีไม่อยู่ก็เย็บผ้ามากขึ้น ไปเรียนทำแพทเทิร์นเสื้อผ้า” “หลังจากสามีต้องโทษ รายได้ลดลงมาก เดิมจากที่สามี

อยู่รายได้วันละ 200 กว่าบาท แต่พอสามีไป รายได้ลดลงครึ่งหนึ่ง เหลือ 100 กว่าบาท”

นางสีทอง

“เมื่อก่อนหนูขายบุติก เก็บตังค์เก่ง พอมีเงินบ้าง ตอนนี่ทำอะไรทุกอย่าง เหนื่อยจากงานตรงนี้แล้ว พอ 2 ทุ่ม ก็ต้องปิดร้าน ก็เป็นอะไรที่ต้องเก็บ ขนของก็เหนื่อย ทำทุกอย่าง ขนทุกอย่าง ขนเอง กระดกเอง ยกเองหมด 6 ถังนะพี่ เหนื่อย” “พอเข้าบ้านเสร็จเก็บของเสร็จไหนเพื่อลูกมา ต้องอาบน้ำลูก หานมให้ลูก พอลูกหลับก็หลับไปกับลูก เข้ามาไปลูก วันนี้เข้าแล้ว อาบน้ำไปโรงเรียน หนูก็ไปขายของ”

นางอืด

“ฉันทำนา ตอนหลังเข้ากรุงเทพฯ ฉันมาเป็นลูกจ้างเขา พอสามีเสียแล้ว ก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ ลูกมีปัญหาที่กู้เขาร้อยละ 10 เก็บเงินมาลงแล้ว แล้วก็ทำไร่ ได้จากไร่ก็เอาไปใช้หนี้” “พอสามีเสียแล้ว เศรษฐกิจก็เรื่อยๆ หนูพยายามดิ้นรนช่วยตัวเองจากเงินเดือน ทำไร่ เก็บกระดากขาย รับจ้างทำความสะอาดบ้านคน”

นางน้อย

“ช่วงตอนอยู่กับแฟน ต้องกู้เงิน ดอกร้อยละ 2 ต่อเดือน เดือนละ 1,000 บาท ตอนนี่ใช้หนี้เขาหมดแล้ว” “ตอนนี้ตื่นตี 4 มาทำออฟฟิศทำความสะอาด” “หลังจากแฟนเสียแล้ว ก็ต้องทำงานหนักขึ้น หารายได้เพิ่ม ไม่ค่อยชอบเป็นแม่บ้านเท่าไร จริง ๆ อยากทำพวกบัญชีแต่จบแค่ ป.6 ก็เหมาะกับความรู้แล้ว ต่อไปอาจไปค้าขายผลไม้”

นางอรุณรัตน์

“ทุกวันนี้ ทำงานหนัก ช่วยตัวเอง ไม่ค่อยสบาย ต้องมาแบกร่มแบกเหล็ก ช่วงเซ็นรถขึ้นบ้าน บางสิ่งบางอย่างมันไม่ใช่งานผู้หญิงแต่เราชีวิตตัวคนเดียวก็ต้องทำ ต้องยกปืบ ยกอะไร ก็ต้องเองหมด คือ

เป็นทั้งผู้หญิงผู้ชายไปในตัวไปเลย” “ช่วง 2 ปีที่อยู่กับเขา ทำขนมขาย ขนมลูกชุบ เลี้ยงเด็ก คลอดลูกก็คิดว่าถ้าเราอยู่ต่อไป เลี้ยงทั้งลูกทั้งผัว นี่คงจะไม่ไหวแน่ ต้องเลือกสักทาง” “ตอนนี้มาขายเสื้อผ้าเวลาเป็นใช้ ตอนไม่สบายนะ จัดร้านเสร็จ นอนขาย กางเตียงนอนขาย ไม่หยุด ไม่มีคำว่านอนอยู่บนห้อง จะนอนไม่ได้เลย เอาจามากินแล้วนอนขาย คนมาซื้อก็ลุกขึ้นขาย เค้ายังบอกว่าเป็นทรหดจริง ๆ แต่ว่าต้องทำ”

นางนิต

“อาชีพเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ขายของในซอย อย่างนี้ไม่ดี ก็เปลี่ยนเป็น ยิงจี่ ๆ เคยขายทุกอย่าง ข้าวแกง อาหารตามสั่ง หมูย่าง ไก่ย่าง กว๊วยเตี๋ยวนื้อ กว๊วยเตี๋ยวมู มาจบลงที่ข้าวมันไก่”

4.8.2 ระดับมัธยมศึกษา

นางหวาน

“ทำขนมเค้กไปขายที่ตลาด ตอนหลังขนมขายไม่ดี เพราะเด็กที่ออกจาก ร้านพี่เขาไปช่วยอีกร้านหนึ่ง เขาขายดี เพราะเขามีร้านอยู่กับที่ ลูกค้าซื้อได้ทันที ส่วนของพี่เป็นรถเข็น ไม่ได้อยู่กับที่ ระยะเวลาขายไม่ดี ขนมเหลือมาก ก็ขาดทุน พี่ตัดสินใจเลิกทำขนมเค้กขาย ขายเครื่องทำขนม ไปเข้าร้านทำ ดอกไม้สด และพวงหรีด เนื่องจากทำเลที่ร้านใกล้วัด คนที่ไปงานศพมักจะ มาสั่งทำดอกไม้ ขายของทุกอย่างที่ใช้ในงานศพ ระยะเวลาขายไม่ดี พี่ไม่มี เงินซื้อของเข้าร้าน ร้านก็ว่าง พี่มีหนี้สิน 50,000 กว่าบาท พี่ก็เลยให้เข้าร้าน ให้กับโรงเรียนสอนขับ รถยนต์ นอกจากนี้ก็รับจ้างร้านข้าง ๆ ฝ้าและขาย โลงศพ ได้วันละ 200 บาท ถ้าขายได้ก็ได้อีก หีบละ 50 บาท”

นางเดือน

“หนูนั่งเย็บโบว์กับพี่สาว ร้อยละ 3 บาท 4 บาท แล้วก็ปั่นด้าย วันละ 70 บาท และพอดีแถวบ้านพี่สาวมีโรงงานเย็บผ้าก็ไปสมัครกับเค้าได้วันละ 110 บาท

นางปู

“ตอนนี้ตัวพี่มีอาชีพ ชักเสื้อผ้าอยู่กับบ้าน คือ ชักให้พี่น้องบ้าง คนอื่นมาจ้างบ้าง นอกจากนี้ก็ขายของชนิด ๆ หน่อย ๆ รายได้ก็พอใช้ไปวัน ๆ ไม่เหลือเก็บนะเพราะเป็นรายได้น้อย”

นางขนุน

“หนูรับจ้างขายของตามห้าง ขายเสื้อผ้าอยู่ปิ่นก้เจ็ง ขายอาหารอีกปีก็ออก” ตอนนี้อยู่กับแม่ กำลังหางานทำ”

นางเป็ด

“หนูเป็นภารโรง รายได้ 4,100 บาท ทำโอที ตอนเย็น 2 ชั่วโมง ได้ 60 บาททุกวัน” “งานหลวงเงินเดือนน้อย อยากลงทุน ขายอาหาร ขายกับข้าว ยังไม่มีโอกาส”

นางมาเรียม

“หนูเป็นลูกจ้าง ได้เดือนละ 4,100 บาท ทำมา 7 ปีแล้ว เงินเดือนไม่ขึ้น เบิกค่าเล่าเรียนไม่ได้ ค่ารักษาไม่ได้”

4.8.3 ระดับอาชีวศึกษา

นางไก่

“หนูรับราชการ แต่หนูทำงานพิเศษด้วย เงินพิเศษหนูจะออมทั้งหมด หนูจะฝากไว้ไม่ถอนมาใช้เลย แล้วงานเยอะพอกลับไปบ้าน ผ่าก็ต้องซักข้าวปลาอาหารเราก็ต้องทำ อารมณ์เสียบ่อย”

นางนก

“เมื่อก่อนหนูใช้เงินมือเติบ อยากได้อะไรก็ซื้อเพราะแฟนตามใจ พอแยกทางกัน หนูก็ต้องพยายามหางานทำ เพื่อให้ได้เงินมาก ๆ เพราะหนูต้องเลี้ยงลูกคนเดียว” “หนูได้งานเป็นพนักงานโรงแรมแห่งหนึ่ง ได้เป็นพนักงานการเงิน รายได้พออยู่ได้” “น้ำหนักร่วงลงเพราะต้องทำงาน

หนัก พักผ่อนน้อย แต่โชคไม่เข้าข้าง ทำได้ประมาณปีกว่า ๆ หนูป่วยเป็น อีสุกอีใสเม็ดขึ้นเต็มหน้า ต้องหยุดงานนาน ทางโรงแรมให้ออก หนูเลย ตกงาน” “ตอนหลังหนูมาสมัครเป็นลูกจ้างต้องประหยัดและทำงาน พิเศษเพื่อเพิ่มรายได้” “อนาคตหนูคิดที่จะมีร้านเป็นของตัวเอง แต่ติดที่ ไม่มีทุน”

นางตา

“เดิมพี่ช่วยแฟนขายอาหารตอนกลางคืน ต่อมาได้งานใหม่ บรรจู่เป็น ข้าราชการตำแหน่งพนักงานพิมพ์ดีด เงินเดือนน้อยกว่าเดิม แต่มันคง กว่า” “พอหย่ากันพี่ไม่ได้เรียกร้องค่าเลี้ยงดูอะไรเลย” “ต้องหาเงินคนเดียว ช่วงแรก ๆ กลัวเหมือนกันว่าจะไปไม่รอด” “ตอนนี้พี่กู้เงินมาเช่าตึก เปิดเป็นร้านของขายจิปาตะ ทำเลดี มีคนมาซื้อเยอะ คนในหอพักอยู่ แถวนี้อ เปิดตอนเย็น ๆ 5 โมง พี่เลิกงานก็ไปเปิดร้าน ปิดร้าน 3 ทุ่ม ก็กลับบ้านกับลูก 2 คน เหนื่อยแต่ต้องทน เพราะพี่ต้องหาเงินไปใช้หนี้ วันหนึ่ง ต้องเสียดอกเบียร์ 540 บาท ช่วงแรกขายดีพอมีเงินมาให้ค่าดอก แต่พอ เศรษฐกิจไม่ดี ของน้อยบางทีคนมาซื้อไม่มีของขายให้ เพราะไม่มีเงินไป เอา เครียดจนนอนไม่หลับ”

นางตุ๊ก

“หนูทำงานการเงิน รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ในอนาคตคิดว่าจะเก็บ เงินสักก้อน เปิดร้านค้าขาย เปิดร้านขายของชำ”

นางสายรุ้ง

“ฉันเป็นหัวหน้าครอบครัวมาตลอด ขายของ ดอกไม้ ร้อยมะลิขาย อยู่หน้าวัด ค่าโรงเรียนลูก ค่ากิน ค่าอะไร แม้กระทั่งค่าเช่าบ้าน มีอยู่ ครั้งหนึ่งฉันไปฮ่องกง ส่งเงินมาให้เค้าเดือนละหมื่น หมื่นกว่า ไปอยู่ได้ 2 ปี ก็บอกว่าจะเอาเข้าบัญชีมั้งนะ กลับมาที่ว่าจะปลุกบ้าน ซื้อบ้าน กลับ มาเจอหนี้สินอีก ไปฮ่องกงกลับมา เงินที่ส่งมาไม่มีเหลือ กินแล้วหมด ต้องมาตามใช้หนี้อีก” “เลิกกับสามีแล้ว มาช่วยเลี้ยงพ่อ พ่อตาพิการมา

ตั้งแต่ชั้นอายุ 7-8 ขวบ แม่มีบ้านเช่า แม่ให้เงินใช้” “ตอนนี้ช่วยงานชุมชน เป็นกรรมการชุมชน อสส. เป็นกลุ่มแม่บ้าน เป็นสมาชิกแจ้งข่าว อาชญากรรม”

นางพร

“หนูเคยทำงานร้านวิดีโอ ต่อมามีปัญหาทางเอเยนต์ ก็เลิกตงงาน แต่หนูก็พยายามหางานตามโรงเรียน ไปสมัครไว้หลายที่ สมัครที่หนึ่งด้วย ค่ารับแล้ว เป็นแคชเชียร์ แต่เราไม่มีเงินประกัน ก็เลยไม่ได้ ก็เลยมาทำขนมขาย ขนมเค้ก เพราะหนูจบมาทางนี้อยู่แล้ว และชอบทำด้วย ก็ขายได้กำไรวันละ 100 บาท ต่อมาเค้กขายไม่ดี กำไรลดลง ต้องมาเป็นคนเลี้ยงเด็ก” “บางที่ก็รับจ้างพิมพ์งาน

นางเล็ก

“หนูเป็นลูกจ้าง เงินเดือน 4,100 บาท ไม่พอใช้” “ลูกกับหนูช่วยกันทำสวน หนูเองไปช่วยน้ำค้ำทำชา ตัดชา แล้วก็มาปลูกผักสวนครัวกับลูก ลงพริก ลงถั่วฝักยาว รดน้ำถั่ว ตอนนี้เก็บผักทานได้แล้ว ก็ไม่ค่อยได้ซื้อผักเท่าไร ฝักนึ่งก็อยู่ในน้ำอยู่แล้ว”

4.8.4 ระดับปริญญาตรี

นางนก

“เป็นอาจารย์อัตราจ้าง ค่าใช้จ่ายไม่พอ เมื่อแยกจากสามีแล้ว เครียดเรื่องค่าใช้จ่าย” “หารายได้พิเศษ เอาผ้ามาขายบ้าง รับอัดเทปเพลง เป็นบางเดือน เอาของจุกจิกวัยรุ่น พวกที่ติดผม พวกโบว์มัดผม มาวางหน้าร้านขายเป็นรายได้พิเศษ”

นางขจีรัตน์

“เป็นเจ้าของหน้าทีวีเคราะห์บุคคล รายได้ 17,000-19,000 บาท” “อยู่กับแม่ตลอด” “ไม่มีรายได้พิเศษ” “มีปัญหาเรื่องเงิน”

นางจุล

“รับราชการ” รายได้ 9,001-11,000 บาท “ค่าใช้จ่ายยังไม่ลงตัว”
“มีปัญหาทางเศรษฐกิจ จะยืมสหกรณ์ เล่นแชร์ 500 บาท มือเดียวถ้า
หมดจะเล่นแชร์ทอง”

นางนวล

“ทำงานโรงพยาบาล” สามีถึงแก่กรรมจากอุบัติเหตุ “มีหนี้ผ่อน
บ้าน 1 ล้านบาท” “คิดว่าอาจจะลาออกก่อนเกษียณ ไปทำงานอีกแห่ง
หนึ่งในโรงพยาบาลเอกชน เพื่อที่ทำงาน ปรับตัวกับเด็กรุ่นใหม่ ลำบาก
ค่าใช้จ่ายช่วงนี้จะไม่พอ” “รับจ้างอยู่เวรพิเศษ”

นางดาว

“อาชีพรับจ้าง” “ทำงานพิเศษ โดยเปิดร้านขายของชำ โดยร่วมหุ้น
กับน้องสาว” “รายได้พออยู่ได้”

นางบุษ

“อาชีพรับราชการ” “อยู่กับพ่อแม่ ไม่มีปัญหาค่าใช้จ่าย

นางสมัย

“รับราชการ” “เครียดมากที่สุดเรื่องการเงิน ไปซื้อของ ไปใช้หนี้เป็น
หนี้ตั้งแต่อยู่ด้วยกัน กู้ซื้อบ้าน บ้านยังผ่อนไม่หมด อีก 8 ปี เดือนละ
หมื่นสาม รายได้หมื่นเก้า” “ยืมเพื่อเสียดอก” “บ้านอยู่สหกรณ์เสียดอก”

4.9 ข้อค้นพบใหม่จากการศึกษาครั้งนี้ (Emerging Items)

4.9.1 การถูกทำร้ายร่างกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง พบว่า สตรีฯในระดับ
ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ถูกสามีทำร้ายร่างกายอย่างรุนแรงก่อนการแยกกันอยู่ สตรีฯ
คนหนึ่งที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาถูกสามีเอาไฟฟ้าช็อตเพื่อพยายามฆ่า และอีก 1 คน ถูก
ทำร้ายจนต้องนอนโรงพยาบาล และสามีไม่ได้รับโทษทางกฎหมาย เนื่องจากความเชื่อของคนไทย
ที่ว่า “เรื่องของสามีภรรยา” ดังนั้นกฎหมายไม่ได้เอาโทษสามีที่ทำร้ายร่างกายภรรยา

สตรีที่ถูกทำร้ายร่างกายและภายหลังเลิกหรือหย่าร้างกับสามี เป็นผู้ที่พ้นสภาพความทุกข์และมีความสุขมากขึ้นเมื่อแยกจากสามีเพราะการทำร้ายต่าง ๆ ได้ยุติลง ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้สามารถแยกการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มี สัมพันธภาพที่ดีกับสามีกับกลุ่มที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนการแยกจากกัน ทำให้ได้ข้อมูลใหม่ ว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังบางคนเมื่อแยกจากสามีจะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม ต่างจากความรู้นี้เดิมที่ว่าถ้าแยกจากสามีแล้วสตรีจะมีความยากลำบากขึ้น

4.9.2 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังเกือบทั้งหมด 29 คนใน 30 คน ไม่ได้รับค่าเลี้ยงดูจากสามีเลย และต้องดิ้นรนเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง แม้จะมีกฎหมายให้สามีช่วยส่งเสียภรรยาและบุตรเมื่อเลิกหรือหย่าร้างกัน แต่ในทางปฏิบัติไม่เกิดผล

4.9.3 บุตรของสตรีที่แยกหรือหย่าร้างกับสามีจะอยู่ในความดูแลของมารดาทั้ง 100 เปอร์เซ็นต์ ไม่มีชายใดนำบุตรไปเลี้ยงดูแม้แต่คนเดียวในการศึกษาครั้งนี้

4.9.4 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง 29 ใน 30 คน ไม่มีผู้ใดแต่งงานใหม่ ส่วนใหญ่กลัวปัญหาที่จะเกิดกับบุตร แม้ว่าจะต้องการผู้มาแบ่งเบาภาระ แต่สตรีเกือบทั้งหมดก็ยังดำรงสภาพหม้ายตลอดเวลาที่แยกหรือหย่ากับสามี

4.9.5 สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จะมีการทำร้ายบุตรอย่างรุนแรง เช่น ตีด้วยไม้ ตีด้วยเข็มขัด ทำให้บุตรหนีออกจากบ้าน

4.9.6 บุตรของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาจะเป็นเด็กมีปัญหาทางการเรียน ปัญหาทางเพศ มีเพศสัมพันธ์ในขณะที่เรียนยังไม่จบการศึกษา มีคู่สมรสตั้งแต่อยู่ในโรงเรียน ถ้าเป็นบุตรชายจะหนีออกจากบ้าน ไปทำงาน ใช้ชีวิตนอกบ้าน และบางคนติดยา ถ้าเป็นบุตรหญิง จะมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น นอกจากรองเรียนกลางคัน บางคนติดสุรา

4.9.7 สตรีที่มีการศึกษาสูงจะปรับตัวได้ดีกว่าสตรี ที่มีการศึกษาต่ำ และไม่มีอาชีพแน่นอน

4.9.8 พ่อ-แม่ เพื่อนในที่ทำงาน เป็นผู้ที่มึบทบาทสูงที่สุดในการช่วยสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในการปรับตัว

4.9.9 รัฐบาล ยังไม่มีมาตรการหรือระบบเกื้อหนุน ช่วยเหลือสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ต้องดิ้นรนไปตามลำพังในเรื่องความเป็นอยู่ ที่อยู่อาศัย อาชีพ รายได้ การศึกษาของบุตร การเลี้ยงดูบุตร การปรับร่างกายและจิตใจ การเผชิญความเครียดต่าง ๆ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากพ่อแม่ เพื่อน ๆ และนายทุนออกเงินกู้

4.9.10 กระบวนการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง จะใช้เวลาประมาณ 1 ปี ระยะเวลาวิกฤตคือระยะ 1-3 เดือนแรก ถ้าหากมีพ่อ-แม่ เพื่อน คอยช่วยเหลือกระบวนการปรับตัวจะ เสร็จสิ้นเร็วขึ้น แต่ถ้าไม่มีคนช่วยเหลือหรือมีศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองต่ำ กระบวนการปรับตัวจะกินเวลานาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.10 กรอบแนวคิดการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

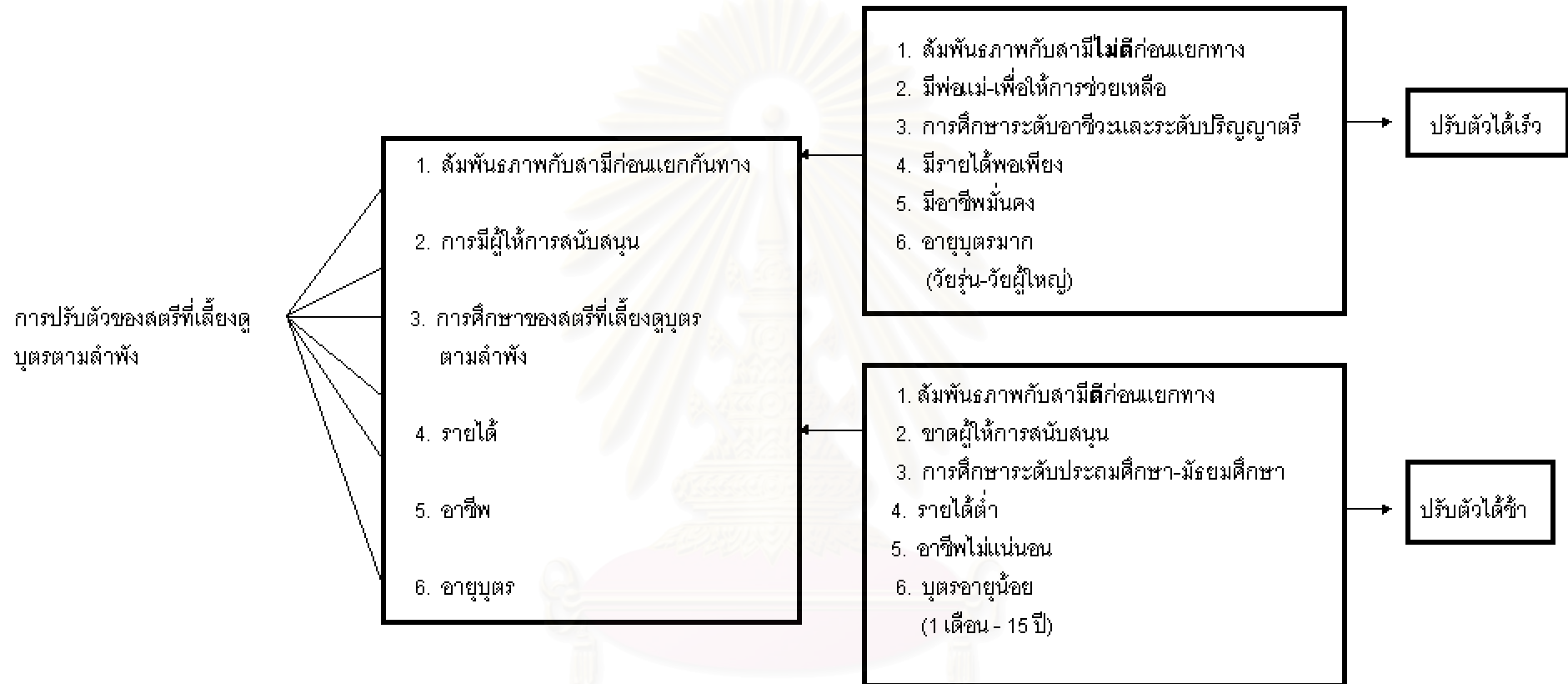
4.10.1 กรอบแนวคิดการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร สามารถเขียน ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

4.10.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

แผนภูมิที่ 2 ปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

บทที่ 5

การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง “การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร” มีข้อสรุปและสามารถอภิปรายได้ดังนี้

5.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง

กรุงเทพมหานคร พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีอายุระหว่าง 41-45 ปี และ 46-50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 23.34 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 31-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.99 แสดงว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีอายุอยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นจนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง เป็นวัยที่กำลังมีบุตรเล็กและบุตรวัยรุ่นซึ่งต้องการการดูแลอย่างมาก

อาชีพของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีมากที่สุดคือ อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 43.34 รองลงมาคือเป็นข้าราชการร้อยละ 33.33 ระดับการศึกษามีการศึกษาระดับประถมศึกษา มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 29.98 รองลงมาคือ มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา ปริญญาตรี เท่ากันร้อยละ 23.34 การจบชั้นประถมศึกษาทำให้การทำงานเป็นงานรับจ้าง และทำให้มีรายได้ต่ำ คือ มีรายได้ 3,001-5,000 บาท มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 33.33 และรองลงามีรายได้ 5,001-7,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.35 จะเห็นได้ว่ารายได้ของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในการศึกษาคั้งนี้ ต่ำมาก โดยต่ำกว่าการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2537) ซึ่งพบว่า ครัวเรือนที่มีหัวหน้า เป็นหญิงโดยเฉลี่ยทั่วประเทศ มีรายได้ประมาณเดือนละ 7,715 บาท โดยที่ครัวเรือนใน กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ มีรายได้เฉลี่ยสูงที่สุดประมาณเดือนละ 15,516 บาท

สถานภาพสมรส พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังส่วนใหญ่แยกจากสามี คิดเป็น ร้อยละ 46.66 รองลงมาคือ หม้าย (สามีถึงแก่กรรม) ร้อยละ 26.67 และหย่าร้างร้อยละ 23.34 ผลจากการวิจัยครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่พบว่า หัวหน้า ครัวเรือนที่เป็นหญิง 50 % มีสภาพสมรสเป็นหม้าย แยกกับสามีร้อยละ 6.5 และหย่าร้าง ร้อยละ 4.9 ทั้งนี้เป็นเพราะการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติใช้กลุ่มตัวอย่างมากกว่าและ สภาพสังคมเปลี่ยนไป แต่การวิจัยครั้งนี้เก็บเฉพาะสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร และมีการอยู่ด้วยกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสมากขึ้น

ระยะเวลาของการอยู่กับสามีของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมากที่สุดคือ 1-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 46.67 รองลงมาคือ 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.67 แสดงว่าการแยกทาง หย่าร้าง

หรือสามีถึงแก่กรรม เกิดขึ้นในช่วงแต่งงานได้ 1-5 ปีเป็นส่วนใหญ่ ทำให้สตรีต้องดูแลบุตรที่อายุน้อย ซึ่งก็พบว่าอายุบุตรในปัจจุบันอยู่ระหว่าง 6 ปี ถึง 15 ปี มากที่สุด

สาเหตุที่สตรีต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ส่วนใหญ่ร้อยละ 33.33 เกิดจากสามีมีภรรยาใหม่ รองลงมาคือสามีถึงแก่กรรม ร้อยละ 26.69 นอกจากนั้นเกิดจากทัศนคติไม่ตรงกัน สามีทำร้ายร่างกาย สามีเป็นอัมพาต สามีต้องโทษ สามีขาดความรับผิดชอบ เกียจคร้าน ดื่มเหล้า เล่นการพนัน และมีปากเสียงกันบ่อย อย่างละร้อยละ 3.33 แสดงว่าในสังคมปัจจุบัน ผู้หญิงออกไปทำงานมากขึ้น พึ่งตนเองได้มากขึ้น ทำให้อาจไม่มีเวลาดูแลครอบครัว ทำให้การทำหน้าที่ภรรยาและแม่บกพร่องไป หรืออีกประการหนึ่งในเมืองใหญ่มีผู้คนมากมาย มีการทำงานที่รีบเร่ง เพื่อหาวัสดุสิ่งของมาแสดงฐานะของตน และเพื่อให้สามารถมีค่าใช้จ่ายที่เพียงพอในครอบครัว ความเหน็ดเหนื่อยจากการดำรงชีวิตทำให้ไม่มีเวลาพุดจา เอาใจใส่ ครอบครัวและคู่สมรสเกิดความไม่เข้าใจกันและทำให้เกิดปัญหาการหย่าร้างและทำให้สตรีที่หย่าร้างต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพังเกิดขึ้นจำนวนมากขึ้น

สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ร้อยละ 63.33 จดทะเบียนสมรสและอีก 36.67 ไม่ได้จดทะเบียนสมรส สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งคนยึดถือความเป็นอิสระ และอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงานและอยู่กันโดยไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อมิให้เกิดปัญหาภายหลังเมื่ออยู่กันไม่ได้ก็จะแยกจากกันไป โดยไม่มีข้อผูกมัดทางกฎหมาย เมื่อไม่ได้อยู่กับสามีแล้วสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ร้อยละ 46.67 ไปอยู่กับพ่อ-แม่ของตนเอง ร้อยละ 40 อยู่กับบุตร แสดงว่า สังคมไทยยังอึดชูบุตรของตนเองเมื่อเกิดปัญหาในครอบครัว สตรีซึ่งส่วนมากกลับไปพึ่งพิงครอบครัวเดิมของตน แต่อีกเกือบครึ่งหนึ่งยังคงอยู่กับบุตรตามลำพังเพราะครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากการอพยพ ย้ายถิ่นมาจากที่อื่น ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่พบว่า กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ มีสัดส่วนครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นหญิงสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26.2 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2537)

การมีโรคประจำตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง พบว่า มีโรคประจำตัวร้อยละ 50 โรคที่เป็นได้แก่ โรคกระเพาะอาหาร ปวดขา ปวดหลัง โรคภูมิแพ้ ปวดศีรษะ ไมเกรน นอนไม่หลับ โรคหัวใจ โรคประสาท ความดันโลหิตสูง โลหิตจาง โรคหลอดเลือดอักเสบ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วเป็นผลมาจากการเผชิญความเครียด ก่อให้เกิดปัญหาทางจิตใจและส่งผลกระทบต่อการทำงานของระบบต่างๆ ทำให้เกิดความแปรปรวน (Lewis, 2000)

ความพอเพียงของรายได้ พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีรายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ 70 ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นภายหลังการแยกจากสามี เนื่องจากเดิมเคยมีรายได้มาจาก 2 ทาง คือจากสามีและจากตัวสตรีเอง เมื่อแยกทางแล้วรายได้เหลือเพียงคนเดียว ทำให้ไม่เพียงพอ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ McLanahan และ Sandefar (1994) ที่กล่าวว่า การหย่าร้างทำให้เกิดการขาดรายได้หรือรายได้ลดลงอย่างกระทันหัน และได้พบว่าร้อยละ 90 ของครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่อย่างเดียว ครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวจะมีฐานะยากจนกว่า ครอบครัวที่มีพ่อแต่เพียงอย่างเดียว

จำนวนหนี้สินของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ร้อยละ 30 มีหนี้สิน 10,001 ถึง 50,000 บาท ร้อยละ 13.33 มีหนี้สินมากกว่า 200,000 บาท รองลงมาร้อยละ 6.67 มีหนี้สิน 50,001-100,000 บาท และน้อยกว่า 100,000 บาท และไม่มีหนี้สิน ร้อยละ 30 แสดงว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง 1 ใน 3 มีหนี้สินจำนวนหนึ่ง แสดงว่าภายหลังการแยกจากสามีรายได้ไม่พอต้องมีการกู้ยืม การวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Lipman (1997) ซึ่งพบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะอารมณ์ผิดปกติ และเกิดการยากจนมากขึ้น สำหรับผู้ที่ให้สตรีฯ กู้ยืมเงิน คือ ญาติพี่น้องร้อยละ 80 ชาวบ้านร้อยละ 16.67 และแขก (ชาวอินเดีย) ร้อยละ 3.33 สาเหตุของการเกิดหนี้สิน ร้อยละ 23.34 เกิดจากการใช้จ่าย ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าผ่อนบ้านร้อยละ 16.68 ค่าใช้จ่ายในบ้านร้อยละ 10 นอกนั้นร้อยละ 3.33 เป็นค่าซื้อที่ ค่าผ่อนรถ ค่าเช่าบ้าน ค่าเครื่องซักผ้า ค่าของใช้ต่าง ๆ

5.2 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านสุขภาพกาย สุขภาพกายของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ภายหลังแยก หย่าร้าง หรือสามีเสียชีวิต ไม่ว่าจะสตรีนั้นจะมีสัมพันธภาพดีหรือไม่ดีมาก่อน แยกจากกันพบว่า ในระยะแรกจะมีอาการผอมลง น้ำหนักลด ปวดศีรษะข้างเดียว ประจำเดือนมามาก คิดมาก ความดันโลหิตสูง ปวดหลัง นอนไม่หลับ คิดผูกคอตาย คิดทำร้ายตนเอง ร้องไห้ทุกวัน ป่วยบ่อย เครียด คับแค้น ทั้งนี้เป็นเพราะการแยกจากสามี ไม่ว่าจะด้วยเหตุใดเป็นความเครียดอย่างหนึ่ง และส่งผลต่อระบบประสาทอัตโนมัติ ซึ่งควบคุมการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย ทำให้ระบบต่าง ๆ ในร่างกายผิดปกติ (Lewis, 2000) แต่สิ่งที่ค้นพบในการวิจัยครั้งนี้คือ สตรีที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามี โดยถูกสามีทำร้าย พยายามฆ่า หรือมีภรรยาใหม่ จะปรับตัวด้านร่างกายได้ดีกว่า กล่าวคือมีความสบายกายขึ้น ไม่ต้องทรมานจากการถูกทุบตี ทะเลาะเบาะแว้งกันภายหลังจากการแยกจากสามี การปรับตัวจะเร็วและดีกว่าสตรีเลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยกจากกัน ในระยะ 1 วัน ถึง 3 เดือนแรก อาการทางกายจะปรากฏมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หลังจาก 6 เดือนถึง 1 ปี อาการทางกายจะทุเลาลง

และกลับสู่ภาวะปกติ แต่บางคนมีอาการผอมลง ปวดหลัง และมีภูมิแพ้จากการทำงานหนักมากขึ้น

5.3 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านสุขภาพจิต ถ้าสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีสัมพันธภาพที่ดีกับสามีก่อนแยกทาง หย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม ภายหลังการแยกจากกัน จะมีอาการทางจิตใจมาก กล่าวคือ มีความเสียใจเป็นอย่างมาก คิดฆ่าตัวตาย ตีมสุราเพื่อปลอบใจตนเอง คิดมาก ปวดหัวข้างเดียว รู้สึกเหมือนจะเป็นบ้า นอนไม่หลับ ใจน้อยซึมเศร้า อาการเหล่านี้จะเป็นมากใน 1 เดือนแรกที่ต้องแยกจากกัน อาการจะคงอยู่ประมาณ 1 ปี บางคนในปีที่ 2 และ 3 ก็ยังไม่หายดี เมื่อพูดถึงสามีจะร้องไห้ เมื่อได้รับคำปลอบใจจากเพื่อน พ่อ-แม่ พี่น้องจะทำให้จิตใจดีขึ้น ส่วนสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนแยกทางกัน หย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม พบว่า ในระยะแรกก็จะมีอาการทางจิตใจเช่นกัน คือ เสียใจ ร้องไห้ หลบคน ไม่อยากพูด เครียด นอนไม่หลับ ตกใจง่าย อยากร้องไห้ แต่ร้องไห้ไม่ออก คิดมาก มีปมด้อยเวลาใครพูดถึงสามี คิดฆ่าตัวตาย เครียด เครียดเรื่องเศรษฐกิจ แต่ในสตรีกลุ่มนี้พบว่า มีการปรับตัวด้านจิตใจเร็วกว่ากลุ่มแรก บางคนไปวัด ไปเที่ยววัด ไปฟังพระ ใช้ธรรมะ ใช้เวลาปรับจิตใจประมาณ 3-6 เดือน ก็รู้สึกสบายขึ้น แต่หลังจากนั้นจะมีอาการโล่งอก สบายขึ้น และไปเที่ยวได้ เนื่องจากในช่วงที่อยู่ด้วยกัน ได้รับความทุกข์จากการถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจมานาน การแยกกัน ทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม พบว่า ทั้งสองกลุ่มยังมีความเครียดเรื่องเศรษฐกิจและบางคนกล่าวว่า ความเครียดทางเศรษฐกิจภายหลังการหย่าร้าง ทำให้เกิดปัญหามากกว่าการแยกจากสามีเสียอีก เพราะการหย่าร้างทำให้ขาดรายได้อย่างกะทันหัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sack (1985) ซึ่งพบว่าความเครียดที่เกิดขึ้นในครอบครัวที่มีแม่หรือพ่อเท่านั้น จะก่อให้เกิดความเครียดหลายด้าน และเป็นสาเหตุแห่งการทำร้าย และความรุนแรงในครอบครัว ความเครียดของแม่ที่เลี้ยงดูตามลำพังจะมีมากกว่าครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่ ด้วยสาเหตุ 3 ประการคือ การที่ครอบครัวแตกแยกย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง ประการที่สอง แม่ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องทำหน้าที่ทั้งสองอย่างให้สมบูรณ์ คือ เป็นทั้งผู้หาเลี้ยงครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรร่วมกับการจัดการในบ้าน ทำให้ไม่มีเวลาพอที่จะจัดการได้ทั้งหมด เกิดความขัดแย้งขึ้นและนำไปสู่การทำร้ายบุตร ประการที่สาม เมื่อไม่มีพ่อก็มักจะไม่มีการกำหนดระเบียบวินัยและการตัดสินใจในบ้าน ทำให้บุตรไม่ค่อยเชื่อฟังผู้เป็นแม่และก่อให้เกิดการเครียดได้ ประกอบกับสตรีที่

เลี้ยงดูบุตรตามลำพังอาศัยอยู่ในชุมชนเมือง ซึ่ง มลวิภา (2529) ได้ทำการศึกษาพบว่า สุขภาพจิตของคนในชุมชนเมือง จะมีปัญหามากกว่าคนในชนบท และแสดงออกในลักษณะทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็รู้สึกเหนื่อย หรือเบื่อหน่าย รู้สึกเหมือนอยู่คนเดียว ไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มคนที่รู้จัก หงอยเหงามิไร่าแรง และหงุดหงิดด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มากกว่าประชาชนในชนบท และพบว่า ปัญหาสุขภาพจิตของประชาชนในชุมชนเมืองมีระดับสูงกว่าประชาชนในชุมชนชนบท

5.4 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในด้านการเลี้ยงดูบุตร พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีปัญหาการปรับตัวในการเลี้ยงดูบุตร เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพไม่แน่นอน เช่น ขายพวงมาลัย ทำอาหาร รับจ้างซักเสื้อผ้า มีรายได้น้อย และไม่แน่นอน ต้องทำงานเวลากลางคืน ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากสามีในการส่งเสียบุตร และก่อนการแยกทางจากสามีจะมีการทะเลาะเบาะแว้ง ทำร้ายร่างกายกัน และบางครั้งก็ทำร้ายบุตรด้วย บิดาจะเมาสุรากลับบ้านและทำร้ายมารดาเป็นประจำ ทำให้บุตรซึมซับความรุนแรงของครอบครัว ขาดความอบอุ่น และพยายามแสวงหาความอบอุ่นจากที่อื่น จากเพื่อนต่างเพศ ทำให้เกิดภาวะออกจากโรงเรียนกลางคัน ตั้งครรภ์ตั้งแต่เป็นวัยรุ่น และเข้าสู่การทำงานตั้งแต่อายุยังน้อย การศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ ตรีนุช (2540) Gelles (1989) Sack (1985) และ McLanahan (1994) ซึ่งพบว่าเด็กที่เติบโตในครอบครัวที่มีแม่เพียงคนเดียวหรือมีพ่อเพียงคนเดียวจะมีชีวิตที่ไม่ดีและแย่กว่าเด็กที่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน ไม่ว่าจะพ่อหรือแม่จะมีการศึกษาระดับไหน มีบุตรก่อนแต่งงานหรือแต่งงานแล้ว ไม่ว่าจะพ่อหรือแม่จะแต่งงานใหม่หรือไม่ เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว จะมีโอกาสหยุดเรียนกลางคัน มีบุตรก่อนอายุ 20 ปี และออกจากงานบ่อย ๆ สตรีฯ ในการศึกษาที่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา จะมีการทำร้ายบุตรอย่างรุนแรง เช่น ตีด้วยไม้จนเลือดไหล ตีด้วยสายไฟทำให้ลูกหนีตามผู้ชายไปขณะเรียนหนังสือ และลูกของสตรีบางคนมีอาการติดยา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Eiduson (1983) ซึ่งพบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีแม่เพียงคนเดียว จะเป็นเด็กที่ทนต่อความขัดแย้ง และความเครียดได้น้อย และยังพบอีกว่าเด็กมีปัญหาทางอารมณ์และปฏิเสธที่จะสร้างลักษณะของสมาชิกที่ดีในครอบครัวอีกด้วย

สำหรับสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และปริญญาตรี พบว่า มีปัญหาการปรับตัวด้านการเลี้ยงดูบุตรน้อยกว่าสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการศึกษาดีกว่า ย่อมมีรายได้ดีกว่าและมีวิธีการคิดในการเลี้ยงดูบุตรโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ และอีกประการหนึ่ง สตรี 3 กลุ่มนี้จะมีครอบครัวคอยให้ความ

ช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตร อย่างไรก็ตามในระยะที่บุตรมีอายุน้อยจะทำให้การปรับตัวยากลำบาก เพราะบุตรที่อายุน้อยต้องการเวลาและการประคบประหงมมากกว่าบุตรที่โตแล้ว ปัญหาในการเลี้ยงดูบุตรส่วนใหญ่เป็นเรื่องค่าใช้จ่าย เมื่อบุตรโตขึ้น ค่าใช้จ่ายจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สตรีจะพยายามหางานพิเศษทำ เพื่อเพิ่มรายได้ในการนำมาเลี้ยงดูบุตร Gelles (1989) พบว่า การเลี้ยงดูบุตรตามลำพังคนเดียวนั้น ทำให้เกิดความเครียด เพราะมีความยากลำบากในการจัดการกับเวลา การตัดคัตในเรื่องรายได้ เป็นสาเหตุทำให้สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีความเครียด และมีอัตราการทำร้ายบุตรสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง จำนวน 29 คน ไม่ได้รับการช่วยเหลือในด้านการเงินจากสามีในการเลี้ยงดูบุตร มีเพียง 1 คน ที่ได้รับในตอนแรกประมาณ 4,000 บาท หลังจากนั้น 1 ปี ได้รับ 2,000 บาท และลดลงเรื่อย ๆ และไม่สม่ำเสมอ ทำให้สตรีได้รับความยากลำบากในการเลี้ยงดูบุตร เพราะหารายได้เพียงลำพังคนเดียว สอดคล้องกับการวิจัยของ McLanahan (1994) ซึ่งพบว่า บิดาที่แยกบ้านอยู่กับภรรยาและบุตร ภายหลังจากการแยกทางหรือหย่าร้างจะไม่ส่งเสียบุตร ค่าเลี้ยงดูบุตร ทั้งนี้เป็นเพราะไม่รู้ลึกว่าเป็นหน้าที่ เห็นว่าการลงทุนกับบุตรที่ไม่ได้อยู่กับตนเองนั้นเป็นการลงทุนที่ไร้ค่า ความสัมพันธ์กับเด็กลดลง มีครอบครัวใหม่ต้องใช้จ่ายในครอบครัวใหม่ ไม่มีเงินพอส่งมาให้ครอบครัวเดิม และบางคนไม่ไว้ใจแม่ของเด็กว่าจะนำเงินไปใช้อย่างไร ดังนั้นสตรี จึงต้องหาเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยเฉพาะหากการศึกษาต่ำและอยู่ในชุมชนเมืองที่มีปัญหาหรือย่ำแย่ดพันประการ สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังต้องต่อสู้อย่างยากไร้ในชุมชนเมือง และคนทั่วไปมักมองว่า เป็นกลุ่มที่มีปัญหามากกว่าจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลืออย่างแท้จริง (Cullen, 1999)

5.5 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านเศรษฐกิจ อภิปรายได้ว่า สตรีทั้ง 29 ราย ใน 30 ราย ที่ทำการศึกษามีหนี้สินและค่าใช้จ่ายไม่พอเพียง เพราะต้องหาเลี้ยงชีพตนเองและเลี้ยงดูบุตร ส่งเสียบุตรให้ได้ศึกษาเล่าเรียน ต้องจัดหาจัดซื้อบ้าน พาหนะ เพื่อใช้ในการไปทำงาน จากเดิมที่มีรายได้ 2 ทาง เหลือเพียง 1 ทาง และเป็นไปอย่างกระชั้นชิด บางคนไม่ได้เตรียมตัวทำให้ได้รับความเดือดร้อนมาก เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจ สตรี จะพยายามช่วยตนเองโดยการขอยืมจากเพื่อน พ่อแม่ จากผู้ที่ให้กู้ การกู้ยืมมีอยู่ทุกเทอมเมื่อบุตรเข้าโรงเรียน การส่งเงินคั้นบางคนต้องส่งเป็นรายวัน ดอกเบี้ยแพงกว่าปกติคือ ร้อยละ 10-20 ต่อเดือน หนี้สินของสตรีมีทุกระดับ ยิ่งการศึกษาสูง ยิ่งมีหนี้สินมาก ระดับปริญญาตรีมีหนี้ 2 แสนถึง 1 ล้านบาท ระดับอาชีวศึกษา มีหนี้ 2 หมื่น ถึง 6 หมื่นบาท ระดับมัธยมศึกษา มีหนี้ 5 หมื่น ถึง 2 แสนบาท

ระดับประถมศึกษาที่มีหนึ่งประมาณ 1 หมื่นบาท จากภาวะเศรษฐกิจไม่เพียงพอเช่นนี้ สตรีฯได้พยายามปรับตัวโดยการกู้ยืมที่ได้กล่าวมาแล้ว และทำงานพิเศษโดยการรับจ้าง ทำขนมขาย รับเลี้ยงเด็ก ขายของชำ รับจ้าง พิมพ์เอกสารสื่อ รับจ้างอยู่เวร ขายดอกไม้ ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายผลไม้ มี 1 ราย รับจ้างขายโรงศพ แต่ดูเหมือนว่า รายได้ก็ยังไม่เพียงพอเพราะมีค่าใช้จ่ายมาก ในเรื่องการศึกษาของบุตร บุตรของสตรีฯบางคนเรียนมหาวิทยาลัยเอกชน ค่าเล่าเรียนแพง ทำให้ต้องกู้ยืมเงินหลายทาง จนส่งคืนไม่ทัน ทำให้เกิดความเครียด ความเครียดในด้านเศรษฐกิจนี้พบว่า สตรีทั้ง 30 คน ต้องเผชิญอยู่ตลอด และบางคนกล่าวว่าเครียดมากกว่าการหย่าร้างกับสามีเสียอีก ความยากจนและความยากลำบากในด้านเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีอยู่ทั่วโลก ทั้งในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ อาฟริกา (Gelles, 1989) ความยากจนบวกกับความเครียดในการดำรงชีวิตในเมือง ทำให้เกิดความรุนแรงต่อบุตรได้ จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การปรับตัวด้านเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก ทุกคนยังต้องดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอดของตนและบุตร

5.6 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านความขัดแย้งในบทบาท

อภิปรายได้ว่า บทบาทที่ขัดแย้งจะเกิดขึ้น เมื่อสตรีต้องทำงานหาเลี้ยงชีพไปพร้อม ๆ กับการเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ยิ่งบุตรมีอายุน้อยเท่าไร ก็ทำให้การแสดงบทบาทยากลำบากมากขึ้นเท่านั้น เพราะทารกและเด็กเล็กต้องการการดูแลใกล้ชิด แต่แม่ต้องออกไปหางานทำ ปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคมคือ การที่บิดามารดาอยู่ด้วยทำให้การขัดแย้งในบทบาทลดลง แต่จากข้อมูลส่วนบุคคลในการศึกษาครั้งนี้พบว่า สตรีเกือบครึ่งหนึ่งอยู่กับบุตรตามลำพัง ดังนั้นจะทำให้มีความยากลำบากในการหาคนดูแลบุตร บางคนจึงนำบุตรไปที่ทำงานด้วยในยามวิกาล การได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานในการประคับประคองด้านจิตใจและการเลี้ยงดูบุตร ทำให้ลดความขัดแย้งในบทบาทลงได้บ้าง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของ Sack (1985) พบว่า ความเจ็บปวด ความทุกข์จากการหย่าร้างหรือพลัดพรากจะทำให้แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว เห็นว่าเหนื่อยหมดแรง และบางคนไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ ทำให้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีการทำร้ายเด็กขึ้น และพบว่า แม่ที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังมีการทำร้ายบุตรมากกว่าพ่อที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ระดับการทำร้ายบุตรมีตั้งแต่การชกหน้า การทุบตีจนหมดสติ การเขียนด้วยวัตถุบางอย่าง ได้บริเวณตะโพกลงมา และการทำร้ายร่างกายเล็กน้อย โดยการตีด้วยมือเบา ๆ ในการศึกษาครั้งนี้สรุปได้ว่า การปรับตัวด้านความขัดแย้งในบทบาทของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านการมี

ผู้สนับสนุน รายได้ อายุของบุตร และการศึกษาของสตรี การได้รับการสนับสนุนและการศึกษาของสตรีมีส่วนอย่างมากที่ทำให้การปรับตัวต่อความขัดแย้งในบทบาทคลี่คลายลงได้

5.7 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านการแยกจากสังคม อภิปรายได้ว่า ในการศึกษาครั้งนี้ไม่พบว่า สตรี มีปัญหาในการแยกตัว ไม่ว่าจะในกลุ่มที่มีการศึกษาระดับใด เมื่อเกิดการแยกทาง หย่าร้าง หรือสามีเสียชีวิต สตรีจะขอความช่วยเหลือจากบิดามารดา เพื่อน เพื่อนร่วมงาน ในด้านการให้คำปรึกษา การปลอบใจ และด้านการเงิน มีเพียง 2-3 รายที่มีความคิดฆ่าตัวตายในตอนแรก ๆ และเก็บตัวประมาณ 1 สัปดาห์ ถึง 1 เดือน ที่เป็น ดังนี้ เพราะสตรีไม่อาจเก็บตัวอยู่คนเดียวได้ เนื่องจากต้องออกไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนและบุตร ความรับผิดชอบในตัวบุตรทำให้ไม่อาจใช้เวลาในการเศร้าโศกเสียใจมาก เพราะภาระข้างหน้ารออยู่ การที่สตรีต้องออกไปทำงานโดยเร็ว ทำให้เกิดผลดีต่อตนเอง เพราะทำให้ไม่หมกมุ่น ครุ่นคิดได้เพื่อนร่วมงานปลอบใจ และการทำงานมาก ๆ ทำให้ลืมเรื่องการหย่าร้างหรือแยกทาง ไปได้ชั่วคราว และบางคนใช้กลวิธีการจัดการกับความเครียด โดยเฉพาะสตรีจะใช้วิธีเผชิญหน้า ค่อยเป็นค่อยไป และจัดการกับอารมณ์ของตนเอง (ธนูและคณะ, 2542)

5.8 การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังด้านอาชีพ สามารถอภิปรายได้ดังนี้ สตรีที่เมื่ออยู่กับสามีไม่ได้ทำงาน เนื่องจากสามีเป็นผู้หาเลี้ยง เมื่อแยกจากกัน หย่าร้างหรือสามีเสียชีวิต ก็ทำให้ขาดรายได้ สตรีเหล่านี้จึงต้องออกหางานทำ แต่หากสตรีทำงานอยู่แล้ว ภายหลังจากแยกจากสามีก็จะต้องทำงานหนักมากขึ้น โดยหารายได้พิเศษ สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาจะมีอาชีพไม่แน่นอน เช่น รับจ้างซักเสื้อผ้า ขายอาหารตามสั่ง ขายพวงมาลัย ทั้งนี้เป็นเพราะไม่มีความรู้มาก และในภาวะเศรษฐกิจถดถอยเช่นนี้ แม้จะมีความรู้ก็ยังไม่ประสบภาวะหางานยาก สำหรับสตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจะทำงานเกี่ยวกับขายขนมเค้ก ทำงานบริษัท รับจ้างเย็บเสื้อผ้า เป็นลูกจ้าง เมื่อแยกกับสามีแล้ว ก็ต้องทำงานหนักขึ้น ทำงาน 2 ผลัด เปลี่ยนงานหลายอย่าง หลายครั้ง เพื่อความอยู่รอด บางคนทำงาน 2-3 อย่างในเวลาเดียวกัน สำหรับสตรีที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษา ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง เช่น ทำโรงงานทำน้ำแข็ง รับจ้างเย็บเสื้อผ้า ขายของ รับจ้างอยู่เวร รับพิมพ์งาน ทำขนมขาย ปลูกผัก สตรีที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพมั่นคงกว่ากลุ่มอื่น ๆ คือ เป็นลูกจ้าง อาจารย์ เจ้าหน้าที่ของทางราชการ ข้าราชการ สตรีในกลุ่มนี้ไม่ต้องเปลี่ยนอาชีพภายหลังแยกจากสามี มีรายได้สูงกว่ากลุ่มอื่น แต่เมื่อแยกจากสามีต้องรับผิดชอบบุตรตามลำพัง รายได้ไม่พอเพียง ต้องหางานเสริมรายได้ เช่น

ชายของ ชายเครื่องประดับ ชายของใช้ รับจ้างทำงานกลางคืน มีจำนวนน้อยที่ได้รับการช่วยเหลือด้านการเงินจากบิดามารดา กลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาจะได้รับความกระทบกระเทือนด้านอาชีพมากกว่ากลุ่มอื่น เพราะมีรายได้น้อย ความรู้น้อย และไม่สามารถทำงานที่จะนำมาซึ่งรายได้สูง ทำให้ประสบความลำบาก ได้รับความทุกข์และมีอนาคตที่ไม่แน่นอน ประกอบกับบุตรของสตรีฯ กลุ่มประถมศึกษา เรียนไม่จบ มีครอบครัวตั้งแต่วัยรุ่น ทำให้ไม่สามารถพึ่งพาบุตรได้ และบางคนบุตรยังพาสามีและลูกมาให้มารดาเลี้ยงดูอีก ซึ่งก่อให้เกิดภาวะแก่สตรีเป็นทวีคูณ สตรีบางคนต้องนำลูกไปฝากไว้กับบิดามารดาเพื่อตนเองจะได้มาประกอบอาชีพในเมืองหลวง และส่งเงินกลับไปให้ตายายช่วยเลี้ยงดูบุตรแทน สตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 1 ราย มีงานหลายอย่างต้องทำ จึงนำบุตรไปฝากไว้กับน้องสาว ต่อมาบุตรมีอาการเจ็บข้อม การเรียนตกต่ำลง จึงต้องรับตัวกลับมาเลี้ยงดูเองเช่นเดิม จะเห็นได้ว่าสตรีทุกกลุ่มพยายามดิ้นรนหาอาชีพเสริมเพื่อให้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ ต้องใช้เวลามากขึ้นกว่าเดิมและส่งผลต่อการไม่สามารถให้เวลากับบุตรเพียงพอ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ McLanahan (1994) ที่พบว่า การหย่าร้างทำให้สตรีต้องหาที่อยู่ใหม่ ประกอบอาชีพใหม่ ทำให้บุตรต้องย้ายติดตามไปอยู่ที่อื่น เด็กจะขาดความสัมพันธ์กับชุมชนเดิม ครูและเพื่อนในโรงเรียน รวมทั้งเพื่อนบ้าน ทำให้เกิดปัญหาด้านสังคม

การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังทั้งหมด แสดงถึงการได้รับผลกระทบจากการอยู่อาศัยในชุมชนเมือง ซึ่งมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ทำการค้าขายทำกิจการตามที่ตนถนัด มีการแข่งขันการประกอบอาชีพ สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมที่ปฏิบัติของตนเอง ทำให้สมาชิกในครอบครัวขาดความใกล้ชิดและความเห็นอกเห็นใจกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อานนท์ อภาภิรมย์ (2534) เมื่อเกิดความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจต้องพึ่งพาเงินกู้จากผู้ออกเงินกู้ และความลำบากในการทำงานในเมืองทำให้สตรีหลายคนต้องส่งบุตรไปให้บิดามารดาที่ต่างจังหวัดช่วยเลี้ยงดู การมีการศึกษาต่ำ ทำให้รายได้ต่ำและมีผลต่อการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรในชุมชนเมือง เนื่องจากค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอ

การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดการปรับตัวและปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังได้ ดังนี้ (แผนภูมิ 1 และแผนภูมิที่ 2)

ข้อสรุป ก. การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง เขตกรุงเทพมหานคร สามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังนี้
สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

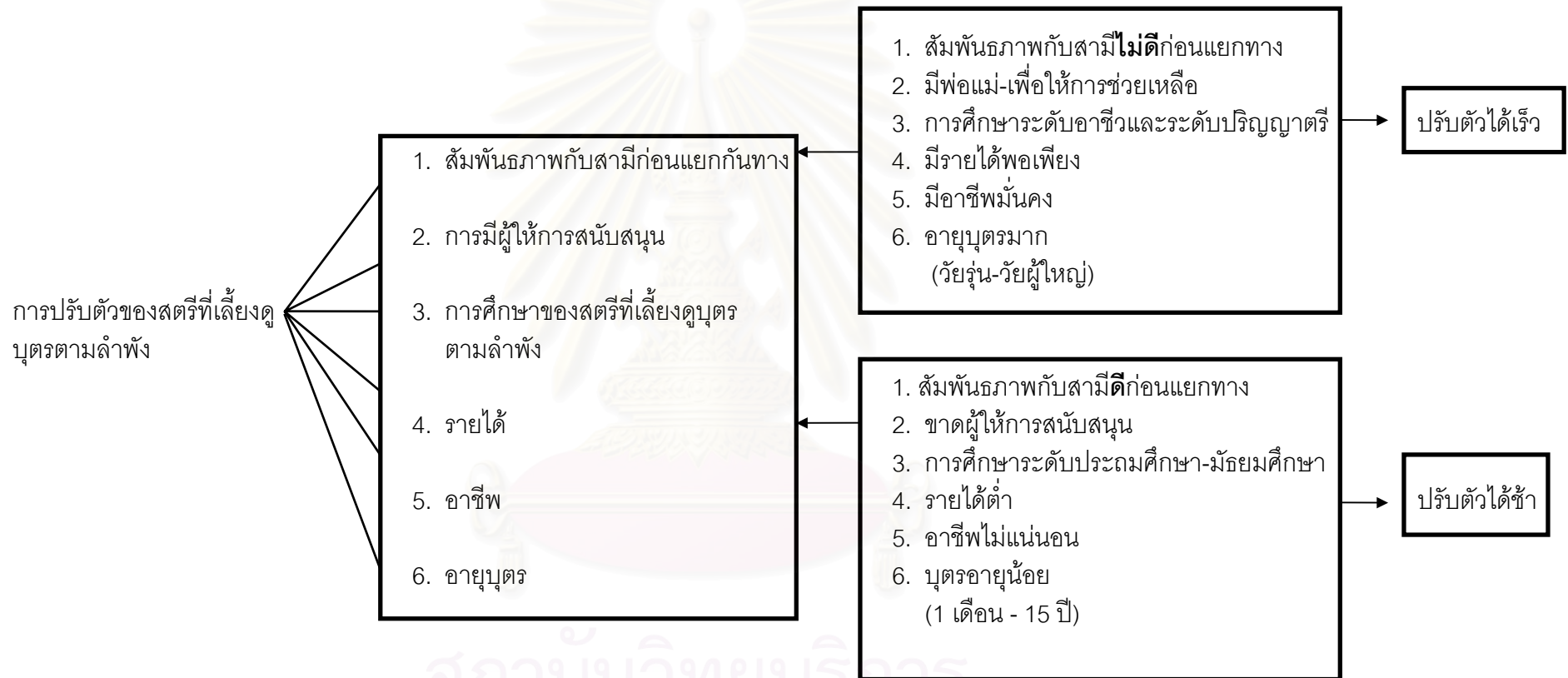

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวแสดงว่า ในสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสามีถึงแก่กรรม หรือมีสัมพันธภาพติดต่อกันก่อนแยกทาง สตรีจะมีความเศร้าโศกเสียใจ คิดฆ่าตัวตาย ร่างกายทรุดโทรม ตั้งแต่เริ่มแยกจากสามีในระยะ 1 วัน ถึง 3 เดือน ต่อมาประสบปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากหารายได้คนเดียวจึงต้องกั้หนี้ยืมสิน ทำให้ต้องหารายได้พิเศษ เมื่อไม่พอพ่อแม่และเพื่อนร่วมงานจะให้ความช่วยเหลือ ระยะเวลาตั้งแต่ 6 เดือนถึง 1 ปี เมื่อเวลาผ่านไป 1-3 ปี หลังจากคิดไตร่ตรองเรื่องการศึกษาและอนาคตของบุตร ทำให้สามารถปรับจิตใจให้เข้มแข็งและต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนและบุตรต่อไป

สำหรับสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนแยก หย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม โดยมีการทำร้ายร่างกาย มีความรุนแรงในครอบครัว ทะเลาะเบาะแว้ง มีการนอกใจโดยมีภรรยาใหม่ เมื่อแยกจากกันครั้งแรกจะมีความเสียใจที่ไม่สามารถคงครอบครัวไว้ได้ แต่รู้สึกหมดทุกข์ สบายใจ เพราะไม่ต้องถูกทำร้ายอีกต่อไป ร่างกายและสุขภาพจิตจะดีขึ้นในช่วง 3 เดือนแรก ต่อมาจะเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจเนื่องจากมีรายได้ทางเดียว ต้องกั้หนี้ยืมสินและหารายได้พิเศษมาเลี้ยงดูครอบครัว พ่อแม่ เพื่อนร่วมงาน และญาติ จะให้ความช่วยเหลือจนสามารถปรับตัวได้ ต่อมามีการคิดไตร่ตรอง เรื่องการศึกษาและอนาคตของบุตร และปรับจิตใจให้เข้มแข็งและต่อสู้ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข. ปัจจัยที่ส่งเสริมการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร มีกรอบแนวคิด ดังนี้

อธิบายได้ว่า การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปัจจัย 6 ประการ คือ สัมพันธภาพกับสามีก่อนแยกจากกัน ไม่ว่าจะด้วยเหตุแยกทาง หย่าร้าง หรือสามีเสียชีวิต การมีผู้ให้การสนับสนุน การศึกษาของสตรีฯ รายได้ อาชีพ และอายุของบุตร

กลุ่มที่ 1 สัมพันธภาพกับสามี ถ้าสัมพันธภาพไม่ดีก่อนแยกทางกัน สตรีมีพ่อแม่และเพื่อนให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้พอเพียง มีอาชีพมั่นคง แยกทางกันเมื่อบุตรอายุอยู่ในวัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังจะปรับตัวได้เร็ว ระยะเวลาในการปรับตัว ประมาณ 1 ปี

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีสัมพันธภาพดีกับสามีก่อนแยกทาง หย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม ขาดการสนับสนุนจากพ่อแม่ และเพื่อน สตรีมีการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีรายได้ต่ำ อาชีพไม่แน่นอน และไม่ต้องใช้ความรู้ แยกกับสามีเมื่อบุตรอายุน้อย ตั้งแต่ 1 เดือนถึง 15 ปี จะมีการปรับตัวได้ช้า ใช้เวลาในการปรับตัว 1-3 ปี

ข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

1. ดังที่กล่าวแล้วว่า การที่สตรีต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง ก่อให้เกิดปัญหาแก่เยาวชนของชาติหลายอย่าง ควรมีการป้องกันการแยกทาง หย่าร้าง และลดการเสียชีวิตของคู่สมรสก่อนกำหนด เพื่อขจัดต้นเหตุของปัญหา
2. ควรให้การช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจแก่สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง เนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทำให้สตรีได้รับความลำบาก รัฐสามารถช่วยเหลือโดยลดค่าเล่าเรียนแก่เด็กที่มีพ่อแม่หรือแม่เพียงคนเดียว จัดอาหารกลางวันให้ ให้นักเรียนฟรี หรือจัดกองทุนสงเคราะห์ ผู้ที่เลี้ยงดูลูกลำพังเพื่อการศึกษาของบุตร เพื่อช่วยในการประกอบอาชีพ
3. ที่ทำงานทุกแห่ง ควรจัดให้มีที่เลี้ยงดูบุตรในที่ทำงานและอนุญาตให้สตรีที่เลี้ยงดูตามลำพังมาอยู่ในห้องพัก หรือที่อยู่ของสถานที่ราชการหรือที่ทำงาน เพื่อลดค่าใช้จ่ายและช่วยในด้านจิตใจของสตรีฯ ที่จะได้อยู่ใกล้ชิดบุตร โดยไม่ต้องนำไปฝากเลี้ยงที่อื่น เสียค่าคนเลี้ยง หรือส่งไปอยู่กับตายายที่จังหวัดอื่น ทำให้เกิดปัญหาทางจิตใจทั้งกับแม่และบุตร
4. ควรจัดให้มีชมรม สตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง เพื่อให้มีโอกาสได้พบกัน ช่วยเหลือกัน และได้ระบายความไม่สุขสบายและร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตและเสริมสร้างพลังกลุ่ม และทำให้เกิดกำลังใจ
5. ควรมีมาตรการทางกฎหมายที่จะสามารถทำให้สามีที่แยกทางหรือหย่าร้าง ส่งเสียค่าเลี้ยงดูบุตรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตาม

ลำพังและปลูกฝังจิตสำนึกว่าแม่จะแยกทางกันแล้ว แต่หน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรก็เป็นเรื่องที่
สุภาพบุรุษพึงกระทำ โดยไม่ปล่อยให้สตรีดิ้นรนตามลำพัง

6. ควรมีการเฝ้าระวัง บุตรของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยเฉพาะกลุ่มที่มีการ
ศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งเสี่ยงต่อการออกจากโรงเรียนกลางคัน การตั้งครรภ์ในวัยเรียนและเข้า
สู่อุตสาหกรรมก่อนวัย การติดสารเสพติด โดยการให้คำปรึกษา จัดกิจกรรมพิเศษให้ เพื่อ
ป้องกันการเกิดสภาวะดังกล่าว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กนิษฐา ไทเตชะวัฒน์. (2531). **ความคิดเห็นเกี่ยวกับความมีวินัยในตนเองของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่อยู่ในครอบครัวที่มีเฉพาะบิดาหรือมารดาและมีทั้งบิดามารดา.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กองสถิติเศรษฐกิจ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2537). **รายงานเชิงวิเคราะห์เรื่อง ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิง.** กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- เกศินี เกิดอนันต์. (2539). **การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของมารดาที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน และอัจฉรา เอนซ์. (2539). **ผู้ดูแลบุตรวัย 3-5 ปี ของสตรีในเขตเมืองและเขตชนบทของประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิษฐา วิเศษสาทร. (2528). **ครอบครัวกับการเลี้ยงดูเด็ก.** ข่าวสารการธรณี. 30 กรกฎาคม : 39-43.
- จรรยา สุวรรณทัต. (2524). **แบบฉบับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงของครอบครัววัยได้น้อยที่อยู่ในตัวเมือง.** รายงานการวิจัยฉบับที่ 4 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- จรัสศรี ธีระกุลชัย และคณะ. (2543). **ความเหนียวแน่นของมารดาในระยะคลอด.** วารสารวิจัยทางการแพทย์. 4(1) : 78-90.
- จริยวัตร คมพัยค์. (2528). **ภาวะวิกฤติของครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว.** วารสารทางการแพทย์. 34 (3) : 271-275.
- ฉัตรทิพย์ นาดสุภา และ พรวิไล เลิศวิชา. (2537). **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาดสุภา. (2529). **บ้านกับเมือง.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาสน์.
- ไฉไลดี เจริญภักดี. (2529). **การควบคุมทางสังคมในระดับครอบครัว ชนบทภาคเหนือของไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชอบ เข้มกัลด์. (2535). **พลังองค์กรประชาชน : เงื่อนไขการรวมพลังเพื่ออนุรักษ์ป่า.** รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่องานสวัสดิการสังคม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ชื่นฤดี คงศักดิ์ตระกูล. (2543). พัฒนิกิจและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติพัฒนิกิจการดูแล บุตรของครอบครัวในระยะเริ่มเลี้ยงดูบุตร. *วารสารวิจัยทางการแพทย์*. 4(1) : 91-106.
- ตรีณัฐ ธงไชย. (2540). ปัญหาความเครียดภายในครอบครัวและวิธีจัดการกับปัญหาของ **วัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียว และครอบครัวปกติ : ศึกษาในนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญชาติธนานนท์ สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และวนิดา พุ่มไพศาลชัย. (2542). ภาวะเครียด กลไก การจัดการกับภาวะเครียด และความคิดฆ่าตัวตายของคนไทยในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ **รายงานสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย 7(1) : 29-35.**
- ประมวลสถิติงานทะเบียน. (2540). กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- ประสิทธิ์ สวาสดิญาติ. (2539). **ระบบเครือข่ายและการจัดระเบียบสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูษา ศรีวิลาส. (2539). **กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มลวิภา สุวรรณมาลัย. (2519). องค์ประกอบด้านวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อความผิดปกติของ บุคลิกภาพ. **จิตวิทยาอปกติ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ลลิตา ธีระสิริ. (2531). **เลี้ยงลูกให้ถูกเพศ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รวมธรรมสาร.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2543). สถาบันหลักของสังคมที่กำลังสิ้นคลอน. **มติชนรายวัน**. 30 พฤษภาคม 2543 : 6.
- วรเชษฐ์ หอมจันทร์ และคณะ. **สุขภาพจิตในครอบครัว**. (2542). **จดหมายข่าวโครงการพัฒนาชุมชนเขตเมือง คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล**.
- วรพล พรหมิกบุตร. (2534). **วัฒนธรรมสลาย**. กรุงเทพฯ : อาร์ตไลน์.
- วันทนีย์ วาสิกะสิน สุรางค์รัตน์ วศินารมณ และกิติพัฒน์ นนทน์ทมะดุลย์. (2537). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วาสนา ศรมณี. (2516). พัฒนาการบุคลิกภาพของเด็กชายที่ขาดพ่อ. **จิตวิทยาคลินิก**. 4(2) : 65-72.

- ศิริพร เกษบุรมย์. (2524). **ปัญหาและความต้องการบริการสุขภาพจิตชุมชน ประชาชนในชุมชนเมืองและชุมชนชนบทในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร หลิมศิริวงศ์. (2511). **ปัญหาทางครอบครัวที่ทำให้เด็กต้องมาอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง.** ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร.
- ศุภลักษณ์ พุทธิพงษ์ศิริ. (2537). **การปรับตัวของเด็กในครอบครัวหย่าร้าง.** *วารสารสถาบันสุขภาพจิต.* 2(3): 49-53.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2541). **ประมวลสถิติงานทะเบียน ปี 2540.** กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ และคณะ. (2541). **คุณภาพชีวิตของคนในกรุงเทพมหานคร.** กรุงเทพฯ : ทิพนตรการพิมพ์.
- สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์. (2541). **คุณภาพชีวิตของคนในเขตเมือง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.** กรุงเทพฯ : ทิพนตรการพิมพ์.
- สุพิตรา สุภาพ. (2523). **“ประวัติ : ค่านิยม ลักษณะของสังคมไทย” สังคมและวัฒนธรรมไทย** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุวัฒน์ วีระเวชเจริญชัย กรรณิการ์ วีระเวชเจริญชัย. (2530). **การศึกษาลักษณะทางประชากรและสังคม-เศรษฐกิจ ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่ใช้และไม่ใช้การวางแผนครอบครัวในชุมชนแออัดมักกะสัน กรุงเทพมหานคร.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อดิน รพีพัฒน์ และคณะ. (2541). **วิวัฒนาการชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนุภาพ จันบาง. (2543). **สังคมเมืองกับการเลี้ยงดูบุตร.** *มติชนรายวัน.* 31 สิงหาคม 2543: 6.
- อานนท์ อภาภิรม. (2515). **มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อานนท์ อภาภิรม. (2534). **มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2540). **จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว.** กรุงเทพฯ : เฟื่องฟ้าพรินต์ติ้ง.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2540). **จิตพยาธิสภาพของครอบครัวผู้ป่วยโรคทางจิตเวช.** *รายงานการวิจัยเบื้องต้น.* กรุงเทพฯ : คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- Avison, W.R. (1997). Single motherhood and mental health implications for primary prevention. **CMAJ**, **156**(5): 661-3.
- Brody, G.H., Flor, D.L. (1998). Maternal resources, parenting practices, and child competence in rural single-parent African American Families. **Child Development**, **69**(3) : 803-16.
- Brody, G.H.; Flor, D. (1998). Maternal psychological functioning family processes and child adjustment in rural, single-parent, African American families. **Development Psychology**, **33**(6) : 1000-11.
- Brown, G.W., Moran, P.M. (1997). Single mother's poverty and depression. **Psycho Med**, **27**(1): 20-33.
- Bumpass, L., Sweet, J. (1989). Childrens experience in single parent families : Implications of rehabilitation and marital transitions. **Family Planning Perspective**, **21**(6) : 256-260.
- Burgos, N.M., Lennon, M.C., Bravo, M. & Guzman, J. (1995). Depression symptomatology in single women heads of house holds in Purto Rico : A comparative analysis. TOPs Medline. **Women Health**, **23**(3) : 1-18.
- Burr, W.R., Day, R.S., and Bahr, K.S. (1993). **Family Science**. U.S.A. : Brooks/Coles.
- Cashion, B.G. (1982). "Female-Headed Families : Effects on children and clinical implication". **Journal of Marital and Family Therapy**. 8(August) : 77-85.
- Cullen, L. (1999). Confronting the myths of single parenting. **Parent Place com**. Village Inc.
- Earl, W., Martindale, C., & Cohn, D. (1990). Distress profile of HIV-infected single parent: Comparisons to target counseling interventions. **International Conference AIDS**, **6**(1): 330.
- Eiduson, B. (1983). Conflict and stress in non-traditional families : impact on children. **American Journal of Orthopsychiatric**, **53**: 426-435.
- Fuller, Lynn. (1997). Single-parent families : a unique challenge. **The Nurse-Practitioner**, **22**(11) : 116.
- Garfonkel, I., & McLanahan, S.S. (1986). **Single mother and their children : A new American dilema**. Washington, D.C. : The Urban Institute.

- Gelles, R.J. (1989). Child abuse and violence in single parent families : Parent absence and economic deprivation. **American Journal of Orthopsychiatric**, **59**(4): 492-501.
- Gil, D. (1970). **Violence against children : Physical child abuse in the United States**. Cambridge : Harvard University Press.
- Giller, R. (1980). Violence in the family : a review of research in the rementics. **Journal Marr Fam**,**42** : 873-885.
- Gillham, B., Tanner, G., Cheyne, B., Freeman, I., Rooner, M., & Lambie, A. (1998). Unemployment rates, single parent density and indices of child proverty :their relationship to different categories of child abuse and neglect. **Child Abuse Neglect**, **22**(2) : 79-90.
- Gillis, Catherine, L. et al. (1989). **Toward a Science of Family Nursing**. New York : Addison-Wesley.
- Goldberg, W.A., Greenberger, E., Hamill, S., & O'Neile, R. (1992). Role demands in the lives of employed single mothers with preschoolers. **Journal of Family Issues**,**13**(3): 312-333.
- Hall, A.H., Gurley, D.N., Sachs, B. and Kryscio, R.J. (1991). Psychosocial predictors of maternal repressible symptoms, parentiry attitude and child behavior in single-parent families. **Nursing Research**, **40**(4) : 214-219.
- Hall, A.L. (1990). Prevalence and correlate of depressible sympstoms in mothers of young children. **Public Health Nursing**, **7**(2) : 71-79.
- Healy, J., Malley, J., & Stewart, A. (1990). Children and their fathers after parental separation. **American Journal of Orthopsychiatry**, **60**(4) : 531-543.
- Hell, Lynne, A., Barbara, Sachs., Mary, & Kay Rayens. (1998). Mother Potential for child abuse : The roles of childhood abuse and social resources. **Nursing Research**, **47**(2) : 87-93.
- Horton, Paul B. (1978). **The Sociology of social problems**. 6th ed. New Jersey : Prentice Hall.
- Lennon, M.C., & Rosenfield, S. (1992). Women and mental health : The interaction of job and family conditions. **Journal of Health and Social Behavior**, **33**(4): 316-327.

- Lewis, S.M., Heithemper, M.M. & Dirksen, S.R. (2000). *Medical Surgical Nursing assessment and management of clinical problem*. St. Louis : Mosby.
- Lipman, Ellen, L. (1997). Single motherhood and mental health : implication for primary prevention. **TOPS Medline CMAJ, 156(5)** : 661-3.
- Lipman, Ellen, L., Oxford D.R. & Boyle, M.H. (1997). Sociodemographic. Single mother in Ontorio : Physical and mental health, **CMAJ, 156(5)** : 655-645.
- Logan, P. (1999). **Principles of practice for the acute care nurse practitioner**. Standford: Appleton & Lange.
- Luthenbacher, M., Hall, L.A. (1998). The effects of maternal psychosocial factors on parenting attitudes of low-income, single mothers with young children. **Nursing Research, 47(1)** : 25-35.
- Mallan, L.B. (1975). **Young widows and their children : A comparative report**. U.S.A.: Social Security Bulletin.
- McLanahan, Sara and Gray, Sandefur. (1994). **Growing up with a single parent. What hurts, what help**. Cambridge : Havard University Press.
- Oktem, F. (1998). Demographic features and psychosocial problems in single-parent families. **Turk Journal of pediatric, 40(2)**: 159-66.
- Quinn, Ellis Y. and Marcia, Szmania, Davis. (1998). **Women's Health : A Primary Care Clinical guide**. Stanford : Appleton & Lange.
- Rose, J.F. (1990). Psychologic health of women : A phenomenologic study of womens inner strength. **Advances in Nursing Science, 12(2)**: 56-70.
- Ross, H.L., and Sawhill, I.V. (1975). **Time of Transition** : The growth of families child headed **by women**. Washington D.C. : Urban Institute.
- Sack, W.H., Mason, R. & Higgins, J.E. (1985). The single-parent family and abusive punishment. **American Journal of Orthopsychiatric, 55(2)** : 252-259.
- Sacks, B., Pietrukowicz, M. & Hall, L.A. (1997). Parenting attitudes and behaviors of low-income single mothers with young children. **J. Pediatr Nurs, 12(2)** : 67-73.
- Skuy, M. Keeberg, M. & Frid, John, P. (1997). **Adjustment of children and interaction of parent & child among single mothers in disadvantaged South African Community**.

- Straus, Mo., et al. (1980). **Behind closed doors : Violence in the American Family**
New York : Anchor Press.
- Walker, L.O., & Best, M.A. (1991). Well-being of mothers with infant children : A preliminary comparison of employed women and homemakers. **Women & Health, 17(1) : 71-89.**
- While, J.H. (1992). Marital status and well being in Canada. **Journal of Family Issues, 13(3): 390-401.**
- Youngblut, J.M., Singer, L.T., Madigan, E.A., Seegard, L.A. & Rodger, W.L. (1998). Maternal employment and parent-child relationships in single-parent families of low birth weight preschoolers. **Nursing Research, 47(2) : 114-121.**

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1. พ.ต.อ. นายแพทย์ สัตยชัย วสุนธรา	จิตแพทย์ สำนักงานแพทย์ใหญ่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
2. พ.ต.อ. หญิง อัมพร เทียนหิรัญ	นักสังคมสงเคราะห์ สำนักงานแพทย์ใหญ่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรพรรณ ลือบุญวัชชัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. นางอัจฉราวดี ชัยสุวิวัฒน์	นักสังคมสงเคราะห์ สำนักงานนโยบายและแผน กรุงเทพมหานคร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสืออนุญาตให้ทำการสัมภาษณ์

เรียน ท่านที่นับถือ

ตามที่คณะผู้วิจัย ทำการศึกษาเรื่อง “การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร” และท่านเป็นผู้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นกลุ่มตัวอย่างนั้น คณะผู้วิจัยใคร่ขออนุญาตท่านในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการปรับตัวและทำการบันทึกเทป การเสนอเรื่องราวในการรายงานผลการวิจัย จะไม่มีการอ้างนามของท่าน แต่เสนอเป็นภาพรวมของสตรีทุกคน การสัมภาษณ์ครั้งนี้จะไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านแต่อย่างใด เพราะเป็นการเสนอสิ่งที่ปรากฏจริงในสังคมเท่านั้น

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณในความร่วมมือของท่าน มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ พ.ต.ต. หญิง ดร. พวงเพ็ญ ชุณหะวัณ)

ผู้วิจัยหลักและคณะ

อนุญาตให้สัมภาษณ์ได้

ลงชื่อ.....

(.....)

นามหรือนามแฝง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องมือส่วนที่ 1

การศึกษาค้นคว้า	คนที่
[ ][ ]	[ ][ ]
	ส่วนที่ 1

เครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก
ในการวิจัยเรื่อง “การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังใน
ชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร”

สำหรับ
ผู้วิจัย

ก. ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ชื่อ.....นามสกุล.....	[ ][ ]
2. อายุ.....ปี	[ ][ ]
☐ 15-20 ปี	☐ 21-25 ปี
☐ 26-30 ปี	☐ 31-35 ปี
☐ 36-40 ปี	☐ 41-45 ปี
☐ 46-50 ปี	☐ 51-55 ปี
☐ 56-60 ปี	☐ 60 ปีขึ้นไป
3. อาชีพ	[ ][ ]
☐ รับจ้าง	☐ ระบุ.....
☐ รับราชการ	☐ ระบุ.....
☐ แม่บ้าน	☐ ระบุ.....
☐ ทำงานบริษัท	☐ ระบุ.....
4. อาชีพของท่านทำอะไร	[ ][ ]
☐ เย็บผ้า	☐ แม่บ้าน
☐ ขายของ	☐ รับจ้างซักผ้า
☐ ขายอาหาร	☐ ขายเครื่องเขียน
☐ ระบุสิ่งที่ทำให้ละเอียด.....	

5. สถานภาพสมรส

- โสดแต่มีบุตร ม่าย
- หย่า แยก
- อื่นๆ ระบุ.....

6. เขตที่ท่านอยู่

- ปทุมวัน จตุจักร
- บางเขน ลาดพร้าว
- ห้วยขวาง มีนบุรี

7. ภูมิลำเนาเดิม จังหวัด.....

- ภาคกลาง ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้
- ภาคตะวันออก

8. จำนวนบุตรทั้งหมด.....คน อายุบุตร.....ปี

- 1 คน 5 คน
- 2 คน 6 คน
- 3 คน 7 คน
- 4 คน 8 คน

9. เพศของบุตรของท่าน

- หญิง.....คน ชาย.....คน

10. รายได้ของท่านต่อเดือน.....บาท

- 3,000-5,000 บาท 11,001-13,000 บาท
- 5,001-7,000 บาท 13,001-15,000 บาท
- 7,001-9,000 บาท 15,001-17,000 บาท
- 9,001-11,000 บาท 17,001-19,000 บาท
- ..... บาท

สำหรับ

ผู้วิจัย

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

11. ท่านอยู่กับสามีของท่านนานเท่าไร ก่อนท่านจะอยู่ตามลำพังกับบุตร
- 1-5 ปี 21-25 ปี
- 6-10 ปี 26-30 ปี
- 11-15 ปี 31-35 ปี
- 16-20 ปี 36-40 ปี
12. สาเหตุที่ท่านไม่ได้อยู่กับสามี
- สามีถึงแก่กรรม สามีมีภรรยาใหม่
- ท่านมีโรคประจำตัว อื่น ๆ โปรดระบุ.....
13. ท่านจดทะเบียนสมรสกับสามีหรือไม่
- จด ไม่จด
14. ปัจจุบันท่านอยู่กับใครบ้าง
- พ่อ-แม่ของท่าน พ่อ-แม่ของสามี
- ญาติ เพื่อน
- บุตรตามลำพัง อธิบายเพิ่มเติม
15. รายได้ของท่านเพียงพอในการใช้จ่ายหรือไม่
- เพียงพอ ไม่เพียงพอ
16. ท่านเป็นหนี้สิน.....บาท
17. หนี้สินของท่านเกิดจาก
- ค่าตู้เย็น ค่าผ่อนรถ
- ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าเช่าบ้าน
- ค่าผ่อนบ้าน ค่า.....(โปรดระบุ)
18. ท่านมีโรคประจำตัวหรือไม่
- มี
- โรคอะไรระบุ.....
- ไม่มี

สำหรับ
ผู้วิจัย

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

[[ ]]

เครื่องมือส่วนที่ 2

ส่วนที่ 2

ข. แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. คำถามเชิงลึกเกี่ยวกับการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

2.1 โปรดเล่าเรื่องการแต่งงานของท่าน อายุเมื่อแต่งงาน รายละเอียดเกี่ยวกับคู่สมรสของท่าน อายุ การศึกษา อาชีพของเขา การชอบพอกัน การเป็นคู่รัก การแต่งงาน ระยะเวลาของการแต่งงาน เหตุการณ์ในระหว่างการแต่งงาน มีเหตุการณ์สำคัญอะไรเกิดขึ้นในระหว่างการแต่งงาน

2.2 โปรดเล่าเกี่ยวกับการมีบุตรของท่าน อายุของบุตร เพศ การศึกษาของบุตร การคลอดบุตร การเลี้ยงดูบุตร การช่วยเหลือของสามีในการเลี้ยงดูบุตร ปัญหาในการเลี้ยงดูบุตรก่อนการอยู่คนเดียว

2.3 โปรดเล่าเหตุการณ์ที่ท่านต้องแยก หย่า เลิกร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม ให้ฟังโดยละเอียด มีอะไรเกิดขึ้นในชีวิตสมรส ผลกระทบต่อชีวิตท่าน อาชีพของท่าน บุตรของท่าน ท่านทำอะไรบ้างกับเหตุการณ์นั้น ๆ ท่านหาวิธีแก้ปัญหาอย่างไร เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นมานานกี่ปี กี่เดือนแล้ว

2.4 โปรดเล่าเหตุการณ์หลังจากที่ท่านไม่ได้อยู่กับสามี ว่าเป็นอย่างไร รายได้ของท่านเป็นอย่างไร อาชีพของท่านเป็นอย่างไร ท่านมีปัญหาเรื่องการแบ่งทรัพย์สินกับสามีหรือไม่ บุตรของท่านเป็นอย่างไร ผู้ช่วยเหลือท่านคือใคร เขาทำอย่างไร ที่อยู่ของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

2.5 เปรียบเทียบเมื่อท่านอยู่กับสามีและอยู่คนเดียวกับบุตรต่างกันอย่างไร โปรดอธิบายรายละเอียด

2.6 การปรับตัวด้านสุขภาพกาย

2.6.1 เมื่อท่าน หย่า แยก เป็นหม้าย (ไม่ได้อยู่กับสามีแล้ว) สุขภาพของท่านเป็นอย่างไร แตกต่างจากเมื่ออยู่กับสามีหรือไม่ แตกต่างอย่างไร น้ำหนักของท่านเป็นอย่างไร การรับประทานอาหารเป็นอย่างไร เบื่ออาหารหรือไม่ การขยับถ่ายเป็นอย่างไร ท่านดื่มสุรา สูบบุหรี่หรือไม่เมื่อแยกกับสามี การหายใจของท่านปกติหรือไม่ การเต้นของหัวใจเป็นอย่างไร ได้รับอุบัติเหตุมากขึ้นหรือไม่ ผิวหนังเป็นอย่างไร มีอาการผิดปกติทางร่างกายอย่างไรบ้าง มีอาการ

ปวดศีรษะ ปวดท้อง ปวดประจำเดือน ปวดตามตัว ปวดข้อ ปวดกระดูก หรือปวดบริเวณไหนบ้าง
ชีพจรเต้นเร็วขึ้นหรือไม่ ความดันโลหิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีการติดเชื้อบ่อยหรือไม่

2.6.2 โปรดเล่าเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายของท่านภายหลังแยกจากสามี ตั้งแต่ท่าน
เริ่มไม่ได้อยู่ด้วยกัน จนถึงปัจจุบัน โดยละเอียด

2.6.3 ท่านมีโรคประจำตัวหรือไม่ อาการเป็นอย่างไร โปรดเล่าโดยละเอียด

2.6.4 เมื่อเกิดปัญหาสุขภาพ ท่านทำอย่างไร

2.6.5 มีใครช่วยเหลือท่านบ้าง ช่วยอย่างไร

2.6.6 ผลเป็นอย่างไร **ท่านปรับตัวอย่างไรด้านสุขภาพกาย**

2.6.7 เรื่องทางเพศท่านทำอย่างไร ท่านมีอะไรจะเพิ่มเติมเกี่ยวกับสุขภาพกาย
ของท่านบ้าง

บันทึกน้ำหนัก ส่วนสูง และการผิดปกติทางร่างกาย

น้ำหนัก..... กก. ส่วนสูง..... ซม. ผอม อ้วน มีแผล ฯลฯ

สังเกตความผิดปกติทางร่างกาย

2.7 การปรับตัวด้านสุขภาพจิต

2.7.1 ท่านรู้สึกอย่างไรเมื่อไม่มีสามีอยู่ด้วยแล้ว

2.7.2 จิตใจของท่านเปรียบเทียบกับเมื่ออยู่กับสามีต่างกันอย่างไร โปรดเล่าตาม
ลำดับ ปีแรก ปีที่สอง ปีที่สาม ต่อมา.....

2.7.3 เมื่อไม่มีสามีแล้ว ท่านเก็บตัวหรือไม่ ท่านไปคุยกับใครบ้าง คุยเรื่องอะไร
ท่านหงุดหงิดง่ายหรือไม่ ท่านมีความสุขหรือไม่

2.7.4 ท่านซึมเศร้าหรือไม่

2.7.5 ท่านมีปฏิกิริยากับบุตรอย่างไร

2.7.6 ท่านนอนหลับดีหรือไม่

2.7.7 ท่านรู้สึกเครียด วิตกกังวลเรื่องอะไรบ้าง

2.7.8 คนรอบข้างมองท่านอย่างไร

2.7.9 ท่านยังไปพบเพื่อนเหมือนเดิมหรือไม่

2.7.10 ท่านมีอาการผิดปกติทางจิตใจอย่างไรบ้าง

2.7.11 เปรียบเทียบอารมณ์ของท่านเมื่อก่อนกับเดี๋ยวนี้ต่างกันอย่างไร

2.7.12 ถ้าท่านมีปัญหาทางจิตใจ เช่น เหนงา ซึมเศร้า หงุดหงิด ร้องไห้ บ่อยไหม

2.7.13 ถ้าท่านไม่สบายใจ ท่านทำอย่างไร ท่านมีวิธีปรับตัวอย่างไร ท่านมีการผ่อนคลายอย่างไรบ้าง (ไปเที่ยว ดูหนัง อ่านหนังสือ ฟังวิทยุ ฯลฯ)

2.7.14 มีใครช่วยเหลือด้านจิตใจท่านบ้าง ท่านต้องการความช่วยเหลืออย่างไรบ้าง

2.7.15 โปรดเพิ่มเติม เล่าเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ อารมณ์ของท่านว่าท่านมีการปรับจิตใจอย่างไร

2.7.16 คนอื่นพูดถึงท่านอย่างไร ท่านคิดว่าจริงหรือไม่ เพราะอะไร

บันทึกการสังเกต

สีหน้า สดชื่นหรือเศร้าหมอง ซึม ร้องไห้ โกรธ โมโห เจ้าอารมณ์ หรือแสดงการปรับอารมณ์ได้ดี ขณะเล่าแสดงอาการอย่างไร

2.8 การปรับตัวด้านการเลี้ยงดูบุตร โปรดเล่า

2.8.1 เมื่ออยู่กับสามี ท่านเลี้ยงดูบุตรอย่างไร

2.8.2 เมื่อไม่ได้อยู่กับสามี ท่านเลี้ยงดูบุตรอย่างไร แตกต่างจากเมื่ออยู่กับสามีอย่างไร

2.8.3 ท่านมีความยากลำบากในการเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ ลำบากอย่างไร

2.8.4 โปรดเล่ากิจวัตรประจำวันของท่านในการเลี้ยงดูบุตรเมื่อไม่มีสามีแล้ว

2.8.5 บุตรของท่านมีปฏิกิริยาหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรเมื่อท่านไม่ได้อยู่กับสามี

2.8.6 ท่านดูว่า ว่ากล่าว และใช้อารมณ์กับบุตรมากแล้วเดิมหรือไม่ บุตรโทษท่านหรือไม่ในการไม่อยู่กับพ่อ

2.8.7 ท่านรู้สึกเหน็ดเหนื่อยกับการเลี้ยงดูบุตรตามลำพังอย่างไรบ้าง

2.8.8 ท่านทำอย่างไรในการชดเชยที่บุตรขาดพ่อ

2.8.9 บุตรของท่านมีอาการอย่างไรเมื่อขาดพ่อ

2.8.10 ท่านมีปัญหาในการอบรม เลี้ยงดูบุตรคนเดียวหรือไม่ อย่างไร บุตรของท่าน ดื้อดิ่งหรือไม่

2.8.11 ท่านตีบุตรหรือไม่ ทำไมจึงทำโทษโดยการตี บ่อยเท่าไร ใช้อะไรตี ท่านรู้สึกอย่างไรเมื่อตีบุตร บุตรของท่านมีผลการเรียน ความประพฤติอย่างไร

2.8.12 ท่านคิดว่า ท่านสามารถเลี้ยงบุตรได้ดีเท่ากับการมีสามีช่วยเหลือหรือไม่ เพราะอะไร

2.8.13 ท่านมีปัญหาเรื่องการแบ่งการเลี้ยงดูบุตรกับสามีหรือไม่

2.8.14 มีใครช่วยท่านในการเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ ทำอย่างไร

2.8.15 ท่านปรับตัวอย่างไรในการเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ใครทำหน้าที่แทนพ่อ

บันทึกการสังเกต

บุตรอยู่ด้วยหรือไม่ สุขภาพบุตรเป็นอย่างไร อารมณ์บุตร บุตรพูดว่าอย่างไรบ้าง

2.9 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

2.9.1 เมื่ออยู่กับสามี เศรษฐกิจของท่านเป็นอย่างไร รายได้รายจ่ายพอเพียงหรือไม่ ท่านได้รับเงินจากสามีเดือนละเท่าไร สามีท่านทำงานอะไร เงินเดือนเท่าไร ท่านมีการใช้จ่ายอะไรบ้าง

2.9.2 เมื่อไม่ได้อยู่กับสามีแล้ว เศรษฐกิจของท่านเป็นอย่างไร รายได้ได้มาจากไหน ทรัพย์สินท่านมีอะไรบ้าง รายจ่ายเป็นค่าอะไรบ้าง ค่าเช่าบ้าน ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าใช้จ่ายบุตร ค่าดูแลพ่อแม่ เป็นเงินอย่างไรบ้าง ค่าใช้จ่ายของท่าน เพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่พอท่านทำอย่างไร

2.9.3 ท่านมีหนี้สินหรือไม่ มีหนี้สินกี่บาท..... มีหนี้สินเพราะอะไร ท่านชำระหนี้สินอย่างไร

2.9.4 สามีของท่าน ส่งเสียค่าเลี้ยงดูท่านและบุตรหรือไม่ ส่งเท่าไร ส่งมาทางไหน พอเพียงหรือไม่ ถ้าไม่ส่ง ท่านต้องการให้เขาส่งหรือไม่

2.9.5 ท่านหารายได้พิเศษอย่างไร

2.9.6 การขาดรายได้จากสามี ทำให้เกิดอะไรขึ้นในครอบครัวท่าน

2.9.7 ใครช่วยเหลือท่านด้านเศรษฐกิจ ช่วยอย่างไร

2.9.8 ท่านมีการปรับตัวด้านเศรษฐกิจภายหลังแยกกับสามีท่านอย่างไรบ้าง ผลเป็นอย่างไร

2.9.9 โปรดเล่ารายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับเศรษฐกิจของท่านเพิ่มเติม

บันทึกการสังเกต

ลักษณะการแต่งกาย การสวมเครื่องประดับ ของใช้ในบ้าน ทรัพย์สินที่บ่งบอกฐานะทางเศรษฐกิจ สีหน้า เมื่อเล่าเรื่องเศรษฐกิจและอื่นๆ

2.10 การปรับตัวด้านความขัดแย้งในบทบาท

- 2.10.1 กิจวัตรของท่านก่อนแยกจากสามีในแต่ละวัน
- 2.10.2 กิจวัตรของท่านหลังจากแยกจากสามีในแต่ละวัน
- 2.10.3 ท่านต้องทำอะไรเพิ่มเติมเมื่อไม่ได้อยู่กับสามีแล้ว
- 2.10.4 ปัจจุบันท่านมีหน้าที่อะไรบ้าง
- 2.10.5 เมื่อแยกกับสามี หน้าที่ของท่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
- 2.10.6 บทบาทของท่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เมื่อแยกกับสามี
- 2.10.7 ในหน้าที่แม่ ท่านทำอะไรบ้าง อย่างไร
- 2.10.8 ในหน้าที่พ่อ ท่านทำอย่างไร
- 2.10.9 ท่านมีความขัดแย้งในบทบาทของพ่อแม่ คนทำงาน อย่างไรบ้าง
- 2.10.10 ท่านรู้สึกเหนื่อยหรือไม่ ในการรับภาระทั้งของพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน
- 2.10.11 ท่านรู้สึกลำบากหรือไม่ ในการทำบทบาทหลายอย่าง ท่านคิดอย่างไร
- 2.10.12 ท่านมีวิธีการปรับตัวอย่างไรตั้งแต่แรกจนถึงปัจจุบัน โปรดเล่า
- 2.10.13 มีใครช่วยเหลือท่านบ้างในการปรับตัวด้านบทบาท
- 2.10.14 ผลการปรับตัวด้านบทบาทพ่อ-แม่ หัวหน้าครอบครัวเป็นอย่างไร
- 2.10.15 ท่านต้องการความช่วยเหลืออย่างไรบ้าง
- 2.10.16 ท่านคิดจะมีคู่ครองใหม่อีกหรือไม่

บันทึกการสังเกต

สีหน้าเมื่อเล่าเรื่องบทบาทและการปรับตัว

2.11 การปรับตัวด้านแยกตัวจากสังคม

- 2.11.1 เมื่อท่านอยู่กับสามีท่านเข้าสังคมอย่างไร
- 2.11.2 เมื่อท่านไม่อยู่กับสามี ท่านเข้าสังคมอย่างไร
- 2.11.3 ท่านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ในการคบเพื่อนเมื่อแยกจากสามี
- 2.11.4 ท่านไปพบเพื่อน เมื่อไร บ่อยเท่าไร ท่านมีเพื่อนสนิทหรือไม่

2.11.5 ท่านหลบหน้าเพื่อน ญาติ และคนอื่น ๆ หรือไม่ ท่านทำอะไร เพื่อนที่
ท่านคบอยู่มีกี่คน เพื่อนตอนไหน

2.11.6 ท่านไปเยี่ยมเยียนใคร ๆ เหมือนเดิมหรือไม่

2.11.7 ใน 1 วัน ท่านคุยกับใครบ้าง

2.11.8 เมื่อท่านมีเรื่องเดือดร้อน ทุกข์ใจ ท่านคุยกับใคร

2.11.9 ท่านเก็บตัวหรือไม่ เมื่อแยกจากสามี ท่านไปงานเลี้ยง งานแต่งงาน ฯลฯ
หรือไม่

2.11.10 ใน 1 สัปดาห์ ท่านคุยกับใครบ้าง ท่านพบเขาอย่างไร

2.11.11 ท่านรู้สึกด้อยคุณค่าในตนเองหรือไม่ เมื่อแยกหรือไม่มีสามีแล้ว

2.11.12 ท่านรู้สึกน้อยใจหรือไม่ ที่ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง

2.11.13 ท่านรู้สึกลำบากใจหรือไม่ เมื่อคุยกับคนอื่น ๆ

2.11.14 ท่านคิดว่าคนอื่นคิดอย่างไรกับท่าน

2.11.15 ท่านปรับตัวทางสังคมอย่างไร เมื่อไม่มีสามี

2.11.16 ใครช่วยเหลือท่านในการปรับตัวด้านสังคม ท่านมีอะไรจะเล่าเพิ่มเติม

2.11.17 ท่านต้องการความช่วยเหลืออย่างไรบ้าง

บันทึกการสังเกต

มีรูปเพื่อน พูดถึงเพื่อนสนิท เพื่อนบ้าน ญาติ หรือมีท่าทางเก็บตัว หงอยเหงา และอื่น ๆ

2.12 การปรับตัวด้านอาชีพ

2.12.1 ก่อนแยกกับสามีหรืออยู่กับสามี ท่านทำอาชีพอะไร

2.12.2 เมื่อไม่อยู่กับสามีแล้วท่านทำอาชีพอะไร

2.12.3 มีการเปลี่ยนแปลงในอาชีพอย่างไรบ้าง เมื่อไม่ได้อยู่กับสามีแล้ว

2.12.4 งานของท่าน หนักมากขึ้นหรือไม่ หนัก-เบา อย่างไร

2.12.5 ท่านมีอาชีพเสริมหรือไม่

2.12.6 บุตรของท่านต้องช่วยทำงาน หาเลี้ยงครอบครัวด้วยหรือไม่

2.12.7 ท่านชอบอาชีพในปัจจุบันหรือไม่

2.12.8 อาชีพที่ท่านทำอยู่เหมาะสมกับท่านหรือไม่ ท่านอยากเปลี่ยนอาชีพเป็นอะไร ทำไมจึงอยากเปลี่ยน

2.12.9 อาชีพกับการไม่มีสามีมีผลกระทบต่อถึงกันอย่างไรบ้าง ถ้ามีเป็นอย่างไร

2.12.10 ท่านจะทำอย่างไรกับอาชีพของท่านในอนาคต

2.12.11 ท่านปรับตัวเกี่ยวกับอาชีพของท่านอย่างไร

2.12.12 ใครช่วยเหลือท่านด้านอาชีพ

2.12.13 ท่านต้องการความช่วยเหลือ ด้านอาชีพอย่างไร

บันทึกการสังเกต

ทำอาชีพอยู่ในบ้านหรือนอกบ้าน ลักษณะบ้าน บ้านข้างเคียง ของใช้ในการประกอบอาชีพ ห้องต่าง ๆ ภายในบ้าน การแบ่งสัดส่วนในบ้าน

อื่น ๆ.....

2.13 ถ้าท่านต้องการพูดแทนสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในสังคมทราบ ท่านจะพูดเรื่องอะไรบ้าง เพิ่มเติมจากที่เล่ามาทั้งหมด

2.14 ท่านต้องการความช่วยเหลือ จากรัฐบาล ญาติ สามีท่าน เพื่อนบ้าน และจากคนอื่น ๆ ในเรื่องอะไรบ้าง

2.15 ท่านจะแนะนำสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังคนอื่น ๆ ในการปรับตัวอย่างไร

2.16 ท่านลองสรุป แบบแผน ความเป็นมาของการปรับตัวของท่าน ตั้งแต่เริ่มไม่ได้อยู่กับสามีจนถึงปัจจุบันนี้มีขั้นตอน วิธีการ ความยากลำบากอย่างไร ผลเป็นอย่างไรและอนาคตจะเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณ

จากคณะผู้วิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย